

Humanistinen tiedekunta
Suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos
Helsingin yliopisto

Markus Hamunen

Tavattomat infinitiivit
Eräiden myötätapahtumisen infinitiivirakenteiden
konstruktiokielioppia suomen murteissa

Akateeminen väitöskirja, joka Helsingin yliopiston humanistisen tiedekunnan suostumuksella esitetään julkisesti tarkastettavaksi yliopiston päärakennuksen auditoriumissa
XII keskiviikkona 12. kesäkuuta 2019 klo 12.

© Markus Hamunen

ISBN 978-951-51-5202-2 (nid.)

ISBN 978-951-51-5203-9 (PDF)

<http://ethesis.helsinki.fi>

Unigrafia Oy

Helsinki 2019

Esipuhe

Tiesinhän minäkin, että tälle taipaleelle tulee viimein päätös. Vaan matkaan lähtiessäni en arvanut, että vauhti on verkkainen. Jälkikäteen järkeistään olen viipynyt, vaihtelevalla intensiteetillä, käsillä olevan aiheen parissa Matti Larjavaaran kandiseminaarista asti (vuodesta 2003). Kiitän Anni Jääskeläistä kronologialtaan samankaltaisesta akateemisesta aahkuamisesta ("it has many meanings, indeed").

Tässä ollessani sopii kiittää muitakin: Ei parane olla kiittämättä ohjaajaani Jaakko Leinoa, joka on jaksanut alusta loppuun seurata neuvoin, kehotuksin ja tekstikommentein milloin vaiherikasta, milloin vaiheetonta paarustamistani. Eipä tohtoriksi opastetulla ole kuin yksi neuvo: "Ellei hevonen kulje halukkaasti eteenpäin, sitä kehoitetaan maiskuttamalla. Jollei tämä auta, taltuttaja sysäisee sitä toistuvasti oikean käden rystysillä leuan alle".* Olen pitänyt myös Ilona Herliniä käsikirjoituksieni kommentoinnin määrän ja laadun perusteella vähintään sivuohjaajana, epävirallisuus on sivuseikka: kiitos.

Väitöskirjani esitarkastajia Jari Sivosta sekä Jussi Ylikoskea kiitän täsmällisistä huomioista ja muokkausehdotuksista työn loppuvaiheessa. Niiden varassa on ollut helppo käydä työ vielä kerran läpi. Pohdittavaakin on kehkeytnyt, mutta lisähaahuilu onnistuneesti estyi.

Onni on ollut myötä saadessani tehdä tutkimusta palkattuna. Kiitän FinDiaSyn-hankkeen (Aluemurteiden näkökulma suomen syntaksiin) muita jäseniä Maria Vilkunaa, Urpo Nikannetta, Hannele Forsbergia, Heli Pekkarista ja Miia Karttusta: Seijan muikkujuen rasvoilla menttiin alkumatka. Samaten Kotuksessa sain työskennellä silloin, kun siellä vielä sai tutkia: kieliooppi tuli tutuksi (kiitos myös Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Matti Räsänen ja muu Kotuksen väki). Kotiysikkössäni järjestyi maisterille alkuun pieniä urakkaduuneja. Vanhamuotoinen kielentutkijakoulu Langnet on ollut myös sekä kollegaverkostona että taloudellisenä mahdollistajana vertaamaton, uusimuotoinen myös. Ehrnroothin säätiötä kiitän vuoden mittaisesta apurahasta. Viimein COMET-hankkeen (Ajan ja tavan konstruointi) leivissä olen saanut saattaa loppuun tämän työn ja samalla aloittaa sarana-aihetta, jolla koetella post doc -vaiheen pullonkaulaa. Kiitos siis myös Heidi Niva ja Gäldig Dubois. Erikseen haluan vielä kiittää artikkelijulkaisujeni kustantajia artikkelien käyttöluvista osana väitöskirjaani.

En yritäkään mainita kaikkia niitä, jotka ovat työhöni tai olemiseeni vaikuttaneet. Vähiten eivät ole kuitenkaan vaikuttaneet ne, jotka ovat onnistuneet välittämään rohkaisun eleen silloin, kun fennistiikka on tuntunut pännistiikalta ja kielentutkimus hutunkeitolta (tässä epäjärjestyksessä): Mari Siirainen (pitämällä miestä kirjoissa ja kirjoilla), Tapani Kelomäki ja Suvi Honkanen (kynnyksettömästä kollegiaalisuudesta), Seija Aalto ("wovon man nicht..."), Elina Pallasvirta (meta-pohdinnoista), Fred Karlsson (kilometrien suomien kokemusten jakamisesta) Minna Jaakola, Laura Visapää, Seppo Kittilä, Emmi Hynönen, Aki-Juhani Kyröläinen, Yrjö Lauranto, Tiina Onikki-Rantajääskö, Marja-Leena Sorjonen, Hanna Lappalainen, Katja Västi ja useat muut (siellä täällä, pienillä eleillä), Tuomas Huumo (kielitajusta), Anton Granvik (ping-pong-piikki sisään), Dufva-Nieminen-O'Dell-trio (työpajailusta), Esa Itkonen (nk. 3. tason lingvistiikan ymmärtämisestä), epävirallinen CxG-piiri ja Jan-Ola Östman sekä verstaan 5042 kanssapakertajat eri aikoina.

Mielekkyyys on säilynyt ajatteleamalla muutakin. Kiitän ainakin Tampereen opetusjaksoltani Antti Leinoa (esihenkilöydestä), muita Treen fennistejä (Anneli Pajunen, Liisa Mustanoja, Maija Sirola-Belliard ja te kaikki muut) sekä erityisesti ensimmäisen vuosikurssini opiskelijoita keijoilusta. Yhdistykset (KKS, SKY, FiCLA) ovat tarjonneet ikkunan sekalaisen akateemiseen duuniin: (t)yon sankari kiittää. Sivuhankkeet ovat tarjonneet uusia tuttavuuksia ja potentiaalisia tulevaisuuden yhteistyöaihioita, kiitos mm. Reetta Konstenius, Milla Luodonpää-Manni, Ulla Vanhatalo, Matti Miestamo, Kaius Sinnemäki, Stef Spronck: eläköön kokonaisvaltainen tieteenala.

Viimein kiitos myös perheelle: {Katja, Siiri, Elias}, Marjo, {Johanna, Fredu}, {Krista, Amer}, {Jenni, Venla, Aino}, Pasi, Lauri, Jussi ja Mika perheineen, Laila, Pirjo, Ilari ja Pieksämäen suunta. Tohtori lupaa tarjota pähkinän.

Vantaalla 29.4.2019

Markus Hamunen

---

* *Hevosopas* (1962: 37), Pääesikunta, N:o 3456/Ohjetsto/8 b.

Abstract

Mannerless infinitives. Construction Grammar of co-eventive infinitive structures in Finnish dialects

Markus Hamunen, University of Helsinki

This thesis deals with certain Finnish infinitive structures roughly designating how something happens simultaneously to an event described by a finite structure (e.g. *Keijo syö hotkien* ‘Keijo gulps his food down’). The thesis consists of two parts: four distinct research articles studying separate infinitive structures, and a theoretical introductory part.

The objects of research are the so called colorative construction (e.g. *juos-ta jolkottaa*, gloss: run-INF trot.PRES.3SG, i.e. ‘s/he runs at a trot’ or ‘s/he jogs’), the (T)e-infinitive instructive (TEN-structure, e.g. *juoksee jolkotta-e-n*, gloss: run.PRES.3SG trot-INF-INSTR, i.e. ‘s/he runs trotting’), the *mA*-infinitive adessive (MALLA-structure, e.g. *juoksee jolkotta-ma-lla*, gloss: run.PRES.3SG trot-INF-ADE, i.e. ‘s/he runs (by) trotting’), and the *mA*-infinitive abessive (MATTA-structure, e.g. *juoksee jolkotta-ma-tta*, gloss: run.PRES.3SG trot-INF-ABE, i.e. ‘s/he runs without trotting’). The unifying property of these structures is that they all describe how something happens. In the colorative construction, this meaning is incorporated in the lexical semantics of the colorative finite verb (e.g. *jolkottaa* ‘to run slowly at a trot’). The other three infinitive structures in this study are adjuncts of finite structures. The semantics of their adjuncthood concerns how the infinitive structure characterizes described events by the finite structure.

The data in this study is based on approximately 6,000 clausal examples gathered from three distinct corpora: Lauseopin arkisto (LA, Syntax Archive), Digitaalinen Muoto-opin arkisto (DMA, Digital Morphology archive), and *Suomen murteiden sanakirja* (SMS, *Dictionary of Finnish Dialects*, in the alphabetical range from *a* to *kurvottaa*).

The most crucial research questions in this study can be illustrated in: What kind of infinitive structures are the objects of research, and how do theoretical concepts and tools of cognitive linguistics, and especially construction grammar (e.g. Fillmore & Kay 1995), implement the description of objects in this research? First, in the analysis of corpus data, it becomes apparent that both the colorative construction and the infinitive adjuncts are polysemous. In the colorative construction this can be seen in the colorative features characterizing the events in question where they may be dealing, for example, with an actor, an action itself or something emerging causally from the action (e.g. sound, see the article *Liike ja tapa*). Accordingly, the polysemy of infinitive adjuncts is manifest in the fact that different grammatical factors between verbs and verbal structures (subject and temporal interpretations, hyponymy, causal relations and negation) have an effect on whether the event described by the infinitive structure is interpreted as manner, means, concomitant, method, or as something else attributed to the event described by the finite structure (see articles *Juosten vai juoksemalla* and *MATTA-rakenne*).

Second, in this study, the application of construction grammar is twofold. On the one hand, it gives a description of constructional development of the colorative construction from the reconstructed Late-Proto-Finnic form to the modern Finnish (see article *Kieliopillistuminen*). On the other hand, the actual theoretical contribution in this study addresses the constructional character of infinitive adjuncts. Generally, theoretical work with adjuncts within construction grammar has been overcome through the research of argument structure constructions. In this study, valence and adjuncthood, verbs and time, semantic roles and relations, and linking and integration of grammatical features are intertwined to a challenging theoretical whole. (See chapter 3 in the introductory part.)

This thesis gives an overall grammatical and semantic description for the object structures of this study. At the same time, it offers insight into an extremely challenging topic for any grammar model: adjuncts.

Tiivistelmä

Tavattomat infinitiivit. Eräiden myötätapahtumisen infinitiivirakenteiden konstruktikielioppia suomen murteissa.

Markus Hamunen, Helsingin yliopisto

Tämä väitöstutkimus käsittelee eräitä suomen kielen myötätapahtumista kuvaavia infinitiivirakenteita. Myötätapahtumisella tarkoitetaan sitä, että jonkin varsinaisesti kuvattavan tapahtuman (esim. *Keijo syö*) kanssa, ohessa tai myötä tapahtuu jotain muuta, joka luonnehtii tätä (esim. *Keijo syö hotkien*). Tutkimus rakentuu kahdesta osasta: neljästä erillisestä, yksittäisiä infinitiivirakenteita käsittelevästä artikkelitutkimuksesta sekä teoreettisesta johdatusosasta (ks. sisällys).

Tutkimuskohteina ovat koloratiivikonstruktio (esim. *juosta jolkottaa*), (T)e-infinitiivin instruktiiivi (TEN-rakenne, esim. *juoksee jolkottaen*), mA-infinitiivin adessiivi (MALLA-rakenne, esim. *juoksee jolkottamalla*) sekä mA-infinitiivin abessiivi (MATTa-rakenne, esim. *juoksee jolkottamatta*). Näitä rakenteita yhdistää se, että ne kuvaavat kaikki jollain tavoin sitä, miten jokin tapahtuu. Koloratiivirakenteessa tämä merkitys sisältyy usein jo koloratiivisen finiittiverbin leksikaaliseen semantiikkaan (esim. *jolkottaa* 'juosta hitaasti hölköttäen'). Tutkimuksen muut infinitiivirakenteet ovat finiittirakenteen adjunkteja. Adjunktisuhteen semantiikka koskee juuri sitä, miten infinitiivirakenne kuvaa tapahtumia finiittirakenteen rinnalla.

Aineistona tutkimuksessa on käytetty noin 6000 lause-esimerkkiä kolmesta eri korpusesta: Lauseopin arkisto (LA), Digitaalinen Muoto-opin arkisto (DMA) ja *Suomen murteiden sanakirja* (SMS, kirjainväli *a-kurvottaa*).

Tutkimuksessa kysytään, millaisia infinitiivirakenteita tutkimuskohteet ovat ja miten kognitiivisen kielen tutkimuksen, erityisesti konstruktikieliopin (esim. Fillmore & Kay 1995) teoreettiset käsitteet ja välineet sopivat kuvaamaan tutkimuskohteina olevia rakenteita. Ensinnä korpusaineiston analyysistä käy ilmi, että niin koloratiivirakenne kuin infinitiiviadjunktitkin ovat polyseemisiä: Koloratiivirakenteessa tämä ilmenee siten, että kuvattavaa tapahtumaa luonnehtiva koloratiivinen piirre voi esimerkiksi liiketapahtumien kuvauksessa koskea esimerkiksi niin liikkujaa, liikettä kuin jotain tapahtumasta kausaalisesti seuraavaa (esim. ääntä, ks. artikkeli *Liike ja tapa*). Infinitiiviadjunktien polyseemisyys näkyy vastaavasti siten, että erilaiset verbien ja verbirakenteiden väliset kieliopilliset tekijät (subjektitulkinta, ajallinen tulkinta, hyponymia, kausaalisuus ja negaatio) vaikuttavat siihen, tulkitaanko infinitiivirakenteen kuvaama toiminta finiittirakenteen kuvaaman toiminnan tavan, keinon, oheisteon, menettelytavan tai jonkin muun luonnehdintana (ks. artikkeleja *Juosten vai juoksemalla* ja *MATTa-rakenne*).

Toiseksi konstruktikielioppia on sovellettu työssä kahtaalla. Yhtäältä koloratiivirakenteen diakronisesta kehityksestä esitetään kuvaus rekonstruoidusta myöhäiskantasuomalaisesta esirakenteesta nykirakenteeseen (ks. artikkeli *Kieliopillistuminen*). Toisaalta työn varsinainen teoreettinen kontribuutio koskee kuitenkin infinitiiviadjunktien konstruktikieliopillisen luonteiden selvittelyä. Adjunktien kuvaus on yleisesti jäänyt teorian piirissä paljolti argumenttirakennekonstruktioiden jalkoihin. Tutkimuskohteena olevien infinitiivien kannalta valenssi ja adjunktius, verbit ja ajallisuus, semanttiset roolit ja relaatiot sekä kieliopillisten piirteiden linkittyminen ja integroituminen kietoutuvat teorian kannalta haastavaksi kokonaisuudeksi. (Ks. johdatusosan luku 3.)

Tämä väitöstyö tarjoaa yleiskuvan suomen myötätapahtumia kuvaavista infinitiivirakenteista ja niiden merkityksestä, mutta tarjoaa myös suuntaviivoja adjunktien kuvaamiseen, joka on valitusta kielioppimallista riippumatta haastava aihepiiri

Sisällys

Esipuhe

Abstract

Tiivistelmä

I JOHDATUS

1. Johdannoksi	8
1.1 Tutkittavat rakenteet	8
1.2 Tutkimuksen motiivi ja tutkimuskysymykset	12
1.3 Tutkimuksen rakenne	14
2. Teoreettis-metodologinen tausta	16
2.1 Käytetyt aineistot	16
2.2 Metodologisia huomioita: kielitaju ja korpustutkimus metodeina	21
2.3 Yleisesti konstruktiokieliopista	25
2.4 Kielikäsityksistä	27
3. Myötätapahtumisen infinitiivit ja teoria	30
3.1 Adjunkti konstruktiokieliopissa	30
3.1.1 Argumentti-adjunkti-jaosta kieliopin kuvausperinteessä	30
3.1.2 Adjunktien kuvauksesta konstruktiokieliopissa	34
3.1.3 Adjunktien kuvauksen kolme vaihtoehtoa	41
3.2 Infinitiiveistä, infiniittisyydestä ja ajallisuudesta	47
3.2.1 Infinitiivien lukumäärästä ja keskinäisistä suhteista	48
3.2.2 Yksi INFINITIIVI-konstruktio vai useita infinitiivirakenteita konstruktioina?	51
3.2.3 Prosessi, atemporaalinen relaatio, olio ja aika	53
3.2.4 Verbiys ja ajallisuus	57
3.2.4.1 Ajan kerrostumat verbeissä	58
3.2.4.2 Infinitiivien ajallisesta profiloinnista	63
3.2.4.3 Muutamia tarkennuksia	68
3.2.4.4 Yhteenveto	70
3.3 Yleisesti tekemisen tavasta ja semanttisista rooleista	72
3.4 Hallitsevan rakenteen ja infinitiivadjunktien väliset suhdetyypit	81
3.4.1 Linkitys konstruktion sisällä	82
3.4.2 Linkitys konstruktoiden kesken	84
3.4.3 Konstruktoiden integroituminen ja infinitiivadjunktien tulkintojen kehkeytyminen	89
3.4.3.1 Valenssi infinitiivadjunktien tulkinnan perustana	89
3.4.3.2 Muutamia vaikuttavia seikkoja	92
3.4.3.3 Integroituvat kieliopilliset piirteet	94
3.4.3.4 Konstruktiokuvaukset TEN-, MALLA- ja MATTA-rakenteelle	96
3.4.4 Yhteenveto	101
4. Artikkelitutkimusten tulokset ja kritiikki	105
4.1 Artikkelin 1 (<i>Liike ja tapa</i>) tulos ja kritiikkiä	105
4.2 Artikkelin 2 (<i>Kieliopillistuminen</i>) tulos ja kritiikkiä	110
4.3 Artikkelin 3 (<i>Juosten vai juoksemalla</i>) tulos ja kritiikkiä	114
4.4 Artikkelin 4 (<i>MATTA-rakenne</i>) tulos ja kritiikkiä	117

5. Tiivistys ja loppusanat	121
Lyhenteet ja symbolit	128
Aineistolähteet	131
Kirjallisuus	131
Artikkelitutkimusten julkaisutiedot	139

II ARTIKKELITUTKIMUKSET

(1) HAMUNEN, MARKUS 2012: Koloratiivirakenne, liike ja tapa. (Tässä johdatusosassa nimellä *Liike ja tapa*)

(2) HAMUNEN, MARKUS 2017: On the grammaticalization of Finnish colorative construction. (Tässä johdatusosassa nimellä *Kieliopillistuminen*)

(3) HAMUNEN, MARKUS 2017: *Juosten* vai *juoksemalla*? Infiniittisten TEN- ja MALLA-rakenteiden semantiikkaa ja murrejakaumaa. (Tässä johdatusosassa nimellä *Juosten* vai *juoksemalla*)

(4) HAMUNEN, MARKUS 2018: MATTA-rakenteen kognitiivista semantiikkaa. (Tässä johdatusosassa nimellä *MATTA-rakenne*)

I JOHDATUS

1. Johdannoksi

1.1 Tutkittavat rakenteet

Tämä väitöskirja on lausesemanttinen infinitiivitutkimus. Tutkin neljää suomen kielen infinitiivillistä verbirakennetta (ks. esim. 1–4) ja niiden merkitystä finiittilauseen muodostamassa kontekstissa.¹ Esimerkit (1–4) ilmentävät suomen verbirakenteiden eräitä konventionaalistuneita ilmaustyyppejä. Esimerkissä (1) on koloratiivirakenne, (T)A-infinitiivistä ja finiittimuotoisesta koloratiiviverbistä koostuva kaksiverbinen ilmaus (ks. *Liike ja tapa*). Esimerkeissä (2–4) infinitiivirakenteet ovat adjunkteja eli vapaita adverbiaaleja. Ne ovat tyyppillisesti sillä tavoin finiittirakenteen kanssa integroituneita, että monesti tavallisimmat argumentit (esim. subjekti ja objekti) ovat yhteisiä. Infinitiiveilla voi olla myös omia, finiittiverbin kanssa jakamattomia argumenttejaan (esim. objekti ilmauksessa *Keijo istui [mussuttaen kanaa]*). Esimerkeissä (2–3) on (T)E-infinitiivin instruktiivi (TEN-rakenne tässä tutkimuksessa) sekä MA-infinitiivin adessiivi (MALLA-rakenne), jotka ovat osin merkitykseltään läheisiä, osin selvästi eroavia (ks. *Juosten vai juoksemalla*). Esimerkissä (4) on MA-infinitiivin abessiivi (MATTA-rakenne), jota voi pitää TEN- ja MALLA-rakenteiden kielteisenä vastineena. Sen keskeisimmät merkitykset ovat muuten samat kuin myönteisillä vastineillaan paitsi abessiivin ilmaiseman negaation osalta (ks. *MATTA-rakenne*).

- (1) Kiinassa Keijo *syödä mussutti* kanavartaita.
- (2) Kiinassa Keijo söi *mussuttaen* kanavartaita.
- (3) Kiinassa Keijo söi *mussuttamalla* kanavartaita.
- (4) Kiinassa Keijo söi *mussuttamatta* kanavartaita.

Tutkimuksessa pureudun edellä esitettyjen adjunkti-infinitiivirakenteiden merkityksiin ja tulkintoihin käyttämäni murreaineiston valossa (ks. esim. 5–8). Tutkin ensi sijassa korpusaineiston valossa, millaisia merkityksiä rakenteet saavat (ks. luvut 1.2 ja 2.1).

- (5) ni siellä sitä sitte *syyväm mekotettiij* ja kylä siint- o ja ilimankos ne sitte ol vanhatkim miehet niin ne ol nii isomahasia (LA, Multia)
- (6) ne reñjit *naurraín söivät* sitä [piimävelliä] (DMA, Kontiolahti)
- (7) lehmäki *märehtimälä syöpi*, syöpi sej ja nielee uuvesthan sitte (LA, Kemin mlk)

---

¹ Esimerkit, joiden perässä ei ole korpuslähdemerkintää, olen kielitajullani tuottanut.

(8) On se vaan semmosta kirnappia, ettei tätä pirukan *kiljumata söis* (SMS, s. v. *kirnappi*, Kuhmalahhti)

Esimerkissä (5) on koloratiivirakenne *syyvväm mekotettiij* ('syödä mekotettiin'), jossa rakenteelle ominaiseen, jopa kiteytyneeseen tapaan tapahtumatyyppin nimeää (T)A-infinitiivi (*syyvväm*).² Deskriptiivis- tai onomatopoeettisperäinen finiittinen nk. koloratiiviverbi luonnehtii tätä toimintaa jonkinlaiseksi (*mekotettiin* 'syötiin ahnaasti') (ks. esim. *Liike ja tapa*).³ Periaatteessa koloratiivirakenteen (T)A-infinitiivin voi ajatella finittiverbin adjunktiksi (eli vapaaksi adverbialiksi), sillä "sen voi jättää pois" (ts. koloratiiviverbit esiintyvät yksinäänkin finiittiverbeinä). Olen kuitenkin tässä tutkimuksessa pitänyt koko rakennetta syntaktisesti analysoitumattomana ja sillään yhtenäisenä ilmaus-tyyppinä (myös ISK § 493). Juuri koloratiiviverbien leksikaaliseen semantiikkaan sisältyy rikas tavan merkityskirjo.

Selvemmin adjunkteja ovat esimerkkien (6–8) infinitiivirakenteet.⁴ Esimerkissä (6) TEN-rakenne (*naurrain*) kuvaa toimintaa eri käsitealueelta kuin finiittiverbi (*söivät*). Lisäksi verbit ovat ilmausyhteydessään samatekijäisiä. Tällaista TEN-rakenteen käyttöä olen kutsunut oheisteoksi. Esimerkissä (7) MALLA-rakenne (*märehtimälä*) kuvaa lähimmin syömisen tapaa. Tavan, keinon, oheisteon ja muutaman muun yleisimmän myötätapahtumisen merkityksen esiintymisehtoja ja jakautumista TEN- ja MALLA-rakenteiden kesken käsitellen tarkemmin artikkelitutkimuksessa *Juosten vai juoksemalla*.

Esimerkin (8) MATTA-rakenne vastaa sellaista tapausta, jonka positiivinen vastine muodostettaisiin TEN- tai MALLA-rakenteella: *että tämän pirukin kiljuen ~ kiljumalla söisi*. Näin MATTA-rakenteella on käyttöjä, joiden perusteella sitä voidaan pitää muun muassa TEN- ja MALLA-rakenteen kielteisenä vastineena ja vastaavasti kaikkia kolmea infinitiivirakennetta pienenä lähikonstruktioiden ryhmänä. (Ks. *MATTA-rakenne*, ks. virosta Simmul 2018) Formaalin kuvauksen näiden rakenteiden merkityksen kehkeytymisistä esitän tämän johdatuksen luvussa 3.4.

² Käytän tässä tutkimuksessa verbien kuvaamien prosessien notionaalisena yleisnimityksenä *tapahtumaa* erottelematta erilaisia aspektuaalisia tapahtumatyyppejä (teko, suoritus, saavutus, tapahtuma, tila), ellei tällainen asiayhteyden kannalta ole välttämätöntä.

³ Kiitän *mekottaa*-verbin merkitystä koskevasta tiedosta Kirsti Aapalaa (Kotus, murrearkisto).

⁴ Terminologisena seikkana huomautettakoon, että käytän esimerkkien (1–4) tapaan käytetyistä tutkimukseni infinitiivirakenteista lyhyttä ja topakkaa nimitystä *adjunkti* ('vapaa adverbiali, adverbiaalimäärite'). Koska kyseiset infinitiivit ovat tutkimuksen kohteina olevissa käytöissä aina verbin tai lauseen vapaita määritteitä, en ole katsonut tässä välttämättömäksi esim. (V)ISK:n käyttämää terminologista eroa *adverbiaalimäärite* ja *adverbiaalitäydennys* (joskus myös *obliikvi*). Terminologista vaihtelua on näissä vanhas- taankin esiintynyt (esim. Vilkuna 2000: 331, s. v. *adverbiali* ja *adverbiaalitäydennys*). (Ks. myös alav. 13.)

Edellä esitellyistä infinitiivirakenteista diakronisen kuvauksen tarjoan vain kolaraatiivirakenteesta: ilmaustyyppi on muihin infinitiivirakenteisiin nähden niin idiosynkraattinen, että se suorastaan kutsuu selvittämään historiaansa. Rakenne palautuu vähintään oletettuun (myöhäis)kantasuomeen ja aiempiin 'pyrhtää lentämään' -tulkintaisiin ilmauksiin (ks. tarkemmin *Kieliopillistuminen*). Muiden tämän tutkimuksen infinitiivirakenteiden historiallista kehitystä en tiedä juurikaan selvitetyn, joten seuraava tiivis esitys jääkin siksi viitteelliseksi. Tarkempi historiallinen selvittely jää tulevalle tutkimukselle. Historiallisen näkökulman esiintuonti on tässä kuitenkin tärkeää sekä tätä tutkimusta jonkin verran tasapainottavana tekijänä että ennen kaikkea huomiona siitä, että infinitiivien morfologisen ikäämisen lisäksi infinitiivirakenteiden historiaa kokonaisina ilmaustyypeinä tulisi myös tutkia. Diakroninen syntaksi on historiallisessa kielentutkimuksessa sittenkin suhteellisen vähäistä.

TEN-, MALLA- ja MATTARakenteiden sijamuodoista instruktiivin ja abessiivin rekonstruoidut juuret yltävät historiallis-vertailevan metodin valossa ilmeisesti suomalais-ugrilaiseen kantakieleen, jopa kantauraliin asti (vksm. INS **-n* : **-j*, ABE **-ktAk* tai **-ptA* kuten Ylikoski 2016: 119). Adessiivi on nuorempi, myöhäiskantasuomeen palautuva sija (mksm. ADE **-lla* < **l-nA*). (Ks. Lehtinen 2007, adessiivista kuit. Aikio & Ylikoski 2016.) Kattavan ja tuoreen yleisesityksen genetiivin tai genetiivi-instruktiivin kuvaushistoriasta antaa Inaba (2017: luku 2 ja siinä mainitut lähteet, ks. myös Leskinen 1990: 1–3).⁵ Adessiivin kehityksen perinteisen selityksen (paikan morfeemi **-l* + lokatiivi **-nA*) ja siitä poikkeavan kuvauksen tarjoavat Aikio ja Ylikoski (ma.). Abessiivista en tiedä diakronista yleisesitystä laaditun. Sen *t*-aines lienee samaa perua kuin karitiivijohdinten *-tOn*: *-ttOmA-* (esim. *asunnoton*), mutta esimerkiksi Hakulinen (1979 [1941–1946]: 105) arvelee abessiivin liittyneen produktiivina sijana nominien taivutusjärjestelmään vasta kantasuomessa.

Vastaavasti infinitiivien tunnuksista TEN-, MALLA- ja MATTARakenteissa voi todeta, että nk. 3. infinitiivin tunnusaines *-mA-* palautunee suomalais-ugrilaiseen kantakieleen asti (ks. esim. Koivisto 2005: 146–148 ja siinä mainitut lähteet). Sen sijaan nk. 2. infinitiivin tunnus *-Te-* kehittyi myöhemmin ja palautuu korkeintaan myöhäiskantasuomeen (Lehtinen 2007: 134).

⁵ Osovinta olisi ehkä puhua **-n*-latiivi–genetiivi–instruktiivista osoittaen muinaisen sijan monifunktiivisuutta ja toisaalta myöhempien funktionaalisesti eriytyneiden sijojen (genetiivi-*n*, instruktiivi-*n*) muodollista samalähtöisyyttä. Sijan alkuperäisenä merkityksenä on pidetty lokaalista (suunta)merkitystä, latii-visuutta.

Tietäen että (T)E-infinitiivin tunnuksen syntyminen, MA-infinitiivin muotoparadigman täydentyminen muun muassa adessiivin ja abessiivin osalta ja nykyisenkaltaisen instrumentaalisen instruktiivin eriytyminen omaksi sijakseen muinaisesta genetiivi-instruktiivista tapahtuivat kaikki myöhäiskantasuomeen mennessä, voi TEN-, MALLA- ja MATTA-rakenteita pitää vähintään tähän kantakielitasoon palautuvina ja siten myös oletettavasti hämmästyttävän saman ikäisinä (ks. Lehtinen 2007: 123–124, 134). Perusteellisen yleiskuvan itämerensuomalaisten kielten infinitiiveistä ja niiden historiasta tarjoaa Saukkonen (1965: 6–58). On myös perusteltua olettaa, että esimerkiksi adessiivin instrumentaalisen keinofunktion kehittymiseen on ollut vaikutuksensa juuri MALLA-rakenteella, jossa adessiivin primaari lokaalinen merkitys ei ole koskaan voinut tulla kyseeseen.

Huumo (1997) esittää uskottavan tuntuksen hypoteesin adessiivin adnominaalin välinefunktion kehityksestä nomineissa. Huumon mukaan välinefunktion synnyn välittäjänä olivat sellaiset adessiivi-NP:t, joissa sijamuodon saattoi tulkita joko lokaalisena tai instrumentaalisenä kuten esimerkissä (9a). Instrumentaalinen tulkinta ensisijaistui sellaisissakin esimerkeissä, jotka ilmaisivat samalla jonkun paikkaa (9b) ja yksinomaistui viimein käytöissä, joissa lokaalinen tulkinta ei tullut ollenkaan kyseeseen (9c). Adessiivin välinefunktio vei Huumon mukaan myös tilaa (yksikön) instruktiivilta, joka oli muodollisesti samanlainen kuin akkusatiivin tunnus ($*-n < *-m$), mutta monikon instruktiivilla ei ollut tätä ongelmaa (9d).

(9a) Mies etsi pojua laivalla (Huumo mts. 75)

(9b) Mies meni veneellä saareen (mts. 76)

(9c) Mies korjasi kirveen vasaralla (mts. 28)

(9d) Mies korjasi kirveen $*\text{vasaran}_{\text{YKS.INSTR}} \sim \text{vasaroin}_{\text{MON.INSTR}} \sim \text{vasaralla}$ (soveltaen mts. 74–75)

Huumo (1997: 58–86) ei juurikaan käsittele instruktiivia tai adessiivia infinitiiveissä, siis TEN- ja MALLA-rakennetta, mutta hyvin oletettavasti esimerkiksi juuri MALLA-rakenne vauhditti adessiivin irtaantumista spatiaalisesta paikallissijasemantti-kasta instrumentaalisen merkityksen suuntaan erityisesti adverbaalin keino merkityksen myötä. Kuten artikkelitutkimuksessani *Juosten vai juoksemalla* on selvästi nähtävissä (erit. mas. 142, taulukko 3), TEN- ja MALLA-rakenteissa erityisesti nk. varsinaisen tavan merkitys mutta jossain määrin myös instrumentaalinen keino merkitys jakautuvat molempien infinitiivirakenteiden kesken ilman, että murreaineiston perusteella olisi

helposti osoitettavissa tälle jakaumalle muuta motivaatiota kuin vapaa vaihtelu. Mahdollisesti tavan merkitys molemmissa rakenteissa olisi selitettävissä yleistypologisella semanttisella väljenemistendenssillä INSTRUMENT > MANNER (ks. esim. Herlin, P. Leino & Visapää 2007: 29). Vastaavasti keinon merkityksen vähälukuisuus selittyisi TEN-rakenteessa instruktiivin epäproduktiivistumisen ja vastaavasti adessiivin instrumentaalisien funktion ekspansiivisuuden tuloksena. Kuitenkin esimerkiksi TEN-rakenteen oheisteon merkitys jää vielä selittämättä. Toiseksi MATTA-rakenteen selvä kytkeytyminen TEN- ja MALLA-rakenteisiin (ks. *MATTA-rakenne*) ja kaikkien kolmen rakenteen oletettu suurpiirteittäinen samanikäisyys houkuttelee tutkimaan kytkennän diakronisia lähtökoh-
tia. Kolmanneksi edellä esitettyjen kysymysten varassa hahmotettava kokonaisuus vaatisi hyvää infinitiiviaiaineistoa lähisukukielistä, jotta erilaisten oletusten testaaminen yksityiskohtaisella aineistolla kävisi päinsä. Tämä siis jää tulevalle tutkimukselle. (Kirjasuomen kehityksestä ks. esim. Forsman Svensson 1990: 57–62, 1992: 92–103.)

1.2 Tutkimuksen motiivi ja tutkimuskysymykset

Tämä tutkimus on siis edellä luvussa 1.1 esiteltujen suomen infinitiivirakenteiden (ks. luku 2.1) syntaktis-semanttista ja kielipillistä perustutkimusta. Työn välittömiä taustavaikuttimia on kolme: Ensiksi kuvauksen kohteeksi valittujen infinitiivirakenteiden on vanhastaan luonnehdittu kuvaavan väljästi tekemisen tai tapahtumisen tapaa. Koloratiivirakenteen osalta tämä on ilmeistä, sillä deskriptiivisyys tai ekspressiivisyys liittyvät semanttisina piirteinä juuri tavan merkitykseen esimerkiksi jo sellaisten verbien leksi-
kaalisessa merkityksessä kuin *hoiperrella*, *länkyttää*, *vatuloida*, *paarustaa* tai *vetelehtiä*?⁶ Tämän sanastonosan semantiikan arvoitukset ovat aika ajoin kiinnittäneet suomen ja lähisukukielten tutkijoiden huomiota (esim. Rytkönen 1935; Mikone 2002; Kulonen 2010).

Myös TEN- MALLA- ja MATTA-rakenteita on vanhastaan pidetty – vaikei tällä terminologialla – väljässä mielessä tapaa kuvaavina rakenteina (esim. Siro 1964b). Ensimmäinen tutkimuksen motiivin lähde liittyy siis tutkimuskohteiksi valittujen infinitiivirakenteiden merkityksen kehkeytymisen perusteelliseen selvittelyyn. Varhaisin fennistii-
kan perinne on näiden nimenomaisten infinitiivirakenteiden kuvauksen osalta vaihte-

---

⁶ Monesti murre-erikoisuuksiksi mielletyt koloratiivisanat kokevat aika ajoin jonkinlaista uutta tulemistä muun muassa poliittisessa retoriikassa (ks. esim. <http://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/jappasta-ite-roida-vatuloida-tata-politiikan-uudissanat-tarkoittavat/5116934>).

leva. Esimerkiksi Rothstenin rohkaisema ja Setälän ohjaama 1800- ja 1900-lukujen taitteen suhteellisen lyhytaikainen murresyntaksin tutkimusbuumi tuotti joitakin paikallismurteiden tai määräalueiden lauseopillisia kuvauksia. Nämä tutkimukset olivat samalla kertaa sekä suurpiirteisiä että yksityiskohtien esittelyssä valikoivia, kyseisen murrealueen erikoisuuksia korostavia. TEN-, MALLA- ja MATTA-rakenteita niissä ei kuitenkaan infinitiivien kuvauksessa erikseen käsitelty (esim. Sirelius 1894: 120–123; Latvala 1894: 56–59, 1899: 56–58; Paasonen 1899) kuin korkeintaan lyhyesti mainiten (esim. Setälä 1883: 127; Cannelin 1889: 97). Kannisto (1901: 224, 229) on tässä suhteessa poikkeus: hän tarjoaa kaikista kolmesta infinitiivirakenteesta esimerkkejä ja luonnehtii niitä yleisesti keinoa, tapaa tai välikappaletta kuvaaviksi. Ylimalkainen merkityskuvaus periytyi Setälältä (mts. 46, 76) ja se tulee näissä tutkimuksissa usein ilmi adessiivin, instruktiivin ja abessiivin käytön kuvauksissa sijamuotoina. Merkityserottelun häilyvyys tunnistettiin jo varhain (esim. Latvala 1899: 32).

Olen erillisissä artikkelitutkimuksissa viitannut tarkemmin kunkin infinitiivirakenteen osalta kannaltani keskeisimmiksi katsottaviin varhaisempiin lähteisiin. Tässä voi kuitenkin nostaa vielä kaksi keskeistä suomalaisen infinitiivitutkimuksen lähdetyyppiä. Kootummin infinitiivejä on tarkasteltu syntaksin kannalta perinteisessä lauseenvastike-tutkimuksessa (esim. Ikola 1971; Wiik 1981). Lisäksi Ikola, Palomäki ja Koitto (1989) on laaja kuvaus infinitiivien käytöstä suomen murteissa.

Toiseksi erilaiset ei-finiittiset rakenteet ovat viime aikoina olleet fennistisen tutkimuksen huomionkohteena huomattavan usein (ks. luku 3.2). Moni näitä koskevista tutkimuksista on ollut nimenomaan johonkin yksittäiseen rakenteeseen tai suppeahkoon lähirakenteiden ryhmään keskittyvä väitöskirja (Laitinen 1992; Salminen 2000; Leino 2002; Kotilainen 2007; Visapää 2008; Pekkarinen 2011). Tutkimukseni liittyy tähän perinteeseen. Koska tutkimukseni koostuu tämän johdatusosan lisäksi neljästä artikkelimuotoisesta tapaustutkimuksesta (ks. sisällys: II Artikkelitutkimukset), niin erityisen olennaisena kiinnittymiskohtana pidän tälle tutkimukselle kokoelmaa *Elävä kielioppi* (Herlin & Visapää (toim.) 2005). Toinen tutkimuksen motiivin lähde liittyy siis toisaalta tutkimusperinteen aukkojen täydentämiseen ja toisaalta erityisesti suhteellisen uuden, fennistiikan kognitiivis-konstruktivistisen kieliopintutkimuksen perinteen jatkamiseen erityisesti infinitiivirakenteiden osalta.

Kolmanneksi konstruktiokielioppina tunnettu teoriasuuntaus tai teoriaperhe toimii tutkimuskohteideni kuvauksen taustateoriana (ks. Johdatuksen luku 2.3). Konstruk-

tiokielioppi on ollut profililtaan ennen muuta syntaksin kuvausmalli, jonka keskeistutkimusta on pitkään ollut muun muassa peruslausetyyppeihin verrattavien argumenttirakennekonstruktioiden kuvaus (ks. esim. Goldberg 1995). Erilaisten verbien nimeämien tilannetyyppien ja nomineina ilmaistujen argumenttien väliset suhteet tunnetaankin, erityisesti englannin osalta, erittäin hyvin. Sen sijaan adjunkteille eli vapaille adverbialleille on toistaiseksi käynyt samalla tavoin kuin syntaksin teorioissa vanhastaan yleisesti: ne ovat jääneet joko kokonaan tutkimattomiksi tai melko lailla muuten kuvauksen periferiaan. Kolmas tutkimusmotiivini lähde liittyy siis konstruktiokieliopin teoreettisen kuvausmallin sovittamiseen ja testaamiseen tutkimiini adjunkteina esiintyviin infinitiivirakenteisiin.

Näistä tutkimukseni taustamotiiveista voi suoraan johtaa myös tämän tutkimuksen keskeiskysymykset. Ne ovat seuraavat:

1. Millainen on kunkin tutkitun infinitiivirakenteen päämerkitys? Miten ne kuvaavat erilaisia myötätapahtumisen merkityksiä? Millainen on rakenteiden merkitysten keskinäinen suhde?
2. Millaisia infinitiivirakenteita valitut rakenteet ovat? Mitä niiden valossa voi yleisesti sanoa (in)finiittisyydestä?
3. Miten konstruktiokielioppi soveltuu erityisesti adjunktina toimivien infinitiivirakenteiden (TEN, MALLA, ja MATTA) kuvaamiseen? Ovatko rakenteet omia konstruktioitaan?

Ensimmäiseen kysymykseen antavat vastauksen pääasiassa erilliset artikkelitutkimukset (ks. myös johdatuksen luku 3.4). Toiseenkin kysymykseen tarjoavat valoa artikkelitutkimukset, mutta erityisesti johdatuksen luku 3.2 tarkastelee (in)finiittisyyttä teoreettisemmalta kannalta. Konstruktiokielioppi ja laajemmin kognitiivisen kielentutkimuksen ajattelutavat toimivat artikkelitutkimusten taustanäkemyksinä. Kuitenkin kolmanteen kysymykseen tarjoaa kuvausteorian kannalta vastauksen kaikkein kootuimmin ja konstruktioajattelun selvimmin tematisoiden tämän johdatuksen luku 3 kokonaisuudessaan.

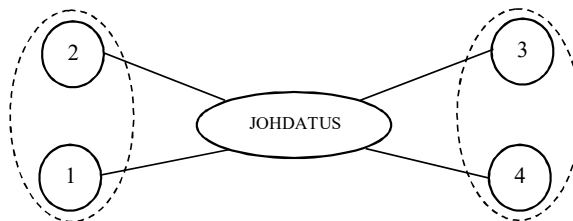
1.3 Tutkimuksen rakenne

Kuten on jo käynyt ilmi, tämä tutkimus rakentuu neljästä artikkelitutkimuksesta ja tästä johdatusosiosta (ks. sisällys). Työnjako tutkimuksen kahden pääosan välillä on sellai-

nen, että artikkelitutkimuksissa keskityn pääasiassa substanssiaiheisiin eli kunkin artikkelin aiheena olevaan rakenteeseen valitusta näkökulmasta. Vastaavasti tässä johdatusosiossa tematisoin ja syvennän selvemmin kaikkien artikkelitutkimusten taustalla olevia teoreettisia kysymyksiä kuten myötätapahtumista toimintaa kuvaavana merkityspiirteenä, (in)finiittisyyttä sekä konstruktiteoriaa. Kullakin artikkelilla on siis suora suhde tähän johdatusosioon: artikkeleissa analysoin valittuja rakenteita aineiston varassa ja tässä johdatusosiossa luon tutkittujen rakenteiden motivoimaa yhteistä teoreettista yhteenvedoa (ks. erit luku 3). Lisäksi tässä johdatuksessa taustoitan tutkimusta (tämä luku 1), käyn läpi aineistoon ja metodologiaan liittyviä kysymyksiä (ks. luku 2) ja esitän tiivistelmän kunkin artikkelitutkimuksen sisällöstä ja tuloksesta esittäen samalla kriittisiä huomioita (ks. luku 4). Luvussa 5 kiteytän tutkimukseni tulokset.

Kutakin artikkelitutkimusta voi lukea itsenäisenä, mutta artikkeleita kirjoitetessa olen kiinnittänyt huomiota myös niiden keskinäisiin suhteisiin sekä suhteeseen tähän johdatusosioon. Kuvio 1 havainnollistaa tätä.

Kuvio 1. Tämän tutkimuksen rakenne. (Numerot viittaavat artikkelitutkimuksiin, ks. sisällys.)

Artikkelit *Liike ja tapa* (1) ja *Kieliopillistuminen* (2) muodostavat parin siten, että edellinen käsittelee koloratiivirakenteen semantiikkaa ja jälkimmäinen sen kieliopillistumista. Myös artikkelit *Juosten vai juoksemalla* (3) ja *MATTA-rakenne* (4) muodostavat keskenään parin. Yhdessä tarkastellen ne käsittelevät myötätapahtumista ilmaisevia infinitiivadjunkteja, jotka muodostavat semantiikaltaan läheisten ilmaistyyppien ryhmän.⁷ Artikkeliparien kesken on kuitenkin sikäli epäsymmetriaa, että jälkimmäinen artikkeli-pari (3 ja 4) ei sisällä rakenteiden diakronista selvittelyä. Tästä olen esittänyt tiiviin yleiskuvan edellä luvussa 1.1. Viimein kutakin artikkelia voi lukea joko ”johdatusosiota kohti” tai ”johdatusosiosta päin”. Jälkimmäistä suuntaa edustavat tämän johdatuksen viitteet artikkelitutkimuksiin (ks. viittaustavasta Sisällys).

⁷ Väitöstutkimuksen otsikko *Tavattomat infinitiivit* saa yhden motivaationsa juuri termistä *myötätapahtuminen*: tämän tutkimuksen infinitiivien inherentti merkitys ei ole tapa, vaan tapa on yksi kontekstuaalisesti kehkeytyvistä merkityksistä.

2. Teoreettis-metodologinen tausta

Tässä luvussa avaan tutkimukseni metodologisia ja yleisteoreettisia valintoja. Luvussa 2.1 esittelen käyttämäni aineiston sekä aineistolähteet. Luvussa 2.2 esittelen tiiviisti korpusaineiston ja kielitajun käytön metodisen suhteen. Luvussa 2.3 tiivistän käsitykseni konstruktiokieliopista ja luvussa 2.4 suhteutan *kielikäsitys*-käsitteen eri tasoja tutkimuksen kannalta.

2.1 Käytetyt aineistot

Tämän tutkimuksen aineistolähteinä on käytetty kolmea murrekorpusta: Lauseopin arkistoa (LA), digitaalista Muoto-opin arkistoa (DMA) sekä Suomen murteiden sanakirjan (SMS) valmistuneita osia 1–8. Kunkin lähteen aines koostuu suomen pitäjänmurteista, ja aineisto kokonaisuudessaan tarjoaa ikkunan valittujen infinitiivirakenteiden käyttöön puhutussa suomessa. Infinitiivirakenteet ovat – lukuun ottamatta ehkä (T)A-infinitiivin lyhyttä muotoa ja MA-infinitiivin rektioon perustuvia sijavariantteja (sisäpaikalliset) – yleisesti ottaen puhutussa kielessä huomattavasti harvinaisempia kuin kirjoitetussa kielessä (Ikola ym. 1989; Herlin & Visapää 2005: 17). Tästäkin syystä korpusten käyttö on ollut tarpeen jo pelkästään tehokkaiden hakutoimintojen vuoksi.⁸

Käytetyt korpuksat ovat kuitenkin luonteeltaan ja historialtaan lopulta aika erilaisia: Lauseopin arkisto on syntaktiseen tutkimukseen ihanteellisin; se on morfosyntaktisesti koodattu ja sisältää kaiken tekstikontekstin. Sen murreaineisto koostuu pääasiassa 1870–1890-luvuilla syntyneiden paikoin kerronnaksi väljentyneistä haastattelunauhoitteista. Nauhoitteet ovat 1950–1960-luvuilta. Ne on litteroitu käyttäen karkeaa transkriptiota. Myös audiomateriaali on käytettävissä. Aineiston koontiperiaatteena on ollut noin joka neljäs pitäjänmurre kultakin Suomen perinteiseltä murrealueelta (yhteensä 132 pitäjää) ja noin yksi tunti nauhoitetta kustakin pitäjänmurteesta. Kukin nauhoitetunti eli ”pitäjänäyte” on noin 6000–8000 tekstisanetta ja murreaineiston kokonaislaajuus on noin 885 500 tekstisanetta. (Lauseopin arkistosta tarkemmin Ikola 1985.)

Lauseopin arkiston puutteena voi ehkä pitää sitä, että kutakin valittua pitäjänmurretta edustaa vain yhden informantin tunnin mittainen haastattelu, jolloin murteenpuhujan idiolektaaliset piirteet saattavat tahattomasti ylikorostua alueellisesti merkitsevinä murrepiirteinä. Tätä voi olla vaikea todentaa tai tunnistaa, mutta se on joka tapauksessa

---

⁸ Tästä saa toisen motivaationsa väitöstutkimuksen otsikko *Tavattomat infinitiivit*: tavaton ’harvinainen, ei-tavallinen juokseva tekstissä’.

tiedostettava ongelma. Toisaalta aineiston hankinnassa ja korpuksen koonnissa on käytetty sekä tarkkaa harkintaa että suoritettu esimerkiksi litteraatioiden osalta tarkistus-työtä.

Muoto-opin arkisto, jonka digitaalinen versio DMA lähes yksi yhteen on, on alun perin koottu ja luokiteltu vain morfologisin ja leksikaalisin perustein A6-kokoisiksi koteloiduiksi arkistolipustoiksi. Sen aineistenkeruussa luokittelusysteeminä on käytetty lähinnä muototyyppiperustaista signumistoa, jossa kullekin kielelliselle muotopiirteelle on määritelty oma keruunumeronsa. Esimerkiksi tämän tutkimuksen infinitiivirakenteet on saatu signumeista 740 (aktiivin 1. infinitiivin latiiivi), 747 (2. infinitiivin instruktiivi), 751 (3. infinitiivin adessiivi) ja 753 (2. infinitiivin abessiivi). Arkistossa on yhteensä 897 keruunumeroa eli signumia. Arkiston aineisto on aikanaan 1960–1980-luvuilla (joinkin täydennyksin vielä 1990-luvulla) kerätty pääasiassa spontaanista puheesta kynällä ja paperilla muistiin merkiten. Nauhuria on käytetty vain paikka paikoin. Keruutekniikkana on myös tarvittaessa käytetty eriasteista kirvoittamista (elisitaatio), haastattelutekniikkaa ja kyselykaavakkeita. DMA:ssa aineistoa on noin 400 000 lause-esimerkkiä noin 160 pitäjämurteesta. (Muoto-opin arkistosta tarkemmin Itkonen 1969; Muoto-opin keruupopas lisävihkoineen; Suutari (toim.) 2003.)

Muoto-opin arkiston heikkona puolena voi pitää sitä, että joskus esimerkit ovat lyhyitä tai fragmentaarisia, mikä syntaktisen tutkimuksen kannalta on tietenkin ongelmallista. Tällaiset tapaukset on pitänyt jättää tutkimuksen ulkopuolelle. Useimmiten kuitenkin infinitiivit esiintyvät riittävän laajassa kontekstissa, mikä on pääasiassa riittänyt tämän tutkimuksen tarpeisiin. Keruussa onkin tähdennetty juuri lause-esimerkkien tähdellisyyttä. Puhutusta kielestä korvakuulolta muistiinmerkittyä ainesta voidaan pitää potentiaalisena virhelähteenäkin esimerkiksi mahdollisten kuulemis-, kirjoitus- ja muistivirheiden vuoksi. Kirjaamiseen ja lippujen puhtaaksi kirjoittamiseen on kyllä myös kiinnitetty tarkkaa huomiota osana keruuprosessia.

Suomen murteiden sanakirjasta (osat 1–8, aakkosväli *a–kurvottaa*) saatu infinitiivaines on yhtä kuin sanakirja-artikkelien ne lause-esimerkit, joissa kyseisiä infinitiivejä esiintyy.⁹ Sanakirjan ainespohjaa on kerätty ja kartutettu pitkän ajan perästä puhutusta suomesta noin aikavälillä 1900–1980. Keruutekniikoina on käytetty koulutettuja kerääjiä sekä kirjeenvaihtajien tiedonantoja. Kielitieteellisen koulutuksen saaneiden kerääjien

---

⁹ Suomen murteiden sanakirjasta saatavillani on aikanaan ollut Kotuksen sisäisessä käytössä oleva sähköinen versio sanakirjan jo valmistuneista, painetuista osista 1–8. Tuo käyttöliittymä on varustettu kevyillä hakutoiminnoilla (merkkijonot ja säännölliset lausekkeet).

tavoitteena oli, joko yksin tai retkikuntina, kenttäkeruin hankkia mahdollisimman kattava pitäjänsanasto esimerkkeineen. Aikaa tuollainen vei keskimäärin neljä vuotta, ja sanakokoelmien koot ovat useimmiten 30 000–50 000 sanatiedon välillä, ja tällaisia sanakokoelmia kertyi noin 60. Kenttäkeruita paikattiin *Sanastaja*-lehden (1927–1990) kyselyin, joiden kattavuus oli käytännössä kaikki suomenkieliset pitäjät. Sanakirjan pohja-aineisto koostuu noin 8 miljoonasta sanatiedosta, jotka koskevat noin 400 000 eri sanakirjan hakusanaa. Aines on satojen ihmisten työn tulos. (*Suomen murteiden sanakirjasta* ja sanastuksesta tarkemmin esim. Tuomi (toim.) 1976, 1985.)

Sanakirjaa voi äkkiseltään pitää outona valintana syntaksin tutkimukseen. *Suomen murteiden sanakirja* on kuitenkin nimenomaan deskriptiivinen sanakirja, jossa on erityisesti kiinnitetty huomiota sana-artikkelien luonnollisiin lause-esimerkkeihin. Esimerkkejä on myös huomattavasti runsaammin kuin normatiivisissa sanakirjoissa. Tutkimuksellisen kontrollin ulkopuolelta annettujen tiedonantojen suhteen (koskien lähinnä *Sanastajaa*) on täytynyt sanakirjaa laadittaessa olla varuillaan. Tätä voidaan pitää potentiaalisena virhelähteenä, vaikka sanakirjan aineksen toimitustyö on ollut hyvin tarkasti organisoitua ja kontrolloitua ja yleisesti erinomaisen hyvää leksikografista työtä.

Kaikista lähteistä saatu aineisto on kokonaisuudessaan sillä tavalla erilajista, että niiden aines on aikanaan kerätty vaihtelevin periaattein ja eri tarkoituksia varten. Voi kuitenkin luottaa siihen, että kaikkien kolmen aineistolähteen tarjoama aines yhteensä antaa luotettavan ja monipuolisen kuvan valituista infinitiivirakenteista suomen puhutussa kielessä. Yksittäisen aineistolähteen mahdolliset puutteet eivät periydy koko aineiston kattavaksi ominaisuudeksi. Toisaalta aineistot yhdessä täydentävät toisiaan. En myöskään usko, että eri metodein (elisitaatio, kyselykaavakkeet) hankittu kielenaines vinouttaisi koko aineistoa vain siksi, että sitä on käytetty kahden aineistolähteen ([D]MA ja SMS) tukimetodina. Lisäksi nykyisen puhutun kielen aineistohankinnan perustelluksi periaatteeksi nousseen vaatimuksen aidoista kielenkäyttötilanteista ja niiden tallenteista ei voi ajatella luovan kauttaaltaan kriittistä varjoa tässä käytetyn aineiston päälle vain siksi, että käytetyn arkistomateriaalin hankkimiseen ei aikanaan ollut samoja teknisiä edellytyksiä kuin nykyisin.

Edes arkistomateriaalin osin keskinäinenkin eri-ikäisyys tai suhteellinen vanhuus ei sikäli ole aito huolenaihe, että aineistossa ei edustuisi varmasti myös nykyisiä infinitiivien puhutun kielen funktioita. Kieli ei infinitiivirakenteiden osalta ole muuttunut ihan niin nopeasti. Tutkija kykenee aineistoa analysoidessaan ja olemassa olevan tutkimus-

tiedon tuella erottamaan rakenteiden käytön arkaaisuudet, mahdolliset suppeat murteellisuudet ja yleissuomenkielisyys. Sen sijaan selvästi vierautta aiheuttava tunne on paikoin ollut agraarikulttuuriin liittyvät puheenaiheet, joissa sanasto voi olla jo vierasta. Toki se, edustaako aineistoni 1900–1980-lukujen kielenaines lopulta myös nykymurteita, jää auki 2010-luvun kattavan aineiston puuttuessa. Se, millaisen aikajakson oletettut nykymurteet kattavat, ei ole edes pelkästään empiirinen kysymys, sillä muutoksen ”määrää” eriaikaisten kieli- tai murremuotojen välillä täytyy joka tapauksessa arvioida myös muin kuin esimerkiksi tilastollisin, siis vaikkapa teoreettisin, kriteerein. Kieli- ja murremuodot itsessäänkin ovat teoreettisia konstruktioita. Käsitykseni murteista perustuu Suomen perinteiseen dialektologiseen tutkimukseen (esim. Kettunen 1930; Rapola 1947; Wiik 2008; Lyytikäinen, Rekunen & Yli-Paavola (toim.) 2013).

Yhtä kaikki kerätty aineisto on valittujen infinitiivirakenteiden syntaktista moninaisuutta kattavasti edustava. Aineisto kattaa myös murteet kautta Suomen. Aineistoa voi myös pitää sillä tavalla kokonaisuutena luotettavana, että se on läpäissyt usein moninkertaisen arviointiseulan ennen päätymistään korpusaineistoksi tai sanakirja-artikkeliin. Keräämäni aineisto ei kuitenkaan edusta tilastollisessa mielessä pätevästi aitoa otosta mistään kielellisestä perusjoukosta. Oikeastaan vain LA-korpuksen aineistoon ylipäättään käyvät tilastomenetelmät. Niitä en kuitenkaan ole tässä tutkimuksessa käyttänyt; tavoitteenani on teoreettis-deskriptiivinen kuvaus.

Aineiston voi ajatella edustavan korpuksen koontiajanjakson käsitystä vanhakan-
taisista, yleiskielen vielä laaja-alaisesti vaikuttamattomista ja tasoittamattomista murteista kokonaisuudessaan. Siinä sen tärkein arvo myös on: murteet edustanevat infinitiivien autenttisinta käyttöä, niiden luonnollisinta normia puhutussa suomessa ennen koulutustason nousua sekä normitetun yleiskielen ja kielenhuoltosuositusten preskriptiivistä ohjaavaa vaikutusta.

Korpuksista saadut ainesmäärät on kuitenkin syytä panna numeerisesti ilmi, jotta syntyy käsitys siitä, minkä kokoisen aineiston, muun kuin tutkijan kielitajullaan tuottaman, varassa analyysia ja yleistyksiä on tehty. Nämä luvut näkyvät taulukossa 1. Tutkimusartikkelien kussakin aineistoa koskevassa luvussa näkyvät tarkemmin kunkin valitun osa-aineiston seulonnan kriteerit ja perustelut suhteessa artikkeleissa esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Niitä en tässä toista. Taulukko 1 kuvaa aineiston kokonaisvolyymeja.

A: Infinitiivimuodot korpuksittain	LA	DMA	SMS	Summa
(T)A-infinitiivin (lyhyt muoto)	338*	15 192**	—***	—
(T)E-infinitiivin instruktiivi	182	2137	352	2672
MA-infinitiivin adessiivi	177	1419	812	2408
MA-infinitiivin abessiivi	130	1454	726	2313
B: Infinitiivirakenteet korpuksittain	LA	DMA	SMS	Summa
koloratiivirakenne	84	408	1249	1741
TEN-rakenne	74	1095	272	1441
MALLA-rakenne	164	1028	765	1957
MATTA-rakenne	39	398	275	712

Taulukko 1. Kaikki haetut infinitiivimuodot (A) ja tämän tutkimuksen infinitiivirakenteet (B) LA-, DMA- ja SMS-korpuksissa.

* Hakukriteeri rajoitettu infinitiivimuodon adverbialisuuteen (mukana ei kaikkia syntaktisia funktioita).

** Hakukriteeri (signum 740) kattaa kaikki ko. infinitiivin morfologiset muodot (syntaktisesta funktiosta riippumatta).

*** Hakukriteerinä sana-artikkelin selitteessä esiintyvä luonnehdinta ”koloratiivirakenteessa” tms.

Taulukossa 1 erot luvuissa infinitiivimuotojen (A) ja tutkittujen infinitiivirakenteiden (B) kesken ilmentää sitä, että tutkimani rakenteet ovat osajoukko infinitiivimuotojen kaikista käytöistä. Tämä näkyy kaikissa muodoissa kaikkien korpusten osalta. Erityisen selvä ero on (T)A-infinitiivissä, sillä koloratiivirakenteet ovat ylipäättään käytössä hyvin harvinaisia (ks. Herlin, Visapää & P. Leino 2005: 17 jossa taulukko 1, 19 jossa taulukko 2). Seulontatyön jälkeenkin niin koloratiivirakennetta kuin infinitiiviadjunktejakin (TEN-, MALLA- ja MATTA-rakenteita) on esiintymämäärinä satoja, paikoin toistatuhatta (B: sarakke ”Summa”). Korpusaineistoa voi näin ollen pitää aivan riittävänä tuomaan esiin infinitiivien keskeiset käyttötavat.

Taulukon 1 esittämät esiintymämäärät on saatu korpuksista seuraavilla hakuvoilla tai -lausekkeilla:

LA: <inf1 adv:li>, <inf2 ins adv:li>, <inf3 ade adv:li> ja <inf3 abe adv:li>

DMA: signumit 740, 747, 751 ja 753.

SMS: säännölliset lausekkeet:

- koloratiivi.*
- *.te ja *.en|.ten
- *.mal|.mäl ja *.mala|.mälä ja *.malla|.mällä
- *.mata|.mätä ja *.matta|.mättä ja *.matik|.mätik

Näin saadusta raaka-aineistosta on manuaalisesti seulottu artikkelitutkimusten varsinaiset tutkimusaineistot. On syytä mainita, että sähköisten aineistojen merkintätapoja monimutkaistaa se, että karkeaaakin tarkemerkistöä on usein jouduttu muokkaamaan erilaisin korvausmerkein, jotka ovat monesti korpuskohtaisia. Käyttäessäni korpusesimerk-

kejä olen kuitenkin yksinkertaistanut esimerkkejä tältä osin luottavuuden parantamiseksi. Erilaiset foneettiset tarkkeet eivät vaikuta tämän tutkimuksen syntaktis-semanttiseen analyysiin.

Lopuksi on vielä nostettava esiin murre-kieli-jatkumoa koskeva seikka: Käyttämässäni esimerkeissä voi olla mukana kielenainesta alueilta, jotka ovat Suomen nykyisten valtiollisten rajojen ulkopuolella. Tällaiset esimerkit voivat olla karjalasta, kveenistä tai meänkielestä. Puhtaan lingvistisesti tarkastellen kyse on melko selvästi joko suomen murteisiin kuuluviksi katsottavista kielimuodoista tai ainakin murrejatkumoista. Karjala kytkeytyy suomen itämurteisiin ja kveeni sekä meänkieli muun muassa Peräpohjolan murteisiin. Näiden nimittäminen muusta suomesta erillisiksi kieliksi motivoituu pitkälti kielipoliittisesta ja kielisosiologisesta näkökulmasta, jonka poliittiset perusteet ovat verraten myöhäsyntyisiä. Kielistatuksen tietoinen tavoittelu mahdollistuu muun muassa siksi, että kielenpuhujat muodostavat asuinalueillaan enemmistökielestä selvästi poikkeavan kieliyhteisön, jonka maantieteellinen kytkös emäkieleen ei kuitenkaan ole täysin katkenut (vrt. tässä suhteessa esim. amerikansuomi).

2.2 Metodologisia huomioita: kielitaju ja korpustutkimus metodeina

Metodi on usein rutinoitunut ja systematisoitu yksittäinen menettelytapa, jolla tutkimuskysymys tai -kysymykset ja tutkimuskohde saatetaan keskinäiseen yhteyteen. *Metodiikka* on metodien kokoelma jollakin tieteenalalla. *Metodologia* vuorostaan on tieteenfilosofian haara, joka tutkii yleisellä metatasolla tiedonhankkimisen erilaisia tapoja ja edellytyksiä. *Metodi* on ennen kaikkea tutkimusta toimintana; se on tieteellinen menetelmä ja siksikin yleensä konkreettista. *Metodi* kuitenkin liittyy teoriaan ja teoreettisuuteen siten, että metodin käyttöä yleensä edeltää olemassa olevan tiedon jäsenitys, jolla on teorian status. Metodista usein myös seuraa uutta teoreettista tietoa, esimerkiksi yleistyksiä, ilmiöiden välisten suhteiden selityksiä ja mahdollisesti jokin teoreettinen väite tai kokonaisesitys. Myös *metodi* itse pitää sisällään erilaisia teoreettisia olettamuksia ja sen käytön edellytyksenä on teoreettisten implikaatioiden tiedostaminen. Tämän tutkimuksen kognitiiviseen kielentutkimukseen kytkeytyville teoreettisille lähtökohdille ja seuraamuksille olen varannut luvun 3. (Ks. kielentutkimuksen metodiikasta ja metodologiasta esim. Itkonen & Pajunen 2010; Kolehmainen, Miestamo & Nordlund (toim.) 2013; yleisesti Niiniluoto 1997.)

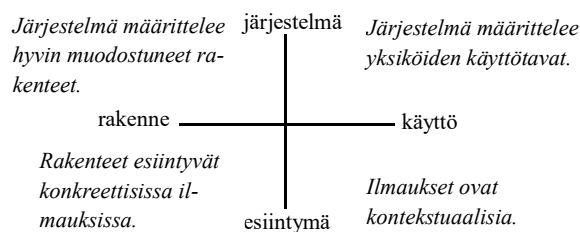
Tässä tutkimuksessa käyttämäni metodit ovat korpustutkimus ja kielitaju. Ennen näiden metodien tarkempaa erittelyä tämän tutkimuksen kannalta on syytä hahmottaa lyhyesti kielentutkimuksen periaatteellisia tutkimusmahdollisuuksia ja valittavissa olevia näkökulmia. Tätä havainnollistaa kuvio 2, joka on soveltaen muokattu Nikanteen (2015: 9, 2018: 9–11) esityksestä. Se jakautuu kahden ulottuvuuden muodostamaan nelikenttään. Ensinnä kieltä voi tutkia aineistoempirisesti aidon, sepittämättömän, havaintoaineiston varassa eli konkreettisia kirjoitetun ja puhutun kielen esiintymiä tutkimalla. Toiseksi kieltä voi tutkia enemmän tai vähemmän abstraktin ja idealisoidun järjestelmän, kielioppisysteemin näkökulmasta. Tämä kuvion 2 vertikaalinen ulottuvuus edustaa näkökulman valinnan konkreettisuus–abstraktisuus-jatkumoa. Toinen, horisontaalinen ulottuvuus kuvaa kielellisen ilmauksen tai merkin perinteistä jakoa muotoon (rakenne) ja merkitykseen (käyttö). Näistä molempia voi asennoitua tutkimaan vertikaalisen ulottuvuuden suhteen kahdesta eri suunnasta:

Rakennekeskeisesti:

- järjestelmä → rakenne: Järjestelmä määrittelee hyvin muodostuneet rakenteet (esim. morfeemien järjestysnormi tämän tutkimuksen infinitiiveissä: verbivartalo + infinitiivin tunnus + sijamuoto).
- rakenne → esiintymä: Rakenteet esiintyvät konkreettisissa ilmauksissa (esim. tämän tutkimuksen infinitiivirakenteilla on allomorfista variaatiota: *tekemättä*, *tekemät*, *tekemäti*).

Käyttökeskeisesti:

- järjestelmä → käyttö: Järjestelmä määrittelee yksiköiden käyttötavat (esim. lähinnä MALLA-rakennetta käytetään keinon merkityksessä, TEN-rakennetta ei juurikaan).
- käyttö → esiintymä: Ilmaukset ovat kontekstuaalisia (esim. tämän tutkimuksen infinitiivadjunktien myötätapahtumisen merkitys kehkeytyy lausekontekstissaan).

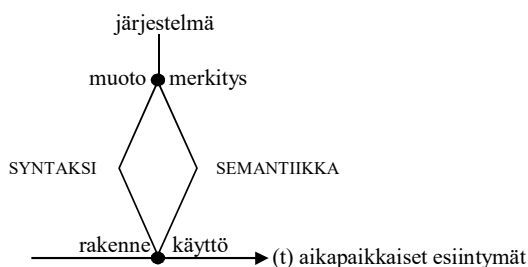

Kuvio 2. Kielioopin tutkimuksen nelikenttä (soveltaen Nikanne 2015: 9, 2018: 9–11).

Kuvio 2 on esimerkinomainen ja periaatteellinen. Se ei kuvaa kielentutkimusta tyhjentävästi – mikään yksittäinen visuaalustus ei voikaan kuvata –, mutta se korostaa

tutkimuksen näkökulmaisuuutta ja valinnaisuutta. Kuvio 3 on kuvion 2 sovellus ja ilmentää juuri käsillä olevan tutkimuksen asetelmaa: Konstruktiokieliopissa tavoitellaan kielen ilmausten tyyppitason yleistyksiä (kuvion 3 ylempi piste). Näitä edustavat *konstruktiot* (ks. luku 2.3). Näiden konkreettisia toteutumia tai esiintymiä ovat *konstruktit* (kuvion 3 alempi piste). Molemmat pitävät määritelmällisesti sisällään kielellisen muodon tai rakenteen ja merkityksen tai käytön (kuviossa 3 SYNTAKSI/SEMANTIikka). Muoto–merkitys-parin olen kuviossa 3 varannut edustamaan abstraktia konstruktiota ja vastaa-vasti rakenne–käyttö-parin konstruktia.¹⁰ Konstruktioiden kokonaisuus ja konstruktioiden keskinäiset suhteet muodostavat kielen järjestelmän tai sen taipumuksen jäsentyneisyyteen (*konstruktikko*).

Kuvio 3. Aineiston esiintymätaso (rakenne ja käyttö) ja teoreettisen, abstrahoivan kuvauksen tyyppitaso (muoto ja merkitys) kielellisissä ilmiöissä.

Kuten todettua tässä tutkimuksessa valittuja infinitiivirakenteita lähestytään kahdella metodisella keinolla. Korpuslähteistä kerätty esimerkkiaine edustaa (ainakin periaatteessa) aikapaikkaisia esiintymiä. Koska esimerkiksi DMA:n ja SMS:n aineisto on fragmentaarista, esimerkiksi irrallisia lause-esimerkkejä, näiden aineistojen aikapaikkaisuus on usein etäännytetymppää verrattuna LA:n tallenteisiin. Ne koostuvat kuitenkin tutkijan kielitajusta riippumattomista esiintymistä ja edustavat näin ilmiön havaintoempiiristä perustaa silloinkin, kun ne perustuvat esimerkiksi kielenoppaan kielitajuun.

Korpusmenetelmät eivät ole yksi yhtenäinen metodi. Korpustutkimuksessa voi nähdä karkeasti kolmenlaista tutkimustapaa aineistoon suhtautumisen valossa: aineisto-esimerkein tuettu, aineistopohjainen ja aineistovetoinen tutkimus (Tognini-Bonelli 2001; Tummers, Heylen & Geeraerts 2005). Suuntautumistavat perustuvat aineistonmuodotuksessa kielitajun heikentyvään ja korpusaineiston ja usein myös tilastollisten menetelmien vahvistuvaan rooliin tutkimuksessa.

¹⁰ Erottelu on luotu tässä tilapäisesti kuvion 3 tarpeisiin kuvaamaan sitä, että käsitepari ja käsitteiden välinen suhde on relevantti kaikilla kielen konkreettisuus–abstraktisuus-jatkumon tasoilla.

Aineistoesimerkein tuetussa (*corpus-illustrated*) tutkimuksessa tutkijaa ohjaa ennen kaikkea kielitaju ja teoreettisen viitekehyksen synnyttämät kysymykset. Korpusesimerkit toimivat lähinnä havaintoaineistona teoreettiselle argumentaatiolle. Tämä suuntaus korpustutkimuksesta edustaa lähimmin käsillä olevaa tutkimusta. Aineistopohjaisessa (*corpus-based*) tutkimuksessa sen sijaan kerätään kielitajun ohjaamana vartavastisesti laaja aineisto, jota analysoidaan ja josta saadaan jostain ilmiöstä esimerkiksi määrellistä ja teoriaa puoltavia tai kyseenalaistavia tietoja (esim. tilastolliset korpustutkimukset). Aineistovetoisessa (*corpus-driven*) tutkimuksessa kielitajulla on pienin ennakkorooli aineistossa. Siinä pyritään siihen, että laajasta autenttisen kielenkäytön aineistokokonaisuudesta itsestään nousisi teoreettisia ja hypoteettisia kysymyksiä tutkittavaksi (esim. kielellisen toiminnan kuvaaminen) (aineistovetoisuuden kritiikistä ks. esim. McEnery, Xiao & Tono 2006: 8–11). (Ks. tarkemmin esim. Jantunen 2009.)

Kuviossa 3 keräämäni korpusaines eli esiintymät sijoittuvat periaatteessa aikajanelle. Paikka paikoin olen kuitenkin käyttänyt esimerkkeinä myös kielitajuni varaisia seipitteitä. Tämä on aivan mahdollista silloin, kun käytetään nk. selviä tapauksia ja havainnollistetaan esimerkiksi jotakin teoreettisen kuvauksen seikkaa. Erityisesti minimipareilla saadaan usein käytännöllisesti eristettyä vaikkapa jokin kieliopillinen piirre, jota halutaan tutkia ja havainnollistaa.

Kielitajua käytettäessä on kuitenkin tarpeen tiedostaa muutama asia: Ensiksi kielitajulla konstruoidut esimerkit ovat olemuksellisesti erityyppisiä kuin korpusesiintymät; ne tavallaan irtoavat kuvion 3 aikajanalta. Ne eivät ole autenttisia tekstiesiintymiä. Pidän kuitenkin tässä tutkimuksessa sekä korpusesiintymiä että seipitettyjä esimerkkejä legitimiinä aineistona kuvaamistani ilmiöistä (vrt. Lehmann 2004: 293–294; kielitajun kritiikistä esim. Gibbs 2006; Schütze 1996).

Toiseksi kielitajua ei ole syytä pitää yhtenä yhtenäisenä kykynä. Tähän on kiinnittänyt huomiota Talmy (2018), joka esittää, että kielitajua on kahta lajia ja molemmilla on oma profiilinsa (myös Huomo 2007). Talmy erottaa offline-introspektion ja online-introspektion.¹¹ Edellisellä tavoittaa hyvin koodautunutta kielellistä merkitystä eri tasoilla, keskinkertaisesti esimerkiksi morfeemien merkityksiä, vähän syntaktisia periaatteita ja ei ollenkaan kielen kognitiivista tai neurologista prosessointia. Vastavasti jälkimmäisellä kielitajun tyypillä tavoittaa hyvin meneillään olevan keskustelun topiikin,

---

¹¹ Termi *introspektio* on Talmyn.

ennakoi keskustelun kulkua sekä hahmottaa tekstin koherenssia, keskinkertaisesti tai vähän paralingvistisia piirteitä keskustelussa ja ei ollenkaan puheen aikaista kognitiivista prosessointia.

Kolmanneksi kielitaju on sillä tavalla perustava ja jopa irti pääsemätön metodi kielentutkimuksessa, että korpuksiin sisäänrakennetut koodaukset (korpusten rakennusvaiheessa), hakutuloksina saadun raakadatan seulonta tutkimusaineistoksi (aineiston-hankintavaiheessa) ja tulosten tulkinta (analyysivaiheessa) on viime kädessä kielitajun varaista (ks. Itkonen & Pajunen 2010; Konstenius 2014). Näitä tutkimuksen työvaiheita ei voi suorittaa ilman kielitajua. Tämä ei tee kielitajusta mitenkään ensisijaista tai tärkeintä metodia kielentutkimuksessa, vaan se kuvastaa paremminkin sitä, että metodit käytännön tutkimuksessa limittyvät, vaikka niitä voikin kuvata teoreettisesti eritellen ja ikään kuin erikseen.

Tässä tutkimuksessa tavoittelen siis kuvion 3 tyyppitason yleistyksiä (konstruktiot muoto–merkitys-konventioina). Tähän käytän metodisesti kielitajuani sekä korpusaineistoa ja teoreettisesti kognitiivisen kielentutkimuksen sekä konstruktiokieliopin kuvausvälineistöä (ks. luku 3).

2.3 Yleisesti konstruktiokieliopista

Konstruktiokielioppi on tiukasti ajatellen (uus)strukturalistinen kielioppimalli ja väljemmin tulkiten tutkimussuuntaus, jolla on tiettyjä – osin strukturalistiseen ja osin myös generatiiviseen perinteeseen palautuvia – jaettuja näkemyksiä luonnollisesta kielestä. Tämä luonnollisesti ohjaa näkemään yksittäiset tutkimuskohteet ja kielen kokonaisuutena tietynlaisena (englantiin painottuva yleisesitys ks. Hilpert 2014; metodologisesta reduktionismista ks. luku 2.4). Eräissä konstruktiokieliopin suuntauksissa käytetään myös formalistista esitystapaa. Näin on myös konstruktiokieliopin varhaisessa, käsikirjoitukseksi jääneessä oppikirjassa (ks. Fillmore & Kay 1995). Nykyisin formalismia käytetään muun muassa *Sign-based Construction Grammar* -nimisessä suuntauksessa (Boas & Sag (toim.) 2012; eri suuntauksista ks. Croft & Cruse 2004: luku 10; Goldberg 2006: luku 10; vrt. Leino 2010: 84–87).

Itse esitystapaa ja eri suuntausten joitain, joskus hienovaraisiakin eroja olennaisempaa ovat kuitenkin konstruktioajatteluun perustuvan suuntausperheen jakamat yhteiset näkemykset kielestä. Näitä ovat muun muassa näkemys

- kielen yksiköistä vakiintuneina muodon ja merkityksen yhteenliittyminä eli *konstruktioina*
- konstruktioista eri tavoin kompleksisina yksikköinä
- kielen rakentumisesta morfeemeista tekstilajeihin asti ulottuvina konstruktioina
- kielen järjestymisestä konstruktioiden ja vain niiden varaan.

Listan ensimmäinen kohta pitää sisällään selvimmin strukturalistiseen perintöön nojautuvan ajatuksen kielen yksiköiden merkki- ja symboliluonteesta. Lisäksi konstruktiot ovat nimenomaan abstrakteja yksikköjä verrattuna konstruktioiden konkreettisiin ilmentymiin tai toteutumisiin kielenkäytössä (nk. *konstruktit*). Toinen kohta viittaa siihen, että yksittäiset konstruktiot ovat vaihtelevia katsoen sisäisten rakenneseinien määrään, skemaattisuuteen ja osien välisiin suhteisiin (vrt. esim. essiivisija ja transitiivirakenne).

Kolmas kohta viittaa kielen konstruktiojäsennyksen ulottumiseen periaatteessa kaiken kokoisiin yksiköiksi hahmotettaviin tai vakiintuneisuutta sisältäviin kielen osiin; konstruktioajattelu ulotetaan periaatteessa koko kielijärjestelmään ja kielijärjestelmä oletetaan olemassa olevaksi. Neljäs kohta on jatke edelliselle: konstruktioiden kesken on olemassa erilaisia sisällymis-, linkittymis- ja perintäsuhteita, joiden varassa kielijärjestelmä (nk. *konstruktikko*) dynaamisesti rakentuu ja elää. Kielen ei katsota toimivan (esim. chomskylaisen kuvausperinteen mukaisen) sääntöjärjestelmän varassa – tai paremmin konstruktiot vastaavat ”sääntöjä” – eikä kieli jakaudu ydinkielioppiin ja perifeerisiin ilmiöihin.

Pohdittaessa vielä hieman yleisemmällä tasolla konstruktioikieliopin kielikäsitystä esitetään usein, että kielioppi perustuu käyttöpohjaisuuteen (esim. Goldberg 2013: luku 2.6; Croft & Cruse 2004: luku 11; kielikäsitteistä ks. luku 2.4). Kielellä on kokemusellinen perusta, sen konstruktiot vakiintuvat käytön ja toiston myötä ja skemaattistuvat toisaalta kielellisten ilmausten pienimmiksi yhteisten ominaisuuksien yleistyksiksi ja toisaalta variaation, muunnelmien ja uudennosten mahdollistajiksi. Konstruktioikielioppi on myös kielitajuperustainen; kielen ajatellaan olevan sisäistetty yleistysten järjestelmä, johon on monelta osin pääsy myös äidinkielen kielitajun varassa ja joka toimii resursina kielenkäytössä (ks. kielitajusta luku 2.2). Näin nähtynä konstruktioikielioppi antaa kielikäsitteessään sijaa perinteisestä strukturalismista tehdyn tiukan *langue-parole*-eron molemmille puolille, joista jommankumman nostaminen etualalle on usein paljolti paikallinen tutkimuskohtainen valinta. Yhtäältä kieli on prototyyppien perustuva järjestelmä, toisaalta ollakseen muuttuvassa maailmassa ilmaisuvoimainen ja funktionaalinen kielen käytön taso, *parole*, joiltain osin sekä vahvistaa olemassa olevia yksiköitä että tarjoaa niille vaihtelun ja muutoksen ituja.

Katson edellä esitetyn riittävän luonnehtimaan konstruktiokielioppia ja sen kielikäsitystä yleisesti ja omaa näkemystäni siitä. En käsittele tässä enempää konstruktiokieliopin yleistä luonnetta, sillä aiheesta on olemassa jo lukuisia päteviä yleiskuvauksia (esim. Kotilainen 2007: luku 2; Leino 2010; Goldberg 2013; Jääskeläinen 2013: luku 3.2; Hilpert 2014; Sag, Boas & Kay 2012). Tämän tutkimuksen infinitiivirakenteiden problematiikkaa käsittelem konstruktiokieliopin ja myös kognitiivisen kieliopin kannalta perusteellisemmin johdatuksen luvussa 3, jossa teoriataustan historiallinen kehys myös jonkin verran täsmentyy.

2.4 Kielikäsitteistä

Koska olen edellisessä luvussa 2.3 avannut lyhyesti käsitystäni ja kiinnittymistäni konstruktiokielioppiin, joka pitää sisällään tietynlaisen kielikäsitteksen, katson tarpeellisesti tiiviisti vielä esittää näkemykseni itse käsitteestä *kielikäsitys*. Kaikki yksittäiset kielitieteen tutkimukset välttämättä kiinnittyvät johonkin kielikäsitteeseen; ne kuvaavat jotakin puolta tai ominaisuutta kielestä. On kuitenkin tarpeen tiedostaa, että *kielikäsityksen* voi ymmärtää vähintään kolmella eri tavalla: (1) teoreettis-metodisena kielikäsitteksenä, (2) yleisenä kielikäsitteksenä ja (3) tutkijan henkilökohtaisena kielikäsitteksenä. Nämä on syytä ymmärtää lähtökohtaisesti eri asioina vaikkakin usein eri tavoin limittyvinä ja osin implikaatiosuhteessa toisiinsa olevina.

Kielikäsitteellä tarkoitetaan tutkimuskontekstissa yleensä näkemystä siitä, millaisena kieli esimerkiksi jonkin kielitieteellisen teorian (esim. konstruktiokielioppi), suuntauksen (esim. funktionaalinen kielentutkimus) tai metodin (esim. keskustelunanalyysin metodinen toiminta) piirissä ensisijaisesti nähdään. Valittu ja määritelty kielikäsitte otetaan tutkimusta teoreettisesti ja metodisesti ohjaavaksi lähtökohdaksi ja tutkimuksen toivotaan myös tukevan ja synnyttävän uutta tietoa sen puolesta. Kieli voidaan hahmottaa esimerkiksi abstraktina ja idealisoituna järjestelmänä, sosiaalisena konventiona ja normikokoelmana, toimintana ja käyttäytymisenä tms. tai jonain kombinaationa tällaisista näkemyksistä. Yleensä kuitenkin tutkimuksissa pitäydytään ja keskitytään yhdeksäntyyppiseen kielikäsitteeseen, ts. kieltä tarkastellaan nimenomaan jostain tietystä näkökulmasta jotakin sen tiettyä olemuspuolta korostaen. (Ks. Määttä 1994: 10–44.)

On myös tavanomaista, että valittu kielikäsitte esitetään retorisesti jonkin toisen kielikäsitteksen poissulkevana. Esimerkiksi chomskylainen generatiivinen kielioppiteoria on esittänyt kielen olevan synnynnäisen kielikyvyn ilmentymä ja ennen kaikkea

muotojärjestelmä, jossa semantiikalla ei teorian piirissä aluksi ollut juurikaan sijaa. Myös kielen käyttö, performanssi, on nähty toissijaisena. Vastaavasti kielen funktionaalisuuteen ja vuorovaikutukseen keskittyvä kielentutkimus pitää kieltä ennen kaikkea sosiaalisena toimintana ja saattaa sulkeistaa kielen mentaalisen olemuksen sekä kieltää tai ainakin kyseenalaistaa kielen systeemiluonteen.

Edellä kuvatun kaltaisen kielikäsitteilyksen voisi nimetä esimerkiksi *teoreettis-metodiseksi näkökulmaksi kieleen* (1). Se on joka tapauksessa syytä pitää asiallisesti erillään sekä *yleisestä kielikäsitteilyksestä* (2) että *tutkijan henkilökohtaisesta kielikäsitteilyksestä* (3). Teoreettis-metodinen näkökulma kieleen on paljolti tulosta tieteenalan sisäisestä metodologisesta reduktionismista (reduktionismista esim. Pulkkinen 1997: 103–106). Havaittu ilmiö ja siihen kohdistetut tutkimuskysymykset jossain määrin ohjaavat teoreettis-metodisia valintoja. Erityisesti kielentutkimuksessa valittu teoreettis-metodinen kehys tekee monia näkökulmavalintoja ja joitain ennakko-oletuksia tutkijan puolesta. Se tarjoaa yleensä tietynlaista näkökulmaa kieleen, sitä tukevia teoreettisia käsitteitä ja esioletuksia. Tämä johtuu toisaalta siitä, että on tarkoituksenmukaista, että teorialat, metodit ja suuntaukset tiettyyn mittaan asti pelkistävät kohdettaan, jotta tutkimus rajautuisi ja olisi järkevän kokoinen. Toisaalta tämä johtuu siitä, että niinkin moni-ilmeiseen ilmiöön kuin kieli ei kielitieteen piirissä ole toistaiseksi esitetty kaiken kattavaa ”panoptista” näkökulmaa.¹²

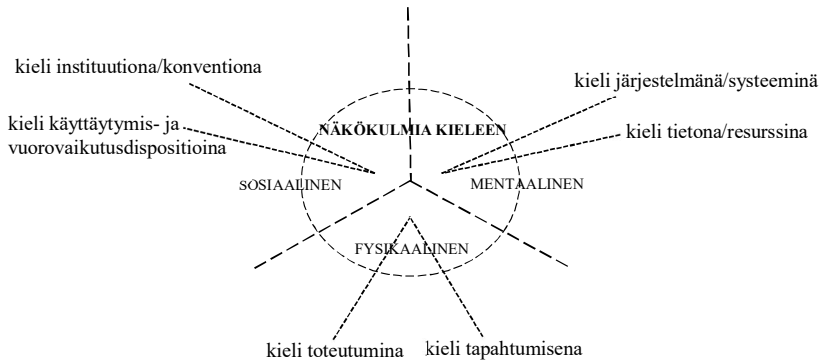
Tämän tutkimuksen näkökulmaa kieleen ja valittuihin ilmiöihin on aineiston osalta jo, osin implisiittisesti, kuvattukin tämän johdatusosion tässä luvussa 2 sekä luvussa 1. Teorian puolesta avaan asiaa lisää luvussa 3. Metodologinen reduktionismini ilmenee ennen kaikkea niin, että altistan valitsemani tapaa luonnehtivat infinitiivi-ilmaukset kognitiivisen kielentutkimuksen (konstruktiokielioppi ja kognitiivinen kielioppi) näkökulmalle kieleen ja tämän suuntauksen teoreettiselle välineistölle (luku 3 ja artikkelitutkimukset). Implikoin näin, että tämä tutkimusperinne sopii vastaamaan esittämiini tutkimuskysymyksiin (ks. luku 1.2).

---

¹² Yleisesti tieteenfilosofiassa reduktionismilla tarkoitetaan sitä, että jokin ilmiö voidaan palauttaa yksinkertaisempiin osiinsa, esim. kemialliset rakenteet fysikaalisiin ilmiöihin (ontologinen reduktionismi) tai jonkin tieteenalan ilmiön kuvaus voidaan kuvata ”perustavamman” tieteenalan teorioin ja käsittein (metodologinen reduktionismi), esim. taloustiede psykologian käsittein (ks. esim. Kakkuri-Knuuttila & Heinalahti 2006: 221). Tässä sovellan metodologisen reduktionismin käsitettä yhden tieteenalan, kielentutkimuksen sisällä.

Tutkijan oma kielikäsitys (3) voi olla yhtä kuin metodologisen reduktionismin luoma näkökulma kieleen tai sitten se voi olla myös jotain muuta. Tyypillisesti kuitenkin teoreettis-metodiseen näkökulmaan kielestä sitoudutaan positiivisesti paitsi sellaisissa poikkeustapauksissa, jossa jonkin teorian, suuntauksen tai metodin kielikäsitystä kritisoidaan tai kyseenalaistetaan sen ”omin välinein” (tästä esim. Itkonen 1974). Tällöin on usein kyse metateoreettisesta tutkimuksesta.

Kuvio 4 kuvaa yleisen tason kielikäsityksiä (2). Se sisältää useita teoreettis-metodisia kielikäsityksiä (1) tai näkökulmia kieleen.

Kuvio 4. Hahmotus yleisestä kielikäsityksestä.

Ensinnä kieltä voidaan tutkia sen eri ilmenemismuodoissa: fysikaalisena, mentaalisena tai sosiaalisena ilmiönä. Fysikaalinen viittaa konkreettiseen aikapaikkaisesti havaittavaan, mentaalinen kognitiiviseen ja sosiaalinen yliyksilölliseen tai ihmisryhmiä koskevaan. Kussakin ilmenemismuodossaan kieltä voi myös tarkastella joko dynaamisesti toimintana ja toimintaan suuntautuneena siis prosessina tai reifioivasti eli ikään kuin oliomaisena. Edellistä edustavat kieli konkreettisena tapahtumisena fysikaalisessa maailmassa, kieli käyttöön otettavana tietona ja resurssina mentaalisessa eli yksilön kognitiivisessa ja kieli normatiivisesti määrittyvänä käyttäytymisdispositiona sosiaalisten konventioiden maailmassa. Vastaavasti jälkimmäistä edustavat kieli toteutumina fysikaalisessa, kieli omaksuttuna järjestelmänä mentaalisessa ja kieli instituutiona tai jaettuna konventiona sosiaalisessa.

Kuvio 4 on karkea, raakilemainen ja viitteellinen, mutta sen keskeinen ajatus on siinä, että kieli ilmenee monitasoisena ja myös kielentutkimus on näin ollen luonnollisesti monimenetelmäistä siten, että teoreettis-metodinen näkökulma kieleen ja tutkittavaan ilmiöön valitaan tarkoituksenmukaisuusperiaatteen mukaan. Leonard Talmy on todennut osuvasti: “[– –] no single methodology is privileged over others or considered

the gold standard of investigation” (Talmy 2006: xi). Tässä tutkimuksessa metodologisen reduktionismi pelkistää näkökulmani kieleen idealisoituna järjestelmänä tai systeeminä mentaalisessa. Henkilökohtainen kielinäkemykseni on kuitenkin taipuvainen pyrkimään kuvion 4 tapaiseen holistiseen kuvaan kielestä. Nämä kaksi kielinäkemyistä eivät ole nähdäkseni mitenkään ristiriidassa keskenään.¹³

3. Myötätapahtumisen infinitiivit ja teoria

Luvussa 3 avaan tämän tutkimuksen infinitiivirakenteiden synnyttämiä teoreettisia kysymyksiä. Nämä koskevat argumentti-adjunkti-jakoa konstruktiokieliopissa (luku 3.1), infinitiivisuuden ja siihen elimellisesti kytkeytyvien verbiyden ja ajallisuuden suhteita kognitiivisessa kieliopissa (luku 3.2) sekä tapaa ja semanttisia rooleja (luku 3.3). Luku 3.4 on tavoitteeltaan haastavin. Esitän siinä näkemykseni tämän tutkimuksen infinitiivijunkteista konstruktioina.

3.1 Adjunkti konstruktiokieliopissa

Tässä luvussa pureudun adjunktiuteen, tutkimukseni infinitiivirakenteita keskeisimmin yhdistävään syntaktis-semanttiseen ominaisuuteen. Luvussa 3.1.1 esitän valenssin perinteisesti käsitettynä, luvussa 3.1.2 annan tiiviin yleiskuvan adjunktien käsittelystä konstruktiokieliopissa ja luvussa 3.1.3 perustelen adjunktien kuvauksen kolmesta loogisesta vaihtoehdosta erityisesti yhtä, argumenttirakennekonstruktion ja adjunktikonstruktion vastavuoroiseen suhteeseen perustuvaa kuvausta.

3.1.1 Argumentti-adjunkti-jaosta kieliopin kuvausperinteessä

Konstruktiokielioppi on paljossa keskittynyt nimenomaan syntaktisiin rakenteisiin (kuit. Booij 2010). Tämä ei johdu mistään välttämättömyydestä tai suuntauksen sisällä tehdystä periaatteellisesta linjanvedosta vaan enemmänkin suuntauksen historiallisesta kehityksestä. Konstruktiokielioppi lähti silloisen generatiivisen ajattelun näkökulmasta kielen ”periferiasta”, idiomeista (esim. Fillmore, Kay & O’Connor 1988; Kay & Fillmore 1999). Goldberg (1995) toi argumenttirakennekonstruktiot (jatkossa ARK)

---

¹³ Edellä esitellyistä kolmesta kielikäsitelmästä voi erottaa vielä erilaisia *kielitetedekäsityksiä*, jotka koskevat näkemyksiä siitä, millainen kielentutkimus tieteenalana kokonaisuudessaan on (tai millainen sen pitäisi olla), millaisia asioita siihen liittyy ja mikä on esimerkiksi sen suhde lähitieteisiin. Sitä ja yleisen kielikäsitelmän hahmottamista voisi pitää kielitieteen tieteenfilosofian keskiössä.

sekä kieliopin ”ytimeen” että laajempaan tietoisuuteen (Leino 2010). Suuntauksen piirissä on laadittu merkittävä määrä yksittäiskielten erilaisia konstruktioita koskevia tutkimuksia ja erityisen produktiivinen alue on ollut juuri ARK:t eli karkeasti esimerkiksi peruslausetyyppejä vastaavat rakenteet. Vakuuttavimmin lausesyntaksin sitä osaa, joka vastaa kielellisiä yleistyksiä maailmassa havaittavista perustilannetyypeistä (esim. *x liikkuu*, *x on y:ssä*, *x antaa y:n z:lle* jne.) edustavat juuri ARK:t ja perinteiset lausetyypit. Kuitenkin se keskeinen osa yksinäislauseiden rakentumisesta, joka koskee adjunkteja, on saanut hyvin vähän tutkimusta osakseen suuntauksen piirissä, vaikka argumentti-adjunkti-jako on universaali piirre luonnollisten kielten lauseen rakentumisessa (Van Valin & LaPolla 1997: 27).¹⁴

Yleisesti vapaista adverbiaaleista eli adjunkteista on kielikohtaisia yleisesityksiä ainakin paljon tutkitusta englannista (esim. Greenbaum 1969; Ungerer 1988; Hasselgård 2010). Sama koskee myös infinitiivijunkteja (ks. Kortmann 1991). Kielten vertailun kannalta keskeinen lähde on Haspelmath ja König (toim. 1995). Teoreettisesti virittyneet yleisesitykset adjunkteista tuntuvat painottuvan paljon formaaliin syntaksiin ja semantiikkaan (esim. Bartsch 1976; Cresswell 1985; Lang, Maienborn & Fabricius-Hansen (toim.) 2003; Ernst 2004). Aihepiiriltään lähinnä käsillä olevaa tutkimusta lienee Mannisen (2003) generatiiviseen syntaksiin (minimalismiin) perustuva esitys suomen tavan adverbiaaleista. Siinä kuitenkin käsitellään hyvin vähän tämän tutkimuksen infinitiivirakenteita ja teoriatausta on tyystin erilainen.

Argumentin ja adjunktin enemmän tai vähemmän vakiintunut esiteoreettinen ero on seuraava:¹⁵ Adjunktit ovat ”valinnaisia”; ilmaus on hyvämuotoinen tai ”ymmärrettävä” ilman sitäkin ja rakenne on samaa kategoriata adjunktilla tai ilman (esim. [*syö leipää*]_{VP} ~ [*syö leipää kotona ~ nautiskellen ~ kiireellä*]_{VP}. Vastaavasti komplementit ovat ”pakollisia”, ilmaus ei ole hyvämuotoinen ja ”ymmärrettävä” ilman sitä (esim. *[*Keijo*

¹⁴ Fillmoren (1994: 160) mainitsema, opiskelijoille muinoin tarkoitettu varoitus on puhutteleva: “[I]n the early days of generative grammar, students looking for research topics were wisely advised, ‘Whatever you do, stay away from adverbs!’” Muun muassa erilaiset adverbit toimivat lauseissa usein juuri adjunkteina.

¹⁵ Vaikka valenssiin liittyvä perusjako argumentteihin ja ei-argumentteihin sinällään on selvä, terminologia on ollut kirjavaa (*aktantti/argumentti/komplementti* vs. *sirkumstantiaali/adjunkti/modifioija*). Joskus esimerkiksi esitetään terminologinen ero valenssin syntaktisen puolen (*komplementti* vs. *modifioija*) ja semanttisen puolen (*argumentti* vs. *adjunkti*) kesken silloin, kun sitä pidetään kuvauksen kannalta perusteltuna (esim. König, Mauner & Bienvenue 2003: 68). Toisinaan taas erotetaan syntaktiset käsitteet *komplementti* ja *adjunkti* sekä semanttiset käsitteet *argumentti* ja *modifioija* (esim. Bierwisch 2003: 114). Tässä yhteydessä käytän yksinomaan termejä *argumentti* ja *adjunkti* korostaakseni valenssin viime kädessä semanttispuolista luonnetta ja konstruktioiden symbolisuutta, jossa syntaktisen (muodon) ja semanttisen (merkityksen) puolen erottamista ei pidetä tarpeellisenä. Poikkean kuitenkin tästä tarpeen mukaan selostaessani muiden kuvauserinteiden adjunktikäsityksiä.

tietää]s). Komplementillinen rakenne on semanttisesti eri kuin rakenne ilman komplementtia (esim. [*Keijo polttaa*]_{INTRANS-S} 'Keijo tupakoi, Keijolla on nikotiiniriippuvuus' vs. [*Keijo polttaa päreitä*]_{TRANS-S}). Semanttisesti adjunkti modifioi tai rajaa päärakennettaan (*head*), argumentti taas täydentää jotain päärakenteen edellyttämää merkitystä. (Esim. Dowty 2003: 33–35.)

Argumentin ja adjunktin käsitteellisen eron nimesi ensimmäisenä Tesnière (1959: 105–107, 125–127), joka käytti edellisestä termiä *actant* ja jälkimmäisestä *circonstant* (myös Lyons 1979 [1968]: luku 8.1). Käsitteiden sisältö juontuu dependenssi- ja valenssikielioppien siitä ajatuksesta, että predikoivaan kielen yksikköön, yleisimmin verbiin, sisältyy semanttisesti eri tavalla välttämättömiä ja vähemmän välttämättömiä käsitteellisiä osia. Konkreettisen kielellisen ilmaisen kannalta välttämättömät osat ovat ilmiä välttämättömiä usein pakollisia ja muut valinnaisia. Esimerkiksi lauseessa *Keijo katseli kirjaa kirjastossa*, subjekti *Keijo* ja objekti *kirjaa* ovat predikaatin *katsella* rakentaman tilannetyypin käsitteellisesti välttämättömiä katselutapahtuman osia (= valenssisuhde) eli argumentteja (*actant*). Adverbiaali *kirjastossa* taas ei kuvatuksen lukutapahtuman kannalta ole välttämätön osa ilmausta. Se on näin ollen adjunkti (*circonstant*). Lukutapahtumaa ajatellen lukija ja luettava ovat tilannetyypin rakentumisessa keskeisemmässä osassa kuin tapahtuman paikka. Argumentit ja adjunktit ovat riippuvuussuhteessa predikaattiin tai pääsanaansa (= dependenssisuhde).

Perinteisesti argumentti-adjunkti-jako esitettiin diskreettinä, autonomisena ja nimenomaan verbejä koskevana, sillä jaon perusteena on pidetty kontekstitonta täydellistä lausetta (*Keijo katseli ~ *katseli kirjaa). Käytännössä kuitenkin valenssitutkimuksessa havaittiin jo varhain, että kategorista erontekoa ja esimerkiksi argumenttien ja adjunktien erottamista erilaisin (syntaktisin) testein on hyvin vaikea pitävästi suorittaa eikä valenssi ole vain syntaktis-semanttinen ilmiö (esim. Vater 1978; Ružička 1978; Somers 1984; Forker 2014: 27–32). Sekin on selvää, että kielenkäyttötilanteen vaikutus argumenttien ja adjunktien ilmiä välttämättömyyteen tai poisjättöön on ilmeinen (ks. s. 40).

Transformatiivis-generatiivisessa (TG) kuvausperinteessäkään adjunktit eivät ole olleet kovin keskeisessä asemassa. Valenssin perusajatuksen voi siinä nähdä verbin alakategorisoinnissa (*subcategorization frame*). Sillä tarkoitetaan tietoa verbin taipumuksesta saada ja esiintyä tietynlaisten NP-täydennysten kanssa (esim. Radford 1996 [1988]: 339–344). Niinpä *katsella* verbin alakategorisointikehys on [_{NP}] eli sillä on yksi objektikomplementti. Olennaista on, ettei alakategorisointi rajoita verbin kanssa

The diagram illustrates the X-bar schema for the Finnish sentence "Keijo katseli kirjaa kirjastossa". The root node is S, which branches into two X'' nodes. The left X'' node branches into X' and X, which further branches into X, leading to the word "Keijo". The right X'' node branches into (Spec) and X'. The (Spec) node branches into X', which further branches into X, leading to the word "katseli". The X' node branches into (Comp) and X'. The (Comp) node branches into X, leading to the word "kirjaa". The X' node branches into X' (adjunkti), which further branches into X, leading to the word "kirjastossa".

Fillmoren (1968: 17, 21–32) sijakielioppikin perustuu osaksi varhaisempaan TG-ajatteluun, mutta eroaa esim. alakategorisoinnin periaatteista siten, että verbejä luokitellaan niiden sijakehysten (*case frame*) perusteella ja että myös subjektia vastaavat syväsisijat kuuluvat sijakehykseen. Syväsisijat vastaavat lähinnä nykyisin tunnettuja semanttisia rooleja. TG-teoriaan ne periytyivät nk. θ -rooleina (theta-roolit). Esimerkiksi englannin verbin *give* ('antaa') sijakehys on [___ O + D + A], missä O on Objektiivi, D Da-tiivi ja A Agentiivi (esim. *John_A gave Mary_D an apple_O*). Aikanaan sijakieliopin tarkoituksena oli pyrkiä esittämään, että TG-teorian olettamilla syntaktisilla syvärakenteilla on semanttinen perusta, joita sijakehykset kuvaavat. Nykyään tämän voi nähdä konstruktio-ajattelun esiasteena Fillmoren tutkimuksissa (ks. myös Leino 2010: 87–90). Kuitenkaan argumentti-adjunkti-jakoa Fillmore (ma.) ei nosta esiin.

33

Perinteisesti valenssi ja näin ollen argumentti-adjunkti-jako on esitetty yksittäisiä lekseemejä koskevana asiana. Esimerkiksi verbien polysemia vaikuttaa yksittäisten verbien argumenttirakenteeseen. Erityisesti verbejä voi kuitenkin luokitella myös ryhmiin valenssia koskevien saman- ja erikaltaisuuksien mukaan. Tämä oli myös sijakehysten tarkoitus. Sijakielioppia konstruktioajattelun esiasteena voikin hyvin pitää muun muassa eurooppalaisen valenssiajattelun jatkeena tai toisintona (myös Fillmore 1968: 17, 27). Valenssin käsitteen haastavuus, käsitteellinen välttämättömyys tai ei-välttämättömyys vs. syntaktinen ja pragmaattinen pakollisuus tai valinnaisuus, periytyy ja on olennainen kuvausta koskeva asia näin ollen myös konstruktiokieliopissa. Avaan tätä tarkemmin seuraavassa luvussa.

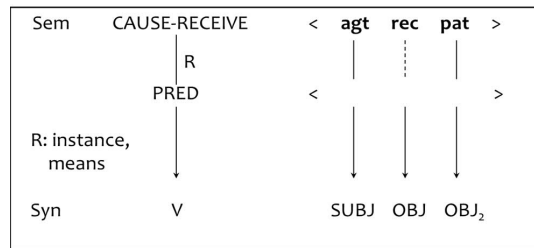
3.1.2 Adjunktien kuvauksesta konstruktiokieliopissa

Kuviossa 6 esitetään luultavasti yksi konstruktiokieliopin tunnetuimmista kuvauskoh-teista ARK:ista, englannin ditransitiivikonstruktio (Goldberg 1995). Se edustaa abstrak-tia kieliopin yksikköä, jonka prototyyppinen merkitys kuvaa aiheutettua saamista: 'agent successfully causes recipient to receive patient' kuten esimerkiksi verbeissä *give*, *throw* ja *bring*. Lukuisat englannin verbit sopivat toteuttamaan tätä englannin konstruk-tiota. Goldberg (mts. 38, kuvio 2.2) esittää, että tämä konstruktio pitää sisällään kuusi eri merkitystä, ydinmerkityksen (ks. edellä) ja viisi varianttia siitä, esimerkiksi 'agent enables recipient to receive patient' kuten verbeissä *permit* ja *allow* tai 'agent causes re-cipient not to receive patient' kuten verbeissä *refuse* ja *deny*. Konstruktioikin on siis po-lyseeminen, ja konstruktion eri merkitykset liittyvät ydinmerkitykseen polysemialinkein (ks. linkityksistä luku 3.4.2). Eri verbit ryhmittyvät tyypillisesti jonkin yhden ditransitiivikonstruktion alamerkityksen alle. Esimerkiksi konstruktion ydinmerkityksen kanssa käytetään erilaisia antamisverbejä kuten *give*, *hand*, *pass*, *serve*, *feed* jne.

ARK:na ditransitiivikonstruktiota voi pitää tavallaan maksimaalisena yleistyksenä joukosta yksittäisten verbien valenssikuvioita. Määritelmällisesti kuitenkin sen konstruktioluonne esittää sen verbijoukosta tai yksittäisistä verbeistä erillisenä kielen yksik-könä siinä mielessä, että siihen sopii myös muita kuin inherentisti ditransitiivisia ver-bejä. Esimerkiksi lauseessa *Sally baked her sister a cake* verbillä *bake* ei englannissa ole aiheutetun saamisen implikaatiota, vaan antamisen ja saamisen intention merkitys tulee nimenomaan abstraktista ditransitiivikonstruktiosta. Sen sijaan esimerkiksi lauseiden *Bob told Joe a story* ja *Oedipus gave his mother a kiss* predikaattiverbien oma merkitys

on tässä mielessä yhtenevämpi itse konstruktion merkityksen kanssa. Kaikki kolme edellä esitettyä esimerkkiä ovat kuitenkin englannin ditransitiivikonstruktion toteutumia (eli *ditransitiivikonstrukteja*).

Kuviossa 6 ARK:n abstraktiutta tai suhteellista itsenäisyyttä yksittäisistä verbeistä tai verbiryhmistä ilmentää se, että konstruktiokuvauksessa ei tarvita leksikaalisen tason spesifiä tietoa. Semanttinen tieto – aiheutetun saamisen tapahtumamerkitys ja semanttiset roolit agentti (agt), vastaanottaja (rec) ja patientti (pat) tapahtuman osallistujarooleina – sekä syntaktinen tieto – verbikategoria V, kieliopilliset funktiot subjekti (SUBJ), objekti (OBJ) ja epäsuora objekti (OBJ₂) – linkitetään suoraan yhteen abstraktin konstruktiomerkituksen kuvaukseksi.

Kuvio 6. Englannin ditransitiivikonstruktio Goldbergin (1995) mukaan.

Fried ja Östman (2004: 56) toteavat jotain olennaista tällaisista ARK:ista suhteessa adjunkteihin:

Goldbergin konstruktiot eivät ole adjunktikonstruktioita, jotka lisäävät valenssielementejä, vaan ne ovat täysiä tapahtumarakenteita, jotka ilmaistaan määrätyllä valenssilla ('argumenttirakenteilla'), jossa yhdistyvät suhteellisen abstraktit käsite rakenteet ja niiden kieliopilliset ilmentymät ja jotka aina vaikuttavat niissä esiintyvien verbien merkitykseen.¹⁷ (Mp., MH suom.)

Tietyllä tapaa rajatun tutkimuskohteensa ja ARK:n määritelmän vuoksi Goldberg (1995) ei käsittele adjunkteja ollenkaan (ARK:n määritelmästä ks. Kotilainen 2007: 15–18).¹⁸ Voi arvioida, onko tällä ollut konstruktiokieliopin sisällä adjunktien kannalta epäedullista ohjausvaikutusta; siksi keskeinen kuvauskohde ovat ARK:t kuvausteorian piirissä pitkään olleet.

¹⁷ Alkuperäinen sitaatti kuuluu: "Goldberg's constructions are not 'adjunct' constructions that add valence elements, but are complete event patterns, expressed as fully specified valences ('argument structures'), which make a connection between fairly abstract conceptual structures and their grammatical realization and which always involve a shift in the meaning of the predicate." (Fried & Östman 2004: 56.)

¹⁸ Huomionarvoinen yksityiskohta kuvion 5 ARK-kuvauksessa on se, että sen lisäksi, että verbi predikoi (PRED) aiheutetun tapahtuman merkityksen, se nimeää yhden tapauksen (R: instance) jostain ARK:n alamerkityksestä ja ennen kaikkea sen merkitys pitää sisällään tavan ja keinon merkitykset (R: means).

Kay (2005) esittää vaihtoehtoisia kuvausratkaisuja Goldbergin (1995) ARK:ille. Hänen (mas. 71) tavoitteensa on yhtäältä kilpailuttaa oma, unifikaatio-perustainen konstruktionäkemyksensä Goldbergin kognitiivisesta kielentutkimuksesta vaikutteita saaneen konstruktionäkemyksen kanssa ja toisaalta esittää jonkinlainen ratkaisu argumentti-adjunkti-jakoon konstruktikieliopissa. Jälkimmäinen tavoite toteutuu artikkelissa vain osittain ja aiheen käsittely jää lopulta lyhyeksi. On kuitenkin hyvä selostaa Kayn (ma.) argumentaatiota juuri adjunktitematiikan vuoksi.

Kayn (2005) artikkeli jakautuu kahteen osaan. Ensiksi hän esittää, että edellä selostettu Goldbergin (1995) kuvaama polyseeminen ditransitiivikonstruktio voitaisiin kuvata taloudellisemmin kolmena konstruktiona, jotka hän nimeää Vastaanottaja-konstruktioiksi (RC = *Recipient construction*): suoran vastaanottajan konstruktio (*Direct RC*, esim. 10a), aiotun vastaanottajan konstruktio (*Intended RC*, esim. 10b) ja modaalinen vastaanottajan konstruktio (*Modal RC*, esim. 10c) (mas. 76–86). Ensimmäinen vastaa Goldbergin (mt.) ditransitiivikonstruktion ydinmerkitystä, toinen 'intends to cause' -merkityksiä ja kolmas kokoaa yhdeksi joukoksi konstruktiomerkitykseen erilaisia modaalisia merkityksiä tuovia verbejä (esim. *permit, bequeth, promise, refuse* jne.).

- (10a) I gave/tossed/took him the package (*but it didn't move). (mas. 77, esim. 7a)¹⁹
(10b) Clarence wrote Janet a beautiful sonnet ~ *Janet was written a beautiful sonnet (by Clarence) (mas. 76, esim. 4b)
(10c) The boss promised me a raise (mas. 71, esim. 1b)

Kayn (2005) tavoite on esittää englannin ditransitiivikonstruktio sekä vähemmän polyseemisena että vähemmän abstraktina kuin, miltä se Goldbergin (1995) kuvauksessa näyttää. Jälkimmäisen hän saa näkyviin erilaisilla syntaktisilla testeillä, jotka soveltuvat eri tavoin hänen esittämäänsä kolmeen verbiryhmäperustaiseen konstruktiovarianttiinsa: Aiotun vastaanottajan konstruktioita ei voi passivoida, suoran vastaanottajan voi (10b, vrt. 10a *He was given/tossed/taken the package by me*). Suoran vastaanottajan konstruktio implikoi, että patientti myös siirtyy vastaanottajalle, aiotun vastaanottajan ei (10a, vrt 10b *Clarence wrote Janet a beautiful sonnet but she never heard it*). Modaalisen vastaanottajan konstruktiossa verbi tuo modaalisen merkityksen mukaan konstruktioon, ja tämä yhdistyy verbikohtaisesti konstruktion antamisintention ja vastaanottamisen merkityksen kanssa.

Goldberg siis tuntuu pitävän tavan ja keinon merkityksiä nimenomaan verbien leksikaalista semantiikkaa koskevana.

¹⁹ Osa Kaylta (1995) lainatuista esimerkeistä esitetään tässä hieman lähteestä poiketen.

Verbin minimaalisen valenssin kannalta (esim. *The catcher threw the bean bag*) Goldbergin (1995) ja Kayn (2005) edellä selostettu ditransitiivinen ARK tai vastaanot-tajakonstruktio toimii tavallaan verbin valenssia lisäävänä (esim. *The catcher threw **Pat** the bean bag*). Artikkelin toisessa osassa Kay (mas. 86–95) rakentaakin käsitteellistä eroa verbin inherentin argumentin, lisätyn argumentin ja adjunktin kesken. Hän tarttuu Goldbergin (mt.) aiheutetun liikkeen konstruktioihin (*caused-motion construction*) ja esittää, että ne koostuvat itse asiassa kahdesta eri konstruktiosta toisin kuin kolmiargu-menttinen aiheutetun liikkeen ARK goldbergiläisittäin esittää.

Kay (2005: 89) käyttää esimerkkinä verbiä *spin*, joka on valenssiltaan intransitiivinen (11a).

- (11a) The top was spinning. (mas. 89, esim. 16a)
- (11b) Kim was spinning the top. (mp., esim. 16b)
- (11c) The top was spinning off the table. (mp., esim. 16c)
- (11d) Kim was spinning the top off the table. (mp., esim. 16d)

Kayn mukaan transitiivinen *spin* (11b) edellyttää kausatiivisen ARK:n olettamista. Se lisää agentin (*Kim*) intransitiivinen *spin*-verbin valenssiin Vastaavasti väyläilmauksen sisältävä intransitiivinen lause (11c) edellyttää lisätyn väylän ARK:n, joka lisää väyläar-gumentin *off the table* ilmaukseen (ks. Kay 2005: 93, kuvio 13). Koska esimerkin (11d) voi nyt ajatella perustuvan kahteen itsenäiseen konstruktion (kausatiivinen ARK ja li-sätyn väylän ARK) ja verbilekseemiin konstruktiona, ei tarvitsisi enää olettaa erillistä kolmiargumenttista aiheutetun liikkeen ARK:ta Goldbergin (1995) tapaan.²⁰

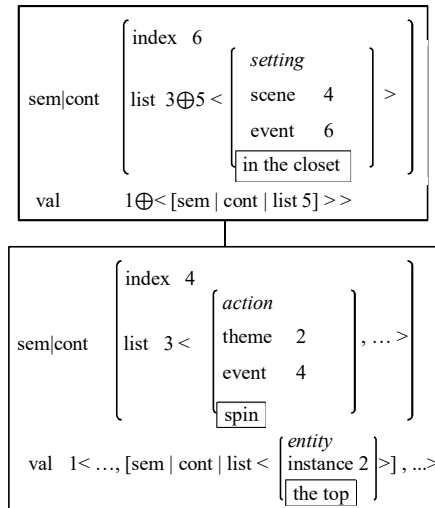
Aidoista adjunkteista lisätty väyläargumentti sen sijaan eroaa siten, että sitä ei voi englannissa topikaalistaa (12a) toisin kuin adjunkti-NP:n (12b).

- (12a) *Off the table, Kim was spinning the top. (Kay 2005: 92, esim. 19d)
- (12b) In the closet, Kim was spinning the top. (mp., esim. 19c)
- (12c) In the closet, Kim was spinning the top off the table. (mp., esim. 20b)

Esimerkin (12b) NP:tä *in the closet* Kay (2005: 87) pitää aitona adjunktina. Se ei ole verbin vaatima täydennys ja toisaalta se tuo lisätietoa, tässä tapahtumapaikan, sinänsä

²⁰ Kayn (2005: 89–91) mukaan toinen ongelma aiheutetun liikkeen ARK:ssa on sen yligeneroivuus: lause *They laughed him off the stage* on käypä, vaikka *laugh*-verbillä ei ole aiheutetun liikkeen merkitystä. Vastaavasti kuitenkin lause **She screamed him out of her apartment* ei ole, vaikka ARK:n tulisi oletet-tavasti mahdollistaa tällainen. Kay esittääkin, että englannissa ei olisi aiheutetun liikkeen ARK:ta, joka oikeuttaisi edellisen esimerkin tapaiset erikoisuudet, vaan näiden taustalla olisi, Charles Fillmorelta lai-naamansa termin mukaisesti ilmiö nimeltä *pattern of coinage*. Kyse on siis **analogiasta**, joka sivumennen huomauttaen terminä hyvin harvoin esiintyy konstruktiokieliopissa.

”täydelliseen” predikaatioon. Se sisällyttää itseensä, lokalisoi tai muuten karakterisoi koko kuvatun liiketapahtuman (12c). Kay (mas. 92) nimeää tällaiset adjunktit näyttämö-adjunkti-konstruktioiksi (*Setting Adjunct construction*). Esimerkiksi ISK (§ 448) käyttää vastaavanlaisista ilmauksista suomessa termiä *puiteadverbiaali*. Huumo (1997) taas puhuu ajan, omistajan, paikan ja tilan adverbiaaleista tai lyhyesti *tila-adverbiaaleista*. Valenssin kannalta Kay (mas. 95) esittää, että tällainen adjunkti ottaa koko kuvatun tapahtuman argumentikseen eli kyse on oikeastaan yhdenlaisesta ARK:sta. Tämä edustaa tietynlaista täyskäännöstä perinteisen valenssiajattelun kannalta, jossa katsotaan, että adjunktit ovat verbien varaan rakentuvien tapahtumakuvausten valinnaista lisätietoa. Kuvio 7 kuvaa Kayn esittämänä, mutta tässä yksinkertaistettuna, tällaista adjunktikonstruktion formaalistusta.

Kuvio 7. Näyttämö-adjunkti-konstruktio Kayn (2005: 94, kuvio 14) mukaan (esimerkki *the top spins in the closet*).

Kuvion 7 ylempi laatikko kuvaa adjunktia ja alempi verbiä. Laatikoiden välinen viiva kuvaa konstituenssisuhdetta. Verbi *spin* kuvaa toimintaa ja sen valenssiin kuuluu teemana jokin entiteetti (tässä *the top*, indeksit 2). Nyt olennaista adjunktikonstruktion eli ylemmän laatikkokuvauksen kannalta on, että adjunkti *in the closet* kuvaa tapahtumapaikkaa tai tilaa (*setting*), joka ei ole argumentti verbin kuvaamassa tapahtumassa (indeksit $6 \neq 4$), vaan joka itse ottaa argumentikseen verbillä kuvatun tapahtuman kokonaisuudessaan (indeksit 4). Adjunktikonstruktion sem[antisia]- ja val[enssi]-piirteitä kuvaavat indeksit (3, 5, 1) ja summamerkki ($\oplus$) tulkintani mukaan keräävät kuvattavana

olevan ilmauksen kieliopillista informaatiota yhteen kahdesta eri konstruktiosta, verbi-lausekekonstruktiosta (indeksit 1 ja 3) ja adjunktikonstruktiosta (indeksi 5).²¹

Kayn (2005) formaali kuvaus ei yksinkertaistettunakaan ole kovin helpotulkin-
tainen. Hän käyttää nk. *Sign-Based Construction Grammar* (SBCG) -nimisen ja kon-
struktiokieliopin yhdeksi versioksi tulkittavan kuvausmallin formalismia, joka perustuu
paljolti generatiivisen syntaksin HPSG-malliin (*Head-driven phrase structure gram-
mar*) (ks. esim. Sag, Wasow & Bender 2003: luku 16; Michaelis 2010; Sag 2012). Kayn
kuvaus on kuitenkin perusajatukseltaan samankaltainen kuin Kayn ja Fillmoren (1999:
10–12) kuvaus *setting*-konstruktiosta (ks. kuvio 8). Siinä tyypillisesti jokin ajan tai pai-
kan adjunkti (esim. *illalla*, *kotona* yms.) kuvaa kehystä (²frame), joka yhdistyy jonkin
verbikehyksen kanssa (¹frame) ja pitää sitä sekä sen eri argumentteina esiintyviä kehy-
selementtejä kokonaisuudessaan oman kehyksensä argumenttina samalla periaatteella
kuin Kayn (ma.) kuvauksessa edellä. Toisin sanoen argumenttirakennekonstruktio
(esim. transitiiivikonstruktio [X_{AG} V Y_{PAT}], *Keijo syö leipää*) toimii adjunktin argument-
tina, ja *setting*- tai *tila-adjunktikonstruktio* sekä argumenttirakennekonstruktio ovat eril-
lisiä konstruktioita, jotka integroituvat keskenään ilmaukseksi (esim. *Illalla Keijo syö
leipää*).

Tulkoon vielä todetuksi, että edellä mainitussa SBCG-mallissa on esitetty ns.
Head-Functor-konstruktio (*Head-Functor Construction*), joka kuvaisi yhtenäisesti eri-
laiset modifioivat ilmaukset (esim. determinoiijat, NP:n pään määritteet ja adjunktit).
Nähdäkseni tämä formaali kuvaus on kuitenkin jäänyt kursoriseksi ja toistaiseksi myös
hyvin vähälle soveltamiselle (ks. Kay & Michaelis 2017: 26–27; Sag 2012: 150–152).
Lisäksi SBCG:n käyttämä HPSG-pohjainen kuvausmalli poikkeaa formalismiltaan jon-
kin verran tässä tutkimuksessa käyttämästäni berkeleyläisestä konstruktiokieliopista
(Fillmore & Kay 1995). Katson tarpeettomaksi SBCG-mallin tarkemman selostamisen
tässä.

cat	v
sem	$\left\{ \left[\begin{array}{c} {}^1 \text{ frame } [\ ] \\ \text{args } \{ \} \end{array} \right], \left[\begin{array}{c} {}^2 \text{ frame } [\ ] \\ \text{args } \{ 1 \} \end{array} \right] \right\}$
val	$\{ \{ \text{sem } \{ [{}^2 \ ] \} \}$

Kuvio 8. *Setting construction* (Kay & Fillmore 1999: 11, kuviosta 4 mukailtu).

²¹ Kun tässä puhun kahdesta eri konstruktiosta, niin tällä tarkoitetaan viime kädessä lausekekonstruktioita ('phrasal construction'). Kunkin tällaisen konstruktion täyttävät leksikaaliset yksiköt voidaan toki myös nähdä omina, leksikaalisina konstruktioinaan.

Edellä esitetyn perusteella on saatu ainakin kalpea kuva siitä, mitä konstruktiokieliopissa on ajateltu ja sanottu adjunkteista. Silmiinpistävää on, että tämä koskee melkein yksinomaan juuri aikaa, paikkaa yms. kuvaavia puite- tai tila-adverbiaaleja, vaikka yleisesti tiedetään, että adjunkteja on hyvin monenlaisia (esim. Fillmore 1994).²² Näin ollen konstruktiokieliopissa on toistaiseksi lopulta sanottu aika vähän adjunkteista niin, että se koskisi adjunktien konstruktioluonnetta yleisesti.²³ Seuraavassa luvussa esitän tästä yleisnäkemykseksi ja sovellukseksi erityisesti tutkimiani infinitiivirakenteita ajatellen. Ennen tätä on kuitenkin syytä käsitellä vielä lyhyesti erästä valenssiin liittyvää ja konstruktiokieliopin kuvaamaa ilmiötä.

Valenssin toteutumiseen ilmaustasolla vaikuttavat erilaiset valenssielementtien syntaktiset ilmipanot eli instantiaatiot (*instantiation patterns*), jotka kuvaavat kielenkäyttötilanteen vaikutusta argumenttien ilmipanoon. Selvin on nk. suora instantiaatio, jossa kaikki valenssielementit saavat syntaktisen ilmaisunsa (13a). Koinstantiaation (*coinstantiation*) yksi tyyppi on kaksinkertainen ilmipano (*double instantiation*), jossa sama valenssielementti pannaan ilmi ilmauksessa kahdesti (13b). Nollainstantiaation yksi tyyppi on epämääräinen nollainstantiaatio (*indefinite null instantiation*), jossa esimerkiksi jonkin leksikaalisen yksikön käyttö mahdollistaa valenssielementin ilmaismattomuuden (13c).

(13a) Keijo syö leipää.

(13b) Se_i on toivottavaa, [että Keijo syö leipää].

(13c) keskustelu: A: Keijo, mitä sä teet? B: Syön. (se, mitä syödään, ei relevanttia)

Kuten on nähtävissä, instantiaatiotavoissa on tyypillisimmin kyse juuri verbien argumenttien erilaisista ilmipanoista, johon vaikuttavat sekä syntaktiset ilmaismahdollisuudet (esim. koinstantiaatiot) että pragmaattiset tekijät (esim. nollainstantiaatiot). Ilmiön kuvausta ei ole konstruktiokieliopissa esitetty adjunkteihin vaikuttavaksi, mistä

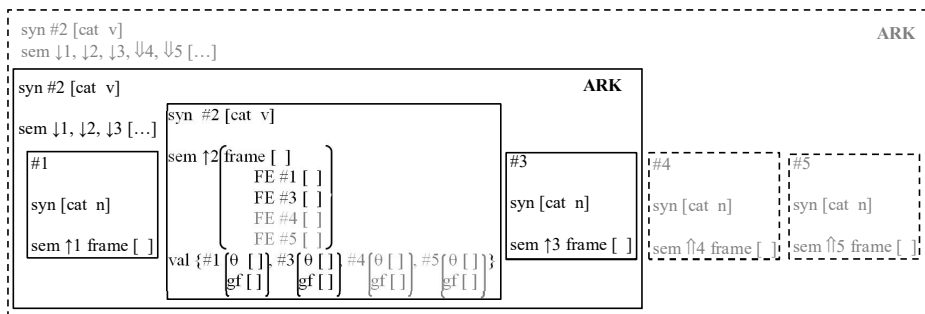
²² Kay ja Fillmore (1999: 11, alav. 18) toteavat vain ohimennen seuraavaa: "[–] in addition to the setting construction [kuten *illalla*, *kotona* yms.] as a means of augmenting a valence with adjuncts, there are several manner constructions, introducing manner adverbs, differing from each other according to whether they predicate some attitude on the part of an agent (*voluntarily*), a time-occupying act or process (*slowly*), or the like." Kuitenkaan esimerkiksi tämän tyyppisistä tavan adjunkteista ei anneta sen tarkempaa kuvausta.

²³ Tässä suhteessa kuvaava on esimerkiksi Fillmoren ja Kayn (1995, käsikirj.) kolmeen eri otteeseen esittämä lupaus: "[– –] we will in a later chapter introduce the considerations that motivate a distinction between complements and *adjuncts*" (mts. 4-27, ks. myös 4-42, alav. 20, 5-20). Käsikirjoituksessa ei kuitenkaan lopulta (ehditä) käsitellä adjunkteja.

syystä en käsittele aihetta tässä enempää. Palaan instantiaatioon formaalissa kuvauksessa johdatuksen luvussa 3.4.3.4. (Instantiaatiosta enemmän ks. Fillmore & Kay 1995: luku 4; Fried & Östman 2004: luku 6.6; Croft 2001: luku 7.)

3.1.3 Adjunktien kuvauksen kolme vaihtoehtoa

Adjunktien kuvauksen kannalta valittavalle näkökulmalle on olemassa ainakin kolme loogista vaihtoehtoa: Ensiksi voidaan ajatella, että adjunktit ovat vain vapaasti lisättäviä valenssielementtejä sellaisten verbien ja niiden varaan rakentuvien lauseiden tai ARK:iden kanssa, joihin ne merkityksensä puolesta sopivat. Tämä edustaa perinteisen valenssikäsityksen mukaista näkemystä adjunkteista. Tätä kuvaa kuvio 9, jossa adjunktit ja niitä koskeva informaatio on esitetty harmaalla fontilla ja katkoviivallisilla laatikoilla (ks. yleiskuvausta tapahtumakehyksestä ja sen ytimeistä, esim. Talmy 2000: 263). Konstruktiokieliopin laatikkokuvaukselle tavanomaisella tavalla on esitetty verbin tai ARK:n edellyttämät valenssielementit, informaation linkittäminen samaistusmuuttujilla (#) eri kieliopillisen tiedon (verbin semantiikka ja valenssi), tasojen (verbi ja ARK:t) ja osien (ilmauksen eri konstituentit) välillä.

Kuvio 9. Adjunktit verbin tai argumenttirakennekonstruktion vapaina valenssielementteinä.

Tällä tavoin esitettynä adjunkteilla ei tavallaan olisi itsenäistä lingvististä ”ontologiaa”, vaan ne olisivat perinteisen katsantokannan mukaisesti vapaita adverbiaaleja, jotka ovat vapaasti lauseeseen lisättävissä ilmaisutarpeen mukaan (esim. *Keijo syö leipää (illalla) (kotona)*). Kuvauksessa tätä ilmentävät erityyppiset nuolet (= $\uparrow\downarrow$ ja $\hat{\uparrow}\hat{\downarrow}$), jotka yleisesti ottaen kertovat, mistä ja näin ollen minkä sisältöistä jokin semanttinen tieto on ja minkä muun vastaavanlaisen tiedon kanssa se yhdistyy rakenteen jollakin ylemmällä tasolla (isommissa laatikoissa). Näistä paksummat nuolet ($\hat{\uparrow}\hat{\downarrow}$) kuvaavat nii-

den valenssielementtien, jotka ovat vapaasti lisättäviä adjunkteja tai argumentteja, integroitumista rakenteen muun, tyypillisesti verbin valenssin tai ARK:n edellyttämän semantiikan kanssa. Näin ajatellen adjunktilliset lauseet olisivat tavallisesti ARK:iden projektioita ja adjunktit itse ARK:iden valinnaisia laajennuksia.²⁴

Toisen vaihtoehdon mukaan voidaan ajatella, että adjunktit ovat omia konstruktioita, jotka ottavat muun lauseen argumenttikseen samaan tapaan kuin edellä on selostettu Kayn ja Fillmoren (1999) sekä Kayn (2005) mukaan. Näin adjunkteja tarkastellaan tavallaan päinvastaisesta suunnasta kuin ensimmäisessä vaihtoehdossa ja tässä mielessä myös radikaalisti pitkän kieliopillisen kuvausperinteen vastaisesti: millaisiin adjunkteihin perinteiset lauseet sopivat?

Huomionarvoista kuitenkin on se, että tällaiset *setting*-konstruktiot (ks. kuviot 7 ja 8) edustavat vain yhdentyyppisiä adjunkteja, joiden semantiikka perustuu olennaisesti siihen, että ne sisällyttävät muun lauseen kuvaaman tapahtuman nimeämäänsä tilaan (esim. *kotona, illalla*, ks. Huomo 1997). Muunlaisten adjunktien, joita on lukuisia erilaisia (syyn, seurauksen, tavan, keinon, keston ym. adjunktit) konstruktio luonnetta aiemmat kuvaukset eivät vielä valaise eikä ole ilman muuta selvää, että ne niihin sopisivatkaan. Tämä varaus koskee muun muassa tutkimukseni infinitiivirakenteita.

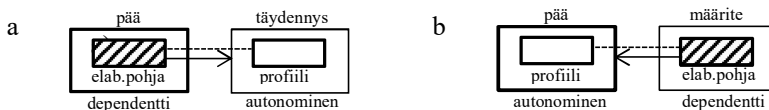
Kolmanneksi vaihtoehdokseksi tarkastelutavaksi voidaan ajatella kahden edellisen vaihtoehdon kombinaatiota: ARK:t sisällyttävät semantiikkaansa potentiaaliset valenssi-paikat adjunkteille ja adjunktit taas vastaavasti ARK:ille. Tämä korostaa valenssin perimmäistä semanttista ja vastavuoroista luonnetta, jonka taustoittamiseksi sopii esittää Langackerin (esim. 1987: luku 8, 2008a: luku 7) ajatuksia valenssista ja kieliopillisten rakenteiden rakentumisesta. Langacker esittää valenssille neljä vaikuttavaa tekijää: vastaavuus (*correspondence*), profilointi tai hahmon määrittäminen (*profile determinacy*), elaboraatio (*elaboration*) ja konstituenttirakenne (*constituency*). Seuraava kuvaus pohjautuu Langackeriin (mp:t, myös P. Leino 1999 [1993]: 91–100, josta suomenkieliset termit on tähän omaksuttu).²⁵

²⁴ Fried ja Östman (2004: 71, taulukko 3) antavat kahdelle nuolityypille seuraavat selitykset: ”semantic unification between structural mother and daughter’s” (= ↓↑ semantic integration) ja ”incorporation of non-argument valence elements (adjuncts) between structural mother and daughter(s)” (= ↓↑ valence expansion). Toisaalla (ks. mts. 80, alav. 23) he kuitenkin toteavat, että kyseisiä nuoli formalismeja ja niiden ajateltuja mekanismeja ei ole konstruktio kieliopin semantiikan kuvauksessa ollenkaan kehitetty ja systematisoitu. Tietääkseni tilanne on yhä näin.

²⁵ En käsittele tässä konstituenttirakennetta ollenkaan, koska se ei ole tässä aivan välttämätöntä valenssin semanttisen perustan ymmärtämiseksi. Siinä on kyse siitä, kuinka kieliopillisten ilmausten komponenttirakenteiden (osien) yhdistyminen kompositiorakenteiksi (kokonaisuusiksi) voidaan kognitiivisessa kieliopissa nähdä ja kuvata useammalla tavalla kuin esimerkiksi perinteisessä amerikkalaisessa strukturalismissa (IC-kuvauksessa) tai chomskylaisessa generatiivisessa perinteessä.

Vastaavuudella eli korrespondenssilla Langacker tarkoittaa sitä, että kieliopil-
liseksi rakenteeksi yhdistyville predikaateilla (termi kielellisen yksikön semanttiselle
navalle) on oltava jokin keskenään yhteensopiva osa. Profiiloinnissa taas tyypillisesti
esimerkiksi kahdesta yhdistyvästä predikaatista toinen määrää kokonaisuuden hahmon.
Esimerkiksi lauseessa *pyylevä Keijo syö*, verbi *syö* hahmottaa prosessin, jonka valens-
sinmukaisista kanonisista osallistujista on ilmaistu vain syöjä. Syömistapahtuma on
temporaalinen relaatio, jossa prosessi hahmottuu kahden abstraktimman entiteetin, syö-
jän ja syötävän väliseksi suhteeksi. Nämä skemaattiset entiteetit muodostavat verbin ra-
kentaman elaboraatiopohjan (*elaboration site*), jota täydentävät tähän rakenteeseen so-
pivat spesifimmät predikaatit (esim. *Keijo*). Syöjän osalta näitä voisivat olla esimerkiksi
Keijo, *Ritva*, *kilpikonna*, *talonmies* tai mikä tahansa syömistä vastaavaan fysiologiseen
toimintaan kykenevä elollinen (näin *syödä*-verbin konkreettisissa merkityksissä, vrt.
ruoste syö rungon puhki).

Elaboraatiopohjat rakentuvat suhteessa jonkin kielellisen rakenteen (kompositio-
rakenteen) käsitteelliseen päähän (*head*). Perinteisesti syntaksissa on puhuttu pääsa-
nasta, mutta periaate sopii myös morfologisiin rakenteisiin. Tämän pään, elaboroivien ja
elaboroitavien osien välillä on usein eroja käsitteellisen autonomisuuden ja dependens-
sin välillä. Tavallisimmat syntaktiset muodostelmat Langacker esittääkin (pedagogi-
sesti) ikään kuin käsitteellisinä ääripäinä muuten kompleksin ilmiön havainnollista-
miseksi.

Kuvio 10. Täydennysrakenne (a) ja määriterakenne (b) Langackerin (2008a: 203, kuvio 7.14) mukaan.

Rakenteessa *Keijo syö* subjekti *Keijo* on komplementti pää(sana)lle *syö*. Kuvio
10a kuvaa tällaista rakennetta, jossa käsitteellisesti dependentti verbi (esim. *syö*) toimii
rakenteen päänä ja kielellisen rakenteen semanttisen hahmon määrääjänä ja sisältää ku-
vaamansa prosessin käsitteistyksessä abstraktin elaboraatiopohjan komplementeilleen,
syöjälle ja syötävälle. Nämä ovat käsitteellisesti itsenäisiä olioita (esim. *Keijo*, *leipä*).
Rakenteessa *pyylevä Keijo* tilanne on sikäli päinvastainen, että nyt käsitteellisesti auto-
nominen rakenne *Keijo* toimii kompositiorakenteen hahmon määrääjänä ja dependentti

rakenne *pyylevä* rakentaa elaboraatiopohjan tämän pään elaboroitavaksi, kuten kuvio 10b esittää.²⁶

Yleisesti mikäli kompositiorakenteen hahmon määrääjänä on dependentti rakenne, autonominen rakenne toimii sen komplementtina (kuvio 10a). Jos taas hahmon määrääjänä on autonominen rakenne, dependentti rakenne toimii tämän pään määritteenä (kuvio 10b). Kuviot 10a ja 10b esittävät valenssin ja kanonisten syntaktisten rakenteiden kannalta aivan prototyyppisimpiä ääripään tapauksia, joissa autonomisuus ja dependenttiys sekä elaboroija ja elaboroitava -suhteet ovat asymmetrisyydessään maksimaalisia ja ne tuntuvat koskevan tyypillisesti kahden leksikaalisen rakenteen keskinäistä suhdetta. On huomattava, että näissä tapauksissa leksikaaliset predikaatit kuuluvat usein eri pääsanaluokkiin (verbi, substantiivi, adjektiivi). Langacker (esim. 2008a: 200–201, kuvion 7.12 esimerkki *near the door*) kuitenkin esittää, että nämä asiat ovat asymmetrisyyden kannalta ennen kaikkea ja usein suhteellisia. Otan tämän lähtökohdakseni hahmottaakseni yleisesti adjunkteja kognitiivisen kieliopin valenssikäsityksen valossa.²⁷

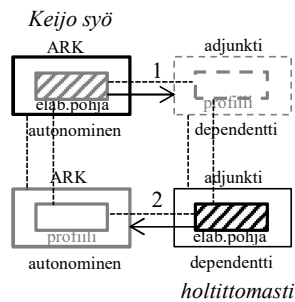
Kuvio 11 esittää lauseen tai ARK:n ja adjunktin valenssin vastavuoroista suhdetta. Esimerkkilauseena on *Keijo syö holtittomasti*, mutta esitän, että tässä kuvattu valenssin mekanismi sopii periaatteelliseksi kehykseksi adjunkteihin yleisesti, myös tämän tutkimuksen infinitiivirakenteiden kuvaukseen. Kuvion ylempi osa (1) kuvaa valenssia perinteisestä näkökulmasta. Verbi ja sen nominikomplementti (lauseen ydin) tai ARK

²⁶ Kognitiivisen kieliopin teknisellä terminologialla ilmaisten *pyylevä Keijo* tyyppisessä määriterakenteessa elaboraatio on sitä, että jollekin laiha-lihava-ominaisuusasteikolle sijoitetaan nimetty olio Keijo pyylevyyden alueelle.

²⁷ Langackerin oma näkemys adjunkteista ei ole yksiselitteisen selvä. Yhtäältä hän pitää lauseen *We chased squirrels in the park* adverbialista PP-lauseketta lauseen määritteenä ja toteaa, että "[i]t is known that — acts like squirrel-chasing take place in some spatial setting, but these are basically extrinsic specifications and are neither prominent nor central to the designated processes" (Langacker 1987: 308–309, lihavointi MH). Tämän esimerkin valossa vapaat adverbialit tai adjunktit olisivat Langackerin kuvauksessa määritteitä, jotka modifioivat autonomisen rakenteen – tässä verbin ja (tyypillisesti) sen nominikomplementtien muodostaman lauseen – päätä eli verbiä (ja sikäli olisivat tulkintani mukaan valenssin kannalta kuvion 10b mukainen). Toisaalta hän analysoidessaan esimerkiksi *go away angry* 'mennä pois vihaisena' toteaa, että menemisprosessin kannalta ei ole keskeistä liikkujan emotionaalinen tila ja toisaalta atemporaaliselle relaatiolle *angry* ei ole keskeistä liike. "A component structure which, like *angry*, fails to either elaborate the head or be elaborated by it is sometimes called an *adjunct*". (Langacker 2008a: 204–205, kuvio 7.15, lihavointi alkuper.) Tämän esimerkin valossa adjunkti olisi sellainen rakenne, joka jää teorian kuvaaman elaboraatiomekanismin ulkopuolelle (ja sikäli kuvion 10 kumpikaan esitystapa ei kuvaisi sen valenssia). Koska Langackerin kuvaamat satunnaiset esimerkit englannin erilaisista adjunkteista kertovat enemmän yksittäisten esimerkkien analyysistä ja analyysivaihtoehtojen logiikasta kuin adjunkteista yleensä ja kokonaisuutena (Langackerin käsityksen mukaisesti), keskityn tässä kuvaamaan adjunktiutta kognitiivisen kieliopin valossa niillä käsitteellisillä keinoilla, jotka Langacker esittää (erit. correspondenssi, profilointi ja elaborointi). Tämä vastaa myös Langackerin yleisnäkemyä valenssista, jonka suhteen termit kuten *pää(sana)*, *adjunkti*, *komplementti* yms. ovat puhtaasti sekundaarisia perinteisen kielioppikuvauksen tuotteita (Langacker 2008a: 205).

muodostavat käsitteellisesti autonomisen kompositiorakenteen, jonka elaboraatiopohjassa on valenssipotentiaali adjunktille. Adjunkti ei määritelmällisesti kuitenkaan ole kovin salientti osarakenne lauseen tai verbin kannalta. Se onkin merkitty lauseen elaboraatiopohjaan harmaalla ja skemaattisena elaboroivana rakenteena sekä harmaalla että katkoviivalla (erotuksena kuvion 10a täydennykseen).

Vastaavasti kuvion 11 alempi osa (2) tarkastelee valenssia adjunktista käsin ja muistuttaa Langackerin kuvaamaa määriterakennetta (ks. kuvio 10b). Tässä adjunkti ottaa täydennykseen koko lauseen tai ARK:n, joka on hyvin salientti mutta skemaattinen (harmaa väri) osa adjunktin elaboraatiopohjaa.²⁸ Kuviodien väliset katkoviivat kuvaavat elaboraatiopohjan ja sen osien (horisontaalinen linja) sekä skemaattisen rakenteen ja sen toteutuman (vertikaalinen linja) vastaavuuksia.

Kuvio 11. Argumenttirakenteen ja adjunktin valenssin vastavuoroisuus (esim. *Keijo syö holtittomasti*).

Kuvion 11 tapa havainnollistaa valenssia seuraa Langackerin (esim. 2008a: 200–201) ajatuksia ilmiön periaatteista yleisellä tasolla (myös Croft 2001: 272–275; Croft & Cruse 2004: 280–282). Valenssi on vastavuoroista ja suhteellista (1 ja 2 kuviossa 11) mutta myös asteittaista (harmaalla kuvatut laatikot).²⁹ Kuvio 11 eroaa kuitenkin Langackerin kanonisten valenssisuhteiden, täydennysrakenteen (10a) ja määriterakenteen (10b) kuvauksista siinä, että elaboroitavista rakenteista lausetta (1: *Keijo syö*) tai mitään sen osaa ei ole nimetty syntaktis-semanttiseksi pääksi (*head*). Tämä tarkoittaa sitä, että

²⁸ Tässä on syytä tarkentaa, että adjunktin täydennykseen ottamat argumentit ovat salienteja nimenomaan skemaattisina tilannetyyppeinä. Sen sijaan esimerkiksi adjunktille *holtittomasti* ei lause *Keijo syö* ole mitenkään erityisen salientti; holtittomuus ei nimenomaisesti sisällytä lauseen kuvaamaa toimintaa edellyttävään elaboraatiopohjaansa juuri syömistä (vrt. *Keijo käyttäytyy holtittomasti*). Hyvin moni muukin toiminta voi olla holtitonta (kuit. *?Keijo harkitsi holtittomasti*, jossa vastaavuus harkitsemiseen liittyvän riskien punninnan ja holtittomuuden ilmaiseman hällä väliä -asenteen kesken on semanttisesti jollain tapaa yhteensopimaton tai ainakin kyseenalainen).

²⁹ Kuvausteknisesti elaboroivan komponentin tummuuden asteella voisi säädellä kuvaamaan sen suhteellista salienssia elaboraatiopohjan osarakenteena. Tällöin tulisi tietysti olla olemassa jokin teoreettinen peruste salienssin mittaamiseksi.

adjunkti ei mitenkään *a priori* modifioi selväpiirteisesti mitään tiettyä osaa, esimerkiksi verbiä, lauseessa, ja toisaalta tällainen myös jättää avoimeksi semanttisia tulkintamahdollisuuksia. Asiaa voi karkeasti havainnollistaa seuraavilla esimerkeillä: *Keijo syö holtittomasti* 'holtitonta syömistä', *Keijo (aina) käyttäytyy holtittomasti* 'holtiton Keijo' ja *Keijo syö, valitettavasti* 'valitettavaa, että Keijo syö'. Periaatteessa tämänlaisen mekanismin perustuvat myös tämän tutkimuksen infinitiivirakenteet (ks. luku 3.4.3).

Edellä esitetty hahmotus adjunktien ja peruslauseiden tai ARK:iden käsitteellisesti vastavuoroisuudesta vetoaa arkilogiikkaan tapahtumien ontologisesta luonteesta. Tähän kuuluu muun muassa se, että tapahtumat ilmenevät aina jossain ajassa ja paikassa, niillä on usein jokin tarkoitus ja seuraus, ne suoritetaan jollakin tavoin tai jollakin keinolla yms. Lauseiden tai ARK:iden semantiikkaan liittyy siis periaatteessa myös adjunkteilla kuvattu laaja merkityspotentia (ks. myös Boas 2003: 168), vaikka perinteinen valenssi ei edellytä tapahtumien ymmärrettävään hahmottamiseen muuta kuin verbin aivan välittömine täydennyksineen.³⁰

Jos palataan valenssin ja adjunktien ongelmaan konstruktiokieliopin kannalta, niin olen jo edellä hylännyt yksinomaisina ne loogiset vaihtoehdot, että adjunktit olisivat vain lauseen ytimen tai ARK:n kannalta vapaasti lisättäviä elementtejä (kuvion 11 ylempi osa) tai että adjunktit olisivat itsessään konstruktioita, jotka ottavat argumentikseen lauseen tai ARK:n kokonaisuudessaan (kuvion 11 alempi osa, ks. Fillmore 1994: 166–167). Edellinen vaihtoehto jättää adjunktien mahdollisen konstruktioluonteen kokonaan pohtimatta. Jälkimmäinen vaihtoehto taas tarkastelee asiaa vain puiteadverbiaalien näkökulmasta. Kuten edellä olen esittänyt, jälkimmäinen vaihtoehto on konstruktiokieliopin suhteellisen vähälukuisissa adjunktia koskevissa selonteoissa yleisin ajatus-tapa (ks. myös Fillmore mts. 170): pääasiassa on siis kuitenkin sivuttu vain tila- tai puiteadverbiaaleja (esim. *illalla*, *kentällä* yms.) eikä ilmiön kokonaiskuvaa ja formaalia kuvausta ole toistaiseksi koitettu hahmottaa.

Pidän välttämättömänä, että adjunkteja kuvataan konstruktiokieliopissakin kuvion 11 tapaan vastavuoroisena suhteena ARK:iden ja adjunktien kesken. Näin kyse on aina

---

³⁰ Tähän sisältyy se länsimaisen syntaksin pitkällisen historian paradokseja mutkistava seikka, että kun vanhastaan (perus)lauseen yleistä rakennetta on pohdittu siltä kannalta, miten minimaalinen on lauseen vähimmillään oltava ja mikä lause tältä kannalta ylipäättään on (esim. subjektittomat säätilaverbit vs. subjekti–predikaatti-rakenteet), niin adjunktien merkitys- ja rakennepotentian sisällyttäminen peruslauseen rakenteeseen veisi tarkastelun suunnan tällaisessa filosofoinnissa maksimaaliseen ääripäähän (ks. esim. Graffi 2001: luku 4).

kahden konstruktion konfiguraatiosta, ARK:n ja adjunktikonstruktion. Entä voiko tällaista rakennetta itseään pitää konstruktiokieliopin ajattelutavan mukaisena konstruktiona? Olen aiemmin ehdottanut tällaisen rakenteen nimeksi *tapahtumarakennekonstruktiota* (*event structure construction*) juuri siitä lähtökohdasta, että peruslauseiden ja ARK:iden merkitys- ja rakennepotentiaaliin liittyvät myös kaikenlaiset adjunkteilla kuvattavat sirkumstantiaaliset tekijät (Hamunen 2012, tästä ks. luku 3.4.4).³¹ Lauseiden tai ARK:iden ja adjunktien keskinäisen suhteen vastavuoroisuus ilmenee myös siten, että kaikki adjunktit eivät sovi kaikkiin lauseisiin (esim. **Keijo kuoli tiistaisin*, pois lukien erilaiset metaforiset tulkinnat) ja toisaalta taas joidenkin adjunktien tulkintaan vaikuttaa esimerkiksi suomessa sanajärjestys (esim. *Suomessa presidentti tapaa kansalaisia* 'Suomen presidentti' vs. *Presidentti tapaa kansalaisia Suomessa* 'vieraileva presidentti Suomessa ollessaan', ks. Huumo 1997).

3.2 Infinitiiveistä, infiniittisyydestä ja ajallisuudesta

Suomen ja ylipäätään itämerensuomalaisten kielten ei-finiittisten muototyyppien ja rakenteiden määrää on pidetty erityisen runsaana (esim. Ikola 1974: 7). Tämä tosiasia on siinä mielessä yllättävä, että ei-finiittisten muotojen käyttö ei kuitenkaan yleisesti ole kovin taajaa (esim. infinitiivien frekvenssistä Herlin, P. Leino & Visapää 2005: 17). Ei-finiittiset muodot on ollut tapana jakaa infinitiiveihin ja partisiipeihin, mutta keskityn tässä pelkästään infinitiiveihin tämän tutkimuksen kohderakenteiden motivoimana. Esitelen ensin tutkimushistoriaa ja ajatuksia infinitiivien jaottelusta (luvut 3.2.1 ja 3.2.2) ja sitten pohdin (in)finiittisyyttä tapahtumien ajallisen käsitteistämisen kannalta (luvut 3.2.3 ja 3.2.4).

³¹ Konstruktiokieliopissa ei tietääkseni ole nimitystä eikä teoreettista pohdintaa koskien tällaisia rakenteita. Yhtenä ehdokkaana näyttäytyy *linkitys* (*linking*), jolla tosin konstruktiokieliopin piirissä on kaksi eri terminologista merkitystä. Näistä vieläpä molemmat merkitykset saattaisivat sopia adjunktien kuvaamiseen. Ensinnä linkityksellä on tarkoitettu verbin tai konstruktion argumenttien semanttisten roolien ja kielipiillisten funktioiden (ja joskus myös verbikohtaisten osallistujaroolien sekä sanaluokkakategorioiden) keskinäistä kytkentää (esim. Fillmore & Kay 1995: 4-30, luku 8). Näin kuvattuna ja rajattuna adjunktit ovat kuitenkin jääneet linkityksessä pimentoon; valenssikuvaukseen liittyvä linkitys ei ole käsitelty niitä. Toiseksi linkityksellä on tarkoitettu myös konstruktioiden keskinäisiä semanttisia ja rakenteellisia kytkentöjä kielijärjestelmässä. Esimerkiksi Goldberg (1995: 75–81) esittelee konstruktioiden välisinä polysemia-, osarakenne-, toteutuma- ja metaforisen laajentuman linkit. Mikäli hahmotetaan erikseen ARK:t ja adjunktikonstruktiot (kuten esim. kuvioiden 7 ja 8 *Setting Adjunct Construction*), niin oletettavasti näiden kesken pitäisi olla olemassa jokin linkitystyyppi. Käsitelen linkitystä luvussa 3.4. (Ks. linkityksestä myös Leino 2003: 83–96 ja siinä mainitut lähteet.)

3.2.1 Infinitiivien lukumäärästä ja keskinäisistä suhteista

Infinitiivien lukumäärän perusteluissa keskeisimpinä tekijöinä vaikuttavat annetun kuvauksen tarkoitus ja teoreettiset taustatekijät. Infinitiivien määrän perusteleminen sinänsä sekä luo kuvaa infinitiiveistä kieliopin yhtenä rakenneluokkana että tarjoaa referenssikohteen pohdittaessa infinitiittisyyttä yleisesti. Leino (2003: 99–104) esittää tiiviisti, kuinka suomen kieliopin kuvausperinteen mittaan infinitiivejä on suomessa perusteltu olevan yhdestä viiteen. Jaottelu on esitetty taulukossa 2. Runsain muotojen määrä saadaan luonnollisesti morfologisin perustein, jolloin eri infinitiivimuotoja on ajateltu vanhastaan olevan neljä tai viisi. Nämä on perinteisesti nimetty järjestysnumeroin (1. infinitiivi, 2. infinitiivi jne.). Uusimmassa kieliopin kuvauksessa nk. 4. ja 5. infinitiivi on siirretty verbiliittojen ryhmään, sillä ne muodostavat *olla*-verbin kanssa vaikiintuneita ja enemmän tai vähemmän liittomuotomaisia rakenteita (*on kirjoittaminen, ei ole kirjoittaminen, on kirjoittamaisillaan*, ks. ISK § 451). Nykyisin käyttöön on tullut *Ison suomen kieliopin* tapa esittää kolme infinitiiviä, A-, E- ja MA-infinitiivi. Tätä jakoa käytän myös tässä tutkimuksessa, vaikka infinitiivien nimitystapani poikkeaa hieman ISK:sta (taulukon 2 harmaan kentän infinitiivit; myös *Juosten vai juoksemalla* s. 126, alav. 2). Näin ISK (§ 124) tunnistaa 28 konkreettista infinitiivimuotoa.³² Jako kahteen, T- ja M-infinitiiveihin, viittaa diakroniseen oletukseen A- ja E-infinitiivien T-aineksen yhteisestä historiallisesta alkuperästä (esim. Hakulinen 1979 [1941–1946]: 255). Viimein Siron (1964a) esitys yhdestä infinitiivistä perustuu siihen syntaktiseen havaintoon, että kutakin infinitiivimuotoa kohden on tavallisesti vain yksi sijamuoto (esim. *kirjoittamalla-lla, *kirjoitta-e-lla*) ja mikäli sama sija on useammassa infinitiivimuodossa, nämä ovat tyypillisesti täydennysjakaumassa (esim. *Työ valmistuu kirjoittamalla, Työ on valmistumaisillaan, *Työ valmistuu kirjoittamaisillaan*, ks. myös Leino mts. 102–103). Vapaa vaihtelu on vähäistä ja on yleensä esimerkiksi verbiketjuissa (verbi)lekseemikohtaista (esim. *ehdi kirjoittaa ~ kirjoittamaan*) ja se voi ennakoita ilmaistyyppien semanttista eriytymistä (ks. Herlin 2012).

---

³² Kuitenkin VISK:n (§124) asetelmassa 66 on merkitty vain 22 muotoa; jotkin possessiivisuffiksilliset muodot on jätetty ilmi panematta.

1 infinitiivi	2 infinitiiviä	3 infinitiiviä	4–5 infinitiiviä
syntaktisesti vain 1 infinitiivi	T-infinitiivi	A-infinitiivi	1. kirjoittaa, kirjoittaakse(ni)
		E-infinitiivi	2. kirjoittaen, kirjoittaessa(ni), kirjoitettaessa
	M-infinitiivi	MA-infinitiivi	3. kirjoittamassa, kirjoittamasta, kirjoittamaan, kirjoittamalla, kirjoittamatta, kirjoittaman, kirjoitettaman
		(liittomuotomaiset rakenteet)	4. kirjoittaminen, kirjoittamista 5. kirjoittamisillaan

Taulukko 2. Infinitiivimuotojen lukumääristä (esim. kirjoittaa).

Kuten todettua infinitiivien määriä voidaan perustella eri kriteerein (myös Leino 2003: 111). Sitäkin voidaan perustella eri tavoin, muodostavatko infinitiivit yhtenäisen koherentin järjestelmän (esim. Leino mts. 99) vai onko niiden osalta pikemminkin kyse satunnaisista toisistaan erillisistä muodoista, joita yhdistää synkronisesti lähinnä ei-finiittisyys eli finiittiverbeille kuuluvan tempus-, modus- ja persoonamorfologian puuttuminen. Tällöin huomio kohdistuu siihen, millaisen joukon erilaisia rakenteita, infinitiivikonstruktioita, infinitiivit muodostavat ja millaisissa syntaktisissa ympäristöissä ne muuten esiintyvät.

Ensiksi fennistiikan vanha tapa on ollut luokitella infinitiivirakenteita lauseenvastikkeisiin ja muihin (esim. Hakulinen 1979 [1941–1946]: 563–586; Setälä 1942 [1880]: 112; taustoista Leino 2003: 59–60). Transformaatioteorian saavuttua suomen kuvaukseen tällainen ei-finiittisten rakenteiden ja sivulauseiden vastaavuuden tarkastelu erilaisin transformaatio säännöin oli jonkin aikaa muodissa (esim. Vartiainen 1967; Ikola 1971, 1974; A. Hakulinen 1973), mutta mitään vakiintunutta lauseenvastikkeiden joukkoa ei ole onnistuttu määrittelemään, sillä kriteerit näissäkin ovat vaihtelevia ja valinnanvaraisia (ks. Wiik 1981).

Toiseksi toisenlaisen jaottelun on esittänyt Ylikoski (2003) jakaessaan ei-finiittisiä muotoja typologisen kuvauksen tarpeita ajatellen infinitiiveihin, konverbeihin, partitiipeihin ja deverbali substantiiveihin. Tältä kannalta suomen infinitiivimuodoista infinitiivejä olisivat pääasiassa argumentteina esiintyvät muodot (esim. kirjoittaa, kirjoittamasta, kirjoittamaan) ja konverbeja adjunkteina toimivat muodot (esim. kirjoittamalla, kirjoittaen, kirjoittamatta).

Vielä yhden syntaksiin perustuvan karkean jaon voisi tehdä niin, että tarkastelee finiittiverbin ja infinitiivin keskinäistä suhdetta. Näin saadaan jatkumo finiittiverbit (esim. kirjoitti ja liittomuodot kuten on kirjoittanut), verbiliitot (esim. on kirjoitta-

matta), verbiketjut (esim. *pitää kirjoittaa, ruveta kirjoittamaan*, ks. ISK § 496) ja infinitiivirakenteet. Suurin osa infinitiiveistä asettuu jatkumon jälkimmäiseen päähän; ne ovat verbiketjuissa ja omina rakenteinaan pääasiassa syntaktisesti analysoituvia, argumentteja tai adjunkteja. Näin lukuisa joukko erilaisia finiittiverbistä ja ei-finiittisestä muodosta koostuvia syntaktisesti analysoitumattomia verbiliittoja saadaan pääsääntöisesti pidettyä irrallaan infinitiiveistä (vrt. *kuullessa, kuuntelemaan, kuuntelemaan* ~ *kuullessaan, kuuntelemaan*, ISK § 451, asetus 88).³³

Jos nyt tarkastellaan suomen infinitiivejä kokonaisuutena, niin en pidä infinitiivien muotojoukkoa täysin koherenttina järjestelmänä sen enempää kuin aivan satunnaisen, tyystin toisiinsa liittymättömien muotojen sekalaisena kokoelmanakaan. Koherenttina systeeminä infinitiivejä ei voi pitää muun muassa siksi, että paradigman sisällä on erilaisia epäsymmetrisyyksiä. Esimerkiksi MA-infinitiivin sisäpaikallissijat muodostavat symmetrisen kolmikon, mutta ulkopaikallissijoista ei ole käytössä kuin adessiivi, joillakin infinitiiveillä on omistusliittein koodattu ”persoonakongruenssi”, toisilla ei, jotkin sijamuodot ovat käytössä, toiset eivät, joillain muodoilla on passiivinen vastine, toisilla ei. Koska infinitiivirakenteet ovat kokonaisuutena ajatellen sittenkin melko vähäkäyttöisiä ja monelta osin omiin käyttöihinsä eriytyneitä, niin yhden infinitiivin ajatus antaa mielestäni reduktiuttaan liiankin idealisoidun kuvan suomen infinitiiveistä ja infinitiivirakenteista kokonaisuutena. Yhden infinitiivin ja täydennysjakauman näkeminen on mahdollista juuri siksi, että infinitiivirakenteet ovat pääosin omiin funktioihinsa eriytyneitä konstruktioita.

Katson, että morfologista infinitiiviparadigmaa on hyödyllistä tarkastella ennen kaikkea infinitiivirakenteina, erilaisina pikku ryhminä ja lähikonstruktoiden ryppäinä (ks. Kotilainen 2005, 2007: 42–49). Tällöin keskeiseksi tekijäksi nousee ennen kaikkea semantiikka. Yhden infinitiivin tunnuksen varaan rakentuu symmetrinen ryhmä jo mainittujen MA-infinitiivin sisäpaikallissijojen avulla (esim. *menen kirjoittamaan, olen kirjoittamassa, tulen kirjoittamasta*), jotka kuvaavat konkreettisesti jossain infinitiivillä kuvatussa toiminnassa olemista, siihen siirtymistä tai siitä poistumista. Eri infinitiivimuo-

³³ Sellaiset ISK:n infinitiivilliset verbiliitot kuin esimerkiksi *jäädy kirjoittamatta* ja *olla kirjoittaakseen* ovat nähdäkseni tällaisten infinitiivien tavanomaisesta käytöstä eriytyneitä käyttöjä (vrt. esim. *kuuntelee musiikkia kirjoittamatta, kuuntelee musiikkia kirjoittaakseen*). Verbiliitot ovat muuten hyvin predikaattimaisia ja finiittimuotoihin rinnastuvia, mutta niitä ei arvattavasti pidetä finiittiparadigman osana siksi, että muuten symmetrinen, persoonaan, lukuun, tempukseen ja modukseen perustuva taivutusjärjestelmä heterogeenistyy liikaa.

doista koostuva semanttinen ryhmänsä on myös tämän tutkimuksen kohteena olevat infinitiivit (*kirjoittaen, kirjoittamalla, kirjoittamatta*) muodostaessaan myötätapahtumista kuvaavien muotojen ryhmän. Sellaiset rakenteet kuin esimerkiksi *pitää kirjoittaman ~ kirjoitettaman, pitää kirjoittaa, on kirjoitettava, on kirjoittaminen* liittyvät nesessiivisyyden ilmaisemiseen (ks. Laitinen 1992; Pekkarinen 2011). Näissä rakenteissa vertautuu jo melko heterogeeninen joukko ei-finiittisiä, infinitiivi- ja partisiippimuotoja. Oman ryhmänsä voi muodostaa yksittäinenkin infinitiivi, joka edustaa kielioppiin vakiintunutta ilmaustyyppiä. Itsenäinen A-infinitiivikonstruktio (esim. *kirjoittaa nyt kesät talvet*) on tästä hyvä esimerkki (ks. Visapää 2008).

3.2.2 Yksi INFINITIIVI-konstruktio vai useita infinitiivirakenteita konstruktioina?

Tässä ei ole syytä tai mahdollisuuttakaan laatia tyhjentävää kuvaa infinitiivirakenteista kaikkinsa ja yksittäisten rakenteiden keskinäisistä suhteista, mutta periaatteessa infinitiivirakenteita on kokonaisuutena järkevintä tarkastella luvussa 3.3.1 kuvatulla tavalla. Infinitiivejä kuitenkin yhdistää käsitteellisesti abstrakti ei-finiittisyyden piirre ja se pakottaa kysymään, mikä suomen infinitiivejä mahdollisesti pitää koossa ja miten infinitiivisyys olisi perimmiltään ymmärrettävissä. Morfologisesti suomen kaltaista kieltä ajatellen (in)finiittisyys on nähdäkseni selvä asia: verbimuoto on finiittinen silloin, kun verbivartaloon on liitetty tempus- tai modustunnuksia ja sillä on persoonataivutus. Tempuksen osalta kyse on ilmimerkintää ajatellen vain imperfektistä (*kirjoitta-i-*) ja moduksen osalta konditionaalista (*kirjoitta-isi-*), potentiaalista (*kirjoitta-ne-*) ja imperatiivista (esim. *kirjoitta-kaa*). Infinitiivien tunnukset ovat morfotaktisesti samassa positiossa finiittimerkinnän kanssa ja näin ollen yksittäiset verbiesiintyvät voivat olla morfologisesti vain joko finiittisiä tai infinitiivisiä.

Sen sijaan infinitiivisyyden semanttis-käsitteellinen merkitys on haastava. Leino (2003: 105, kuvio 19) on esittänyt, että infinitiivejä yhdistää käsitteellisesti prosessin kuvaaminen oliomaisena. Hän esittää, että infinitiivimuodoissa on kolme osaa (ks. kuvion 12 vasen kuva): verbivartalo (syn [cat V]), infinitiivin tunnus (syn [cat nzer]) ja sijapäätte tai sijapredikaatti (syn [cat CaPr]), siis esimerkiksi *kirjoitta-ma-ssa*.³⁴ Huomio kiinnittyy erityisesti infinitiivin tunnuksen kategoriipiirteeseen *nzer* (*nominalizer*), joka

³⁴ Lisäksi A-infinitiivin translatiivissa (esim. *kirjoittaaksesi*) ja E-infinitiivin inessiivissä (esim. *kirjoitta-essani*) on vielä persoonaa merkitsevä omistusliite.

edustaa sitä infinitiivin tunnusmorfeemin kieliopillista kategoriaa, joka tässä kuvauksessa esittää infinitiivin oliomaisena.³⁵ Leino toteaa vielä, että ”se esiintyy ainoastaan [skemaattisessa] INFINITIIVI-konstruktiossa ja sen kanssa unifioituvissa täsmällisemmissä infinitiivikonstruktioissa” (mp.).

INFINITIIVI					infinitiivit
syn [cat V]	syn [cat nzer]	syn [cat CaPr]	syn [cat V]	syn infl $\left\{ \begin{array}{cc} \text{fin} & - \\ \text{form} & \text{inf} \end{array} \right\}$	syn [cat CaPr]

Kuvio 12. Kaksi tulkintaa Suomen infinitiivimuotojen jakamista piirteistä: abstrakti INFINITIIVI-konstruktio (vas.) (Leino 2003) ja infinitiivien morfologinen hahmo (oik.).

Kuvion 12 oikeanpuoleinen kuva on vastaavasti oma tulkintani niistä kieliopillisista piirteistä, jotka kaikkia suomen infinitiivimuotoja yhdistävät. Kuva eroaa kahdella olennaisella tavalla Leinon tulkinnasta. Ensinnä pidän Visapään (2008: 115) tavoin infinitiiviä kompleksista atemporaalista relaatiota kuvaavana (ks. johdatuksen luku 3.2.4.2). Näin ollen piirre nzer ei ole nähdäkseni kaikkein tarkoituksenmukaisin, ja ajattelenkin, että infinitiivin tunnukselle on hyvin vaikea keksiä sellaista kategoriapiirrettä, joka nimeäisi infinitiivejä käsitteellisesti yhdistävän ominaisuuden relationaalisia entiteettejä kuvaavina.³⁶ Kategoriapiirre voisi ehkä olla jokin [cat infzer] (”infinitivezer”) tms., mutta se ei poistaisi ongelmaa ja olisi redundantti. Siksi olen jättänyt infinitiivin tunnuksen cat-piirteen kokonaan merkitsemättä ja sen sijaan olen merkinnyt morfologisen infl-piirteen (*inflection*), joka muodostuu kahdesta dikotomisesta piirre–arvo-parista, [fin –] eli ei-finiittisyydestä ja [form inf] eli morfologisesta infiniittisyydestä (vrt. [form prep], joka vastaisi partisiippeja). Infinitiivejä siis yhdistää se, että niiden tunnuksot ovat verbejä (tai verbivartaloita) ei-finiittistäviä, mutta ne eivät ole partisiippeja, vaan ne muodostetaan omilla morfologisilla tunnuksillaan, joita on kolme $-(T)A-$, $-(T)e-$ ja $-mA-$.

³⁵ Infinitiivejä ja partisiippeja on vanhastaan fennistiikassa nimitetty myös termillä *nominaalimuoto*.

³⁶ Termi *nominaalimuoto* motivoituu juuri siitä, että infinitiiveillä on nominien sijataivutusta ja että niitä käytetään usein samoissa syntaktisissa funktioissa kuin nominejakin (esim. subjektina, objektina, adverbialina). Mutta vain hyvin karkean kategoriarepertuaarin (esim. V = verbi, N = substantiivi, A = adjektiivi) pakottamana infinitiiviä olisi pidettävä nominina, piirteen syn [cat N] saavana tai ykskantaan nominimaisena käsitteellisessäkin mielessä. Infinitiivien ja yleisemmin ei-finiittisten muotojen nominaalisuus on suomessa lähinnä morfologiasta määräytyvää: jos verbin taivutus ei ole finiittistä, käyttöön jää enää nominien taivutuskategorioita, sillä ei-finiittisille muodoille (lukuun ottamatta infinitiivien tunnuksia) ei ole omia – muusta taivutusparadigmasta eroavia – morfologisia taivutusmorfeemejaan (esim. vain infinitiivejä koskevia ”sijamuotoja” tms.). Tämä koskee kaikkia pienempiä morfologisia sanaluokkaryhmiä. On totta, että esimerkiksi permissiiviverbin (tai -rakenteen) *antaa* objektin prototyyppinen syntaktinen ympäristö on *antaa[ ]_{NP}* (esim. *anna jättelö*), ja voi olla teoreettisesti perusteltu kysymys, voiko esimerkiksi prototyyppinen argumenttiympäristö vaikuttaa komplementin inherenttiin merkitykseen (esim. *anna [kirjoittaa_V]_{NP}*).

Herää myös kysymys, olisiko finiittimuotoisten verbien vastaavaa morfologista positiota nimitettävä jollain finiittisen käsitteistyksen pätevästi tiivistävällä semanttisella kategoriapiirteellä. En näe mielekkäänä tällaisen kategorian teoretisointia; millainen olisi-kaan tempus- ja modustunnukset yhdistävä kategoria käsitteellisesti?³⁷

Toiseksi en pidä kuvaamaan, kaikkia infinitiivejä yhdistävää piirrekokoelmaa skemaattisena konstruktiona toisin kuin Leino (2003: 105) siksi, että ei todella ole selvää, mikä infinitiivin tunnus on semanttisesti. Pikemmin kyse on maksimaalisen morfonologisen hahmon kuvauksesta, niistä kieliopillisista piirteistä, jotka kullakin suomen infinitiivimuodolla on ja jotka niitä skemaattisimmalla muototasolla yhdistävät. INFINITIIVI-konstruktio vaikuttaa skemaattisuutensa vuoksi siksi liian teoretisoidulta ja abstraktilta. Se edustaisi kaikkia olemassa olevia infinitiivin tunnus + sijapäätte -yhdistelmiä (ks. taulukko 2) ilman, että tällaista yksikköä on konkreettisesti kielessä olemassa muuten kuin lopulta melko sekalaisesta muotoryhmästä abstrahoituna.³⁸ Taivun ajattelemaan, että infinitiivien konstruktio on lähempänä konkreettisia infinitiivirakenteita eli niiden konstruktio-olonne on suorassa yhteydessä sekä niihin ilmaistyyppeihin, joissa ne esiintyvät (esim. argumentteina tai adjunkteina), että niihin rakenteisiin, jotka ne itse muodostavat (esim. perinteisten lauseenvastikkeiden merkityksessä).

Kielitajun kognitiivinen ylläpito infinitiivirakenteiden tapaisissa konstruktioissa ja yleisemmin kieliopin jäsentymisen käyttöpohjainen periaate perustuu ennen kaikkea yksittäisiin konstruktiokohtaisiin hahmotuksiin, kieliopin rakenteiden ”paikallisiin” yleistyksiin ja lähikonstruktioiden erilaisiin keskinäisiin vaikutusyhteyksiin kuten analogisiin laajennuksiin, syntaktisiin blendeihin, kontaminoitumiin sekä matalan tason rakennuskeemoihin yms. (myös Onikki-Rantajääskö 2001: 70, Kotilainen 2007: 45, Langacker 1991: 46–48, 232, vrt. Leino 2003: 110, kuvion 22 kolmitasoinen skemaattisuus).

3.2.3 Prosessi, atemporaalinen relaatio, olio ja aika

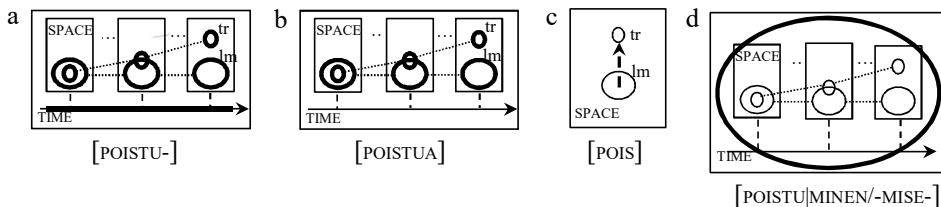
Vaikka katson, että yhtä skemaattista ja kaiken kattavaa infinitiivikonstruktiota ei ole välttämättä mielekästä postuloida, infinitiiveille ominaista tapaa käsitteistää, infinitiivisyyden piirrettä on kuitenkin relevanttia yrittää pohtia. Asian selventämiseksi on hyvä

³⁷ Typologit operoivat TAM-kategorialla ([T]empus, [M]odus, [A]spekti), joka ei kuitenkaan ole tiivistys tempuksen, moduksen ja aspektin käsitteellisesti yhdistävästä luokasta vaan pikemmin kolmen erillisen kategorian yhdistelmä ja tekninen termi.

³⁸ On kuitenkin mainittava, että Leinon (2003: 99–101) INFINITIIVI-konstruktion ajatuksena on havainnollistaa Siron (1964 ja alkuun Lönnrothin) esittämää ”syntaktisesti yksi infinitiivi” -väitettä. Sillä on myös pedagoginen arvonsa konstruktiokieliopin unifikaation (*unification*) ja perinnän (*inheritance*) mekanismien visuaalistamisessa (mts. 110).

avata verbiyteen inherentisti kuuluvaa ajallisuutta ja asiointilojen jäsentämisperiaatteita. Tähän sopivat Langackerin (1987: luku 5–7, 1991: luku 6) kuvaukset kuvattavien asiointilojen ankkuroinnista (*grounding*), ajallisesta käsitteistämisestä (*scanning*) ja semanttisten rakenteiden kuvaamista entiteettityypeistä (*entity*). Seuraava näitä koskeva tiivis selostus perustuu Langackeriin (mp:t, ks. myös Visapää 2008: 111–123).

Symbolisten yksiköiden semanttiset navat eli predikaatiot voidaan karkeasti jakaa kahtia olioihin ja relaatioihin. Oliot (esim. [KIVI], [VESI], [POISTUMINEN]) kuvaavat käsitteellisesti autonomisia entiteettejä eli sellaisia semanttisia rakenteita, joiden ymmärtämiseksi ei periaatteessa tarvita muita predikaatioita. Relaatiot (esim. [POISTUU], [POISTUA], [LYHYT], [POIS], [SUKKELASTI]) taas kuvaavat käsitteellisesti dependenttejä entiteettejä, joiden käsiterakenne vaatii relaation yhteen kytkemiä entiteettejä. Entiteeteillä tarkoitetaan kaikkia mahdollisia predikaatiotyyppisiä. Relaatiot voidaan vielä jakaa temporaalisiin relaatioihin eli prosesseihin (esim. [POISTUU]) ja atemporaalisiin relaatioihin ([POISTUA], [LYHYT], [POIS], [SUKKELASTI]). Edellisten käsitteistyksessä olennaista on positiivinen temporaalinen profiili, jolla tarkoitetaan sitä, että verbin inherentti kuviteltu, ajateltu tai käsitteistetty aika (*conceived time*) on korosteinen osa verbin predikaatiota. Predikaatio siis profiloi tällaisen ajan osaksi käsitteistyksen hahmoa. Näitä edustavat tyypillisimmin finiittiverbit. Vastaavasti atemporaalisilta relaatioilta tämä profilointi puuttuu tai aika ei ole niissä ollenkaan relevantti osa käsitteistystä sen enempää predikaation korosteisessa osassa (*profile*) kuin taustassakaan (*base*). Näitä edustavat erilaisia suhteita kuvaavat sanat kuten adverbit, adpositiot, adjektiivit ja ei-finiittiset muodot. Kuvio 13 havainnollistaa edellä selostettuja entiteettityyppejä niiden keskeisten semanttisten erojen hahmottamiseksi. Ajalliseen profilointiin palaan tarkemmin luvussa 3.2.4.1.

Kuvio 13. Prosessi (a), kompleksinen atemporaalinen relaatio (b), yksinkertainen atemporaalinen relaatio (c) ja olio (d) (esim. Langacker 2008a: 119).

Kuviossa 13 esitetään predikaatioiden [POISTU-] (a), [POISTUA] (b), [POIS] (c) ja [POISTU|MINEN/-MISE-] (d) semanttinen rakenne.³⁹ Erittäin tärkeää on tässä kohden huomata, että kaikkien taipuvien lekseemien (nominin ja verbin) predikaatioiden perusrakennetta esittävät kuvaukset vastaavat nimenomaan **vartalomorfeemin** perusmerkitystä. Tätä korostaakseni käytän lekseemimerkitysten perusrakenteista predikaatioiden niminä sellaisia muotoja, jotka tuovat tätä esiin: tavuviivaa morfeemin rajan merkkinä (esim. [POISTU-]) ja erilaista taivutuksen morfofonologiasta tuttua vaihtelun havainnollistamista (esim. [POISTU|MINEN/-MISE-] ja [LÄHTE-]).⁴⁰

Adverbi *pois* (esim. *hattu pois päästä*, *asiattomat pois aidatulta alueelta*) eroaa muista käsitteistyksistä siten, että sen semanttinen rakenne ei edellytä ajan kognitiivista aluetta (*domain*) (vrt. tilan ilmaukseen *olla poissa*), vaan se kuvaa spatiaalista relaatiota, jossa predikaation prominentin osan, muuttujan (*tr* = *trajectory*, esim. *hattu*) suhde suhteuttavaan kiintopisteeseen (*lm* = *landmark*, esim. *pää*) on ”poissuuntainen” kiintopisteen sisästä (esim. *pois talosta*), kontaktista (*pois päästä*) tai muusta kiintopisteen lähitilasta (esim. *pois talolta*). Kyseessä on siis suuntainen relaatio, jonka hahmotukseen aikaa ei tarvita.

Sen sijaan muita predikaatioita, [POISTU-] (esim. *Keijo poistuu talosta*), [POISTUA] ja [POISTU|MINEN, MISE-], yhdistää samankaltainen käsitteistyksen perusrakenne. Verratessa kuvioita 13a, 13b ja 13d nähdään, että näiden predikaatioiden yhteinen osa [POISTU-] vastaa kuvissa käsitteistysten yhteisiä osarakenteita, jotka ovat oliot, näiden keskinäinen relaatio ja aika. Kunkin käsitteistyksen perusrakenne kuvaa tilannetta, jossa

³⁹ Tällä kuvauksen karkeusasteella valituille predikaatioille läheisiä olisivat esimerkiksi sellaiset kuin [LÄHTE-], [LÄHTÖ-], [ULOS], [ULKOISTA-], [POISSA], [IRTI] yms., mutta kuvion 13 kuvauksia on yhteiseen ”juureen” perustuvina verrattava tässä ennen muuta vain toisiinsa. Sama koskisi myös predikaatioita [POISTU-] ja [POISTA-] sekä [POISTU|MINEN/-MISE-], [POISTO-] ja [POISTUMA-].

⁴⁰ Tämä ei välttämättä ole käynyt riittävän selvästi ilmi kognitiivisen kieliopin teoreettisten ideoiden kuvauksissa. Esimerkiksi P. Leino (1999 [1993]: 84–91) käyttää, selostaessaan Langackerin ajatuksia prosessista, kielellisenä havainnollistuksena predikaatiota [LÄHTEÄ] kuvaamaan lähtemistapahtuman perusrakennetta. Kyseessä on kuitenkin **infinitiivin lähteä** predikaatio, ja infinitiivit ovat ei-prosessuaalisia eli atemporaalisia. Visapää (2008: 111, 113) sen sijaan käyttää finiittiverbillistä lausetta ja finiittiverbiä (infinitiivin vastinparina) prosessuaalisuutta pohtiessaan ja esittää Langackeria tulkittaessaan, että vain ajallisesti ankkuroidut finiittiverbit ovat jonotarkastelun mukaan kuvattavissa (mts. 119). Langacker ei kuitenkaan puhu prosessuaalisuutta kuvatessaan varsinaisesti finiittisyydestä ja infinittisyydestä vaan nimenomaan temporaalisuudesta ja atemporaalisuudesta (ja tässä yhteydessä myös olioudesta silloin, kun deverbaalistava affiksi reifioi verbillä kuvatun tapahtuman). Väärinymmärryksen välttämiseksi on hyvä käyttää predikaatioiden niminä sellaisia muotoja, jotka erottavat selvästi toisistaan verbitapahtuman perusrakenteen kuvaaman predikaation ja muut verbin vartalosta johdetut muodot ja niitä vastaavat predikaatiot silloin, kun kuvataan teorian perusteita ja konseptuaalisen rakenteen rakentumista yksinkertaisemmista monimutkaisempiin rakenteisiin. Juurisyy finiittiverbin käyttöön temporaalisuuden ja jonotarkastelun havainnollistamisessa voi olla se, että Langackerin kuvaamassa englannissa verbivartalo (*verb stem*) ja jotkin finiittimuodot eivät eroa muodollisesti toisistaan.

muuttujan spatioaalista suhdetta kiintopisteeseen tarkastellaan ajan funktiona. Tätä spatioaalista muutosta kuvaa kolme eri komponenttitilaa tilan kognitiivisella alueella (SPACE) ja nämä tilojen muutokset sijoittuvat ajan kognitiiviselle alueelle (TIME). Muuttujan ja kiintopisteen spatioaalinen suhde muuttuu perusrelaatioilla kuvaten seuraavasti: [tr IN-KLUUSIO lm] > [tr KONTAKTI lm] > [tr SEPARAATIO/ASSOSIAATIO lm].⁴¹ Lihavoidut osat kuvaavat käsitteistysten profiloitintoja eli sitä, mikä kussakin predikaatiossa hahmotetaan taustasta tai miten kukin predikaatio hahmotetaan ylipäättään. Tämän hahmon nostavat esiin itse [POISTU-]-predikaatti ja sen kanssa integroituvat suffiksaaliset predikaatit [-A] ja [-MINEN, MISE-], siis morfologinen taivutus- ja johdinaines.

Predikaatio [POISTU|MINEN/-MISE-] kuvaa deverbaaliksi nominalisoitua tapahtumaa; verbikannan käsitteistämät komponenttitilat kuvataan kollektiivisesti oliona (kuvion 13d lihavoitu ympyrä), mikä atemporaalistaa käsitteistyksen. Aika ei ole osa nominin keskeisintä käsitteistystä, ts. käsitteistetty aika (ns. ajateltu aika) ei kuulu predikaation profiiliin ja se on vain hyvin taka-alainen piirre käsitteistyksen taustassa verbikantaisuuden peruna. Prosessin (kielellisinä edustajina verbivartalo tai -kanta) ja kompleksin atemporaalisen relaation (esim. infinitiivit) käsitteistämiseröä voidaan kuvata kognitiivisessa kielioipissa ajallisen tarkastelun (*scanning*), käsitteistetyn ajan ja prosessointiajan (*processing time*) suhteiden avulla. Ajallisia tarkasteluja ovat jonotarkastelu (*sequential scanning*) ja tiivistelmätarkastelu (*summary scanning*).

Jonotarkastelussa käsitteistäjä hahmottaa kuvatun prosessin elokuvamaisena, kulakin prosessointihetkellä hahmotetaan yksi käsitteistettyyn aikaan sisältyvä relaatio kerrallaan ja verbin kuvaama tilanne skannataan näin katkotta kuin elokuva ikään. Näin muuttuva prosessointiaika korreloi aina muuttuvan käsitteistetyn ajan eli kuvatun relaation kulloisenkin vaiheen kanssa. Kognitiivisessa kielioipissa käsitteistyksen positiivisella temporaalisella profiililla tarkoitetaan nimenomaan juuri tätä. Profilointi esitetään kuviossa 13a aikajanana lihavointina siltä jaksolta, jona verbin leksikaalisessa merkityksessään tarkoittama tilanne katsotaan ikään kuin täyttyneeksi.⁴² Näin verbivartalot kuvaavat prosesseja dynaamisesti ajan funktiona. Vastaavasti infinitiivin predikaatiolla

⁴¹ Luonnollisesti tällaisia komponenttitiloja on lukemattomia, kun tarkastelun ajallinen intervalli (tai mitan perusyksikkö) on riittävän lyhyt, mutta kuvion 13 heuristiikassa tilanteen hahmottamiseen riittää hyvin esimerkiksi juuri kuvatut kolme komponenttitilaa. Langacker (1987: 225, 228–231) esittää relationaaliin predikaatteihin liittyen entiteettien välisille suhteille neljä perusrelaatiota: INKLUUSIO ('x y:n sisällä'), SEPARAATIO ('x ja y erillään'), IDENTTISYYS ('x on y') ja ASSOSIAATIO ('x ja y keskinäisessä yhteydessä').

⁴² En tarkoita tässä tilanteen täyttymisellä perinteistä aspektia vaan sitä, että käsitteistetyssä ajassa päästään sellaiseen vaiheeseen prosessin kuluessa, että verbin inherentin merkityksen voidaan vähintään katsoa toteutuvan. Aina tällaista diskreettiä rajaa ei ole, mutta esimerkiksi kuvion 13a aikajanalla keskimmäiseen

[POISTUA] (kuvio 13b) ei ole positiivista temporaalista profiilia (ei lihavointia aikajana-
nalla), vaan se kuvaa kompleksista atemporaalista relaatiota. Siinä verbin kuvaama re-
laatioiden sarja hahmotetaan tiivistelmätarkastelun kautta siten, että kaikki tapahtuman
peräkkäiset relaatiotilat ovat yhdessä prosessointiajassa saatavilla. Infinitiivi hahmottaa
verbin kuvaaman tapahtuman siis ikään kuin päällekkäiskuvana filmirullan perättäisistä
kuvista.

3.2.4 Verbiys ja ajallisuus

Edellä esitetyllä tavalla prosessien ja atemporaalisten relaatioiden eroa voidaan periaat-
teessa kuvata. Kuitenkin koska ajallisuus on niin keskeinen osa verbin merkitystä ja eri-
tyisesti finiittiverbin ja infinitiivin oletettua käsitteistyseroa, katson välttämättömäksi
tehdä vielä eräitä kognitiivisen kieliopin aikaa koskevia käsitteellisiä tarkennuksia ja va-
rauksia. Tämä on tarpeen infinitiivien ja ylipäätään verbien ajallisuuden ja infiniittisyy-
den ymmärtämisen kannalta. Koska aika ja ajallisuus yleisesti ilmenevät monella tavalla
ja tasolla kielen rakenteessa ja semantiikassa, tämän moninaisuuden olisi seurattava kä-
sitteellis-terminologisena valmiutena ja selvyytinä myös kielenkuvausteoriassa. Seuraa-
vassa käyn läpi tarkemmin verbeihin liittyvää ajallisuutta silmällä pitäen edellä esitettyä
kuvausta ja erityisesti kuvioita 13a ja 13b.

Luvussa 3.2.4.1 nostan esiin ajan eri kerrostumia verbeissä sekä esitän Langacke-
rin kuvaaman jono- ja tiivistelmätarkastelun eron. Luvussa 3.2.4.2 jatkan infinitiivien
kuvaamien predikaatioiden ajallisen profiloinnin teoretisointia. Luku 3.2.4.3 tarkentaa
prosessin ja profiloinnin käsitteitä kognitiivisessa kieliopissa, ja luku 3.2.4.4 on tiivistys
verbien ajallisuudesta.

---

spatiaaliseen relaatioon tultaessa ei predikaation [POISTU-] merkitys täyty, vaan tilanteen on edennyttävä
käsitteistetyssä ajassa siihen vaiheeseen, jossa muuttuja on kokonaan pois kiintopisteen sisästä. Tämä on
varmuudella toteutunut kuvion 13a seuraavaa relaatiota kuvaavalla hetkellä. Tämä ajallisuuden ulottuvuus
osuu lähelle – olematta kuitenkaan – sitä, mitä Langacker (esim. 2002 [1991]: 79–80) kutsuu rakentumis-
vaiheeksi (”build-up phase”) tiivistelmätarkastelun hahmotuksessa. Palaan tähän asiaan luvussa 3.2.4.2.
Toinen huomioitava seikka on, että kuvion 13 kuvissa esitetyt aikajanat kuvaavat nimenomaan käsitteis-
tettyä aikaa, prosessointiaikaa ei niissä varsinaisesti näy. Selostuksen tässä vaiheessa kuvion 13a positiivi-
nen temporaallinen profiili tulee ymmärtää niin, että sen käsitteistyksessä ikään kuin komponenttitila ker-
rallaan ja jokainen tämän aikajanan piste vastaavat keskenään korreloivaa ajatellun ajan ja prosessoin-
tijan välistä paria. Tällä tavalla yksinkertaistettuna prosessin kuvaus yleensä kognitiivisen kieliopin pik-
tografisissa malleissa esitetäänkin, mikä ei välttämättä ole eduksi asian yksiselitteiselle tulkitsemiselle,
sillä kahden eri ajan korrelaatio jää näin pimentoon. Se pitää erikseen käsittää, muistaa ja ymmärtää (kuit.
Langacker 2008a: 110, kuvio 4.7).

3.2.4.1 Ajan kerrostumat verbeissä

Kuvion 13a predikaatio [POISTU-] ei kuvaa finiittiverbin käsiterakennetta tai tarkemmin: se kuvaa sitä vain osittain. Finiittiverbillä on morfologisessa muodossaan tempuksen, moduksen ja persoonan merkitykset, joita vastaavaa semantiikkaa ei kuitenkaan kuvassa esitetä. Yksinkertaistaen tällainen merkitysaines tulee predikaatioon mukaan tempus- modus- ja persoonamorfologian finiittistävän vaikutuksen myötä (esim. [POISTUU]).⁴³ Erityisesti tempukset liittyvät aikaan ja ne ovat modusten lisäksi kognitiivisessa kielipissä niitä predikaatioita, jotka ankkuroivat (*grounding*) kuvattuja tapahtumia ”maailmaan” ja sitä kuvaavaan diskurssiavaruuteen (esim. Langacker 1991: luku 6). Tempukset suhteuttavat kuvattuja tapahtumia ja tapahtuma-aikoja puhehetkeen, persoona puhehetken osallistujakehikkoon ja modus puhujan todellisuuskäsitykseen sekä modaaliseen asenteeseen (tempuksesta ks. esim. Comrie 1985; Larjavaara 2007: 358–387). Yhdessä niillä säädellään puhujan, kuulijan ja puhuttavan asian välistä tiedollista etäisyyttä. En kuvaa ankkurointia tässä tarkemmin, koska se ei ole infinitiivien kannalta aivan välttämätöntä. Tempusta voisi kuitenkin nimittää Langackerin (mp.) *ankkuroinnin* käsitettä seuraten *ankkurointiajaksi*, joka on yleisemmin yksi finiittisyyteen olennaisena liittyvä piirre. Edellä sanotun perusteella kuviossa 13a predikaatio esittää oikeastaan kaikkien tapaluokaltaan aktiivien *poistu*-vartaloisten verbien positiivista temporaalista hahmoa sillä huomautuksella, että predikaation tempus (tai ankkurointiaika) ja muut ankkuroivat predikaatiot (modus ja persoona) on jätetty kuvaamatta.⁴⁴

Juuri tempuksen ankkuroiva piirre erottaa finiittiverbin selvästi infinitiiveistä. Finiittiverbeillä tämä piirre on esimerkiksi preesensissä (syn [infl [tense prs]] tai infl [fin +]). Infinitiiviltä piirre puuttuu (infl [fin -], ks. kuvion 12 oikeanpuoleinen kuva). Koska tempus puuttuu infinitiiveistä, se ei kerro paljoakaan itse infinitiivin, erityisesti infinitiivin tunnuksen verbiin tuomasta semantiikasta. Niinpä parasta on alkaa keriä verbin ajallisuuden kerrostumia auki verbivartalosta käsin suhteuttaen tarkemmin edellä jo osin esiin tulleita aikakäsitteitä ja ajallisuuden tasoja.

⁴³ Sivuutan tässä sen kuvausta koskevan asian, että *poistuu* muodostuu morfotaktisesti jaksosta *poistu+Ø+Ø-u*, jossa modus ja tempus ovat nollamorfeemeja ja vain persoona saa merkinnän (vrt. *poistu+i+vat* tai *poistu+isi+vat*), jolloin verbin semanttisen navan predikaation olisi kai oltava muodossa [POISTU-Ø-Ø-U] tjs. (vrt. [POISTU-I-VAT] ja [POISTU-ISI-VAT]). Toinen analyysitapa on ajatella preesensin -u salkkumorfeemiksi, jossa on tempuksen, moduksen ja persoonan merkitykset ([POISTU-U]).

⁴⁴ Predikaatio [POISTU-] eli verbivartaloa vastaava semanttinen rakenne, [POISTU] eli imperatiivin semanttinen rakenne (esim. *Poistu heti alueelta!*) ja konnegatiivinen [POISTU_{fin-neg}] eroavat juuri esimerkiksi ankkuroinnin ja yleisemmin skemaattisuuden tai spesifisyyden suhteen.

Langacker (1991: luku 2) kuvaa nominien rakenteellisen jäsentymisen taustalle neljä semanttista funktiota: tyyppispesifikaation ($T = \textit{type specification}$), instantiaation ($I = \textit{instantiation}$), kvantiteetin ($Q = \textit{quantity}$) ja ankkuroinnin ($G = \textit{grounding}$). Samat funktiot soveltuvat myös verbien kuvaukseen, sillä ne edustavat semantiikan sellaista tasoa, jossa nominien ja verbien käsitteellisen rakentumisen analogisuus säilyy. Funktiot asettuvat keskinäiseen edellyttämyssuhteeseen $G(Q(I(T)))$. Esitän seuraavaksi nämä semanttiset funktiot verbin rakentumiseen ja ajallisuuteen suhteuttaen.

Sisimpänä on tyyppispesifikaatio. Jos kuvitellaan kaikki teoreettisesti mahdolliset verbeillä kuvattavat tapahtumat ”maailmana”, niin tästä maailmasta verbivartalo (esim. *poistu-*) poimii ja spesifioi yhden tyypin ja muut mahdolliset verbivartalot kukin oman tyyppinsä.⁴⁵ Tällä rakenteen tasolla ilmenee verbin inherentin semanttinen suhde aikaan, sillä kaikkien verbien ja muidenkin verbikantaisten sanojen käsite rakenteeseen kuuluu välttämättömänä osana käsitteistetty tai ajateltu aika. Se edustaa aikaa osana verbien leksikaalista semantiikkaa, eikä sitä voi niistä poistaa. Muutoin ei ole kyse verbistä (tai verbikantaisesta sanasta). Tämä on kuvattu aikajanana (TIME) kuvion 13 niissä käsitteistyksissä, joilla on predikaatiossaan yhteinen osa [POISTU-].⁴⁶

Tässä verbin konseptuaalisen rakenteen ”sisäisessä”, käsitteistetyssä tai ajatellussa ajassa voidaan myös hahmottaa eri tasoja. Ensinnä on oletettava, että verbiyden perusedellytykseen kuuluu toisiaan seuraavien relaatioiden tai komponenttitilojen projisoiminen sekä käsitteistettyyn aikaan että korrespondenssisuhteeseen keskenään (ks. kuvion 13a katkoviivat komponenttitilojen välillä). Tämä on sitä virtuaalista ”täyttymisaikaa” (ks. alav. 42), joka tuo verbiin sen ajallisdynaamisen perusmerkityksen.

Toinen käsitteistettyyn aikaan liittyvä ajallinen dimensio on aspekti. Langacker (esim. 1987: 254) tarkoittaa perfektiivisyydellä sitä, että verbillä kuvatussa prosessissa tapahtuu muutos ajassa ja imperfektiivisyydellä sitä, että tällaista muutosta ei tapahdu. Aspektin tavanomaista päättynyt–päättymätön-erontekoa Langacker (mts. 258–267) nimittää rajaamiseksi (*bounding*, vrt. termit *rajattuus*, *teelisyys*). Vaikka aspekti liittyy nimenomaan jo verbin tyyppitasolla ilmenevään käsitteistettyyn aikaan, ei se ole vain verbileksikkoon kahtia jakava leksikaalisen semantiikan ilmiö, vaan aspektia voidaan mani-

⁴⁵ Erilaiset koloratiiviset ja imitatiiviset juuret (esim. *tyrsk* ’aivastuksesta’, esim. *tyrske*, *tyrskiä* ym.) voivat olla pääsanaluokkiin kiinnittymisen kannalta tyyppisyyden suhteen spesifioimattomia.

⁴⁶ Yleisesti taivuttaminen täsmentää semanttisia funktioita, ja johtaminen taas vaihtaa predikaation tyyppiä.

puloida erilaisilla kieliopillisilla rakenteilla (mts. 257–258). Esimerkiksi suomen tempo-raalirakenne (esim. *syödessäni*) rajaa tila-adverbiaalina ajallisesti finiittiverbillä kuvattua toimintaa (Lindén 1961). Näin aspekti ei rajaudu yksinomaan verbin tyyppitason ilmiöksi (*aktionsart*), vaan hajautuu erilaisiin kieliopillisiin keinoihin lauseissa. En käsittele aspektia tässä syvemmin, mutta mainitsen sen kuitenkin tässä verbin ajallisuuden perustavana osana (aspektista tarkemmin ks. esim. Nurminen 2015).

Instantiaatioissa jonkin tyypin edustaja ”ankkuroidaan” toteutumien alueeseen (Langacker 1991: 58) eli toteutuma elaboroi tyyppin. Instantiaatio myös edellyttää tyyppiä. A-infinitiivimuodot ilmauksissa *Keijon pitää poistua*, *Antaa sen poistua* ja *Poistua nyt tuosta vain* edustavat kukin omaa instantiaatiotaan tyyppistä *poistu-*. Huomataan, että A-infinitiivit sisältävät semanttisista funktioista vain tyyppin ja instantiaation eli (I(T)). Vastaavasti kvantiteetti edellyttää tyyppiä ja instantiaatiota eli (Q(I(T))) (mts. 73). Siinä on kyse instantiaation ”koon” luonnehtimisesta (mts. 81). Tällaista edustavat esimerkiksi MA-infinitiivin inessiivi progressiivirakenteessa (*Keijo on poistumassa ~ syömässä ~ kirjoittamassa*), jonka voi imperfektiivisenä ajatella kvantifioivan tapahtuman ”sisäisesti” monikollisena ja rajaamattomana, siis instantiaatioissaan samaa tyyppitason merkitystä toistavana ja näin jatkettavana (mts. 421).⁴⁷ Kvantiteetti kytkeytyy sekä aspektiin käsitteistetyssä ajassa (muutos vai ei) että instantioitujen (I) tapahtumien kiinnittämiseen tempuksilla ylläpidettyyn ankkurointiin.

Ankkurointi aika (tempus) edustaa käsitteistetyn ajan eli prosessin ”sisäisen” ajan suhteen erillistä ”ulkoista” aikaa, aikaa, johon kuvatut prosessit sijoitetaan. Tämä usein länsimaisessa aikakäsityksessä ja kielentutkimuksen kuvausperinteessä aikajanana esitetty aika on jaettu nykyhetken suhteen menneeseen aikaan ja tulevaan aikaan. Kuten sanottua finiittiverbilliset rakenteet ankkuroivat ilmauksia omaan tempuksella operoituuun aikatasoon suhteuttamalla puhehetkeä ja kuvattua tapahtuma-aikaa. Niissä toteutuvat kaikki neljä semanttista funktiota eli G(Q(I(T))).⁴⁸

⁴⁷ Tällaisena progressiivimuoto vertautuu substantiivisiin ainesanoihin (esim. *vesi, jauho*). Vastaavasti perfekti (esim. *Keijo on kirjoittanut*) voi kuvata kirjoittamistapahtumaa ”ulkoisesti” yksiköllisenä (rajatuna) ja se vertautuu monikollistettaviin tai laskettaviin jaottomiin substantiiveihin (esim. *kenkä, auto*), joiden uusia instansseja voidaan replikoida ankkuroinnin (G) tasolla. Imperfektivisyydessä prosessia tarkastellaan sisältä käsin käsitteistettyä toimintaa toistavana, imperfektivisyydessä prosessia tarkastellaan ulkoa käsin valmiina yksikkönä. (Verbien) aspektin vertaaminen (nominien) laskettuuteen ja rajautuvuuteen nostaa esiin pääsanaluokkien ja aineen sekä ajan käsitteellisen analogisuuden.

⁴⁸ Semanttisten funktioiden ilmeneminen on – ainakin kvantiteetin kannalta – ehkä yksioikoisemmin ymmärrettävissä nominien avulla: sanavartalo nimeää tyyppin (esim. *talo-*), nominatiivi on tyyppin instantiaatio (esim. *talo*, joka on samalla inherentisti kvantifioitu yhdeksi instanssiksi), monikkovartalo ja kvanttorit ilmaisevat kvantiteettia (esim. *taloj-*, *moni talo*) ja erilaiset pronominit ankkuroivat (esim. *ne monet*

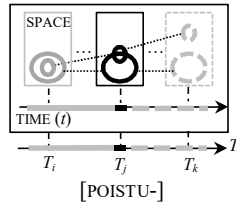
Finiittiverbit ja infinitiivit eroavat siis ennen kaikkea ankkuroinnin (G) suhteen: finiittiverbit ovat diskurssiin ajallisesti ankkuroituja, infinitiivit eivät ole. Esitin myös Langackerin semanttisia funktioita seuraten, että A-infinitiivi elaboroisi verbityypin toteutumaa. Mutta tuoko infinitiivin tunnus jotain huomattavaa verbin ajalliseen hahmotukseen, vaikka tempusmerkintä siitä puuttuu? Kuten edellä on jo tullut ilmi Langackerin keskeinen eronteko prosessin ja kompleksin atemporaalisen relaation kesken perustuu hänen ajatukseensa verbien temporaalisesta tarkastelusta (esim. Langacker 1987: 141–146, 248–249):

Tiivistelmä- ja jonotarkastelun ero liittyy **tapahtumien prosessoinnin** suhteelliseen ajoitukseen – siihen, onko kompleksisen tilanteen eri osien aktivointi tapahtunut yhtäaikaaisesti vai peräkkäisesti – ei käsitteistetyin tilanteen tai sen osien sijaintiin reaaliajassa.⁴⁹ (Mts. 145, suom. MH.)

Verbivartalon esitetään siis hahmottavan kuvaamansa prosessi jonotarkasteluna, jota havainnollistan kuviossa 14. Sen pohjana on kuvio 13a eli predikaatio [POISTU-]. Kuvio 14 havainnollistaa sitä, että kukin komponenttitila käsitteistetyn ajan hetkellä t korreloi prosessointiajan hetken T kanssa (ks. kuvion 14 kaksi keskenään kytkeytyvää aikajanaa t ja T). On tarpeen toistamiseen korostaa, että juuri ja viime kädessä vain tätä Langacker tarkoittaa prosessin positiivisella temporaalisella profiililla. Lisäksi hän esittää, että prosessin käsitteistys tapahtuisi mentaalisenä simulaationa, jossa sen dynaamisuus koetaan näin hahmotettujen komponenttitilojen peräkkäisenä ja toisiinsa liittyvänä sarjana. Kun käsitteistämisprosessi on vaiheessa t_j/T_j , niin sitä edeltävät vaiheet (esim. $[t_i/T_i > \dots > t_j/T_j]$) ovat prosessoinnin välitöntä ”historiaa” ja vain sensorisen muistin varassa deaktivoitavaa ja sitä seuraavat vaiheet (esim. $[t_j/T_j > \dots > t_k/T_k]$) on verbin vartalopredikaation ilmaisevan skeeman synnyttämän odotuksen mukaista ”tulevaisuutta”. Kuvion 14 harmaalla ja katkoviivalla kuvaan tätä komponenttitilasta toiseen etenevää seriaalista prosessien hahmottamista (ks. Langacker 2008a: 110, kuvio 4.7).

talot) NP:t diskurssiin. Nominien avulla Langacker (esim. 1991: luku 2) semanttiset funktiot alun perin esitteleekin, vaikka niiden on tarkoitus olla soveltuvia myös verbeihin (Langacker h. t. 17.10.2018).

⁴⁹ Alkuperäinen sitaatti kuuluu: ”[t]he difference between summary and sequential scanning pertains to the relative timing of **processing events** – whether the scanning events corresponding to different facets of a complex scene are activated simultaneously or successively – not the conceived location of a scene or its components in the flow of objective time”.

Kuvio 14. Käsitteistettyjen relaation komponenttitilojen (SPACE-TIME) suhde prosessointiaikaan (T) jonotarkastelussa.

Kuvion 14 hahmotusta voidaan formalisoida. Tätä kuvaa esimerkki (14), missä $R = [m/l]$ eli relaatio (R) tai komponentttila kuvaa liikkujan (m) lokaatiota (l), ja C on käsitteistäjä (ks. Langacker 1987: 250). Siinä siis käsitteistäjä hahmottaa kullakin prosessointihetkellä (T) liikkujan lokaation eli muuttuja–kiintopiste-suhteen kulloisenkin tilan suhteessa käsitteistettyyn aikaan (t). Käsitteistetyt konfiguraatiot (R/t) aktivoituvat kukin vuorollaan prosessointihetkellä T . Tämä on Langackerin tarkoittamassa mielessä verbin hahmottamista prosessina eli käsitteistyksessä ajallisesti profiloituna.

$$(14) \left[\frac{R_i/t_i}{C} \right]_{T_i} > \dots > \left[\frac{R_j/t_j}{C} \right]_{T_j} > \dots > \left[\frac{R_k/t_k}{C} \right]_{T_k}$$

Kuten jo todettua Langacker esittää, että infinitiivi ei hahmotu prosessin tapaan jonotarkasteluna vaan tiivistelmätarkasteluna. Infinitiivi on kompleksinen atemporaalinen relaatio, jolla siis ei ole positiivista temporaalista profiilia (myös Visapää 2008: 114–119). Tämä profilointiero näkyy kuvion 13a ja 13b aikajanoista; prosessissa lihavointi koskee myös aikajanaa. Tähän väitteeseen ja sen perusteluihin voi kohdistaa muutamia varauksia. Ehkä keskeisin huomio kohdistuu prosessointiajan käsitteeseen, joka ei ole samalla tavoin lingvistinen tai ilmauksen predikaatorakenteeseen palautuva kuin muut edellä ilmi tulleet aikakäsitteet (ajateltu aika, ”täyttymisaika”, aspekti, tempus). Prosessointiaika on konseptuaalisen rakenteen ulkopuolista aikaa, sitä aikaa, joka kuluu itse käsitteistämistapahtumaan. Se on fyysikaalista (tai neuro-kognitiivista) aikaa, jota voi mitata.⁵⁰

Näin ajatus temporaalisesta profiloinnista eli kompleksin relaation prosessuaalisuudesta, joka esitetään jonotarkasteluna, tai ei-prosessuaalisuudesta, joka esitetään ti-

⁵⁰ Fysikaalisen ajan sisällä on tehtävä vielä ero kuvatus tilanteen tapahtuma-ajan ja tilanteen prosessointiajan välillä. Ne eivät välttämättä ole samoja, sillä tapahtumia voidaan välittömän havaitsemisen lisäksi myös muistella ja kuvitella ja siten myös kuvata reaalisesta tapahtumajärjestyksestä poikkeavasti.

vistelmätarkasteluna, on perustaltaan muuta kuin pelkästään kielelliseen muotoon kiinnittyvää. Kyse on vahvasti teoreettisesta ja intuitioon perustuvasta hypoteesista koskien verbien ilmentymistä kognitiossa (*kognitio*-käsitteen kritiikistä kognitiivisessa kie-
liopissa ks. Kenttä 2003). Langacker (1987: 253–254, 2002 [1991]: 81) myöntääkin tämän. Hän kuitenkin vetoaa ensiksi verbien kielelliseen universaaliuteen, joka ohjaa etsimään verbeille ja eri verbimuodoille yhteistä dynaamisen luonteen kuvausta, toiseksi tämän vaatimuksen näkymiseen itse kuvausmallissa ja kolmanneksi kuvauksessa käytettyjen käsitteiden (esim. profilointi, ajateltu aika, jonotarkastelu) käsitteelliseen itsenäisyyteen.

Koska esitetty ajatus eri tarkastelutavoista on teoreettinen ja hypoteettinenkin, niin jatkoteoretisointeja voinee esittää. Jatkan infinitiivien ajallisen profiloinnin teoretisointia seuraavassa luvussa 3.2.4.2.

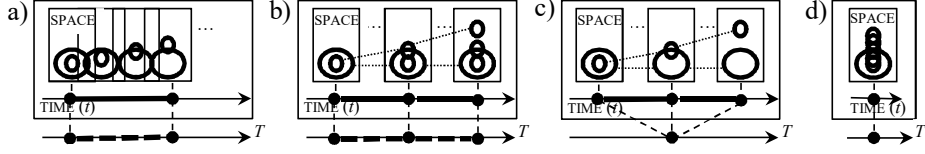
3.2.4.2 Infinitiivien ajallisesta profiloinnista

Langacker (esim. 1987: 251) esittää, että kompleksisessa atemporaalisessa relaatiossa käsitteistetyt tai ajatellun ajan ja prosessointiajan tiukka korrespondenssi ei ilmene. Voi kuitenkin kysyä, voisiko temporaalinen profilointi tai profilointi ylipäättään olla jollain tapaa asteittaista. Kuviossa 15 esitetään hypoteettisia ja teoretisoituja tapoja infinitiivisen predikaation [POISTUA] hahmottamiseksi. Kuvio 15c vastaa Langackerin erästä käsitystä infinitiivien kuvaamasta atemporaalisesta relaatiosta (mts. 247, kuvio 7.4b). Siinä yhdellä prosessointihetkellä *T* kaikki predikaation profiiliin kuuluvat komponenttitilat ovat käsitteistyksessä saatavilla yhtäaikaaisesti. Komponenttitilat ovat ikään kuin filminauhan peräkkäisiä kuvia tilanteen kehittymisestä esitettynä yhtäaikaaisesti. Kuviota 15c vastaa formaalistus (15), jossa käsitteistetyssä ajassa toisiaan seuraavat komponenttitilat ovat yhdellä prosessointihetkellä saatavilla.⁵¹ Kuviota 15d voisi pitää 15c:n toisintona, mutta esitän, että se on prosessoinniltaan vieläkin välittömämpi kuin 15c (ks. formaalistus (16)). Siinä käsitteistetty aika on supistunut minimaaliseksi, ja tilanne hahmottuu ikään kuin filminauhan peräkkäiset kuvat olisi asetettu päällekkäin (mts. 144, kuvio 3.11b). Käsitteistetyt ajan ja prosessointiajan yhteys olisi näin maksimaalisesti häivytetty. Pre-

---

⁵¹ Formaalistuksessa indeksi 0 tarkoittaa lähtötilannetta, juokseva indeksinumerointi lähtötilannetta seuraavia vaiheita määrittelemättömän aikayksikön mukaan ja indeksi *k* päätöstilannetta.

dikaation tällä tavalla kuvattu konfiguraatio on jo hyvin oliomainen. Kokonaan oliollis-
tavan hahmotuksen aiheuttavat deverbaaleja muodostavat nominijohtimet (ks. kuvio
13d).

Kuvio 15. Temporaalisuus ja atemporaalisuus profiloinnin aste-erona, esim. [POISTUA].

$$(15) \left[\frac{R_0/t_0}{C} > \frac{R_1/t_1}{C} > \frac{R_2/t_2}{C} > \dots > \frac{R_k/t_k}{C} \right] T \quad (\text{vrt. kuvio 15c})$$

$$(16) \begin{bmatrix} R_0/t_0 \\ R_1/t_1 \\ R_2/t_2 \\ \dots \\ R_k/t_k \\ C \end{bmatrix} T \quad (\text{vrt. kuvio 15d})$$

$$(17) \left[\frac{R_0/t_0}{C} \right] T_0 > \left[\frac{R_1/t_1}{C} \right] T_1 > \left[\frac{R_2/t_2}{C} \right] T_2 > \dots \quad (\text{vrt. kuvio 15b})$$

$$(18) \left[\frac{R_0/t_0}{C} \right] T_0 > \left[\frac{R_1/t_1}{C} \right] T_1 > \left[\frac{R_2/t_2}{C} \right] T_2 > \dots \quad (\text{vrt. kuvio 15a})$$

Kuviot 15a ja 15b ovat myös hypoteettisia ja teoretisoituja esityksiä sellaisesta hahmotuksesta, jossa voisi ajatella yleisten prosessointistrategioiden, paralleelin ja sekventiaalisen hahmotuksen, vuorottelua ja näin jonkinasteista prosessimaisuutta. Tätä kuvaavat korrespondenssiiviivat aikajanojen välillä ja katkoviivallinen lihavointi prosessointiajassa. Kuvio 15b on muuten kuten 15c, mutta siinä kullakin prosessointihetkellä fokus on siinä komponenttitilassa, jossa ajatellun ajan ja prosessointiajan korrespondenssi on voimassa (lihavointi). Edelliset tilat ovat kuitenkin koko ajan näkyvä osa käsitteistystä, ne ovat sensorisen muistin välittömästi deaktivoimia.⁵² Kunkin komponenttitala on ikään kuin kooste predikaation kaikista edellisistä vaiheista (ks. formaalistus (17)). Viimein kuvio 15a pyrkii havainnollistamaan sitä mahdollisuutta, että kullakin prosessointihetkellä predikoidun tilanteen siihenastiset vaiheet skannataan uudelleen.

⁵² Kunkin komponenttitilan muuttujaa koskevat korrespondenssiiviivat on osin jätetty merkitsemättä.

Ikään kuin sensorisen muistin sisältö koettaisiin uudelleen dynaamisesti aina niin kauan, kuin ajatellussa ajassa predikaation käsiterakenteen vähimmäissisältö on täyttynyt. (ks. formaalistus (18)).

Kuvioita 15a–d erottaa aidosta prosessista ja sitä kuvaavasta jonotarkastelusta se, että niiden formaalistuksissa kullakin prosessointihetkellä hahmottuu useampi kuin yksi komponenttitila, mikä on tiivistelmätarkastelun peruspiirre (kuten formaalistuksessa (14), s. 63). Kussakin hahmotuksessa tämä toteutuu kuitenkin eri tavoin. Niitä erottaa toisistaan se, että ajallisen tai prosessimaisen hahmottamisen luonne heikkenee 15a:sta 15d:hen mentäessä. Niitä toisaalta yhdistää se, että ne jäävät käsitteistyksinä todellisten prosessien (= temporaalinen profilointi) ja olioiden (= reifointi) väliin.

Vaikka edellä esitellyt mahdolliset infinitiivien käsitteistystavat ovat spekulatiivisia samalla tavoin kuin Langackerin omakin esitys, on Langackerilla sekä Occamin partaveitsi että teoriansa sisäinen koherenssi argumentaationsa tukena. Kyse on kuitenkin teoreettisista mahdollisuuksista, jotka edellyttäisivät empiiristä neuro- tai psykologivistista tutkimusta.

Verbien kuvauksen teoreettiseen pohdintaan antaa aihetta myös Langackerin (2002 [1991]) oma käsitys tiivistelmätarkastelun kognitiivisesta luonteesta: Toisin kuin jonotarkastelu, joka perustuu yhden komponenttitilan voimassa oloon ajatellussa ajassa kullakin prosessointihetkellä, tiivistelmätarkastelu on Langackerin mukaan kaksivaiheinen. Ensin käsiterakenteen sisältö rakentuu inkrementaalisesti erillisistä komponenttiloistaan ("build-up phase", esim. mts. 79–80, 158), minkä jälkeen kokonaisuus on tarjolla Gestalt-tyyppisesti, jolloin kaikki verbipredikaation tilat ovat yhtäaikaaisesti voimassa. Tiivistelmätarkastelussa on siis ensin kumulatiivis-inkrementaalinen rakentumisvaihe ja sitten Gestalt-hahmotus, kun taas jonotarkastelussa skannataan yksi komponenttitila kerrallaan hahmottaen käsitteistys "eläväksi kuvaksi" sensorisen muistin varassa. Juuri tämän konseptuaalisen rakenteen rakennusvaiheen ("build-up phase") katson infinitiivien hahmotuksessa mahdollistavan sen, että käsitteistyksessä voi olla piirteitä dynaamisesta, jonotarkastelulle ominaisesta hahmotuksesta (joko "jäänteinä" verbivartalon, englannin *base*, kuvaamasta prosessista tai tiivistelmätarkastelun rakentumisvaiheen omana ominaispiirteinä).

Ensiksi emme todella lopulta tiedä toisaalta verbimäisten ja toisaalta oliomaisten infinitiivien ajallisen käsitteistyksen todellista luonnetta. Langackerin esitys on teoreti-soitua ja sen todentaminen edellyttäisi psyko- tai neurolingvististä koeasetelmaa. Infinitiivien ajallista häilyvyyttä tukee muutama huomio. Langacker (1987: 249) nimittäin

esittää, että englannin *to*-infinitiivi hahmottuu tietyissä syntaktisissa käytöissä (erit. substantiivin määritteenä, esim. *the first person to enter*) atemporaalisena relaationa. Sen sijaan nomineille tyypillisissä ympäristöissä sen voi hahmottaa oliomaisena (esim. *to complain would be futile*) (Langacker 2008a: 119). Tämä viittaisi siihen, että infinitiivin käsitteistyksessä voi tapahtua ajallisuutta koskevaa profiloinnin vaihtelua syntaktisen ympäristön vaikutuksesta. Tällöin kuvion 15 ilmentämä spekulatio on mahdollista (myös Langacker 2008a: 111).⁵³ Myös Langackerin (1991: 440) oma syntaktinen analyysi esimerkiksi infinitiivikomplementtien luonteesta joko atemporaalisina relaatioina tai nominaalistuksina jää avoimeksi (”and may well be indeterminate”, mp.). Esimerkiksi yhtenä tutkimuskohteenani olevan koloratiivirakenteen (esim. *Keijo syödä mussutta*) A-infinitiivi on hyvin verbimäinen, sillä se on kiinteästi yhteydessä finiittiverbinä toimivaan koloratiiviverbiin. Atemporaalisena relaationa sen oliomaisten piirteiden voi ajatella olevan taka-alastuneita. Vastaavalla tavalla käyttöyhteydessään tässä tutkimuksessa tarkasteleman *infinitiivi*adjunktit hahmottuvat jonnekin prosessin ja atemporaalisen relaation välimaille.

Toiseksi ymmärrän Langackerin (1991: 442) esittämän analogian, jossa infinitiivirakenteen ajallisen tulkinnan kannalta sen suhde finiittirakenteeseen on samankaltainen kuin ankkuroitavan suhde ankkuripaikkaan. En kuitenkaan itse kuvauksen kannalta menisi analogiaa pidemmälle esittämällä, että infinitiiviadjunktit varsinaisesti ankkuroituivat finiittirakenteen aikaan siinä merkityksessä, mitä Langacker ankkuroinnilla ensi sijassa tarkoittaa (vrt. Visapää 2008: 189). Sen sijaan adjunktina toimivien infinitiivien ajallisessa tulkinnassa tuntuu olevan kyse samankaltaisesta ilmiöstä kuin esimerkiksi subjektitulkinnoissa finiittirakenteen ja infinitiivirakenteen kesken (*Keijo_j pääsi lopulta ø_j uimalla rantaan* [Keijo pääsi, Keijo ui]). Samalla tavoin kuin infinitiivirakenteen nol-lamerkit argumentit ovat usein hallitsevasta rakenteesta käsin tulkittavissa, samalla tavoin infinitiivien aikatulkinna tehdä suhteessa finiittirakenteeseen ja sen profiloimaan aikatasoon. Kognitiivisen kieliopin piktografisissa kuvauksissa tätä voi kuvata korrespondenssiivoilla ja konstruktiokieliopin formaalistuksissa unifikaatiosymboleilla (ks. luku 3.4.3).⁵⁴

⁵³ Langacker (2008a: 119) kuvaa tällaista profiloinnin vaihtelua, esimerkiksi olio- ja (atemporaalisen) relaatiohahmotuksen välillä näin: ”[a]n implicit shift in profile is nothing other than the ubiquitous linguistic phenomenon known as **metonymy**”.

⁵⁴ Pidän ankkurointia (*grounding*) ”vertikaalisena” ja ikään kuin maailmojen välisenä, diskurssin tai kielellisen kuvauksen ja maailman tai todellisuuden ja sen sisältämien asiaintilojen välisenä. Lausetta ajatellen verbiä ja sen osallistujia koskeva peruskäsitteistys ja käsitteistyksen kohde (asiointila) sidotaan eksplisiittisin kieliopillisin keinoin deiktisiin ja referentiaalisiin suhteisiin. Sen sijaan esimerkiksi hallitsevan

Kolmanneksi vanhaan *lauseenvastikkeen* käsitteeseen sisältyy se viisaus, että monella infinitiivirakenteella itsellään on monia lausemaisia ja finiittiverbin prototyyppiselle käytölle ominaisia piirteitä. Näitä ovat esimerkiksi infinitiivien omat argumentit, persoonamerkintä possessiivisuffiksilla ja aktiivi–passiivivaihtelu. Sivumennen huomionarvoista on, että esimerkiksi Givón (2001: 40) nimeää verbin ja sen infinitiivikomplementin (esim. *she let him go*) muodostavan kokonaisuuden termillä *clause integration* tai *clause union* ('lauseyhdistys'). Lisäksi koloratiivirakenteen A-infinitiivin tapaan moni infinitiivi on osa finiittiverbin sisältämää verbiketjua, mikä kiinnittää ne käsitteellisesti lähelle finiittiverbillä kuvattua prosessuaalisuutta. Kuitenkin itse infinitiivin – ja tähän tultaessa erityisesti puheena olleen A-infinitiivin – ajallisuuteen liittyvänä tunnistettavana semanttisena ominaisuutena on juuri se, että infinitiivi nimeää Langackerin mukaan kompleksisen atemporaalisen relaation. Esimerkiksi Visapää (2008: 113) esittää, että ”A-infinitiivin tunnus saa aikaan sen, että prosessuaalinen asiointi hahmotetaan tiivistelmätarkasteluna” (myös Langacker 2002 [1991]: 82). Näin ajattelee englannin osalta myös Langacker (2008a), mikä käy ilmi seuraavasta:

– – partisiipin ja infinitiivin muodostamisella on **atemporaalistava** vaikutus siihen verbiin, josta se johdetaan. Verbin prosessuaalinen perusta menettää ajallisuutensa lukuisin tavoin: nominalisaatiolla [deverbaalit], profiloinnin rajoittumisella vain yhteen komponenttitilaan [partisiipit] tai vain tiivistelmätarkastelun käytöllä [infinitiivit]. Miten tahansa tämä tapahtuukaan, tuloksena syntynyt ilmaisu ei ole verbi, sillä se ei ole enää **temporaalinen** siinä merkityksessä, että se profiloisi kompleksisen relaation, joka hahmotettaisiin jonotarkasteluna ajatellussa ajassa.⁵⁵ (Mts. 122, suom. MH.)

Tämän tutkimuksen varsinaisena motiivina ei ole kyseenalaistaa tai kritikoida Langackerin esitystä prosessien ja kompleksisten atemporaalisten relaatioiden eroa kognitiivisen kieliopin kuvausmallissa. Olen siis periaatteessa samaa mieltä em. väitteiden kanssa, sillä kognitiivisen kieliopin standardiesitys tarjoaa semanttisessa kuvauksessaan erot verbien, infinitiivien (myös partisiippien) ja deverbaalien kesken (ks. kuviot 13a, 13b ja 13d). Näin kuvausmalli on sinällään sisäisesti koherentti.

---

finiittirakenteen ja adjunktina toimivan infinitiivirakenteen keskinäiset aika- ja osallistujasuhteet tulkitaan vain käsitteistykseen tasolla, ”horisontaalisesti” (kielellisen kuvauksen rakenteessa), mitä en pidä enää Langackerin kuvaamassa mielessä ankkurointiin kuuluvana. Adjunktisuhde on eri kuin deiktinen suhde.
⁵⁵ Alkuperäinen sitaatti kuuluu: ”– the formation of a participle or infinitive has the effect of **atemporalizing** the process designated by the verb it derives from. The processual base [verbivartalo tai -kanta] loses its temporality in various ways: by nominalization, by the restriction of its profile to a single component state, or just by imposition of summary scanning. However it happens, the resulting expression is not a verb, for it is no longer **temporal** in the sense of profiling a complex relationship scanned sequentially through conceived time”.

Epäilykseni on kohdistunut siihen, että piktografisissa malleissa usein pimentoon jäävä prosessointiajan (*T*) käsite ja sen varaan rakentuva kuvaus kompleksisista relaatio-tyypeistä jää ilman psyko- tai neurolingvistisiä koeasetelmia puhtaasti teoretisoiduksi ja spekulatiiviseksi (ks. psykologisen uskottavuuden kritiikistä Kenttä 2003). Broccias ja Hollmann (2007) ovat myös kritisoineet jono- ja tiivistelmätarkastelun leksikaaliseen semantiikkaan perustavaa diskreettiä eroa verbejä ja prepositioita (*enter* vs. *into*) sekä infinitiivikomplementtien variaatiota (*enter* vs. *to enter*) analysoimalla. Heidän näkemyksensä mukaan Langackerin *scanning*-käsitteen sidoksisuus esimerkiksi verbien taivutusmuotoihin tekee siitä *post hoc* -väitteen (vastauksena kritiikkiin ks. Langacker 2008b).

Olen kuviolla 15 ja sitä koskevilla selostuksillani jatkanut teoretisointia scanning-ilmioista. Että infinitiivin tunnus atemporaalistaissi verbin siinä psyko- ja neurolingvistiikkaan viittaavassa merkityksessä kuin ajallisen profiloinnin (*t/T*) ja jono- sekä tiivistelmätarkastelun käsitteet antavat ymmärtää, jää todentamatta. Tämä jättää sijaa tässä luvussa esitetyille jatkoteoretisoinneille. Samalla infinitiivin tunnuksen lingvistis-semanttinen merkitys jää vielä auki. Esimerkiksi Langackerin (1991: 51–55) nominien kuvauksessaan käyttämistä semanttisista funktioista (*type*, *instance*, *quacity* ja *grounding*) ei voi varmuudella esittää vastinetta infinitiivin tunnukselle, sillä Langacker ei kuvaava verbien organisoitumista näiden funktioiden avulla (ks. seuraavaa lukua 3.2.4.3).

3.2.4.3 Muutamia tarkennuksia

Erikseen huomionarvoinen ja korostettava seikka on vielä se, että ei vain finiittiverbit, vaan myös verbivartalot (tai -kannat) kuvaavat prosesseja (esim. Langacker 2002 [1991]: 82, 98, 2008a: 118–119, Langacker h. t. 28.8.2017). Tämä ei käy Langackerin omistakaan kuvauksista aina täysin selvästi ilmi, mutta sillä on muutama tärkeä seuraus:⁵⁶ Ensinnä verbin prosessiluonne on jo verbin tyyppitason (*T*) eli verbivartalon pre-

⁵⁶ Sitä, että prosesseja ei riittävän selvästi sidota verbien predikaatorakenteen morfologiseen muotoon, voi yrittää selittää Langackerin tavalla kuvata koko ilmiötä ja erityisesti verbejä. (i) Eri entiteettityyppien semanttinen kuvaus edustaa yhtä notionaalisen määrittelyn versiota perinteisille sanaluokille, jolloin morfologia jää taustalle puhuttaessa perinteisistä sanaluokkakategorioista. (ii) Langacker kuvaa verbejä ja prosesseja pääasiassa muin – erityisesti kognitiivista käsitteistystä korostavin – kuin morfologisin keinoin (profilointi, skannaus, prosessointi- ja ajateltu aika ym.). (iii) Verbivartalot eivät esiinny itsenään, joten havainnollistavina kieliesimerkkeinä ja viittauksina muotoon on usein käytetty finiittiverbiä ja finiittiverbillisistä lauseista (esim. Langacker 2000: 223, 362, vrt. visuaalistukset, esim. 1987: 245, kuvion 7.2 [ENTER]). (iv) Englannissa verbivartalo ja eräät preesensin persoonamuodot ovat identtisiä (esim. *enter*- vs. *I enter*), mikä saattaa johtaa sekaannukseen. Yhtä kaikki nominikonstruktioiden semanttisen funktioiden

dikaatorakenteen ominaisuus. Vain siten infinitiivin tunnus voi atemporaalistaa prosessin, niin että käsiterakenteen ajallisen ja muun profiloinnin muutokset seuraavat johdonmukaisesti strukturaalisen rakenteen organisoitumista. Se, miksi myös finiittimuotoiset verbit kuvaavat prosesseja, johtuu siitä, että finiittipredikaatio ei muuta vartalopredikaation temporaalista profiilia, vaan sillä on muita, eri tavoin ankkuroivia (G) funktioita (tempus, modus, persoona) ja muita (pragmaattisempia) tehtäviä. Oletettavasti finiittipredikaatiolla on verbityyppiin (T) myös instantioiva (I) vaikutus samoin kuin infinitiivin tunnuksella infinitiiviin. Jos näin ei olisi, jouduttaisiin miettimään, millainen on verbivartalon käsiterakenne ja erityisesti temporaalinen profiili.

Toinen tärkeä seikka on se, että temporaalinen profilointi eli prosessuaalisuus on syytä pitää käsitteellisesti erossa (in)finiittisyydestä. Kuten edellä on tullut jo seikkaperäisesti ilmi (ks. lukua 3.2.4.1), Langacker tarkoittaa positiivisella temporaalisella profiloinnilla sellaista ajallista hahmotusta, jossa kukin komponenttitala kussakin käsitteistetyssä ajassa skannataan yksi kerrallaan dynaamisesti prosessointiajassa. Tällaisia käsitteistyksiä hahmottaisivat verbivartalot ja finiittiverbit. Kompleksisista atemporaalisista relaatioista tämä ominaisuus puuttuu, ts. ajatellun ajan ja prosessointiajan tiukka korrespondenssi raukeaa.⁵⁷ Näitä hahmottaisivat infinitiivit ja partisiipit. Termien *infiniittinen* ja *finiittinen* sisällöstä siis vain osa koskee ajallisuuden sitä kerrostumaa, joka käsittelee profilointia käsiterakenteen prosessoinnissa.

Ajallisuuden profilointiin liittyvän merkityksen rinnalle (in)finiittisyyden kuvauksessa nousee ankkurointi (finiittiverbit) tai ankkuroimattomuus (infinitiivit, partisiipit). Finiittiverbissä näitä ankkurointipredikaatioita edustavat tempus, modus ja persoona (*grounding predication*, esim. Langacker 2000: 220). Esimerkiksi tempuspredikaatio suhteuttaa verbillä kuvatun asiointilan tapahtuma-ajan ja puhehetken. Tämä tyypillisesti yksilöi ajallisesti kuvatun asiointilan pois lukien geneerisyys ja habituaalisuus. Ankkuroinnin voi siis nähdä yhtenä määräisyyden muotona (tai tarkastelutavasta katsoen toisinpäin), ja finiittisyys liittyy näin tarkastellen osaksi definiittisyyttä (myös Visapää 2008: 87), johon voivat vaikuttaa tarkentavasti spesies-ilmion perinteiset kohteet, verbin no-

---

(*type, instance, quantity, grounding*, joiden edellyttämssuhde on $G(Q(I(T)))$) kuvauksen ja verbien temporaalisuuden kuvauksen (*scanning*) keskinäisen suhteen tietty yhteismitattomuus tuo lievää inkohereensia kahden universaalin luokan kuvaukseen kognitiivisen kieliopin teorian sisällä, Siis (v) verbien kuvaamien predikaatioiden rakentumista ei ole kuvattu semanttisten funktioiden (T, I, Q ja G) järjestystä seuraavien yhteismitallisesti nominien kanssa.

⁵⁷ Jäänee kuitenkin avoimeksi, mikä lopulta on infinitiivien ajallisen käsitteistyksen luonne verrattuna verbeihin (ks. luku 3.2.4.2).

minimuotoiset argumentit ja esimerkiksi lokalisoivat adjunktit. Vastaavasti infinittiisyyden voi nähdä tapahtumien indefiniittisyytenä. Esimerkiksi Visapään (2008: luvut 3–5) tutkimus itsenäisistä A-infinitiivikonstruktioista tuo selvästi esiin sen, että A-infinitiivi indefiniittistää kuvattua tapahtumaa.⁵⁸

Edellä on esitetty teoreettisia ajatuksia verbeistä, ja infinitiivimuotojen osalta on pidetty infinitiiviyden edustajana oikeastaan vain A-infinitiiviä. Tämän tutkimuksen muiden infinitiivien (TEN-, MALLA- ja MATTA-rakenteiden infinitiivimuodot) temporaalista profilointia voi tarkastella infinitiivikonstruktioiden semanttisen jäsentymisen kautta. Tähän liittyy myös ajatus infinitiivien alisteisuudesta suhteessa finiittiverbiin, jota myös Visapää (2008: 119–123) käsittelee. Langacker (1991: 440–442) käyttää englannin verbejä kuten *believe*, *realize*, *see*, *hear* täydennyksineen esimerkkeinä ilmauksista, joiden infinitiivikomplementit (esim. *to*, *-ing*) käyvät läpi eräänlaisen käsitteellisen alistuksen (*conceptual subordination*), jossa niiden hahmottaminen tapahtuu suhteessa hallitsevaan finiittilauseeseen. Langackerin mukaan (mts. 440) infinitiivirakenteen komplementtistatus etäännyttää infinitiivirakenteen kuvaamaa tapahtumaa, jolloin se hahmotetaan ikään kuin ”kaukaa”, holistisesti ja näin ollen tiivistelmätarkasteluna. Vastaavasti ankkuroidut ja temporaalisesti profiloituneet finiittilauseet ”nähdään läheltä” komponenttitilalla kerrallaan jonotarkasteluna (mts. 441).

Pidän Langackerin esittämää kuvausta periaatteessa hyväksyttävänä, mutta erillistä käsitteellisen alistuksen ajatusta tai kognitiivisen kieliopin jo tunnetuista mekanismeista erillistä selitystapaa ei ehkä ole tarpeen olettaa. Voi myös kysyä, onko infinitiivirakenteista puhuttaessa ylipäättään tarpeen käyttää alistusterminologiaa (*subordination/superordination*), sillä tällä voi olla kieliopillista (epä)itsenäisyyttä tarpeettomasti arvottavia konnotaatioita (alistuksesta ks. Cristofaro 2003).

3.2.4.4 Yhteenvedo

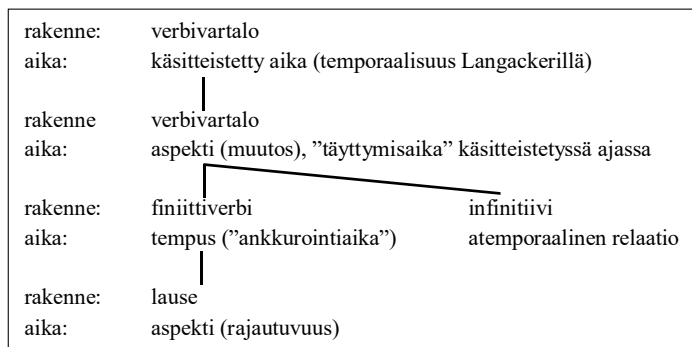
Yhteenvedona voidaan todeta, että ajallisuus liittyy verbiin, sen eri muotoihin ja lauseenkin rakenteeseen hyvin moniulotteisesti. Kuviossa 16 pyrin vielä kertauksenomaisesti

---

⁵⁸ Visapää (2008: 88) kuitenkin korostaa, että hänen kuvaamansa rakenteet ovat *indeksisesti ankkuroituja* eli ne tulkitaan suhteessa käyttökontekstiinsa. Määräisyys (definiittisyys/indefiniittisyys, *spesies*) on perinteisesti nähty nominilausekkeiden tekstuaalisen käytön ilmiönä, mutta mikään ei periaatteessa estä näkemästä määräisyyteen liittyviä asioita myös verbejä ja lauseita koskevinä. Verbimorfologiaan liittyvä ankkurointi on tästä havainnollinen esimerkki.

esittämään edellä luvuissa 3.2.4.1–3.2.4.3 kuvattuja ajallisuuden kerrostumia verbin muodolliseen rakenteeseen suhteuttaen.

Kuvio 16. Verbirakenteet ja ajallisuuden kerrostumat.

Verbivartalon leksikaaliseen semantiikkaan liittyy aika kuvattavan tapahtuman käsitteistettävänä osana sekä aspektina muutoksen tai muuttumattomuuden merkityksessä (aktionsart). Erityisesti muutoksellisissa tapahtumissa (esim. *syö-*, *puhu-*, *palaa-*) aspektuaaliseen käsitteistykseen liittyy eräänlainen ”täyttymisaika”, jolloin muutoksen ja kuvattun verbitapahtuman kehitys on saavuttanut käsitteistyksessä ajan funktiona sellaisen vaiheen, että verbin merkityksen voi katsoa toteutuvan. Nämä kaksi ajallisuuden ulottuvuutta ovat kaikkien verbien ja verbikantaisten rakenteiden inherenttiä ajallisuutta, joista ne eivät voi vapautua.

Käsitteistämisen edellyttämä prosessointiaika (T) esimerkiksi jonotarkastelussa on käsitteistyksen ulkopuolista aikaa. Se ei näy kuviossa 16. Se koskee kaikkia kielellisiä ilmauksia: ilmausten ymmärtäminen ja prosessointi tapahtuvat neuraalisesti aivoissa, mikä on itsessään ajallinen – joskin lyhyt, usein joitain satoja millisekunteja – tapahtuma. Langackerin esittämänä infinitiivien ja verbien keskeinen ero olisi siinä, että aidot verbit eli prosessit (verbivartalot ja finiittiverbit) ovat temporaaalisia, mikä tarkoittaa sitä, että käsitteistetty aika on käsitteistyksessä profiloitu. Profilointi tarkoittaa tässä sitä, että käsitteistetyn ajan ja prosessointiajan välillä on korrespondenssi, joka ilmenee aitojen verbien hahmottumisena jonotarkasteluna, elokuvamaisesti. Vastaavasti infinitiivien tunnuksat atemporaalisivat verbit. Tällöin käsitteistetty aika on profiloimaton, eli käsitteistetyn ajan ja prosessointiajan korrespondenssi ei vastaa jonotarkastelua, vaan kuvattu tapahtuma hahmotetaan tiivistelmätarkasteluna, kuvamaisesti. Tässä luvussa olen

suhtautunut varauksellisesti verbien tällaiseen kuvaukseen, sillä kompleksit verbejä koskevat relaatiot vaativat joka tapauksessa Langackerinkin mukaan käsitteistykseen rakentumisvaiheen (”build-up phase”, jolla on oletettavasti oma prosessointiaikansa). Verbeissä tämän on suhteuduttava välttämättä jotenkin käsitteistettyyn aikaan. Yhtä kaikki kuviossa 16 esitetään, että infinitiivin tunnukset atemporaalisivat (em. merkityksessä) verbivartaloiden kuvaamat prosessit ja että käsitteistetty aika ei kuuluisi infinitiiveissä ja yleisemmin ei-finiittisissä muodoissa hahmotuksen profiloituun osaan aina-kaan Langackerin tarkoittaman ajallisen profiloinnin prototyypissä muodossa.

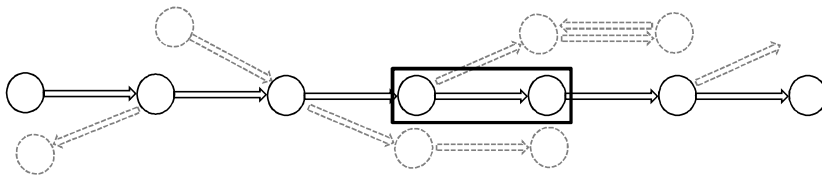
Infinitiivimuodot kuten partisiipitkin ovat myös yksi verbien muodostuksen morfologinen päätepiste (ks. haaroittuminen kuviossa 16). Finiittiverbit muodostetaan myös verbivartaloista, ei infinitiiveistä. Ajallisuuden kannalta finiittimorfologia ei enää vaikuta verbivartalon inherenttiin prosessiluonteeseen ja käsitteistetyn ajan profilointiin. Finiittiverbitkin kuvaavat prosesseja ja ajan hahmottuminen profiloituna periytyy niihin verbivartalosta. Sen sijaan finiittimorfologia vaikuttaa tempuksen kautta tapahtumien deiktisiin tulkintoihin; kuvatut tapahtumat ankkuroidaan suhteeseen muiden tapahtumien kanssa. Karkeasti tämä tapahtuu suhteessa puhehetkeen ennen–nyt–jälkeen-jatkumolla. Viimein lauserakenteen tasolla kuvattuja tapahtumia voidaan rajata eri tavoin esimerkiksi adverbiaalein ja osmin (esim. *Miettiessäni selostusta naputtelin pöydän kulmaa **tunnin***), jolloin ollaan tekemisissä taas aspektuaalisten tekijöiden kanssa.

3.3 Yleisesti tekemisen tavasta ja semanttisista rooleista

Infinitiiviadjunktien temporaalinen tulkinta suhteessa hallitsevaan rakenteeseen eli finitiiverbiin täydennyksineen on oikeastaan perustana infinitiivirakenteen seikkaperäisemmän adverbiaalisen merkityksen tulkinnalle (ks. myös Nikanne 1997). Edellä alaluvussa 3.2.4 avasin verbimuotojen itsensä ajallisuuden perusteita kerroksittain. Tässä luvussa rakennan kuvaa siitä, kuinka tämän tutkimuksen adjunkteina esiintyvien infinitiivien myötätapahtumisen merkitykset suhteutuvat aikaan. Tämä koskee ennen kaikkea TEN-, MALLA- ja MATTA-infinitiivejä. Lisäksi tarkastelen sitä, miten ajallisiin suhteisiin liittyen itse myötätapahtumisen merkityskirjoa voidaan tutkituissa rakenteissa ymmärtää.

Koska myötätapahtumisella luonnehditaan verbeillä kuvattuja tapahtumia, niin niiden selvittelyssä on hyvä jälleen lähteä verbistä. Tilanteet ja tapahtumat (tai asiointilat) ovat tyypillisesti maailmassa havaittavia seikkoja, jotka sitten tarjoutuvat kognition

ja kielen käsitteistettäviksi ja kategorioitaviksi sisällöiksi. Ne voivat olla kuviteltujakin tapahtumia. Näiden sisältöjen rakentumista ohjaa subjektiivinen tahdonmuodostus ja erityisen voimakkaasti kognition taipumus mielikuvaisuuteen, josta kieli edustaa konventionaalista keinostoa (ks. Langacker 1987: luku 3). Tilanteet voivat olla staattisia (esim. jokin on jossakin) tai dynaamisia (esim. jotain tapahtuu, jokin liikkuu). Staattista, ”energiaa säilyttävää” tilannetta voi pitää erikoistapauksena, sillä sen saavuttamiseen (*Pallo on hyllyllä* $\leftarrow$ *Keijo nosti pallon hyllylle*) ja ylläpitämiseen (*Hylly kannattelee palloa*) yleensä vaaditaan energiaa. Selvemmin havaittaviksi ja käsitteistettäviksi tarjoutuvat dynaamiset tilanteet ja erilaiset kausaatioketjut, joissa olioiden kesken virtaa energiaa tyypillisesti niin, että tilanteen aloittava olio kohdistaa energiaa toiseen olioon, jossa tapahtuu jokin muutos.

Kuvio 17. Yksilöity tilanne (asiointila) kausaalisessa toimintaketjussa (soveltaen Langacker 1991: 283).

Kuvio 17 esittää vain pientä fragmenttia periaatteessa havaittavasta kausaalisesta tapahtumien verkostosta, jossa oliot (pallot) kohdistavat tai niihin kohdistuu energiaa (nuolet). Maailman olioiden ja niiden keskinäisten vaikuttavien voimien verkko on periaatteessa rajaton, mutta käsitteistäjän kyky ja halu seurata tällaista verkkoa on rajallinen ja valinnainen. Kuviossa 17 tätä havainnollistaa yhtenäisen kausaalisesta toimintaketjun hahmottuminen samalla, kun taustalle jää monia muita (vuoro)vaikutustilanteita (katkoviivalliset nuolet ja pallot). Tällainen Langackerin (1987: 283–286) biljardipallomalliksi ristimä kausaatiokuvaus edustaa arkkityyppistä, skemaattista ja naiivia maailmanmallia tilanteista, niiden välisistä suhteista ja tilanteiden osallistujista. Tämä on myös yksi keskeinen jäseninn tilanteita kuvaavien kielellisten rakenteiden taustalla. (Myös Croft 1991: 163, 165–166; Pajunen 2001: 40–43.) Kausaatioketjun taustalla tai rinnalla voi nähdä myös Talmyn (1986, 1988, 2003: luku 7) *voimadynamiikan* käsitteen.⁵⁹ Laajasti

⁵⁹ Voimadynamiikan käsite on yksi Talmyn (2003: luku 7) esittämästä neljästä kognitiivisesta käsitteistämisen järjestelmästä (*imaging systems*), jotka ovat a) ajan ja paikan skematisoituminen kielelliseen rakenteeseen (*structural schematization*), b) näkökulman valinta (*perspective point deployment*), c) huomion jakautuminen (*distribution of attention*) ja d) voimadynamiikka (*force dynamics*). Edelliset kolme perustuvat pitkälti visuaalisuuteen ja voimadynamiikka enemmän kinesteettisyyteen.

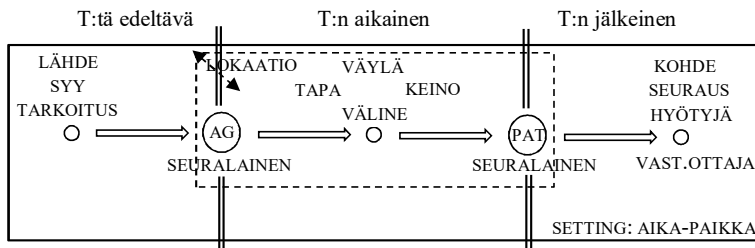
ottaen voimadynamiikassa on kyse vaikuttamisesta, siitä kuinka entiteetit ovat keskinäisissä vuorovaikutus- ja voimasuhteissa, jotka voivat olla (i) fysikaalisia, (ii) psykologisia (psykodynamiikka), (iii) sosiaalisia (sosiodynamiikka) tai (iv) diskursiivisia. Se on yleistys ja laajennus perinteisestä kausatiivisuudesta. Sovellusaloiksi sopivat tietyt mentaaliset toiminnot (esim. halu, himo, pelko yms.), modaalisuus, eräät diskurssitasoin ilmiöt kuten suostuttelu ja argumentointi sekä muut vaikuttamisen ja vaikuttumisen alat.

Ei ole vaikea havaita, että kausaalisen toimintaketjun kielellisissä kuvauksissa oliot edustuvat tyypillisesti substantiiveina, ja verbit kuvaavat muun muassa energiavirtoja. Erityisesti verbit rajaavat ja yksilöivät asiointilojen ketjuista toistuvien kokemusten konventionaalistamia segmenttejä (Croft 1991: 161). Verbit argumentteineen eli verbien valenssin keskeisin rakenne muodostaa peruslausetyyppejä ja ARK:ita, jotka edustavat kielipiillisiä rakenteita yksilöityjen tilanteiden kielellisinä ilmauksina. Kuvion 16 kausatioketjusta on rajattu suorakaiteella yksi yksilöitävissä oleva tilanne (esim. Keijo_(x) avaa ovet_(y) tai avaa(x, y)), jonka kielellinen ilmaisu on transitiivilausetyypin toteutuma (esim. *Keijo avaa ovet*). Tilanteiden kuvauksen tarkkuus ja havainnollisuus riippuvat sitten mielikuvaisuuteen liittyvistä valinnoista käsitteistyksessä (valinta, perspektiivi, abstraktio, ks. Langacker 1987: 116–137, 2008a: 55–85; myös Croft mts. 163–181). Sama asiointi voidaan kuvata lukuisin eri tavoin: *Hän avaa ulko-ovet* ~ *Keijo avaa ne* ~ *Ulko-ovet avataan harrastajille* jne. (Kausaation erilaisista semanttisista tyypeistä ks. Talmy 2003 [2000]: luku 8.)

Näin rakentuvan tilanteen kuvauksen taustalla on useammanlainen valenssiin liittyvä A/D-asymmetria (autonomisuus/dependenttiys, ks. Langacker 1987: 298–310). Ensinnä tilannetta kuvaava verbi on käsitteellisesti riippuvainen (depenentti) tilanteen osalistujista, joiden käsitteistäminen taas ei samassa määrin vaadi käsitteellistä tukea. Ne ovat tässä suhteessa autonomisia. Lisäksi kausatiivista tilannetta kuvaava lause (esim. *Keijo avaa ulko-ovet*) rakentuu myös toisella tapaa A/D-asymmetrian varaan. Se sisältää käsitteellisesti itsenäisen tilanteen (jota voi kuvata automatiiviverbillä, esim. *Ulko-ovet avautuvat*), joka on ymmärrettävissä sellaisenaan. Langacker (1991: 287) nimeää tällaisen temaattiseksi suhteeksi (*thematic relationship*). Aiheuttamisen merkitys *avata*-verbissä on vastaavasti käsitteellisesti riippuvainen tästä tilanteesta, energia on kohdistettava johonkin jonkinlaisiin seurauksiin, esim. (CAUSE (x, (BECOME (y, OPEN(y)))).

Mikäli tilanteen kielellinen kuvaus saa vielä jatkoa eli kuvaus on seikkaperäisempi, siihen liittyvien osien suhteellista autonomisuutta voidaan arvioida jatkossakin

edellä kuvatusti. Tätä on kuitenkin syytä alustaa havainnollistamalla tarkemmin kausaalisen toimintaketjun erilaisia mahdollisia osia laajemmin. Kuviossa 18 esitän edellisen kuvion 17 yksilöidyn tilanteen (laatikko) yleistettynä niin, että joitain tavanomaisia ja mahdollisia tilanteen osallistujia ja muita erikseen käsitteistettäviä osia on merkitty kuvioon mukaan kausaatioketjun luonnollista tai tavanomaista loogista temporaalista järjestystä vastaavasti. Nämä osallistujat tai osat on nimetty semanttisin roolein (rooleista yleisesti esim. Harley 2010; Nikanne 2001; Frawley 1992: 197–249; Dowty 1991: 547–552 ja siinä mainitut lähteet).

Kuvio 18. Tilanteeseen (T) osallistuvien tai siihen liittyvien tekijöiden sijoittuminen kausaaliseen toimintaketjuun (soveltaen Langacker 1991: 285; Croft 1991: 185).

Kuten tiedetään, prototyyppisen kausatiivisen tilanteen ytimen muodostavat AG(ENTTI), PAT(IENTTI) (isot pallot) ja edellisen jälkimmäiseen kohdistama energia (itse verbin kuvaama ”TEKO-rooli”). Tällaisen tilanteen kielellinen vastine on transitiivirakenne tai -lause tai transitiivinen ARK, jossa tyypillisesti subjekti on AGENTTI ja objekti on PATIENTTI. Tätä voi jälleen pitää käsitteellisesti autonomisena suhteessa kuvion muihin rooleihin, jotka kielellisissä rakenteissa edustuvat tyypillisesti erilaisina adverbiaaleina, adjunkteina tai eräiden muiden lausetyyppien tai yksittäisten verbien osalta myös obliikkeina.

Rooleja voidaan erotella erilaisin perustein, mutta tyhjentävää roolien listaa ei ole kyetty laatimaan (ks. esim. Dowty 1991: 553–555). Se ei periaatteessakaan ole mahdollista, sillä roolien olemus on riippuvainen kielioppiteoriasta. Esimerkiksi kuviossa 18 roolit ovat geneerisen tilanteen nimettyjä osia ikään kuin ennen tilanteen kielellistä kuvausta. Tässä tutkimuksessa lähdän siitä, että roolit ovatkin kahtalaisia: niitä voi pitää ”puhtaasti” käsitteellisinä olioina kuten kuviossa 18 mutta samalla myös lingvistisinä olioina, sillä ne ovat linkitettävissä yleisiin valenssirooleihin (esim. argumentti, adjunkti) ja lauseenjäsenfunktioihin (esim. subjekti, objekti), jotka vuorostaan ovat kielel-

lisen rakenteen analysoitavissa olevia ominaisuuksia. Näin konstruktiokieliopissa toimittainkin. Joidenkin lauseenjäsenten kohdalla rooliuden statuksen tai soveltuvuuden voi myös kyseenalaistaa. Usein rooleja on nimittäin sovellettu vain NP:iden pääsanojen kuvauksessa ja yleensä ne on myös rajattu koskemaan vain argumentteja. Tällaisella rajauksella esimerkiksi infinitiivadjunkteja ei voisi ollenkaan tarkastella roolisemantiikan valossa.⁶⁰ (Ks. Dowty mas. 554.) En kuitenkaan tässä tee kategorisesti tällaista rajausta. Toisin sanoen pidän mahdollisena, että myös adjunkteilla voi olla semanttinen rooli.

Kuvion 18 keskeisin roolien esitystapa on loogis-temporaalinen: roolit asettuvat eri tavoin selvästi tilannetta (T) edeltäviksi, sen aikaisiksi tai sen jälkeisiksi. Kausaatioketjun eri ajallisissa asemissa olevia rooleja voidaan erottaa konkreettisuus–abstraktisuus-jatkumolla. Esimerkiksi tyypillinen LÄHDE (esim. *Kaupasta Keijo osti tarvikkeet*), VÄLINE (esim. *Keijo hankki tarvikkeet luottokortilla*) tai VASTAANOTTAJA (*Keijo toimitti tarvikkeet Reiskalle*) on tavallisesti konkreettinen ja rajautuva olio ja näin ollen myös käsitteellisesti autonominen. Sen sijaan esimerkiksi tyypillinen TARKOITUS (esim. *Rauhoittuakseen Keijo joogaa*), TAPA (esim. *Keijo syö kanaa ahnaasti*) tai SEURAUS (*Keijo paiskasi työkalun rikki*) ei tavallisesti ole oliomainen vaan enemmän tai vähemmän abstrakti relaatio, joka itsessään on käsitteellisesti dependentti.

Rooliprototyyppinä kuvion 18 rooleista voidaan siis periaatteessa erottaa konkreettisia rooleja (esim. AGENTTI) ja muita abstrakteja rooleja (esim. SYYY), mutta siihen on merkitty myös LOKAATIOTA kuvaavia tilarooleja (katkoviivallinen laatikko), esimerkiksi *Kotona Keijo katsoi kissaa puussa* ('Keijo kotona, kissa puussa'). LOKAATIOT poikkeavat kausaatioketjun temporaaliseen järjestykseen perustuvasta roolien tarkastelusta siten, että niiden vaikutusala voidaan säädellä koskemaan tilanteen eri osia tai jaksoja (katkoviivallisen laatikon vasemman yläkulman kaksipäinen nuoli, esim. edellisen esimerkin luenta 'Keijo kotona ja puu jossa kissa, myös kotona'). Ne ovat kuitenkin usein vielä selvästi rajattavissa olevia alueita. Erilaiset tilaroolit siis sisällyttävät itseensä erilaisia osia kuvatusta tilanteesta (Langacker 1991: 299). Maksimaalinen tila on

⁶⁰ Roolien koko kirjo tai roolien syvälinen käsitteellinen analyysi (mm. kielellisiä vai ei, *syntax/semantics interface* moduulijäätelussa, roolien, valenssin ja kieliopillisten funktioiden suora linkittäminen, abstraktit roolit vs. verbikohtaiset osallistujaroolit) ja erottelu eivät ole tässä mitenkään kattavia, vaan niiden esittäminen on lähinnä heuristista kausaalisen toimintaketjun havainnollistamisen tarpeisiin sekä myötäpahtumisen merkityksien pohjustukseen. Esimerkiksi Tieteen termipankin määritelmässä (ks. s. v. *semanttinen rooli* | *temaattinen rooli* | *sijarooli*) roolistatuksen on rajattu koskevan vain verbin argumentteja. On selvää, että riippumatta kulloisiinkin tarpeisiin valitusta kuvauksen roolikaanonista rooliuokat ovat prototyyppin varaan rakentuvia. Sama koskee semanttista rooliutta ylipäätään. (Ks. Dowty 1991: 571.) Roolilla SEURALAINEN tarkoitan kuviossa 18 Sirola-Belliardin (2016) tutkimaa komitatiivilla merkittyä NP:n osallistujaa (esim. [*Keijo kavereineen*] irrottaa [*ovet saranoineen*]).

Langackerin (mts. 284–285) nimeämä näyttämö (*setting*, kuvion 18 iso suorakaide), joka sisällyttää koko kuvatun tilanteen vaikutusalaansa (esim. *Kotona ~ illalla Keijo keitti puuroa*).⁶¹ (Tila-adverbiaaleista ks. Huumo 1997.)

Palatakseni infinitiivadjunktien myötätapahtumisen merkityksiin kuvioista 18 voi nähdä, että ne ovat kausaalisessa toimintaketjussa esimerkiksi rooleina TAPA ja KEINO temporaalisesti samanaikaisia ja verbin kuvaaman toiminnan tapahtuma-aikaan sisältyviä. Niinpä kuvio 18 auttaa erottamaan näitä merkityksiä lähinnä vain muista kuvatuista rooleista. König (1995: 65–66) kuitenkin esittää esimerkiksi tavan ja keinon ilmausten yleispiirteisenä erona sen, että tapa kuvaa yhtä ja samaa tapahtumaa finiittirakenteen kanssa kuten myös keino, mutta keinon ilmaus kuvaa tapahtumaa toisesta näkökulmasta kuin finiittirakenne (”from two different angles”). Kortmann (1991: 164–168) esittää myös muutamia semanttisia eroja ja ehtoja, muun muassa sen, että finiittiverbi ei voi olla keinon suhteen valmiiksi määräytynyt (esim. *pureskella* ’käyttää hampaitaan’) ja toisaalta keino sopii myös kuvaamaan negatiivisia tapahtumia (esim. *Using a blunt knife, he didn’t manage to cut the bread*) toisin kuin tapa.

Yleisesti merkityksen kannalta esimerkiksi tapa on selvästi piilokategoria (ks. myös Onikki-Rantajääskö 2001: 237): (1) sitä voidaan ilmaista lukuisilla eri kielellisillä rakenteilla, (2) se vastaa kysymykseen ’miten’, joka kattaa sekä tavan että keinon merkitykset, ja (3) kuten tämän tutkimuksen tutkimusartikkeleistakin käy ilmi, esimerkiksi TEN- ja MALLA-rakenteet eivät käytöiltään aina selvästi eroa toisistaan (ks. *Juosten vai juoksemalla*). Rakenteisiin, jotka kuvaavat tapaa, kuuluvat muun muassa eräät perifrastiset rakenteet (*Keijo teki sen niin, että ~ siten, että ~ sillä tavalla, että*..., adverbiaalisten konjunktioiden typologisesta kuvauksesta Euroopan kielissä ks. Kortmann 1997), tämän tutkimuksen infinitiivirakenteet, adjektiivilähtöiset *sti*-johdokset (*Keijo teki sen juhlallisesti*), koloratiiviverbit (*Keijo jurnuttaa*) ja eräät muut yksittäiset ilmaukset (*Keijo teki sen oikein ~ hiljaa ~ tyylillä ~ oikopäätä*), joista osa on selvästi adverbiksi leksikaalistuneita.

---

⁶¹ Langacker (1991: 284–286) pitää semanttisia rooleja ensi sijassa esikielellisinä käsitteellistysinä (kuten kuviossa 17), arkkityyppisinä rooleina (esim. AGENTTI, PATIENTTI), ei varsinaisesti kielellisinä rakenteina. Kuitenkin roolien määrä sekä kasvaa että konkreettistuu, mitä tarkempaa rooli jaottelua laaditaan. Viimein esimerkiksi verbikohtaiset osallistujaroolit (esim. SYÖJÄ *syödä* SYÖTÄVÄ) ovat jo hyvin kielellisiä. Periaatteessakaan rajaa sille, missä rooliuden kielellisyys loppuu ja ”puhdas” käsitteellisyys alkaa (tai toisin päin), ei voi vetää kuin enemmän tai vähemmän tarkoituksenmukaisesti. Esitykseni Langackerin *näyttämöstä* (*setting*) osana rooleja ei ehkä tee oikeutta hänen omalle kuvaukselleen kanonisesta tapahtumamallista (esim. mts. 285, kuvio 7.2), mutta näyttämöä voi pitää maksimaalisena LOKAATIONA.

Tavan ja keinon luonnehtiminen vastauksena kysymykseen miten ei rajaa erilleen muita 'miten'-merkitysten piiriin läheisesti lukeutuvia merkityksiä. Jos tarkastellaan myötätapahtumista merkitseviä tai sivuavia rakenteita Croftin (2001: 88, taulukko 2.3) esittämässä sanaluokkien konseptuaalisessa avaruudessa, havaitaan näiden ilmausten sijoittuvan selvimmin kohtaan toiminnan luonnehtiminen (toimintamodifikaatio, ks. taulukko 3).⁶² Tämän voi ajatella olevan prototyyppinen paikka käsiteavaruudessa myötätapahtumisen ilmauksille yleisesti (taulukon 3 tumman harmaa solu). Olioreferenssi, ominaisuusmodifikaatio sekä toimintapredikaatio nimeävät perussanaluokista substantiivit, adjektiivit ja verbit, jotka esiintyvät keskeisimmissä lauseenjäsenasemissa peruslausereakenteissa. Kuten huomataan, suomea ajatellen osan käsiteavaruudesta täyttävät johdokset (esim. ominaisuudennimet ominaisuusreferenssissä), syntaktiset funktiot (esim. predikatiivit oliopredikaatiossa) tai myötätapahtumisen ilmauksissa esimerkiksi usein yhtä sanaa laajemmat adjunktiset infinitiivirakenteet ja *siten että* -tyyppiset ilmaukset.

	REFERENSSI	MODIFIKAATIO	PREDIKAATIO
OLIO	olioreferenssi (substantiivi)	oliomodifikaatio (NP:n etumääräite)	oliopredikaatio (predikatiivi)
OMINAISUUS	ominaisuusreferenssi (ominaisuudennimi)	ominaisuusmodifikaatio (adjektiivi)	ominaisuuspredikaatio (partisiippi)
TOIMINTA	toimintareferenssi (deverb.substantiivi)	toimintamodifikaatio (myötätapahtuminen)	toimintapredikaatio (verbi)

Taulukko 3. Sanaluokkien ja kielellisten rakenteiden käsitteellinen avaruus (soveltaen Croft 2001: 88, taulukko 2.3). Suomen rakennetyyppejä suluissa.

TEN-, MALLA- ja MATTARakenteet sijoittuvat selvimmin kohtaan toimintamodifikaatio juuri siksi, että ne ovat käsitteellisesti riippuvaisia, ja sikäli alisteisia, hallitsevalle rakenteelle. Niiden kuvaama toiminta tulkitaan jollain tavoin luonnehtivaksi (modifioivaksi) suhteessa finiittiverbiin argumentteineen. Kuitenkin taulukossa 3 on muitakin tavan kannalta huomionarvoisia kohtia (vaalean harmaat solut). Referenssisarakkeen kielelliset muodot ovat relevantteja toimintamodifikaation kannalta paljolti adessiivin tapa- ja keinomerkityksistä johtuen (*Keijo siisti pihaa haravalla, Iloisuudella siitä selvittää, Kerjuulla selviää päivän pari* 'kerjäämällä'). Sellaiset *sti*-adverbin käytöt kuin *Keijo pukeutui komeasti* jäävät tulkinnaltaan olion ja ominaisuusmodifikaation ('Keijo oli komea' pukuun pukeutuneena) sekä toiminnan ja toimintamodifikaation ('Keijo oli komea' pukeutumisen ansiosta tms.) luonnehtimisen väliin (ks. Orpana 1988: 83).

⁶² Tässä käsiteavaruutta on sovellettu sillä tavalla vapaasti, että sitä ei rajata koskemaan vain ahtaasti sanaluokkia perinteisessä mielessä, vaan siihen sopii myös laajemmat syntaktiset rakenteet ja syntaktiset funktiot ylipäättään.

Verbi eli toimintapredikaatio liittyy tapaan siten, että erilaiset tekemisen (sekä josakin tilassa olemisen) tapaa modifioivat merkitykset ovat yksi keskeisin verbeihin leksikalisoituva merkityspiirre, mikä myös synnyttää hierarkkista rakennetta verbileksikkoon (esim. Pajunen 2001: 61, 75–82). Erityisesti erilaiset koloratiiviset merkityspiirteet luonnehtivat tekemisen tapaa mitä moninaisin tavoin (ks. *Liike ja tapa*; Pajunen mts. luku 3.3, s. 339–352). Juuri verbileksikkoa voikin pitää **varsinaisen tavan** merkityksen (ks. *Juosten vai juoksemalla*) keskeisimpänä koodautumis- ja ”kotipaikkana”. Tämä tavan merkitys erottaa eri verbejä, saman käsitealueen verbejä (esim. *juosta* vs. *kävellä*) ja koloratiiviverbien osalta tuo tavan merkityspiirteitä toiminnan perustavaa tekemerkitystä keskeisempään asemaan, ikään kuin etualalle (esim. *jurnuttaa* ’puhua itseksensä va-littaen’, *kälättää* ’puhua häiritsevän kovaäänisesti’ jne.).⁶³ Tavanomaisten roolien (AGENTTI, INSTRUMENTTI jne.) rinnalla voi ajatella myös verbien ”tekorooleja” ja pohtia, voisivatko ne sisältää esimerkiksi adverbiaalisia rooleja leksikalisoinnin myötä (esim. *vasaroida: tehdä* + INSTRUMENTTI, *kälättää: puhua* + TAPA).

Näin ajatellen KEINO ei suomessa leksikalisoituisi niin usein kuin TAPA, vaan sitä ilmaistaisiin pikemmin juuri perifrastisilla rakenteilla (esim. MALLA-rakenne, huom. kuit. *hirttää* ’tappaa naruun ripustamalla’). Huomattakoon, että VÄLINE vastaavasti leksikalisoituu nominikantaisiin verbeihin (esim. *porata* ’käyttää poraa’, *vasaroida* ’käyttää vasaraa’). Nyt kuvioon 18 viitaten voidaan tavan ja keinon merkitysten välille hahmottaa sellainen käsitteistämisen ja ilmaistyyppien suhteeseen liittyvä yleispiirteinen ero, että tavan merkitystä voidaan periaatteessa ilmaista kaikilla harmaiksi merkityillä käsiteavaruuden lohkoilla, ja keskeisin varsinaisen tavan merkitys on osa verbien leksi-kaalista semantiikkaa (erit. koloratiiviverbeissä). Keinon merkitys sen sijaan ilmaistaan suomessa pääosin erilaisilla perifrastisilla rakenteilla ja se nimenomaan ei merkityksenä tyypillisesti leksikalisoituisi verbiin. Tietysti tällainen väite jää tässä viime kädessä leksikalisointististrategioita koskevan tutkimuksen empiiriseksi hypoteesiksi myös suomen osalta (ks. välineen leksikalisoinnista, Jääskeläinen 2004).

Vaikka tämän tutkimuksen infinitiivirakenteista erityisesti TEN- ja MALLA-rakenteilla on osin samoja merkityksiä, voidaan tavan ja keinon merkityksille kuitenkin yleisesti esittää käsitteellinen eronteko. Kuviossa 18 sekä TAPA että KEINO on esitetty osana

⁶³ Puhumalla vertauskuvallisesti semanttisen piirteen (tässä tavan) kotipaikasta viitataan nimenomaan siihen osaan kielen rakennetta, jossa ko. merkitys selvimmin esiintyy tai josta se nousee. Sen sijaan en tarkoita tällä merkityksen prototyyppiä. Mitä olisikaan prototyyppinen tekemisen tapa (entä prototyyppinen ominaisuus) täsmentämättä, millaisesta tekemisestä tai oliosta kulloinkin on kyse?

kausaalista toimintaketjua, mutta vain keinon merkityksen voi ajatella olevan aktiivinen ja vaikuttava osa itse kausaatiota (Leino 2001: 78, ks. *Juosten vai juoksemalla*). Vastavasti TAPA on osa kausaatioketjua lähinnä vain siksi, että tilanteita (asiantiloja) ja niiden kielellisiä kuvauksia voidaan hyvin monessa tapauksessa sovittaa kausaalisuuteen (vrt. tilat, esim. *Keijo on unessa*). TAPA ei kuitenkaan ole edistyvien tai edistettävien tilanteiden toiminnallinen välikappale samalla tavoin, kuin KEINO on erikseen yksilöitävänä toimintana.

Näin esitettyyn tavan ja keinon käsitteelliseen eroon löytyy analogisia kytkeviä kielipiiriä sisältä. Ensinnä välineen suhde keinoon on eräässä suhteessa sama kuin ominaisuuden suhde tapaan. Väline on tyypillisesti nominaalinen (esim. *vasaralla, tunkilla*), ja ominaisuus on tyypillisesti adjektiivin avulla substantiiviin liitettävä luonnehdinta (esim. *innokas Keijo*). Nominaalinen väline ja verbaalinen keino ovat osa kausaatiota ja sen rakennetta, ne ovat kokonaistoiminnan välikappaleita ja yksilöitävissä olevia. Adnominaalinen ominaisuus ja adverbaalinen tapa eivät sen sijaan ole kausaation vaikuttavia osia eikä niitä voi samalla tavalla yksilöidä kuin välinettä ja keinoa. Edelliset voi myös nähdä suhteellisesti autonomisempina käsitteellisesti kuin jälkimmäiset (vrt. verbaalisuus vs. adverbaalisuus). Merkillepantava yhteys ominaisuuden ja tavan välillä ilmenee myös siitä Pajusen (2001: 58–59) esittämästä huomiosta, että mikäli verbileksikon monista mahdollisista luokittelutavoista valittaisiin kolmijako ruumiillisperustaisiin (esim. *juosta*), konkreettisiin (esim. *naulata*) ja mentaaliin (esim. *nukkua*) verbeihin, niin ensimmäisen ryhmän kokoa voidaan kasvattaa ”koodaamalla verbilekseemiin tekijän/kohteen materiaalisia tms. ominaisuuksia” (esim. *lyllertää* ’tanakan olion liikkeestä’).

Tällaisten analogioiden perusteella voitaisiin ehkä myös perustellusti kyseenalaistaa tavan ja keinon roolisemanttinen roolistatus. Adjektiivien tai laajemmin substantiivien etumääritteiden edussanaansa liittämiä ominaisuuksia ei vanhastaan ole pidetty semanttisina rooleina, vaan roolistatusta kantavat NP:iden edussanat tai NP:t kokonaisuudessaan. Rooliutta on myös tarkasteltu verbeistä käsin. Analogia säilyttäen saman voisi todeta tavastakin. Sitä voisi olla pitämättä semanttisena roolina ja pitää sitä pikemmin jonkinlaisena kuvattua toimintaa kvalifioivana piirteenä. Välineen ja keinon suhde ei ole kuitenkaan aivan näin yksioikoinen. Väline on tilanteissa selvästi erottuva rooli (ks. kuvio 18). Sen sijaan keino on toimintaa (kuvion 18 toimintaa kuvaava nuoli), ja verbien

edustamia prosesseja ei ole ollut tapana pitää semanttisina rooleina vaan tilanteiden käsitteellisinä ytiminä, joiden ympärille erilaisiin rooleihin erilaiset oliomaiset osallistujat liittyvät.

Tämän tutkimuksen infinitiiviadjunktien tulkinnan ja kuvauksen kannalta argumentti-adjunkti-ongelma yleisesti, infinitiivirakenteiden ajalliseen tulkintaan kytkeytyvät muut myötätapahtumisen merkitykset (tapa, keino, oheisteko ym.), kehyssemantiikka ja semanttiset roolit kietoutuvat kaiken kaikkiaan haasteelliseksi kokonaisuudeksi. Seuraavaksi luvussa 3.4 esitän kootusti konstruktiokieliopin ja kognitiivisen kieliopin välinein muutamia mahdollisuuksia tämän vyyhdin ratkaisemiseksi.

3.4 Hallitsevan rakenteen ja infinitiiviadjunktien väliset suhdetyypit

Olen edellä tässä luvussa 3 käsitellyt yleisesti niitä teoreettisia seikkoja, jotka liittyvät infinitiiveihin yleensä ja tämän tutkimuksen infinitiiviadjunkteihin erityisesti. Infinitiivejä ja niiden ajallisuutta käsittelin yleisellä tasolla kognitiivisen kieliopin puitteissa luvussa 3.2 (ks. esim. kuvio 16). Tällöin ei kuitenkaan käynyt ilmi, millä mekanismeilla infinitiiviadjunkti tulkitaan sama- tai eriaikaiseksi kuin hallitsevan rakenteen kuvaama tapahtuma. Luvussa 3.1 käsittelin adjunktiutta yleisesti ja kolmea periaatteellisesti vaihtoehtoista tapaa käsittää adjunkti: perinteinen verbilähtöinen näkökulma (ks. kuvio 9), adjunktilähtöinen näkökulma (ks. kuviot 7 ja 8) ja vastavuoroinen näkökulma (ks. kuvio 11). Alaluvussa 3.3 käsittelin vielä tavan merkitysten suhdetta perinteisiin semanttisiin rooleihin. Se on tarpeen kehyssemantiikan kehyslementtien ja semanttisten roolien keskinäisen suhteuttamisen kannalta.

Osin edellä tässä luvussa kuvatut teoreettiset asiat ovat välttämätöntä taustaa tämän tutkimuksen rakenteiden ymmärtämiseksi, osin ne ovat jopa sivunneet tai vähintään alustaneet substanssiaiheenkin käsittelyä. Kuitenkaan yhtenäistä teoreettista kuvausta tämän tutkimuksen myötätapahtumisen infinitiiveistä en toistaiseksi ole tarjonut. Sen teen tässä luvussa: Luvut 3.4.1 ja 3.4.2 esittelevät konstruktiokieliopin kahta eri käsitystä linkityksestä. Luvussa 3.4.3 tarjoan teoreettis-formaalin esityksen tämän tutkimuksen infinitiiviadjunkteista.⁶⁴ Luku 3.4.4 on yhteenveto.

---

⁶⁴ Tämän alaluvun kuvaus keskittyy erityisesti antamaan TEN-, MALLA- ja MATTA-rakenteille yhtenäisen esityksen. Koloratiivirakenne istuu tähän kuvaukseen myös, mikäli rakenteen (T)A-infinitiiviä haluaa pitää koloratiiviverbin adjunktina. En ole päätenyt analysoimaan näin, vaan pidän koloratiivirakennetta yhtenäisenä, idiomaattistuneena ja kiteytyneenä ilmaustyyppinä.

3.4.1 Linkitys konstruktion sisällä

Kuten aiemmin olen tullut maininneeksi (ks. alav. 31), konstruktiokieliopissa on kutsuttu *linkitykseksi* (*linking*) kahta erillistä kielenkuvausmekanismia. Tutumpi ja vakiintuneempi näistä on yksittäisten konstruktioiden sisällä tapahtuva ilmaustyyppin muodon (kategoria ja kieliopillinen funktio) ja merkityksen (semanttiset roolit ja kehyssemanttinen tieto) linkittäminen toisiinsa (esim. Goldberg 1995: luku 4). Tällä sekä ilmennetään konstruktiokieliopin yleistä periaatetta muodon ja merkityksen erottamattomuudesta että kuvataan konstruktion eri osien funktionaalisia tehtäviä osana ilmaustyyppiä.

Linkitys tässä merkityksessä on tarkoittanut vanhastaan nimenomaan verbin ja sen valenssin mukaisten argumenttien välisiä kytköksiä (esim. Leino 2003: 89). Niinpä esimerkin (19a) adjunktit *linkuttaen* ja *lähikauppaan* eivät, linkitys näin ymmärrettynä, kuuluisi *juosta*-verbin ja sen taustalla olevan intransitiivikonstruktion kuvaukseen. Esimerkki (19b) kuvaa tiivistäen *juosta*-verbin sitä muodollista (syn [cat N], [gf subjekti]) ja merkitystä (sem [θ AGENTTI], [FE JUOKSIJA]) koskevaa tietoa, jota linkityksellä tyyppillisesti kytketään yhteen (esim. Fillmore & Kay 1995: 8·4–5). Sen sijaan esimerkin (20a) TEN-infinitiivi on *käyttäytyä*-verbin argumentti (obliikvi) ja se kuvaa käyttäytymisen tapaa. Tämä argumentti ei ole kategorialtaan täsmällisesti määräytynyt (esim. *Keijo käyttäytyy huolitellen ~ huolellisesti ~ hyvin*), mutta se on joka tapauksessa *käyttäytyä*-verbin valenssiin kuuluva argumentti, kuten esimerkki (20b) havainnollistaa. Sen sijaan *tiistaisin* on (20a):ssa adjunkti, eikä näin ollen taas kuuluisi linkityksen piiriin.

(19a) Keijo juoksee linkuttaen lähikauppaan

(19b)
$$\left\{ \begin{array}{l} \text{cat N} \\ \text{gf subjekti} \\ \theta \text{ AGENTTI} \\ \text{FE JUOKSIJA} \\ \text{Keijo} \end{array} \right\} \text{ _juosta}$$

(20a) Keijo käyttäytyy huolitellen tiistaisin

(20b)
$$\left\{ \begin{array}{l} \text{cat N} \\ \text{gf subjekti} \\ \theta \text{ AGENTTI} \\ \text{FE KÄYTTÄYTYJÄ} \\ \text{Keijo} \end{array} \right\} \text{ _käyttäytyä_ } \left\{ \begin{array}{l} \text{cat Inf} \\ \text{gf adverbiaali} \\ \theta \text{ TAPA} \\ \text{FE TAPA} \\ \text{huolitellen} \end{array} \right\}$$

Linkitys tällä tavalla kuvaten korostaa valenssin kuvauksen verbi- tai verbiryhmälähtöisyyttä (esim. *käyttäytyä*, *kohdella*) ja siten myös perinteistä käsitystä argumentti-adjunkti-jaosta. Tällainen matalan abstraktiotason analyysi säilyttää terveellä tavalla yhteyden empiriaan, mutta toisaalta verbikonstruktioihin ja vain argumentteihin keskittyen jättää adjunktit koskemattomiksi.

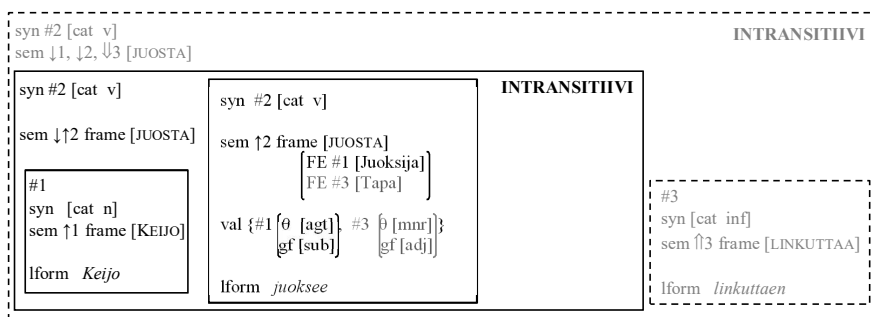
Yhden mahdollisen ratkaisun argumenttikeskeisyyteen tarjoaa Dowty (2003) esittäessään, että vaikka argumenttien ja adjunktien perusjako on käsitteellisesti melko selvä, käytännössä kielessä on tapauksia, jotka voivat jäädä joskus näiden kahden kategorian väliin. Ratkaisu tällaiseen kahtalaisuuteen olisi nk. ”tupla-analyysi” (*Dual Analysis Hypothesis*): sama kielellinen rakenne on tapauskohtaisesti tulkittavissa argumentiksi tai adjunktiksi. Yhtenä esimerkkinä Dowty (mas. 43–44) tarjoaa lauseelle *John speaks to Mary* kahdenlaista tulkintaa. Siinä PP:n *to Mary* voi tulkita adjunktina lokaalisessa merkityksessä ’John speaks, and the result of this action is that John ends up in a location next to Mary’ tai sitten argumenttina datiivisessa merkityksessä ‘[John] speak[s], with the intention that the verbal content of what one is saying will end up at a certain place (*to-Mary*) and will be understood there’. Toisena esimerkkinä Dowty (mas. 51) tarjoaa *to* INF -rakenteita, jotka ovat toisinaan adjunkteja (esim. *John sang to please Mary* ja *To please Mary, John sang*), toisinaan argumentteja (*John tried to please Mary* mutta **To please Mary, John tried*). Erikseen selostamatta Dowty luettelee vielä reilun tusinan vastaavanlaisesti tulkittavien rakennetyyppäjä, jotka tapauksittain ovat joko adjunkteja tai argumentteja (mas. 56, taulukko 1).

Dowty (2003) perustelee sekä kielen oppimisella että kielen muuttumisella sitä, että argumentti–adjunkti-jako voi tosiasiallisesti olla kielessä häilyvä. Kielenoppijalle adjunktitulkitta toimisi ensikertalaisen arvauksena kielellisistä rakenteista, sillä tällöin rakenteita tarkastellaan kokonaan kompositionaalisina (vain osistaan rakentuvina) (mas. 43–45). Ajan myötä oppija alkaisi hahmottaa verbi- ja mahdollisesti verbiryhmäkohtaisia eriytyneitä merkityksiä ja yleistyksiä ja tekemään tarkempaa eroa adjunktien (esim. *puhua jollekulle_{ADJ}, juosta kotiin_{ADJ}*) ja argumenttien (esim. *antaa jollekulle_{ARG}, kiiruhtaa kotiin_{ARG}*) kesken. Kielen muuttumisen ja erityisesti kieliopillistumisen näkökulmasta syntaktis-semanttinen kaksitulkitaisuus on pikemmin luonnollinen tila kuin poikkeus (mas. 53–54, ks. myös *Kieliopillistuminen*).

Dowtyn (2003) esitys on paljolti verbilekseemiperustainen. Hän ei operoi abstrakteilla konstruktioilla, mutta ei eksplisiittisesti kielläkään niitä. Hänen ”tupla-analyyssinsä” olisi periaatteessa sovellettavissa myös konstruktiasolla (esim. karkeasti: verbi-joukosta tehtyihin yleistyksiin). Kuitenkin myötätapahtumisen TEN-, MALLA- ja MATTARakenteet ovat aina adjunkteja. Suomessa ei ole olemassa abstrakteja konstruktioityyppäjä, joissa ne voisivat olla argumentteja myötätapahtumista ilmaistessaan (vrt. ilmaus-

tyypit *olla* ~ *jääda* ~ *jättää* + MATTA ja *panna* + TEN, jotka eivät kuvaa myötätapahtumista). Poikkeuksia ovat vain yksittäiset verbit tai verbikonstruktiot (*kohdella*, *käyttäytyä*), joiden valenssiin kuuluu tavan merkitys (esim. *käyttäytyä huolitellen*).

Näin ollen tämän tutkimuksen infinitiivadjunktien kohtalona on jäädä konstruktiokieliopillisessa kuvauksessakin pääasiassa erilaisten ARK:iden lisätyiksi valenssijäseniksi, joille ei yleensä esitetä itsenäistä asemaa, jos niitä ylipäättään edes kuvataan. Kuviossa 19 tätä ilmentää formalismin tasolla adjunktin *linkuttaen* lisääminen INTRANSITIIVI-konstruktioon erityisen nuolityypin (= $\Downarrow\Uparrow$) avulla (vrt. kuvio 9, ks. alav. 24). Ilmaus *Keijo juoksee linkuttaen* on yhä INTRANSITIIVI-konstruktioon toteutuma. Tätä adjunktin jonkinlaista sivuroolia ARK:iden kuvauksen rinnalla olen korostanut harmaalla fontilla ja katkoviivaalatikoilla. Adjunktit jäävät ARK:iden ulkopuolelle, eikä toisaalta niiden omaa konstruktio-olemusta ole juurikaan pohdittu.

Kuvio 19. Konstruktion sisäiset linkitykset: INTRANSITIIVI-konstruktioon toteuma *Keijo juoksee* ja *linkuttaen*-adjunktin lisääminen (vrt. esim. 19a).

Kuvion 19 formalismissa linkitystä kuvaavat erityisesti samaistusmuuttuja (#) sekä epäsuoremmin val[enssi]-tiedon esittäminen semanttisten roolien (θ) ja kieliopillisten funktioiden (gf) suorana kytkentänä. Nuolilla kuvataan joko konstruktion osien semanttista integroimista (= $\Downarrow\Uparrow$) tai ei-argumenttijäsenen lisäämistä (= $\Downarrow\Uparrow$). Konstruktion sisäinen linkitys ei siis riitä adjunktien kuvaamiseen, vaikka sitä koskeva formalismi on tarpeen myöhemmin (ks. luku 3.4.3).

3.4.2 Linkitys konstruktioiden kesken

Termin *linkitys* toinen käyttötapaa konstruktiokieliopissa on koskenut yksittäisten konstruktioiden keskinäisiä suhteita. Muodostaakseen kielen erilaisten konventionaalisten yksiköiden järjestyneen luettelon tai skemaattisen verkoston (ks. esim. Langacker 1987:

73–76), konstruktioiden sisäisen rakenteen lisäksi konstruktioiden keskinäisten suhteiden kesken on oltava jokin kuvausperiaate. Tähän on esitetty erilaisia linkkityyppejä, joiden luonne ja lukumäärä ovat vaihdelleet paljolti (konstruktio)kielioppinäkemyksen ja tutkijakohtaisenkin teorionnin mukaan. Sekin on vaihdellut, miten perusteellinen tai alustava tällaisia linkkejä koskeva kuvaus on ollut. Tällainen linkitys esittää kielijärjestelmän motivoituna (esim. Goldberg 1995: 69–72).

Konstruktioiden keskinäisten motivaatiosuhteiden kuvaamiseksi Goldberg (1995: 72–81) esittää neljä erilaista asymmetristä perintälinkkityyppiä (*inheritance links*). Asymmetrisyys tarkoittaa sitä, että konstruktio A motivoi konstruktion B, jos ja vain jos B perii joitain piirteitä A:lta (mts. 72: ”construction A motivates construction B iff B inherits from A”). Näin motivoitujen konstruktioiden kesken on jotain samaa ja jotain erilaista.

Kaksi linkkityyppiä, polysemia- ja metaforisen laajentuman linkit (*polysemy links*, *metaphorical extension links*) edustavat konstruktioiden tasolla leksikaalisesta semantiikasta tuttuja ilmiöitä. Esimerkkinä polysemialinkityksestä Goldberg antaa muun muassa englannin aiheutetun liikkeen konstruktion, jossa keskeismerkitykseen (‘X CAUSES Y TO MOVE Z’) kytkeytyy erilaisia semanttisesti varioivia alamerkityksiä kuten ‘X ENABLES Y TO MOVE Z’, ‘X CAUSES Y NOT TO MOVE FROM Z’ ja ‘X HELPS Y TO MOVE Z’ (Goldberg 1995: 76, vrt. sanasemantiikassa esim. *maa* ’maanpinta’, ’maa-aines’, ’maapallo’, ’valtio’, ’maaseutu’ jne.). Vastaavasti esimerkkinä metaforisen laajentuman linkityksestä Goldberg (mts. 81–89) esittää englannin resultatiivikonstruktion (‘X CAUSES Y TO BECOME Z’, esim. *Joe kicked Bob black and blue*) metaforisena laajentumana englannin aiheutetun liikkeen konstruktiosta (esim. *Joe kicked the bottle into the yard*): tilanmuutos paikanmuutoksen metaforana (vrt. sanasemantiikasta esim. *niemennenä*, *järven-selkä*, *salmensuu* jne.). Nämä molemmat linkkityypit perustuvat merkityksen laajentumalle ja ne koskevat käsitteellisesti itsenäisiä (autonomisia) ilmaistyypppejä.

Metaforisen laajentuman linkkiä voi pitää polysemialinkin yhtenä erikoistapauksena. Samoin Goldbergin (1995) esittämät kaksi muutakin linkkityyppiä kytkeytyvät keskenään toisiinsa. Osarakennelinkillä (*subpart links*) yhdistyvät sellaiset konstruktiot, jotka ovat olemassa toisistaan riippumatta mutta joista toinen sisältyy osarakenteena toiseen. Esimerkkinä tästä Goldberg (mts. 78–79) antaa muun muassa englannin intransitiivisen liikekonstruktion (‘X MOVES TO Y’) ja aiheutetun liikkeen konstruktion (‘X

CAUSES Y TO MOVE Z'), joista edellinen kuuluu osarakenteena jälkimmäiseen. Osarakennelinkin suhde käänteisenä kuvaa toteutumalinkkiä (*instance link*), jossa yksi konstruktio on toisen erikoistapaus. Näin esimerkiksi edellä kuvattu aiheutetun liikkeen konstruktio on erikoistapaus intransitiivisesta liikekonstruktiosta. Goldberg (mts. 80) antaa esimerkkinä englannin idiomaattisen *drive-crazy* -ilmauksen (esim, *Joe drives Bob crazy*), joka taas on toteutuma resultatiivikonstruktiosta ('X CAUSES Y TO BECOME Z').

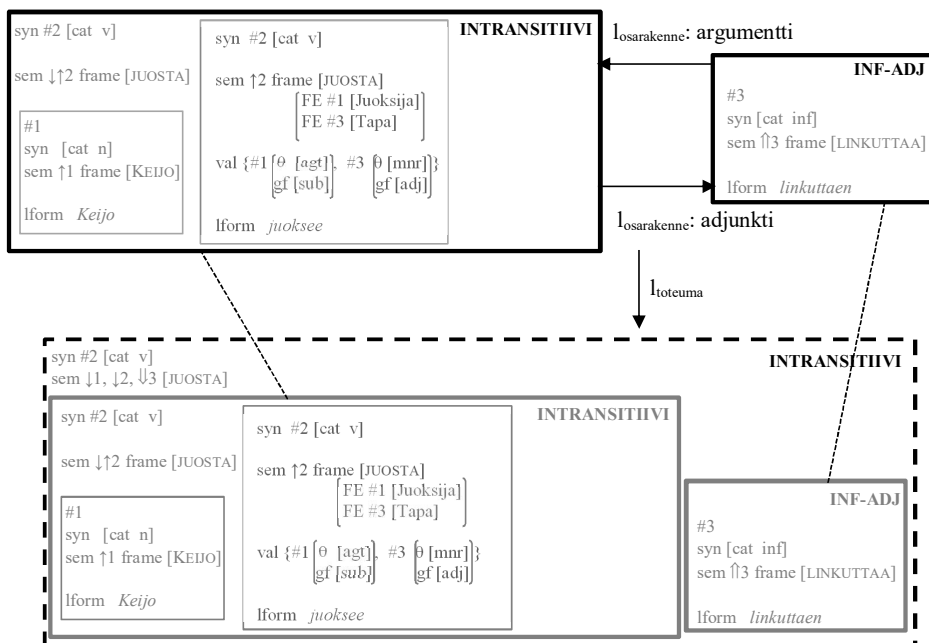
Kuten Leinokin (2003: 84) toteaa, Goldbergin (1995) esittämä linkkijärjestelmä jää periaatteellisen hahmottelun tasolle ja tarkemmin kehittelemättömäksi mahdollisuudeksi. Lisäksi Goldbergin linkkityypit voitaisiin periaatteessa redusoida kahteen (Leino mp.). Croft (2001: 53–57) esittääkin omassa radikaalissa konstruktiokieliopissaan (*Radical Construction Grammar*) vain kahdenlaisia linkkejä, taksonomisia (*taxonomic link*) ja meronomisia (*internal meronomic link*). Edellisissä konstruktioit ovat skemaattisessa suhteessa keskenään (esim. [VERB OBJ] – [*kick* OBJ] – [*kick the bucket*] idiomina) ja jälkimmäisissä jonkin konstruktion sisäinen elementti on osa-kokonaisuus-suhteessa konstruktion (esim. yksittäiset verbikonstruktiot osana [SUBJ VERB]- ja [SUBJ VERB OBJ]-konstruktiota (ks. myös Leino mts. 85). Croftin taksonominen ja meronominen suhde ovat analogisia Langackerin (1987: 74–75) skemaattiselle ja syntagmaattiselle tasolle (*schematic/syntagmatic plane*). Edellinen kuvaa yleistysten ja toteutumien ulottuvuutta, jälkimmäinen osien integroimista yhteen. Leino (mts. 85–89) toteaa, että Goldbergin tai Croftin esittämä linkkityyppien määrä tuskin on riittävä. Samoin linkkityyppien sisällä on luultavasti erilaisia versioita kustakin tyypistä. Lisäksi hän vielä peräänkuuluttaa erityistä *metakonstruktion* käsitettä, joka kuvaisi analogisia vastaavuuksia konstruktiojoukkojen kesken.

Kuten huomataan, konstruktiokieliopin linkkijärjestelmässä on huomattavaa suuntaus- ja tutkijakohtaista vaihtelua sekä tiettyä vakiintumattomuutta. Goldbergin (1995) linkkityypeistä polysemialinkit ja metaforisen laajentuman linkit ovat konstruktion ydinmerkityksen johdannaisia. Toteutuma- ja osarakennelinkit vertautuvat periaatteellisesti selvemmin ja suoremmin Croftin (2001) taksonomisiin ja meronomisiin linkkeihin. En voi tässä esittää edellä kuvattuun linkkijärjestelmään parannuksia saati kuvata sitä tyhjentävästi, mutta kahta jälkimmäistä linkkiparia voi koettaa soveltaa infinitiivijunktien kuvaukseen.

Kuvio 20 esittää intransitiivikonstruktion (INTRANSITIIVI) ja infinitiivadjunktikonstruktion (INF-ADJ) välisiä linkkityyppejä. En ole käyttänyt konstruktoiden kuvauksessa Goldergin sinänsä yksinkertaista notaatiotapaa (esim. 1995: 78), sillä se keskittyy vain ARK:iden kuvaamiseen, enkä tiedä, kuinka siinä käsiteltäisiin adjunktikonstruktioita tai pidettäisiinkö adjunktirakenteita konstruktioina ylipäätään. Samalla vertailukohta kuvioon 19 (sekä esimerkkiin 19a) säilyy.

Kuviosta 20 (erityisesti sen yläosasta) voi kuitenkin huomata heti muutaman edellä kuvatuista linkityseriaateista poikkeavan piirteen: Ensinnä linkitys ainakin Goldbergin (1995) esittämänä koskee periaatteessa itsenäisiä ilmaustyypppejä ja se on sekä Goldbergilla että Croftilla (2001) konstruktoiden välistä. Myös infinitiivadjunkteja voidaan pitää omina konstruktioina (vrt. kuvio 19), mutta toisaalta tiedetään, että ne eivät ole itsenäisiä ilmaustyypppejä. Toiseksi linkitys on yleisesti esitetty asymmetrisenä ('A linkittää B:n tai B linkittää A:n mutta ei sekä että'), mutta INTRANSITIIVIN ja INF-ADJ:n välillä on ainakin linkityyppin suhteen symmetrinen tilanne; INF-ADJ on INTRANSITIIVIN osarakenne (_{osarakenne}: adjunkti, vrt. kuvio 19) ja toisin päin (_{osarakenne}: argumentti). Linkityksen motivaatio vain eroaa (adjunkti vs. argumentti). Tämä tilanne luonnehtinee adjunkteja yleisestikin, tosin hyvin yleisellä tasolla: adjunkti on ARK:n syntaktis-semanticista potentiaa, mutta ARK:t ovat adjunktien argumentteja. Linkityksen kannalta tilanne on vähintään epätyypillinen; rakenteiden keskinäinen suhde on kaksisuuntainen.

Kuvio 20. Konstruktioiden välinen linkitys: INTRANSITIIVI-konstruktio, INFINITIIVIADJUNKTI-konstruktio ja linkityypit.

Kuviosta 20 (erityisesti sen alaosasta) ilmenee myös kaksi muuta linkityskuvauksen liittyvää hankaluutta. Ensiksi koska ARK:n ja adjunktin keskinäinen osarakenne-linkitys on molemminpuolista, kuten kuvion 20 yläosassa esitän, ajattelen, että tästä seuraa suoraan myös toteutumalinkitys, jossa nämä osat muodostavat osarakenteiden keskinäisen integroitumisen myötä ilmaustyyppin (ks. korrespondenssia kuvaavat katkoviivat ja katkoviivallinen laatikko). Olen nimennyt tämän INTRANSITIIVI-konstruktiksi, sillä osarakenne INTRANSITIIVI on itsenäinen ARK ja INF-ADJ epäitsenäisenä laajentaa tätä konstruktia (näin myös kuviossa 19). Tällöin jää myös avoimeksi, olisiko tällainen kahdesta konstruktista muodostuva kokonaisuus nimettävä omaksi konstruktiookseen (esim. *tapahtumarakennekonstruktiksi*, ks. s. 47). Tällaisen ilmaustyyppin kokoonpano olisi siis kahdensuuntaisesta meronomisuudesta johtuvaa, mikä on linkityksessä epätyypillistä.

Toiseksi ja edellistä olennaisempaan seikkanaan olen pyrkinyt kuviossa 20 havainnollistamaan sitä, että linkityypit eivät ollenkaan kerro sitä, mikä on INF-ADJ:n merkitys INTRANSITIIVI-konstruktiossa tai yleisemmin ARK:ssa. Edes näiden konstruktioiden spesifimpi määrittäminen (esim. ARK = intransitiivinen liikekonstruktio ja INF-ADJ = TEN-, MALLA- tai MATTAKonstruktio) ei täsmennä merkitystä, sillä infinitiiviadjunktit

ovat joka tapauksessa myös polyseemisiä (ks. *Juosten vai juoksemalla* ja *MATTA-ra-kenne*). Tämä polyseemisyys ei kuitenkaan ole ulkokohtaisilla polysemialinkeillä kuvattavaa, vaan ARK:n ja (infinitiivi)adjunktikonstruktion muut hienovireisemmät piirteet ja niiden erilaiset kytkeytymiset viime kädessä emergoivat adjunktirakenteiden merkitystä. Siksi kuviossa 20 on kuviosta 19 tuttu ja ilmausta *Keijo juoksee linkuttaen* havainnollistava piirteistö kuvattu harmaana; se ei toimi aktiivisesti tässä alaluvussa kuvattujen linkkityyppien tasolla. Se toimii toisella tasolla ja omalla tavallaan.

Pitkälti edellä selostetusta syystä en pidä konstruktoiden välistä linkkityypitystäkään riittävänä välineenä infinitiiviadjunktien kuvaamiseksi, kuten ei luvussa 3.4.1 esittämäni linkityksen versiota ARK:sta lähtevänä ja yksinomaisena voi pitää riittävänä. Näitä linkitystapoja yhdistelemällä voi kuitenkin yrittää todentaa yleistysten ja formalismin tasolla, miten myötätapahtumisen eri merkitykset (tapa, keino, oheisteko ym.) tämän tutkimuksen infinitiivirakenteissa kehkeytyvät. Tätä havainnollistan seuraavassa luvussa 3.4.3.

3.4.3 Konstruktoiden integroituminen ja infinitiiviadjunktien tulkintojen kehkeytyminen

3.4.3.1 Valenssi infinitiiviadjunktien tulkinnan perustana

Päästäksemme käsiksi myötätapahtumista kuvaavien infinitiiviadjunktien merkityksen kehkeytymiseen lauseyhteydessään, meidän on oikeastaan palattava valenssin käsitteeseen, jota kuvasin kuviota 11 koskevassa selostuksessani (ks. luku 3.1.3). Tähän langackeriläiseen käsitykseen valenssista – siis keskittymiseen pääasiassa symbolisen yksikön semanttiseen napaan – on tarpeen tuoda konstruktiokieliopin kuvausvälineistöä, jotta voidaan selvästi eksplikoida niitä kieliopillisia tekijöitä ja niitä kieliopin mekanismeja, jotka vaikuttavat esimerkiksi tämän tutkimuksen infinitiiviadjunktien tulkinnan syntymiseen.

Kuvion 21 ylin osa, skeemataso 3 esittää tiiviisti yleisellä tasolla ja osin kerratenkin, mikä on ARK:n ja adjunktikonstruktion keskinäinen suhde (ks. myös kuvio 11): Molemmilla konstruktioityypeillä on oma sisäinen rakenteensa (jota kuvauksen tällä tasolla en ole pannut ilmi). Niillä on myös molemmilla predikaatiossaan eli semanttisessa rakenteessaan paikka (eli elaboraatiopohja, joka merkitty tässä rasterikuviolla tai , jonka molemmat voivat toisiltaan vastavuoroisesti täyttää ja jota ne voivat työstää (korrespondenssiiviat). Tämä vastavuoroinen suhde pätee rakenteiden kaikilla skeemata-

soilla 1–3, vaikka tasoille 2 ja 1 en ole korrespondenssiiviivoja piirtänytkään. Havainnollisuuden vuoksi olen merkinnyt sen myös toteumatasoa edustavan *Keijo juoksee linkuttaen* konstruktin kuvaukseenkin, vaikka kognitiivisen kieliovin valenssikuvaus ei siinänsä kuulu konstruktikieliovien formalismiin. Voi myös todeta, että ARK:n elaboraatiopohjassa on vähemmän prominentti paikka adjunktille (merkintä) kuin, mitä adjunktikonstruktioilla on vastavuoroisesti omalle argumentilleen (merkintä

skeemataso 3: [ARK] ↔ [ADJUNKTIKONSTRUKTIO

skeemataso 2: [ARK]_{INTRANSITIIVI} ↔ [ADJUNKTIKONSTRUKTIO]_{INFINITIIVI}

skeemataso 1: [ARK]_{LIIKEINTRANSITIIVI} ↔ [ADJUNKTIKONSTRUKTIO]_{TEN/MALLA/MATTA}

toteumataso:

syn #2 [cat v]
sem ↓1, ↓2, ↓3 [JUOSTA + LINKUTTAA]
↓2 infl [tense prs]
lxm [#2 hyperonym #3 [+]]

LIIKEINTRANSITIIVI

#4
syn #2 [cat v]
sem ↓2 frame [JUOSTA]

#1
syn [cat n]
sem ↑1 frame [KEIJO]
lform *Keijo*

#2
syn [cat v]
sem ↑2 frame [JUOSTA]

FE #1 [Juoksija]
FE #3 [Tapa]
infl [tense prs]

val {#1 {θ [agt]}, #3 {θ [mnr]}}
gf [sub]   gf [adj]
lform *juoksee*

#3

TEN

#4
(dni)

#3
syn [cat inf]
sem ↑3 frame [LINKUTTAA]
FE #1 [Linkuttaja]
FE [...]
lform *linkuttaen*

#1

Kuvio 21. *Keijo juoksee linkuttaen* konstruktioiden toteutumana ja yhdistymisenä.

Kuviota 21 on paras lähteä purkamaan lähtien sen yläosasta alaosaan päin: Skeematason konstruktioilla on kahdenlaisia linkkisuhteita keskenään (nuolet konstruktioiden välillä). Vertikaalinen suunta kuvaa ARK:iden ja adjunktikonstruktioiden taksonomisia suhteita (toteumalinkit goldberg'laisittain). Horisontaalinen suunta kuvaa vastavuoroisia mero- nomisia suhteita (osarakennelinkitystä). Alempi skeema tai konstruktio on aina ylempää spesifimpi eli se perii skemaattisemman konstruktion ominaisuudet, mutta pitää sisäl- lään myös omia idiosynkraattisia piirteitään (ks. Leino 2003: 110–111). Konstruktio- tyyppi siis tarkentuu (esim. ARK → INTRANSITIIVI → LIIKEINTRANSITIIVI). Kolman-

neksi toteumatasolla on kuvattu LIIKEINTRANSITIIVILLE (yhdenlainen ARK) ja TEN-rakenteelle (yhdenlainen myötätapahtumisen adjunktikonstruktio) sekä niiden taksonomiset toteumat (*Keijo juoksee* ja *linkuttaen*) että näiden toteumien yhdistelmä (*Keijo juoksee linkuttaen*).

Kuviossa 21 huomio kiinnittyy eritoten toteumatason kuvaukseen. Rakenteilla *Keijo juoksee* ja *linkuttaen* on siis toteutumalinkin muodostama kytkös omiin skeematasoon 1 konstruktioihinsa (vertikaaliset nuolet konstruktioiden ja konstruktien välillä). Niillä on kuitenkin myös osarakennelinkityksen muodostama kytkös keskenään (horisontaaliset nuolet konstruktien kesken). Olennaista on nyt huomata, kuten edellisessä luvussa 3.4.2 jo havainnollistinkin, että linkkityypit jäävät adjunkteja kuvattaessa ulko-kohtaisiksi. Ne ovat toimiva tapa kuvata käsitteellisesti itsenäisten konstruktio-tyyppien välisiä semanttis-rakenteellisia suhteita, siis kielijärjestelmän rakentumista ikään kuin verkostona. Ne eivät kuitenkaan kerro tai kuvaa oikeastaan mitään adjunktien tulkinasta lausekontekstissaan tai ilmausyhteydessään, siitä miten ja mistä tavan eri merkitykset kumpuavat infinitiiviadjunktien käytössä.

Osin tästä syystä olen toteumatason kuvaukseen sisällyttänyt jo korostuksenkin vuoksi myös kognitiivisen kieliopin valenssikuvauksen ajatuksen, elaboraatiopohjat (ja) ja niiden spesifioijat korrespondenssiivoilla. Molempiin rakenteisiin, LIIKEINTRANSITIIVIIN ja TEN-rakenteeseen, sisältyy muun muassa sellainen skemaattinen rakenne, jota ne voivat toisiltaan vastavuoroisesti toteuttaa. Tätä toteuttamis- tai spesifiointimahdollisuutta rajaa tai ohjaa se, että elaboraatiopohjassa on ehtoja sille, millainen rakenne sen voi oikeuttaa, mikä kyseiseen paikkaan sopii. Esimerkiksi lause *?Keijo juoksee kävellen* tuntuisi oudolta siksi, että molempien verbien leksikaalinen merkitys kuvaa samaa liiketyyppiä mutta erivauhtisena, ts. verbit ovat kohyponyymeja (vrt. *Keijo juoksee kiiruhtaen*). Se, onko jokin osarakenne-ehdokas käypä toteuttamaan tarjolla olevaa elaboraatiopohjaa, riippuu siis usein melko hienovireisistä tai yksityiskohtaisista kieliopillisista ominaisuuksista ja niiden yhteensopivuudesta elaboraatiopohjan ja sen täyttäjän kesken. Siksi tällaisen kuvaaminen suorastaan edellyttää konstruktiokieliopin (tai vastaavan) tyyppistä formalismia, joka tarjoaa välineitä eksplisiittisesti osoittaa ne kieliopin tekijät tai piirteet, jotka elaboraatioissa (valenssissa) ovat vaikuttavia ja joiden perusteella esimerkiksi tämän tutkimuksen infinitiivikonstruktio saavat tulkintansa adjunkteina. Palaan tähän pian.

3.4.3.2 Muutamia vaikuttavia seikkoja

Ennen valenssin kuvaamista kognitiivisen kieliopin hengessä, on tarpeen kuitenkin vielä tarkastella kuvion 21 (s. 91) laatikkokuvauksessa näkyvissä olevaa ja osin taustalla vaikuttavaa muutamaa olennaista seikkaa. Eri elaboraatiopohjien asemassa on eräitä huomionarvoisia tekijöitä. Ensinnä LIKEINTRANSITIIVI kuvaa käsitteellisesti itsenäistä (autonomista) ilmaustyyppiä ja sen elaboraatiopohjassa on periaatteessa paikka useammallekin adjunktina toimivalle osarakenteelle (ajan, paikan, syyn, tavan jne. ilmauksille). Koska *Keijo juoksee* kuvaa siirtymää jollakin väylällä, erilaiset väylä- tai paikka-adjunktit voi ajatella jopa odotuksenmukaisemmiksi adjunkteiksi kuin infinitiivirakenteet (esim. *Keijo juoksee linkuttaen kotoa roskakatoksen kautta lähikauppaan*). Ne ovat LIKEINTRANSITIIVIN elaboraatiopohjassa jopa prominentimpia kuin esimerkiksi tapaa kuvaavat infinitiivadjunktit, mitä voisi kuvata elaboraatiopohjia edustavien rasterien ertummuusasteilla (esim. juuri ja).⁶⁵ Kuviossa 21 LIKEINTRANSITIIVIN toteuman *Keijo juoksee* elaboraatiopohjaa täyttää kuitenkin nimenomaan TEN-rakenne *linkuttaen* käsillä olevassa esimerkissä (samaistusmuuttujat #3).

Toiseksi adjunktikonstruktio (esim. TEN-rakenne kuviossa 21) on vastaavasti käsitteellisesti epäitsenäinen (dependentti), eli se luonnollisesti vaatii lauseyhteyden tulkakseen tulkituksi. Valenssin kannalta sen elaboraatiopohjassa oleva paikka argumentille on hyvin prominentti () ja tätä paikkaa spesifioi LIKEINTRANSITIIVIN toteuma *Keijo juoksee* (samaistusmuuttujat #4). Koska valenssin tarkastelu adjunktista käsin on vähintään epätotunnaista ja jossain määrin intuitiota haastavaakin, voi ajatuksen tehdä astetta lähestyttävämmäksi kognitiivisen kieliopin *relaation* käsitteen avulla.

Yleisesti relaatio kuvaa kahden entiteetin (olio, atemporaalinen relaatio tai prosessi), muuttujan ja kiintopisteen välistä suhdetta. Esimerkiksi ilmauksessa *pyy pivossa*, joka kuvaa pyyn suhdetta pivoon ('koura'), relaation ilmaisee sijapredikaatti [-SSA] eli inessiivi, muuttujana on olio (*pyy*) ja kiintopisteenäkin on olio (*pivo*). Relaatio on sisällyttymistä (INKLUUSIO). Myös ilmauksessa *pyy on pivossa* on sama relaatiota ilmaiseva predikaatti [-SSA], kiintopisteenä sama olio *pivo*, mutta nyt tämän relaation muuttujana on prosessi *pyy on* (Paikallissijojen relaation muodostuksesta, ks. P. Leino 1989.) Vastaavalla tavalla esimerkiksi TEN-rakenteen osalta voi ajatella, että siinä infinitiivin tunnuksesta ja instruktiivisijasta koostuva nippumorfeemi on relaatiota kuvaava predikaatti

⁶⁵ Tätä potentiaa ei ole kuitenkaan tuotu esiin kuviossa 21 LIKEINTRANSITIIVIN kuvauksessa, mutta se on periaatteessa olemassa oleva asia erilaisissa ARK:issa; se vastaa perinteistä käsitystä adjunkteista.

[-TEN], jonka kiintopisteenä on infinitiivin vartaloverbin kuvaama prosessi ja muuttujana myös finiittirakenteen ilmaisema prosessi.⁶⁶ Yleisesti relaatio edellyttää käsitteellisesti muuttujan ja kiintopisteen ollakseen ymmärrettävä, ja näin esimerkiksi kiintopisteenä oleva prosessi on pakollinen osa relaatiota kuvaavan predikaatin [-TEN] semanttisessa rakenteessa. Tämä ajatus vastaa käsitystä ARK:sta adjunktin argumenttina. Tältäkin perustalta etenevä analyysi veisi yhä tarkempiin kielipillisiin huomioihin – esimerkiksi siihen, että predikaatin [-TEN] muuttujana oleva prosessi on ARK silloin, kun infinitiivirakenne on adjunktina – ja viime kädessä samoihin yleistyksiin, jotka pian esitän konstruktiokieliopin keinoin.

Vielä kolmantena asiana elaboraatiosta voi nostaa esiin sen kuviossa 21 toteumatasolla näkyvän seikan, että myös infinitiivadjunktilla voi olla semanttisessa rakenteessaan itsenäisiä, hallitsevasta rakenteesta riippumattomia elaboraatiopohjia (esim. *linkuttaen*-rakenteessa). Esimerkiksi lauseessa *Keijo juoksee linkuttaen vaivalloisesti* adjunktin voi tulkita luonnehtivan vain linkuttamista. Infinitiivirakenteen oma valenssi näkyy ehkä selvemmin seuraavassa keinoa kuvaavassa MALLA-rakenteen käytössä: ilmauksessa *kyllä se [lika] pesemällä lähtee* (DMA, Tammela) MALLA-rakenteen objektiksi (PATIENTIKSI) tulkitaan hallitsevan rakenteen subjekti (TEEMA) *se* ja vastaavasti sen omaksi subjektiksi (AGENTIKSI) voi ajatella geneerisen mutta nollamerkityn pesijän. MALLA-rakenne on oikeastaan TRANSITIIVI-konstruktion (ARK) 'X TEKEE Y:n' toteuma; infinitiiviverbilläkin on omat argumenttinsa ja mahdollisia muita valenssijäseniä (ks. Siro 1964b: luku 2). Infinitiivadjunktit ovat siksi nimenomaan **sisäiseltä** syntaksiltaan ja semantiikaltaan kuten ARK:t (konstruktoiden sisäisestä ja ulkoisesta rakenteesta, ks. Fried & Östman 2004: 25–26). Tätä kuvaan kuviossa 21 *linkuttaen*-rakenteen ympärillä olevalla katkoviivallisella laatikolla ja tämän sisäisen rakenteen nimeämisellä LIKEINTRANSITIIVIKSI (harmaaksi häivytetyllä fontilla). (Infinitiivien lausemaisuudesta, ks. Siro 1964a, 1964b.)

Tämä havainto on sinänsä aivan johdonmukainen, sillä infinitiivit ovat verbikan-
taisia ja tavallisimmat ARK:t (erityisesti lausetyyppejä vastaavat) ovat ennen muuta eri-
laisten verbiryhmien käytöstä abstrahoituja yleistyksiä. Adjunktikonstruktion verbistä
tekevät infinitiivin tunnus ja sijapäätte. Niinpä esimerkiksi tämän tutkimuksen TEN-,

⁶⁶ Toinen mahdollinen tulkinta voisi olla se, että relaatiota kuvaisi vain instruktiivisija, kiintopisteenä olisikin infiniittisen vartalon (eli verbivartalon ja infinitiivin tunnuksen) kuvaama atemporaalinen kompleksinen relaatio ja muuttujana prosessi.

MALLA- ja MATTA-rakenteiden **ulkoisen** syntaksin ja semantiikan ilmiöt viime kädessä määräävät niiden tulkinnat adjunkteina lausekontekstissaan.

3.4.3.3 Integroituvat kieliopilliset piirteet

Nyt voimme esittää kuviossa 21 (s. 91) esitetyn ilmauksen *Keijo juoksee linkuttaen* infinitiivadjunktin merkityksen kehkeytymisen. On hyvä tiedostaa, että konstruktiokieliopin mukainen formaali esitykseni ottaa teoreettista tukea edellä kuvatusta kognitiivisen kieliopin valenssia ja relaatioita koskevista näkemyksistä. Siksi kuviossa 21 on konstruktiokielioppia ja kognitiivista kielioppia yhdistettykin kuvauksen tasolla samaan esitykseen.

Infinitiivadjunktin *linkuttaen* merkitys kehkeytyy ainakin neljän keskeisen kieliopillisen tekijän varassa. Osin nämä koskevat verbien välisiä semanttisia suhteita, osin kahden ilmaustyyppin rakenteellis-semanttisen integroitumisen seurauksia. Jälkimmäistä edustavat verbien väliset subjekti- ja tempustulkinnat. Ensinnä infinitiivadjunkti on tulkinnaltaan samatekijäinen kuin finiittirakenne *Keijo juoksee*. Tämä näkyy kuviossa 21 TEN-rakenteen toteutumakuvauksessa laatikossa, jonka kytkee samaistusmuuttuja #1 finiittirakenteen *Keijoon*. Merkintä (dni, *definite null instantiation*) tarkoittaa sitä, että tätä samaksi tulkittavaa tekijää ei rakenteellisesti toisteta enää TEN-rakenteessa, vaan infinitiivin subjektitulkinta saadaan siis finiittirakenteesta eli ARK:sta.

Toinen rakenteiden integroitumisen seuraus on se, että vaikka infinitiiveillä ei ole omia tempustunnuksia eikä näin ollen tapahtuman ankkuroitumiseen perustuvaa itsenäistä ajallista tulkintaakaan, tulee TEN-rakenne tulkituksi finiittirakenteen tempuksen mukaisesti, siis samanaikaiseksi finiittiverbin *juoksee* kuvaaman toiminnan kanssa. Tämä näkyy formalismissa siten, että koko ilmausta koskevaan rakenteeseen (kuvattu isoimmalla katkoviivallisella laatikolla) tempustulkinta saadaan finiittirakenteesta ($\downarrow 2$ infl [tense prs]). Näin infinitiivirakennekin saa ajallisen tulkintansa, niin temporaalisen kuin deiktisenkin.

Verbien semanttiset suhteetkin käyvät ilmi koko ilmausta koskevasta rakenteesta. Verbien kuvaamien kehysten yhdistymistä kuvaava formalismi sem $\downarrow 1$, $\downarrow 2$, $\downarrow 3$ [JUOSTA + LINKUTTAA] kertoo sen, että kokonaisilmauksessa verbikehyksetkin integroituvat yhdeksi yhtenäiseksi mutta pelkästään yhden verbikehyksen kuvaamaa liikekehystä kompleksisemmaksi liikekehyyksi. Kehys [JUOSTA] kuvaa tietentyypistä elollisen liikku-

jan siirtymätapaa väylällä, ja kehys [LINKUTTAA] kuvaa erityisesti juoksemisen aktiivista vyöhykettä eli juoksijan jalkoja. Verbien kehystiedon tiiviin integroitumisen mahdollistaa verbien leksikaaliseen semantiikkaan liittyvä tekijä: verbi *juosta* on hyperonyymi tai ainakin hyperonyyminomaisessa suhteessa verbiin *linkuttaa* (lxm [#2 hyperonym #3 [+]]); ne molemmat kuvaavat samaa elollisen liikkujan omavoimaista LIIKE-kehystä.

Infinitiivijunkti *linkuttaen* integroituu siis usealla rakenteellis-semanttisella kieliopillisella mekanismilla ilmaukseen *Keijo juoksee*. Tämän integroitumisen seurauksena sekä verbien leksikaalis-semanttisen suhteen ja adjunktin infinitiivimuotoisuuden myötä *linkuttaen*, vaikka periaatteessa nimeääkin oman verbikehyksensä, ei LIIKEINTRANSITIIVIN osana edustu kehyskuvauksessa omana kehyksensä vaan nimenomaan hallitsevan rakenteen kehyselementtinä kuvaten juoksemisen (varsinaista) tapaa (FE #3 [Tapa]). Tavan tulkinta syntyy verbien kuvaamien toimintojen keskinäisistä semanttisista suhteista ja edellä kuvatusta kieliopillisesta integroitumisesta. Kyse on myös tavallaan LINKUTTAA-verbikehyksen eräänlaisesta demootiosta kehyselementiksi, mikä on sekä kieliopillisen integroitumisen seurausta ja että samalla sitä ilmentävää.

Tällä tavoin kuvatulla rakenteellis-semanttiseen integroitumiseen perustuvalla periaatteella kaikkien tämän tutkimuksen infinitiivijunktioiden tulkinta viime kädessä kehkeytyy. Tulkinta- tai merkityserot syntyvät siitä, että kahden verbirakenteen integroitumisen laatu tai määrä vaihtelevat myötätapahtumisen eri merkitysten ja niitä kuvaavien infinitiivirakenteiden kesken. Olen tutkimusartikkelissa *Juosten vai juoksemalla* esittänyt TEN- ja MALLA-rakenteiden keskeisimmiksi tulkinnoiksi (varsinaisen) tavan, keinon, oheisteon ja menettelytavan. Vastaavasti olen tutkimusartikkelissa *MATTA-rakenne* (erit. s. 371, taulukko 2) esittänyt, että kaikkien kolmen infinitiivirakenteen (TEN, MALLA, MATTA) merkitystulkintoja tuottavat erityisesti neljästä viiteen rakenteellis-semanttista tekijää: verbien sama- tai eritekijäisyys (subjektitulkinnot), verbien kuvaamien toimintojen sama- tai eriaikaisuus (tempustulkinnot ja muut temporaaliset suhteet), verbien leksikaalis-semanttinen suhde (esim. hyperonymia), verbien kuvaamien toimintojen keskinäinen vaikuttavuus (erilaiset kausaaliset tulkinnot) sekä abessiivin myötä negaatio (MATTA vs. TEN ja MALLA).

Esimerkit (21–24) havainnollistavat TEN- ja MALLA-rakenteiden käyttöä myötätapahtumisen eri merkityksissä. Esimerkit ovat tutkimusartikkelista *Juosten vai juoksemalla*. Sekä TEN- että MALLA-rakenne soveltuvat yhtäläisesti varsinaisen tavan (21a–b)

mutta jossain määrin myös keinon (22a–b) merkityksiin, vaikka aineiston valossa keino on paljolti nimenomaan MALLA-rakenteen yksi keskeinen käyttötapa (mas. 139). Oheisteko on TEN-rakenteelle yksinomainen merkitys (23) samoin kuin menettelytapa MALLA-rakenteelle (24). Eri merkitysten jakauman rakenteiden kesken aineiston valossa esitän taulukossa 3 (mas. 142).

(21a) hyvin se [sairas vanhus] *hoeperrellen käveli* (SMS, Kajaani) → varsinainen tapa
(21b) se okeeh *hihkumalla naoroi* (SMS, Konginkangas) → varsinainen tapa
(22a) see kert *selvittim puhumalk kyl* (DMA, Honkilahti) → keino
(22b) *sei* [kuorma] *lähteny pukaten eikä vettäin* (SMS, Liminka) → keino
(23) koerahi ihan *irmistellen* [irvistellen] *söe* sitä pettuleipää (SMS, Rautavaara) → oheisteko
(24) *lippoomallakin kalastaa* [jotkut] (DMA, Kuru) → menettelytapa

Esimerkeissä (21–24) ei ole MATTA-rakenteita. Tämä rakenne sopii kuitenkin kaikkiin myötätapahtumisen merkityksiin, mutta se tuo tulkintaan mukaan kielteisyyden: hallitsevan rakenteen ilmaisema tapahtuma esiintyy ilman MATTA-rakenteella kuvattua tapahtumaa. Tämän voi todentaa jo kielitajunsa varassa korvaamalla esimerkkien (21–24) *ten-* ja *mALLA-*infinitiivit *mAttA-*infinitiivillä. Näin voi tarkastella syntaktisia minimipareja, joiden merkitystä erottaa vain myönteisyys tai kielteisyys. (Ks. tarkemmin *MATTA-rakenne*.)

3.4.3.4 Konstruktiokuvaukset TEN-, MALLA- ja MATTA-rakenteelle

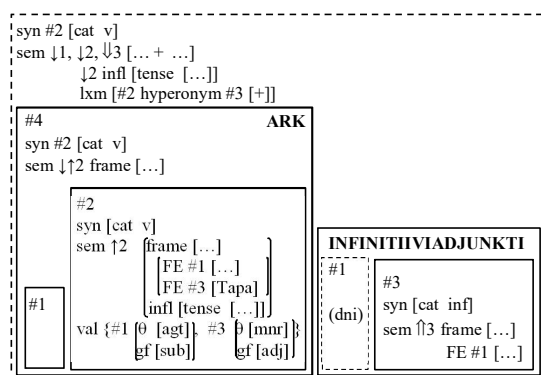
Seuraavaksi voin esittää konstruktiokieliopilliset yleistyksen tämän tutkimuksen infinitiivadjunktien ja eri myötätapahtumisen merkitysten kesken. Kuviossa 22 (s. 98–99) on esitetty formaalistukset yleisellä tasolla keskeisimmistä tulkinnoista siten, että vasemmalla puolella on myönteiset käytöt (22a, 22c, 22e ja 22g) ja oikealla puolella kutakin myönteistä tulkintaa vastaava kielteinen MATTA-rakenteen käyttö (22b, 22d, 22f ja 22h).

Kun kuvauksia tarkastellaan infinitiivisen ilmaustyyppijoukon yhtenäisyyden kannalta, niin voidaan heti havaita muutamia yhteisiä, kaikkien ilmaustyyppien jakamia piirteitä. Ensinnä kokonaisilmauksen tempustulkinta saadaan aina ARK:n verbiltä (↓2 infl [tense [...]]). Sille ei ole formaalistuksessa erillistä merkintätapaa, miten infinitiivadjunkti saa tempustulkintansa. Tämä syntyy adjunktiuden myötä ja se on toisaalta myös osoituksena infinitiivin vahvasta verbimäisyydestä. Myöskään verbien kuvaamien tapahtumien tarkemmille, lähinnä maailmantiedolliseen tulkintaan perustuville tempo-raalisille suhteille ei ole erillistä merkintätapaa. Tämä koskee lähinnä keinon infinitiiviä,

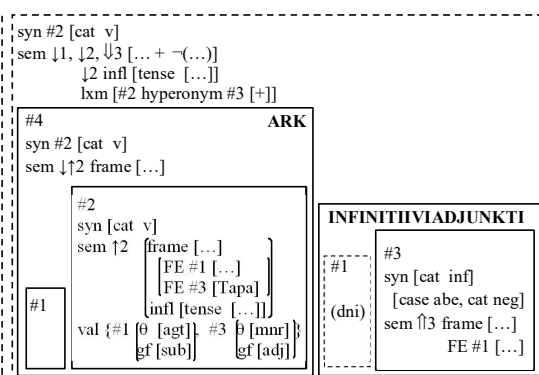
jossa usein tulkinta on se, että infinitiivin kuvaama toiminta alkaa tai tapahtuu kokonaisuudessaan ennen finiittiverbin kuvaamaa tapahtumaa (esim. *Keijo pääsi saareen uimalla*).⁶⁷ Muiden tavan infinitiivien kuvaamat tapahtumat ovat temporaaliselta tulkinnaltaan samanaikaisia finiittiverbin kuvaaman tapahtuman kanssa (ks. kuit. *MATTA-rakenne*).

Toiseksi edellä luonnehtimani infinitiivadjunktin aikatulkinnan kanssa samankaltainen on subjekti- tai tekijätulkinta infinitiivirakenteissa. Kun infinitiivirakenteella on omia argumentteja tai adjunkteja, nämä ovat kuvattavissa tavanomaiseen tapaan laati-koilla ja piirteillä infinitiivirakenteen sisällä. Tämä koskee myös nollamerkittyjä geneerisiä argumentteja. Nollamerkityt geneeriset subjektit koskevat vain tiettyjä keinon ilmauksia, esimerkiksi *juolaheinä ei häviäm muuta kuj järijestään kuokkimalla* (DMA, Virrat), jonka tulkinta on 'juolaheinä häviää, kun/jos x kuokkii'. Erilaiset samatulkintaisuudet voidaan esittää samaistusmuuttujilla ja nollainstantiaatiota koskevilla merkinnöillä (kuviossa 22 merkinnät #1 ja dni). Tämä koskee erityisesti tavan, oheisteon ja menettelytavan infinitiiviä. Näissä ja monessa tapauksessa myös keinon tulkinnassa infinitiivirakenne on tulkinnaltaan samatekijäinen kuin finiittiverbi, mutta sitä ei panna uudelleen ilmi (esim. **Keijo juoksee Keijo linkuttaen*). Poikkeuksia ovat tapaa kuvaavat status-rakenteet (esim. *Lintu lensi siivet vettä viistäen*), joissa verbeillä on omat subjektit ja subjektitarakoitteilla on jokin (väljästi) possessiivinen suhde keskenään (erottamaton omistus, haltu tms.).

a) tapa

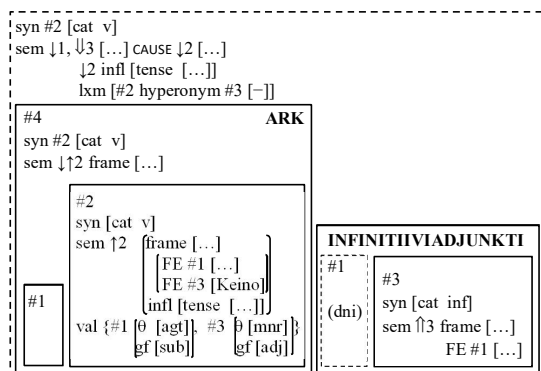

b) kielteinen tapa

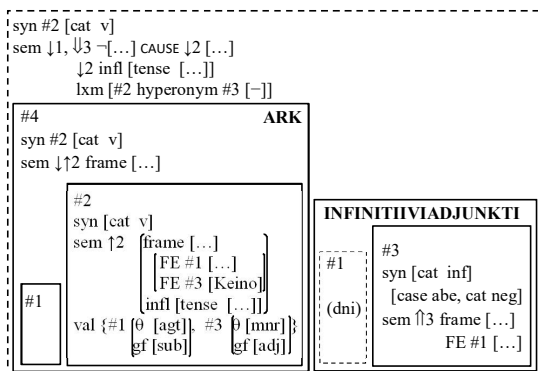

⁶⁷ Esimerkiksi konseptuaalisessa semantiikassa käytössä oleva aikakerros-kuvaus (*temporal tier*) voisi soveltua temporaalisten suhteiden kuvaamiseen myös konstruktiokieliopissa (ks. Nikanne 2018: 83–84).

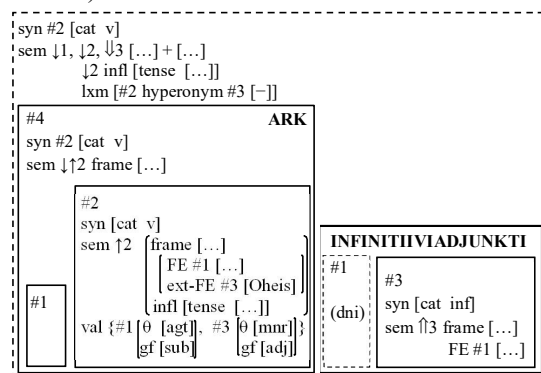
c) keinon merkitys

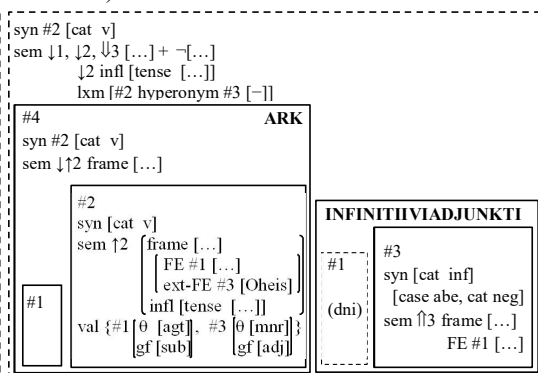
d) kielteinen keino

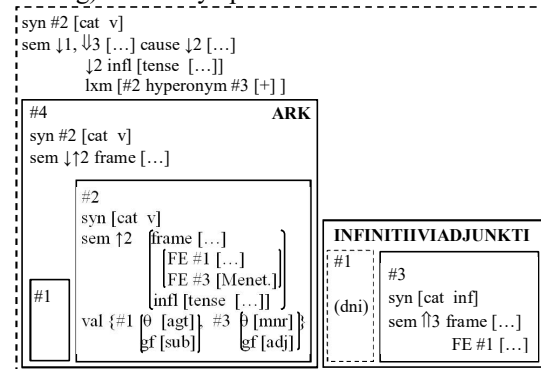
e) oheisteko

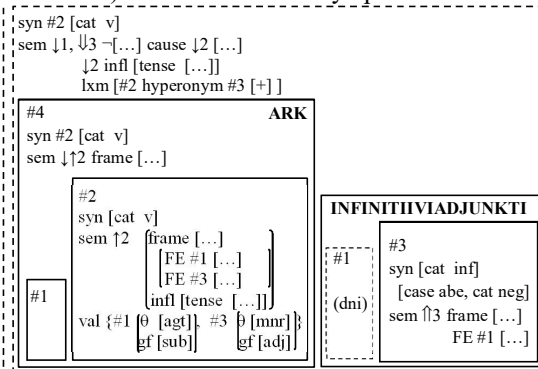
f) kielteinen oheisteko

g) menettelytapa

h) kielteinen menettelytapa

Kuvio 22. Skeematon 1 konstruktio kuvaukset infinitiivijunktien myötätapahtumisen merkitystulkinnosta ARK:n valenssissa: tapa, keino, oheisteko ja menettelytapa sekä näiden kielteiset vastineet.

Aika- ja argumenttisuhteita (lähinnä subjektiivisuus ja tekijäisyys) säätelevät tekijät ovat rakenteellisesti-semanttisia mekanismeja, jotka integroivat infinitiivijunktin osaksi

ARK:ta. Sen sijaan verbien leksikaalissemanttiset suhteet sekä verbien nimeämien kehysten keskinäinen yhteen kytkeytyminen kokonaisilmauksessa edustavat puhtaammin semanttista integroitumista. Näiden neljän keskeisimmin vaikuttavan kieliopillisen vaikuttimen varassa infinitiivadjunktit joka tapauksessa saavat tulkintansa ARK:n kehysselementteinä.

Kuten on käynyt jo ilmi kuvioista 21 (s. 93), semanttisen integroitumisen kannalta infinitiivirakenne saa varsinaisen tavan tulkinnan (TEN- ja MALLA-rakenne, ks. esim. 22a ja 22b) sen perusteella, että verbit ovat hyponymia-suhteessa. Näin ollen verbikehykset muodostavat yhtenäisen käsitteellisen kokonaisuuden (kuviossa 22a merkintä sem lxm [#2 hyperonym #3 [+]] ja sem $\downarrow 1, \downarrow 3$ [... + ...]). Tulkinnat ilmenevät kussakin kuviossa juuri ARK:n infinitiivejä koskevista kehysselementeistä (FE #3). Myös menettelytavan tulkinnassa (MALLA-rakenne, ks. esim. 24) verbit ovat hyponymia-suhteessa keskenään (kuvio 22g). Sen sijaan keinon (MALLA- ja TEN-rakenne, ks. esim. 22a ja 22b) ja oheisteon (TEN-rakenne, ks. esim. 23) tulkinnoissa verbit eivät ole hyponymia-suhteessa keskenään (kuviot 22c ja 22e).

Juuri hyponyymisyyttä koskeva semanttinen piirre erottaa keinon ja menettelytavan. Niitä yhdistää sen sijaan se, että infinitiivadjunktin kuvaama tapahtuma aikaansaa, johtaa, toteuttaa tai jopa mahdollistaa finiittiverbin kuvaaman tapahtuman (kuviot 22c ja 22g: sem $\downarrow 1, \downarrow 3$ [...] CAUSE $\downarrow 2$ [...]).⁶⁸ Keinosta ja tavasta oheisteon tulkinta taas eroaa siten, että oheisteossa verbikehykset eivät integroidu yhtenäiseksi kuten tavassa eikä niiden välillä ole aiheutusvaikutusta kuten keinossa. Kuvatut tapahtumat vain esiintyvät samaan aikaan saman tekijän suorittamina (kuviossa 22e merkintä sem $\downarrow 1, \downarrow 2, \downarrow 3$ [...] + [...]). Oheisteko tuo ARK:n kuvaukseen tietyllä tapaa ulkoisen elementin, sillä tätä kuvaavan infinitiivin tapahtuma ei useinkaan ole mitenkään inherentti osa finiittiverbin kuvaamaa tapahtumakehystä. Esimerkiksi lauseessa *Keijo juoksi polulla lauseita mietiskellen* kehys [MIETISKELLÄ] ei kumpua kehysten [JUOSTA] sisäisestä rakenteesta tai sille tyypillisistä osista eli kehysselementeistä (vrt. *juoksi linkuttaen*). Oheisteko onkin ulkoinen (*external*) kehysselementti (kuviossa 22e merkintä ext-FE #3 [Oheis]).

Myös keinoa kuvaavaa infinitiiviverbiä voisi pitää ulkoisena elementtinä pelkäämään verbien kehyssemantiikan valossa, mutta kun se on tietynlaisten finiittiverbien kuvaamien tapahtumien sisäiseen rakenteeseen aiheutusmerkityksen (CAUSE) myötä ikään

⁶⁸ Tässä yhteydessä merkintää CAUSE ('aiheuttaa') semanttisten kehysten suhteen ilmentäjänä on syytä tulkita riittävän summittaisesti, ei vain tiukasti tulkittavana kausaalisuutena.

kuin sisään leivottuna (kuten adnominaalinen sukulaisensa väline), niin taivun pitämään sitä sisäisenä kehyslementtinä. Samalla voi todeta senkin, että oheisteko lähestyy varsinaisen tavan tulkintaa sellaisissa tapauksissa, joissa TEN-rakenteen kuvaaman tapahtuman voi tulkita olevan seurausta finiittiverbin kuvaamasta tapahtumasta tai jostain sen osatekijästä. Esimerkiksi esimerkissä (23) syömistapahtuman syötävä (*pettuleipää*) saa koirankin irvistelemään (*irmistellen*). Erilaisia myötätapahtumisen tulkintoja onkin syytä pitää eri tavoin prototyyppisten tapausten ympärille asettuvina.

MATTA-rakenteita kuvaavat kuviot (22b, 22d, 22f ja 22h) ovat muutamia eroja lu-
kuun ottamatta identtiset kuvion 22 vasemman puolen myönteisten ilmaustyyppien kanssa. Tämä perustuu siihen väitteeseeni, että MATTA-rakenne voi toimia TEN- ja MALLA-rakenteen kaikkien myötätapahtumisen merkitysten kielteisenä vastineena. Tämä väite taas perustuu siihen ajatukseen, että kun abessiivin kuvaaman kiellon kompleksisessa käsiterakenteessa taustalle jäävä implikoitu myönteinen tilanne saa tulkinnan, sitä voivat vastata TEN- ja MALLA-rakenteiden erilaiset myötätapahtumista kuvaavat käytöt. Edellytyksenä on vain se, että kaikkien muiden paitsi kielteisyyden suhteen ARK:n ja INFINITIIVIADJUNKTI-konstruktion kieliopillisia suhteita kuvaava piirteistö on sama kuin kussakin eri myötätapahtumisen tulkinnassa, joita olen edellä juuri kuvannut. (Ks. tarkemmin *MATTA-rakenne*.)

MATTA-rakenteen aiheuttamista muutoksista kuvauksessa on ensinnä huomattava, että infinitiiviadjunktia kuvaaviin laatikoihin on lisätty piirteet syn [case abe, cat neg(ator)] kuvaamaan infinitiivimuodon abessiivisuutta ja sitä, että abessiivi muodostaa infinitiivien kieltomuodon.⁶⁹ Kyse on siis nimenomaan *mAtTA*-infinitiivistä. Toiseksi tämän kielteisyyden semanttisen vaikutuksen esitän ARK:n ja MATTA-rakenteen verbien kehystiedot yhdistävällä kokonaisilmaisun tasolla (katkoviivallinen laatikko). Kielteisessä tavassa (kuvio 22b) ja kielteisessä oheisteossa (kuvio 22f) ARK:n kehyslementtinä ilmenevät infinitiiviadjunktien tulkinnat Tapa ja Oheis(teko) ovat yksinkertaisesti sitä, että infinitiivillä kuvattu tapahtuma ei esiinny finiittiverbillä kuvatun tapahtuman kanssa (sem $\downarrow 1, \downarrow 2, \downarrow 3 [\dots + \neg(\dots)]$ ja sem $\downarrow 1, \downarrow 2, \downarrow 3 [\dots] + \neg[\dots]$, missä $\neg$ 'NEG'), esimerkiksi *hyvin se hoipertelematta käveli* tai *koirakin ihan irvistelemättä söi pettuleipää* (vrt. esim. 21a ja 23).

⁶⁹ Tarkkaan ottaen nämä kieliopilliset ominaisuudet koskevat vain abessiivisijaa, jonka voisi oikeastaan esittää MATTA-rakenteen tai INFINITIIVI-konstruktion kuvauksessa omana sijakonstruktionaan (ks. esim. Leino 2003: 103, kuvio 18). Osin tilanpuutteen vuoksi en ole kuitenkaan kuviossa 22 näin tehnyt.

Kielteinen keino ja kielteinen menettelytapa ja niiden kuvaaminen eivät ole näin yksioikoiset: Kielteistä keinoa koskeva formaalistus sem $\downarrow 1, \downarrow 3 \neg[\dots]$ CAUSE $\downarrow 2 [\dots]$ esittää, että infinitiivadjunktin kuvaaman toiminnan tapahtumattomuus nimenomaan aikaansaa ARK:n kuvaaman tapahtuman. Esimerkiksi lauseen *sillä kertaa selvittiin puhumatta* (vrt. esim. 22a) tulkinta olisi näin ollen se, että koska ei puhuttu, sen ansiosta jostain asiasta tai tilanteesta selvittiin ('selvittiin puhumattomuudella'). Negaation voi kuitenkin luonnollisemmin tulkita kattavan myös aiheuttamisen merkityksen ($\neg$ CAUSE), jolloin selvittiin puhumattomuudesta huolimatta, ehkä jonkin muun mainitse mattoman aiheuttavan tekijän ansiosta. MATTA-rakenteella onkin helposti TEN- ja MALLA-rakenteita väljempi suhde ARK:n verbikehykseen, vain jokin väljä miten-luonnehdinta ('A tapahtui ilman tätä tapahtumaa B') ilman tarkempaa spesifointia. Tämä on ilmeistä ainakin sellaisissa tapauksissa, joissa ARK:n rakenteen kuvaama tapahtuma tai jokin siitä pääteltävä tekijä on aikaansaamassa *mAttA*-infinitiivillä kuvattua tapahtumaa, esimerkiksi *Keijo pääsi saareen kastumatta* ja *Keijo juoksi metsässä hikoilematta*.

(Kielteisen) menettelytavan osalta voi jopa kysyä, onko keinon merkitysten kanssa identtinen semanttisten kehysten välinen aiheutusmerkitys paras tapa kuvata tätä tulkintaa (sem $\downarrow 1, \downarrow 3 [\dots]$ CAUSE $\downarrow 2 [\dots]$). Esimerkissä (24) *lippoomalla* ('pitkävartisella haavilla kalastamista virtapaikoilla') ei varsinaisesti aiheuta kalastamista, se on yhdenlaista kalan pyydystämistä toteuttava toimintatapa. Tämä ehkä vielä menee CAUSE-merkityksen väljään tulkintaan. Sen sijaan *mAttA*-muotoisessa yleiskielisessä toisinnossa *lippoamattakin kalastetaan* menettelytavan käyttämättömyys ei niinkään tuota tai aikaansaa kalastamista, vaan pikemminkin se implikoi, että kalastetaan joillain muilla tavoilla (esim. onkimalla, tuulastamalla tms., vrt. edellä *selvittiin puhumatta* -tulkintaan). Abessiivi tuntuu olevan menettelytavan infinitiivissä enemmänkin puuttumista kuvaavassa perusmerkityksessään ja sen kiellon merkitys ulottuu selvästi myös aiheutusmerkitykseen.

3.4.4 Yhteenveto

Luvussa 3.4 olen kuvannut sitä, miten tämän tutkimuksen infinitiivadjunktioiden merkitys kehkeytyy kontekstuaalisesti. Käy selväksi, että konstruktiokieliopin kuvauksessaan käyttämä ja paljolti perinteisen verbiilähtöisen ja argumentteja painottavan valenssikäsityksen motivoima val-piirre, joka kytkee suoraan semanttiset roolit (θ), kielipilliset

funktiot (gf) ja osakonstruktiot (#), jää kovin yksikertaiseksi ja merkityksen kehkeytymisen mekanismeista selittämättömäksi (ks. luku 3.4.1). Samoin käy ilmi, että konstruktioiden väliset, lähinnä kielen konventionaalisia yksikköjä yhdistävät erilaiset linkkityypit jäävät vastaavasti tämän tutkimuksen tavoitteiden kannalta ulkokohtaisiksi. Linkeillä voidaan lähinnä jäsentää kuvaa kielen systeemisestä rakentumisesta valmiiden yksiköiden kesken (ks. luku 3.4.2).

Luvun 3.4.3 keskeisimpänä tavoitteenani on ollut pyrkiä havainnollistamaan sitä, miten infinitiiviadjunktien merkitys on riippuvainen monipiirteisestä kieliopillisten ominaisuuksien kytkeytymisistä ja keskinäisistä vaikutusyhteyksistä. Myötätapahtumista luonnehtivat INFINITIIVIAJUNKTI-konstruktio (TEN-, MALLA- ja MATTA-rakenne) integroituvat eri tavoin ARK:oon. Kokonaisilmaisun tulkinta kehkeytyy suoraan keskeisten vaikuttavien tekijöiden (subjektius ja tekijyys, tempus ja temporaalisuus, leksikaalinen semantiikka, verbikehysten välinen suhde) keskinäisen kombinoitumisen perusteella.

On huomattava, että tässä tavoittelemani kuvattujen tapahtumien keskinäisen integroitumisen asteen ja edellä mainittujen kieliopillisten piirteiden kombinoitumisen yhteys on olennaisesti samankaltaisella perustalla kuin Givónin (2001: luku 12) typologinen esitys verbin ja sen infinitiivikomplementin (esim. *she let him go*) vastaavista suhteista (*event integration* ja *clause integration*). Hän (mts. 44) esittää kompleksisten tapahtumien rakentumisen keskeisiksi tekijöiksi esimerkiksi tapahtumien ajallisen (*co-temporality*) ja paikallisen (*direct contact*) sekä subjektitarkoitteiden referentiaalisen samuuden (*co-reference*), jotka ovat sovellettavissa myös infinitiiviadjunkteihin. Kuitenkin komplementtien kuvaus koskee argumentteja, jolloin lauseyhdistämisen semanttiset ja syntaktiset ehdot asettaa komplementin vaativa verbi. Ei ole siis itsestään selvää, että taustalla oleva kieliopin mekanismi olisi sama, vaikka kuvattavat piirteet olisivat ainakin osittain samoja.

Lisäksi vaikka on myönnettävä, että esimerkiksi kuviossa 22 (s. 98–99) käyttämäni formaali kuvaus on jossain määrin ad hoc -tyyppistä jo senkin vuoksi, että konstruktioikielioppi ei tarjoa ainakaan helposti sovellettavaa kuvausrutiinia käsillä olevan ilmiön formaalille esitykselle, pidän kuvaustapaani ja sen tavoitetta periaatteellisesti oikeana. Formaalin kuvauksen kehittelyn lisäksi Givónin (2001: luku 12) esitystä lauseiden yhdistämisestä ('clause union') pitäisi soveltaa systemaatisemmin infinitiiviadjunkteihin.

Voi vielä pohtia, onko kahden konstruktion, ARK:n ja tämän tutkimuksen infinitiivadjunktien yhteenliittymää itseään syytä pitää konstruktiona. Kysymystä voi lähestyä korpuslingvistiikan *kollokaation*, *kolligaation* ja *kollostruktion* käsitteiden kautta, sillä ne kaikki kuvaavat jonkin kielenyksikön kontekstuaalista käyttäytymistä tai kielenyksiköiden syntagmaattista yhteenliittymää. Kollokaatiot ovat joidenkin sanojen teksteissä usein esiintyviä myötäesiintymiä (esimerkiksi *hevonen* ↔ *hirnua*), kolligaatiot jonkin sanan ja jonkin kielioppikategorian myötäesiintymiä (esimerkiksi *oikein* ↔ ADJ, ADV kuten *oikein huolellinen* tai *oikein huolellisesti*). (Ks. esim. Jantunen 2001: 172–174.) Kollostruktiot kuvaavat vastaavasti jonkin lekseemin esiintymistä jossakin konstruktiossa, eli niiden tarkastelussa on myös selvä paradigmaattinen ulottuvuus (ks. esim. Ivaska 2015: 28–29). Kyse on siis jonkin konstruktion sisäisestä leksikaalisesta variaatiosta.

Esimerkkeinä kollostruktioista voisivat olla esimerkiksi Goldbergin (1995) englannin ditransitiivikonstruktion sopivien verbien korpuslingvistinen tarkastelu, mikä käytännössä olisi tämän ARK:n polysemian tilastollista todentamista. Kollostruktuurin tarkastelun aihiksi sopisi myös tutkimusartikkelissani *Juosten vai juoksemalla* tekemä huomio siitä, että liikettä kuvaavien ARK:n adjunktina TEN-rakenteen infinitiiviverbi näyttää aineistoni perusteella useimmin olevan jokin teko-verb (esim. *se meni mun erelläni kropsien* [’poimien’] *kaikki marjat* (SMS, Nurmo)), jokin puheaktiverbi (esim. *aivan kaikki palo ja minä huutain sieltä tulej* (LA, Toholampi)) tai jokin fysiologista toimintoa kuvaava verbi (esim. *ne [rengit] tuli niin nauraen sieltä tallista* (DMA, Virrat)) (ks. mas. 135, taulukko 2).

Vaikka tässä tutkimuksessa en käytäkään tilastollisia menetelmiä, niin periaatteessa tutkimukseni infinitiivadjunktien integroituminen ARK:hin on samalla tarkastelunäkökulman abstraktistumispolulla kuin siirtymä kollokaatioista kolligaatioiden kautta kollostruktioihin: konstruktiot edustavat ilmaustyyppien paradigmaattisuutta (taksonomisuus), niiden yhdistyminen syntagmaattisuutta (osarakenteet).⁷⁰ Olen aiemmin jo esittänyt, että [ARK + TEN/MALLA/MATTA] -ilmaukset muodostaisivat ns. tapahtumarakennekonstruktion, siis oman konstruktiotyyppinsä (Hamunen 2012). Olen kuitenkin nyt taipuvainen ajattelemaan, että kyse ei ole konstruktiokieliopin määritelmän mukaisesta konstruktiosta, vaan nimenomaan kahden konstruktiotyyppin integroitumi-

⁷⁰ Korpuslingvistisissä menetelmissä ja kysymyksenasettelussa tutkimieni rakenteiden konstruktiokieliopillinen luonne olisi ehkä lähinnä kollostruktioiden kollokoitumisen tutkimista tjs.

sesta. Näissä ilmauksissa kuvataan yhden tapahtuman toteutumista (ARK) siten, että tämän tapahtuman kanssa ja siihen kytkeytyen esiintyy toinen, infinitiivadjunktilla ilmaistu tapahtuma. En siksi näe tarvetta uuden konstruktiokieliopillisen termin (*tapahtumarakennekonstruktio*) käytölle.

Taipumus nähdä tällainen ilmaus yhtenä konstruktiona voi kummuta siitä, että ensiksikin ilmaus on kuitenkin vain yhden, yhtenäiseksi hahmottuvan kokonaistapahtuman kuvaus ja toiseksi tutkimukseni infinitiivadjunktit ovat käsitteellisesti epäitsenäisiä konstruktioita. Kahden konstruktion integroituminen on ehkä helpompi tavoittaa, kun huomaa myös infinitiivadjunktien olevan sisäiseltä rakentumiseltaan aivan kuten tyyppilliset ARK:t; niissä on verbi argumentteineen. Kahden ARK:n integroitessa ('yhdistyessä ilman konjunktioita') toinen eräällä tapaa demotoituu ja epäitsenäistyy osaksi toisen ARK:n tarkastelunäkökulmaa. Se näyttäytyy tällöin ARK:n yhteydessä epäitsenäisenä myötätapahtumana ja syntaktisesti adjunktina.

Lopuksi on syytä vielä huomata, että terminä *tapa* esiintyy tässä tutkimuksessa useassa merkityksessä, jotka kuitenkin uskoakseni ovat aina käyneet tekstiyhteydestä ilmi. Eroja on kuitenkin tässä vielä syytä selventää. Selvin termipäällekkäisyys koskee valenssipiirrettä Tapa (val [θ mnr]) ja kehyssemantiikan kehyselementtiä Tapa (FE [Tapa]). Pitäisin nämä käsitteellisesti erossa siten, että semanttisia rooleja (tai θ -rooleja) voi pitää Dowty'n (1991) tavoin prototyyppikategorioina. Näin semanttisia (proto)rooleja tarvittaisiin vain rajallinen määrä. Tällaisia voisivat olla esimerkiksi PROTO-AGENTTI, PROTO-PATIENTTI, PROTO-VÄYLÄ (osineen: PROTO-LÄHDE, -REITTI, -KOHDE) PROTO-LOKAATIO (AIKA ja PAIKKA) ja PROTO-TAPA. Nämä voisivat olla suhteellisen harvavaluisten semanttisten piirteiden (ks. myös Leino 2003: 90) mukaan luokittuvia semanttisia primitiivejä, jotka edustavat perustavien tapahtumatyyppien skeemoissa.

Kehyssemantiikan kehyselementit vastaavasti kehkeytyvät viime kädessä konkreettisissa ilmauksissa. Nekin ovat toki yleistettävissä, mutta kehyselementtien tulkinta on runsaslukuisemmista piirteistä ja, kuten tässä tutkimuksessa on käynyt ilmi, erilaisen kieliopillisten ominaisuuksien ristiin- ja yhteenkytkennöistä seuraavaa. Kehyselementit [Tapa], [Keino], [Oheisteko] ja [Menettelytapa] ovat seurausta juuri tietyyntyyppisten kieliopillisten piirteiden kombinoitumisesta ARK:iden ja infinitiivadjunktien kesken, kuten edellä on esitetty. Abstraktit semanttiset roolit (esim. PROTO-TAPA) ja kieliaineistosta empiirisemmin yleistettävät kehyselementit (esim. [Tapa], [Keino] ym.) olisi vielä mahdollista saada (samaistusmuuttujalla #) selvemmin kytkeytyä yhteen käytämällä esimerkiksi samoja semanttisia piirteitä.

Edellä kuvatun teoreettis-käsitteellisen eronteon kehittely on tässä pakko jättää tekemättä. Olen kuitenkin paikoin käyttänyt luonnehdintoja tapa (väljästi), varsinainen tapa ym. myös yleiskielisessä tai ei-teoreettisessa merkityksessä kuvaamaan yleisellä tasolla tutkimieni infinitiivirakenteiden merkitystulkintoja. Jotta tapa ei esiintyisi sekä näitä tulkintoja nimeävänä yläkäsitteenä että yhtenä tulkintana, voi tämän tutkimuksen infinitiivadjunkteja siksi nimittää yhteisesti *myötätapahtumisen infinitiivirakenteiksi*. TEN- MALLA- ja MATTA-rakenteet ovat myötätapahtumisen infinitiivejä; ne kuvaavat, millä tavoin niiden ilmaisemat tapahtumat ilmenevät ARK:iden ohessa, myötä ja kanssa.

4. Tapaustutkimusten tulokset ja kritiikki

Esitän tässä luvussa tiivistykset kustakin artikkelitutkimuksesta. Käsittelen myös jonkin verran mahdollisia kritiikin aiheita tai annan vastauksia mahdolliseen kritiikkiin. Alaluvut ovat siksi tiiviitä, että ne edellyttävät tutustumista kuhunkin tutkimusartikkeliin erikseen. Tässä luvussa otan esiin paikoin myös sellaisia asioita, joita on jo käsitelty tämän johdatusosan aiemmissa luvuissa laajemmin ja kootummin (esim. formaali kuvaus yleisesti ja semanttiset roolit). Tällaiset asiat motivoituvat kuitenkin tässä luvussa vain kunkin tutkimusartikkelin näkökulmasta. Ne ilmentävät seikkoja, joita olen joutunut pohtimaan eri-ikäisiä artikkeleita kirjoittaessani.

4.1 Artikkelin 1 (*Liike ja tapa*) tulos ja kritiikkiä

Artikkelissa *Liike ja tapa* selvitän liikettä kuvaavien koloratiivirakenteiden (esim. *kävellä nilkutti*) merkitystulkintoja. Keskeinen selvitettävä tutkimuskysymys on, miten koloratiivirakenteella ja erityisesti koloratiiviverbeillä, luonnehditaan liikettä. Millaista liikettä koloratiiverbit erityisesti kuvaavat ja mihin niillä fokusoidaan? Artikkelissa operationaalistan aineiston tarkastelun suhteuttamalla tulkintoja yksittäisiä liiketapahtumia yleisempään liikemalliin, jota voi pitää liiketapahtuman käsitteistämistä ohjaavana ja kuvaavana skeemana (mas. 112). Tällä tavoin on mahdollista hahmottaa, millaisia yleisiä tendenssejä liikkeen ”koloroinnilla” aineiston perusteella on.

Tutkimustulokset ovat seuraavat: Yksi keskeinen semanttinen jako käy onomatopoeettisten (ääntä prosessina kuvaavien, esim. *molskauttaa*) ja deskriptiivisten (muuta kuin äänivaikutelmia kuvaavien, esim. *nilkuttaa*) verbien kesken. Jälkimmäisissä liikkeen kuvaus fokusoi usein liikemallissa LIIKKUJAAN ja LIIKKEESEEN siten, että nämä

muodostavat deskriptiivisen verbin merkityksen kannalta käsitteellisesti erottamattoman kokonaisuuden (esim. 25 ja 26, samat kuin *Liike ja tapa* esim. 5a ja 7b).⁷¹

(25) ja sit siält nostettii jahtii ja siit kaaettiin, säkit tyhjäksi sinne ruomaa ja sit taas, viätiin ne virolaisen säkit sej jollan kan muistaakseni takasij ja sit, se hevosen kah sit läks *mennä kyttyttää* molemmat (LA, Suursaari)
(26) ja sitte te *nilkustatta mennä* (DMA, Raisi)

Havainto on vähemmän triviaali kuin se yksinkertainen toteamus, että liike edellyttää aina käsitteellisesti liikkujan (perinteinen valenssisemantiikka). Nimittäin usein tietyn-tyyppinen koloratiivinen liike korreloi juuri tietyn-tyyppisen liikkujan kanssa. Tavallisesti kyse on aineiston perusteella tietyistä eläimistä (susi, koira, lehmä yms.) ja tietyistä ihmisistä (lapsi, vanhus, jollain tavoin fyysisesti poikkeava ihminen yms.). Mitä seikka-peräisempi liikkeen deskriptiivinen tavan kuvaus on, sitä rajatumpi on yleensä mahdollisten liikkujien ekstensio ja sitä yksilöllisempi liikkuja ja liiketilanne.

Vastaavasti koloratiivirakenteessa onomatopoeettinen verbi fokusoii lähinnä liikemallin ulkopuolelle (ellei vettä pidetä esimerkiksi uimisessa VÄYLÄNÄ) liikkeen seurausvaikutuksiin eli sen tuottamiin ääniin (esim. 27, 28 ja 29, samat kuin *Liike ja tapa* esim. 6a, 10a ja 11b).

(27) minä syvi [!] avenno ja siinä *uijam molskawuti* (DMA, Luhanka)
(28) *mennäk kivet jyrisivät* [myllyssä]. (DMA, Hausjärvi)
(29) se oli sitte, sev verram päishään että nii sitä vähä huojuutti nii, sepäs ei huomannukka sitte ko se rupes virijää lähti minum perhään tulehan ni, se *purola molskahti* sitte kainaloita myören sinne sitte sinne ammeessen. (LA, Veteli)

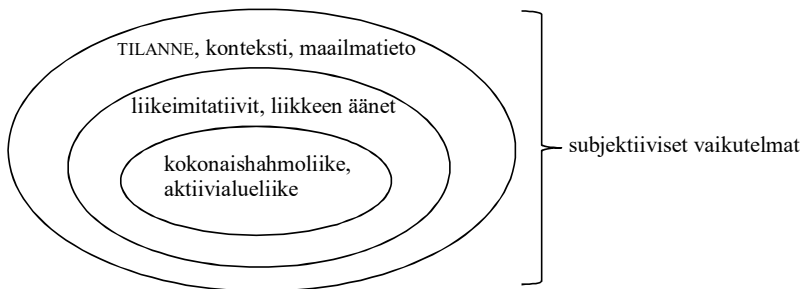
Toinen, osin edellä kuvattua tarkentava tulos nousee aineiston suhteuttamisesta Pajusen (2001) esittämiin liiketyyppeihin, joita voi pitää liikemallin alaskeemoina. Alatyypittelyn myötä aineiston yksittäiset esimerkit suhteutuvat vähemmän abstraktiin ja yleiseen liikemalliin, mikä tarkoittaa koloratiivisen liikkeen luonnetta. Liiketyypit ovat omavoimainen (ruumisperustainen elollisen liike), dynaaminen (elottoman olion liike), kausatiivinen (aiheutettu liike) ja refleksiivinen (liikkujaan itseensä kohdistuva liike, esim. *täristä*). Kahta jälkimmäisintä liiketyyppejä on aineistossa häviävän vähän (ks. *Liike ja tapa* s. 111, 133–135). Onomatopoeettiset ja deskriptiiviset verbit korreloivat

⁷¹ Kapiteelilla merkityt sanat edustavat tutkimusartikkelissa *Liike ja tapa* (kuvio 2) käytetyn liikemallin osia. Luvun 4 kaikki esimerkit on poimittu tutkimusartikkeleista. Viite alkuperäisiin esimerkkeihin esitetään aina kunkin esimerkin tai esimerkkiryhmän yhteydessä.

kahden edellisen liiketyypin kanssa selvästi siten, että deskriptiivisillä verbeillä kuvataan omavoimaista liikettä ja onomatopoeettisilla verbeillä dynaamista liikettä. Onomatopoeettisilla verbeillä voidaan tosin kuvata eri liiketyyppejä deskriptiivisiä väljemmin, sillä syntyvät äänet ovat liikkeen epifenomenaalisia piirteitä (esim. 30, sama kuin *Liike ja tapa* esim. 7d, ks. myös esim. 27–29 edellä).

(30) taitoa *tullak kalakuttoa* kellone [lehmä] (DMA, Korpilahti)

Kuvio 23 kuvaa koloratiivisia merkityksiä yhteenvedonomaaisesti korostaen käsitteellistä etäisyyttä infinitiivillä kuvattuun liiketapahtumaan. Luonnehdinnat vastaavat artikkelissa *Liike ja tapa* käytettyjä erilaisia ”koloroidun” liikkeen kuvauksia. Kortmann (1991: 121, kuvio 9.1) esittää periaatteessa vastaavalla tavalla adjunktien semanttisia suhteita informatiivisuuden skaalalla (*a scale of informativeness*) vähäisen informatiivisuuden merkityksistä (esim. *accompanying circumstance, manner*) suuremman informatiivisuuden merkityksiin (esim. *instrument, condition, concession*). Myös TEN-, MALLA- ja MATTARakenteita voi yrittää suhteuttaa tällaiseen skaalaan.

Kuvio 23. Liikettä kuvaavien koloratiivirakenteiden tapaa luonnehtivat merkitykset.

Kokonaishahmoliike kuvaa liikettä ottamalla koko liikkuvan olion käsitteistykseen profiiliin (eli sen korosteiseksi osaksi) (ks. *Liike ja tapa* s. 115–117). Vastaavasti aktiivialueliike profiloi liikkeen aikana aktiivisesti liikkuviin liikkujan ruumiinosaan (yleensä raajoihin) (ks. mas. 119–121). Nämä kaksi liikkeen tavan luonnehdintaa kuvaavat varsinainen tapaa (ks. tavan merkitysten luokittelua *MATTARakenne*, kuvio 2). Käsitteellisesti etäämmälle mutta syy–seuraus-suhteen myötä suoraan yhteyteen liiketapahtuman kanssa jäävät erilaiset liikeimitatiivit ja liikkeestä johtuvat äänet (mas. 117–119). Vielä tätäkin etäämmälle liiketapahtumasta jäävät erilaiset TILANTEESTA, tekstikontekstista ja maailmantiedosta pääteltävät asiat (esim. 30, ks. myös mas. 121–123). Käsitteellisesti

etäämmälle jäävä koloratiivisuus kuvaa liikettä epäsuoremmin. On tavallaan hämmästyttävää, että koloratiivirakenne niin rakenteellisesti kuin semanttisestikin tiiviinä kahden verbin muodostamana konstruktiona mahdollistaa infinitiiviverbin ja koloratiivisen verbin käsitteellisen etäisyyden vaihtelun, vaikka rakenteen prototyyppinen käyttö keskittyy nimenomaan yhden tapahtuman kuvaamiseen.

Toinen huomattava seikka on kuviossa 23 esitetyt subjektiiviset vaikutelmat, jotka korostavat sitä, että osa koloratiivisuudesta nousee korostetusti käsitteistäjältä, ei niinkään tilanteen ”objektiivisista” ominaisuuksista (esim. 31, sama kuin *Liike ja tapa* esim. 8a, ks. mas. 123–127).

(31) ja sen, kyllä vanahan koppelon ni sen soapi kun om poeijat jos on, että on, se ei o ennea metotkaap, tuota, poekaesa eäntä ei, ollenkaa nii ku, rupejjaa panemmaa että z z ni se luuloo että se on, poejalla o hätä siellä nin tuota, se kun *tullak kaanistaa* levveälä koppelo että sillom poejalla hätä, ihmise ettee. (LA, Suomussalmi, ks. SMS s. v. *kaanestaa* ’ajaa, hätyytellä’)

Erityisesti deskriptiivisiä koloratiiviverbejä on (vanhastaan ollut erityisesti murteissa) niin runsain mitoin, että on vaikea kuvitella niiden kaikkien kuvaavan toisistaan erottuvia konkreettisia liiketapahtumia. Ylipäättään verbeillä kuvatut prosessit ovat käsitteellisesti dependenttejä; ne vaativat liikemallin autonomisempia osia (erit. liikujaa) osaksi käsitteistystä. Ei kuitenkaan olisi kielijärjestelmän tai leksikon yleisen rakentumisperiaatteen mukaista pitää yllä esim. laajaa deskriptiiviverbileksikköä, jonka käsitteellinen dependenssiys riippuisi hyvin tarkoista liikemallin muiden osien ominaisuuksista. Objektiivisen maailman luokittelu on käytännöllistä tiettyyn mittaan asti, minkä jälkeen erityisesti deskriptiivisyys suuntautuu vaikutelmiin ja suhtautumistapoihin. Tätä voi pitää yhtenä leksikon versiona *kieleilystä* (*language*, esim. Jørgensen 2008). Millaisia vaikutelmia tai suhtautumistapoja omavoimaisesta liikkeestä synnyttävät sitten sellaiset verbit kuin esimerkiksi *lerkettää*, *narheta*, *kaanistaa* jne. (vrt. *nilkuttaa*)? Jonkinlaista suhtautumista liikkeen tapaan ne edustavat rajaamatta välttämättä ”maailmasta” selvästi muista vastaavista erottuvaa liiketapahtumaa. Aina mahdollisuuksien rajoissa on toki sekin, että ”murteenon” nykypuhuja ei yksinkertaisesti ymmärrä erikoisia koloratiiviverbejä samalla tavoin kuin jonkin paikallismurteen äidinkieliset taitajat aikoinaan⁷².

---

⁷² SMS s. v. *kaanestaa* ’ajaa, hätyytellä’, s. v. *lerkettää* (verkkaisesta) kulkemisesta.

Olen tutkimusartikkelin *Liike ja tapa* yhteenvetoluvussa jo käsitellyt koloratiivisuuden tulkintaan ja yleistysten esittämiseen liittyvää vaikeutta (mas. 137–138). Tosi-asiallinen vaikeus saattaa kuitenkin piillä siinä, että koloratiiviverbit ja erityisesti deskriptiivisyys ilmiönä ei yksinkertaisesti antaudu tavanomaisiin lingvistisiin yleistyksiin (esim. kategorisointi). Siksi käsillä oleva artikkeli onkin pyrkinyt osoittamaan **tendenssejä** koloratiivisuuden eri ilmentämiskeinoista suhteuttamalla liikettä kuvaavia rakenteita yleisempään liikemalliin sekä verbiryhmäkohtaisempiin liiketyyppeihin. Tällaisten tendenssien (esim. kuvio 23, s. 108) osoittaminen voi olla joskus edullisempaa ilmiön yleiskuvan luomisessa kuin mahdollisten yksittäisten verbien semantiikan joskus väkinäisyyteen taipuva pyrkimys merkityskuvauksen ”perusteellisuuteen”.

Liike ja tapa -artikkelin aihekäsitteilyä voinee kritisoida siitä, että siinä keskitytään vain väylällä tapahtuvaa liikettä kuvaaviin koloratiivirakenteisiin. Tämä on kuitenkin nähdäkseni sekä järkevä rajausta yhdessä tutkimusartikkelissa että myös aineiston perusteella keskeisin esiin nouseva tapahtumatyyppi (ks. mas. 111, Taulukko 1).⁷³ Liikkeen ja sen erilaisten ominaisuuksien (nopeus, intensiteetti yms.) ilmeneminen liikepiirteisyytenä juuri koloratiiviverbien välityksellä muissakin kuin primaaristi liikettä kuvaavissa koloratiivirakenteissa indikoi liikkeen keskeisyyttä koloratiivisuudessa (ks. mas. 108–110). Kielipillisen yleiskuvan koloratiivirakenteesta tarjoaa Jarva ja Kytölä (2007). Esimerkiksi nauramista kuvaavia koloratiivirakenteita esittelee tarkemmin kyselymenetelmän varassa Jürvetson (2014, 2015). Puhumista kuvaavia koloratiivisia verbejä on kuvannut Vanhatalo (2002). Aineistossani koloratiivisen liikkeen kuvaus ei juurikaan kohdistu väylän luonnehtimiseen (ks. väylää kuvaavista verbeistä Sivonen 2005).

Kritisoida voi myös termiä *dynaaminen liike*. Onhan kaikki liike dynaamista (vrt. staattisuus, paikallaan olo). Terminologinen valinta tulee Pajusen (2001) liiketyypeistä, eikä sitä selvästi määriteltynä ollut tässä tarpeen alkaa muuttaa. Yhtä lailla voi kohdistaa kritiikkiä ajatukseen siitä, että vain joissain koloratiivirakenteissa (erit. subjektiivisia vaikutelmia kuvaavissa) käsitteistäjällä olisi erityinen rooli. Ovathan kaikki ilmaukset käsitteistyksen valintojen myötä käsitteistäjän luomuksia. Sen sijaan *Liike ja tapa* -artikkelissa käsitteistäjän vaikutelmanluomispyrkimys korostuu juuri niissä koloratiivirakenteissa, joissa on vaikea kuvitella deskriptiiviverbin objektiivisesti yksilöimää liiketapahtumaa.

---

⁷³ Esiintymäämääriä koskevissa luvuissa on pientä epätarkkuutta: vertaa koloratiivirakenteiden ilmoitettuja kokonaismääriä DMA:ssa (*Liike ja tapa* s. 105, 108, 111, Taulukko 1) sekä liiketapausten kokonaismääriä (mas. 105, 111, Taulukko 1).

Liike ja tapa tai tämä väitöstutkimus kokonaisuudessaan ei tarjoa jo rajaussyistäkään kokonaiskuvaa koloratiivirakenteesta. Nähdäkseni koloratiivirakenteen perusteellinen kuvaus vaatisi runsasta aineiston keräämistä kaikista itämerensuomalaisista kielistä, ainakin osasta saamen kieliä (ks. Jomppanen 2011) ja ehkä myös joistain etäisemmistä sukukielistä (esim. unkari). Tällöin omaperäisen koloratiivirakenteen piirteitä ja mahdollisia muiden kielten erilaisia seriaali- ja konverbi-tendenssejä voisi verrata yleistypologisesti kiinnostavalla tavalla (ks. Ojutkangas 1998). Sellainen, ehkä ryhmätyönä tehtävä tutkimus, vastaisi hyvinkin niitä pyrintöjä, jotka Ahti Rytökösellä (ks. 1940: 185, §6) jäivät osin kesken.

4.2 Artikkelin 2 (*Kieliopillistuminen*) tulos ja kritiikkiä

Artikkeli *Kieliopillistuminen* on tässä tutkimuksessa artikkelin *Liike ja tapa* pari. Artikkelin *Liike ja tapa* tavoite on kuvata koloratiivirakenteen merkityksenmuodostumista synkronisesti yhdellä kognitiivisella alueella tai semanttisessa kehyksessä ([LIKE]). Miten tavan luonnehdinta kehkeytyy liikettä kuvaavissa koloratiivirakenteissa? Artikkelin *Kieliopillistuminen* tavoite on vastaavasti esittää uskottava diakroninen kehityskulku koloratiivirakenteen synnystä itämerensuomalaisena konstruktiona. Miten koloratiivirakenne on todennäköisimmin syntynyt?

Liike ja tapa sekä *Kieliopillistuminen* muodostavat sikälikin parin, että niissä molemmissa liike on keskeinen kuvattava merkitysalue. Nähdäkseni liiketapahtumia kuvaavat koloratiivirakenteet tarjoutuvat otollisimmiksi lähtökohdiksi myös rakenteen kehityksen kuvauksen kannalta. Murreaineistoissa liike on selvästi yleisin kuvauskohde ja se on myös pääasiassa konkreettinen tapahtuma, jolloin alkuperäistä ja muuttunutta käsitteistystä vastaavat maailmassa selvästi osoitettavat ja toisistaan erottuvat tapahtumatyypit. Kieliopillistumisen tai konstruktionalisoitumisen kuvauksen keskeisenä evidenssinä *Kieliopillistumisessa* on eräät nykysuomessakin näkyvät historialliset jäljet (mm. rajageminaatio) sekä tunnettu, aikaisempaan tutkimukseen perustuva näkemys itämerensuomen infinitiivi- ja sijajärjestelmän kehittämisestä.

Artikkelin *Kieliopillistuminen* tulos on tiivistetysti seuraava (rakenteen synkronisesta yleiskuvauksesta ks. esim. Jarva & Kytölä 2007): Yleisesti rakenteen muutoksen lähtökohtana on ollut melko spesifin tapahtumatyyppin kuvaus, jota kuvaava ilmaus ei ole ollut yhtä kiinteä kuin nykyinen koloratiivikonstruktio. Muutostekijöinä ovat toimi-

neet verbien välisten suhteiden uudelleen jäsentyminen (*reanalyysi*) sekä uudelleen jäsentyneen ilmauksen kehyssenanttinen laajentuminen (*analogia*). Lähtökohtana on ollut 'koira pyrähti juoksemaan' -tyyppiset ilmaukset (esim. 32, sama kuin *Kieliopillistuminen* esim. 10, ks. mas. 116–117), jotka a) ovat kuvanneet äkillistä liikkeenmuutosta-pahtumaa, b) joissa infinitiiviverbi on jäsentynyt selvästi adjunktiksi, c) joissa koloratiiviverbi on ollut momentaaninen ja joissa d) verbien välissä on saattanut olla muuta kielenainesta (esim. *koira pyrähti niin äkisti juoksemaan*) (mas. 112–117).

- (32) *koira pyr-äht-i joos-ta-k (ksm.)
koira pyr-äht-i juos-ta^x (nykysuomi)

Vähittäinen reanalyysi mahdollistui, kun itämerensuomen sijajärjestelmässä paikallissijat täydentyivät illatiivilla (ja koko sisäpaikallissijasysteemi symmetristyi). Vastaavasti aiempi suuntasija *k-latiivi (esim. *lentäδäk 'lentämään') epäproduktiivistui. Vähittäisyys näkyi muun muassa siten, että rakenne oli jonkin aikaa kaksitulkintainen kuvatusta tilanteesta riippuen (mas. 123, kuvio 3). Latiivin epäproduktiivistumista joudutti, illatiivin ekspansion lisäksi, ilmaustyyppin vähittäinen analoginen leviäminen. Pian koloratiiviverbin ei tarvinnut olla vain momentaaninen, jolloin tilanmuutostulkinta ei ollut yksinomainen (esim. *jolkottaa juosta*). Rakenteella alkoi voida kuvata kaikenlaista liikettä ja viimein kaikenlaisia toimintoja ja tapahtumia, joihin latiivitulkinta ei periaatteessa-kaan enää voinut sopia (esim. *mussuttaa syödä*, ks. mas. 126–129). Aina rakenteen koloratiivisen verbinkään ei tarvitse olla varsinainen ekspressiiviverbi (esim. *kiiruhtaa tulla*).

Koloratiivirakenteen kehitys on siis loogisesti kaksiosainen, mutta käytännössä reanalyysi ja analogia olivat osin kronologisesti päällekkäisiä. Pidän näitä kieliopillistumisen keskeisiä mekanismeja käsitteellisesti erillisinä. Esimerkiksi esikoloratiivirakenteen uudelleen jäsentymisen taustalla en oleta olleen analogista mallia muista infinitiivillisistä verbirakenteista (esim. *pitää tehdä, tahtoo tehdä* jne.), jolloin reanalyysi olisi ollut yhdenlaista analogiaa (vrt. Jarva & Kytölä 2007: 269). Sen sijaan analogia on vaikuttanut nimenomaan rakenteen yleistymiseen ja skematisoitumiseen semanttisten kehysten tasolla ([LIIKKEEN MUUTOS] → [LIKE] → [TOIMINTA/TAPAHTUMA]). Rakenteen kieliopillistumisen näkeminen nimenomaan *konstruktionalisoitumisena* pitää sisällään sekä rakennemuutoksen sysäämän merkitysmuutoksen, eli niin muodon kuin merkityksenkin muuttumisen, että uuden rakenteen yleistymisen skemaattiseksi konstruktioksi. Koloratiivirakenteen kieliopillistumiseen ainakin suomen osalta liittyy erikoisuutena

myös rakenteen osien tyypillisen järjestyksen vakiintuminen muotoon $V_{\text{INF}} + V_{\text{FIN}}$ (esim. *syödä mussuttaa*) (*Kieliopillistuminen* s. 129–130).

Kieliopillistumisen kuvausta voinee kritisoida sekä teoreettiselta että metodiselta kannalta. Rakenteen kieliopillistumisen kuvaus ei toteuta historiallis-vertailevan metodin tutkimusihannetta sikäli, että vertailtaisiin systemaattisesti sukukielten aineistoa. Tähän on yksinkertaisena syynä se, että tällaista aineistoa on tutkimukseen löytynyt lähisukukielistäkin melko niukalti (mas. 114). Tätä selittää rakenteen vähäkäyttöisyys. Siksi teoreettis-metodisena lähtökohtana on ollut välttämättömistä syistä paljolti sisäinen rekonstruktio sekä aiempi fennougristiikan kumuloima tieto esimerkiksi itämerensuomen sijasysteemin yleiskehityksestä kantasuomen aikana (historiallisen kielitieteen metodityypeistä ks. Häkkinen 2013). Metodin empiirinen jämäköittäminen olisi nähdäkseni mahdollista vain edellisen alaluvun lopussa esittämäni tutkimusaiheen osana. Ennen sitä on vain käytettävä parhaimpia ilmiöön liittyviä aihetodisteita ja kerittävä tarina niistä.

Kriittistä huomiota voinee kohdistaa teoreettisen kuvauksen osalta kieliopillistumissykliin (*Kieliopillistuminen* s. 109, kuvio 1) sekä konstruktiokieliopilliseen formalisointiin kieliopillistumiskehityksen kuvauksessa. Kieliopillistumissykli muistuttaa Givónin (1979: 208–209) esittämää syntaktisoitumispolkua, jonka lähtökohtana ovat aina kielenkäytön myötä vakiintuvat puhekuviot (*discourse patterns*). Kielen muutos on näin ajatellen ja Givónin mukaan aina pragmatiikkalähtöistä päättyen morfofonemiikkaan tai fonologiaan. Kieliopillistumissykli esittää kuitenkin muutoksen tarkastelun olevan mahdollista niin järjestelmä- kuin käyttölähtöisestikin. Muutoksen yleiskuva on potentiaalisesti järjestelmän ja käytön välinen loputon sykli, jossa semanttis-pragmaattista muuttumista ja morfologis-syntaktista muuttumista ei voi erottaa kuin kuvaukseen liittyvänä näkökulmavalintana. Rakenteen käytön muuttuminen vaikuttaa yleensä aina rakenteen muotoon ja päinvastoin. Tämä kumpuaa myös *konstruktio*-käsitteen määritelmästä. *Kieliopillistumisessa* koloratiivirakenteen muodollinen muuttuminen on lähtökohtana yhtäältä välttämättömyytenä käytössä olevien aihetodisteiden ja toisaalta muutoksen ajankohdan ja aikajänteen vuoksi (muutoksesta ei esimerkiksi ole kirjallisia todisteita ja aikajänne on oletettujen rekonstruoitujen kantakielivaiheiden välistä). Koloratiivirakenteen kehityksellä on toki ollut se suora pragmaattinen seuraus, että yhä useampaa asiaintilaa maailmassa on voitu alkaa kuvata sen avulla. Tämä johtuu verbien keskinäisen semanttisen suhteen väljenemisestä muutostapahtumasta tapahtumaa kokonaisuutena kuvaavaksi) ja rakenteen yleistymisestä eli semanttisten kehysten laajenemisesta liikkeestä periaatteessa kaikkiin tapahtumiin, erityisesti elollisen tekijän toimintaan.

Formalisoinnin eli tässä tapauksessa konstruktiokieliopin laatikko- sekä piirre-arvo-kuvauksen kritiikin voi jakaa kahtia. Ensinnä voi kysyä, onko kielen formalisointi ylipäättään tarpeen. Voiko sillä kuvata tarkoituksenmukaisella tavalla kieltä? Nähdäkseni konstruktiokieliopin holistinen kielikäsitys, sekä muodon että merkityksen (tai rakenteen ja käytön) huomioon ottava ja käyttöpohjainen näkemys näkyy myös formaalisuuden tasolla. Näin esimerkiksi laatikkokuvaus on mielestäni kuvausmallin perusteiden kanssa yhtenevä. Tällöin se on myös käypä kuvaustapa nimenomaan ilmaistyyppien skeemojen eli abstraktien konstruktioiden esittämiseen. Formaalistus toimii nimenomaan tyyppitason ja yleistysten kuvaamisessa käyttökelpoisena esitystapana ja meta-kielenä. Usein tuntuu, että formalisoinnin yleiseen arvosteluun liittyy käsitys siitä, että sitä pidettäisiin soveltajiensa keskuudessa jotenkin erityisen hienostuneena, mikä ei aina vastaa kuvaustavan harjoittajien omaa käytännöllistä suhtautumista.

Toiseksi voi kysyä, ovatko *Kieliopillistumisen* spesifit formalisoinnit uskottavia ja kuvaavia (vrt. ma. kuvat 2–5). Ensiksi formalisoinnilla voi havainnollistaa muutoksia konstruktioiden tasolla (vrt. *konstruktit*), mikä on kuvausmallin ja sen kielikäsitteen hengen mukaista. Toiseksi konstruktion ominaisuuksien kokonaisuudesta saadaan nostettua muutoksen vaikuttimina toimivat piirteet näkyviin. Kolmanneksi erityisesti kieliopillistumisen kannalta on mahdollista havainnollistaa muutoksen vähittäisyyttä, muodon muutoksen vaikutusta merkityksen muutokseen sekä reanalyysin ja analogian mekanismeja. Konstruktiokieliopin formalismi tuntuu sopivan kieliopillistumisen kuvaamiseen ja yleisemmin melko vähän harjoitettuun diakroniseen syntaksiin erityisen hyvin, sillä formalisoinnin abstrahoiva kuvaustaso on helppo saattaa vastaamaan syntaktisten rekonstruktioiden abstraktiotasoa (ks. diakronisesta syntaksista esim. Inaba 2017: 308). Se myös implikoi oikein, että rekonstruktioissakin on aina kyse abstraktioista.

Sen sijaan varauksella tulee suhtautua ilmiön formaalisen esittämisen ja kielen kognitiivisen edustamisen rinnastamiseen. Riittävää lienee sanoa, että kuvauksen kaltaista, mahdollisesti osin tiedostamatontakin eriasteisesti yleistettyä tietoa on kielenpuhujilla välttämättä oltava. Konstruktiokuvaus on yksi tapa havainnollistaa tätä. Myös perusteltua kritiikkiä konstruktioiden formalisoinnissa voi kohdistaa semanttis-pragmaattisten seikkojen kuvaukseen. Niihin liittyvien mekanismien formaali esittäminen on lähtöjäänkin haastavampaa kuin suhteellisen diskreettien muotojen. Esimerkiksi erilainen komponenttirakenteiden semanttisen tiedon integroinnin esittäminen nuolilla ($\uparrow\downarrow$ ja $\uparrow\downarrow$) kompositiorakenteissa ei mielestäni avaa kaikkein havainnollisimmin semanttisia

mekanismeja. Kehyssemantiikassa tehtävän työn (esim. *FrameNet*-tyyppiset hankkeet) toivoisi poikivan formalisoinnin kehitystä myös konstruktiokieliopin puolella, sillä edellinen on sopiva konstruktioiden semanttisen puolen kuvaamiseen.

4.3 Artikkelin 3 (*Juosten vai juoksemalla*) tulos ja kritiikkiä

Kahdessa edellisessä artikkelissa olen keskittynyt koloratiivirakenteeseen, joka konstruktiona on sekä rakenteellisesti että semanttisesti tiivis kahden verbin, (T)A-infinitivin ja koloratiivisen finiittiverbin muodostama predikaattimainen ilmaustyyppi. Se on koloratiiviverbeineen omiaan kuvaamaan (varsinaista) tapaa, siis luonnehtimaan kuvattavaa toimintaa juuri tietynlaatuiseksi. Tässä ja seuraavassa artikkelissa keskityn infinitiivadjunkteihin ja selvittelen sitä, kuinka niiden merkitystulkinnat kehkeytyvät lausekontekstissaan eli adjunktisuhteessa hallitsevaan finiittirakenteeseen.

Erityisesti *Juosten vai juoksemalla* keskittyy siihen, millaisia merkityksiä TEN- ja MALLA-rakenteet adjunkteina saavat ja miten mahdolliset merkitysyhtäläisyydet ja -eroavaisuudet jakaantuvat. Lähtökohtana olen pitänyt ISK:n (§ 515) luonnehdintaa, että kyseiset infinitiivit ”ilmaisevat laajassa mielessä tapaa: ne kuvaavat sitä, miten hallitsevan verbin ilmaisema tilanne toteutuu” (mas. 126–128). Tämä ”laajassa mielessä” ilmenee TEN- ja MALLA-rakenteiden artikkelissa ilmenevänä polysemiana eli eri myötätapahtumisen merkityksinä.

Yleisin käyttö molemmilla rakenteilla on ns. varsinainen tapa, jossa infinitiivirakenne kuvaa täsmenään samaa prosessia kuin finiittirakenne. Tämä edellyttää hyponymia-suhdetta verbien kesken (esim. *kävellä* ja *lompsia*). Selvästi yleisintä on liikkeen kuvaaminen (esim. 33, sama kuin *Juosten vai juoksemalla* esim. 4b), mutta muukin toiminta tulee kyseeseen (esim. 34, sama kuin ma. esim. 6b). Varsinaista tapaa esiintyy paljon molemmilla infinitiivirakenteilla. Myös keinon merkitystä on molemmilla infinitiiveillä vaikkakin selvemmin MALLA-rakenteella (esim. 35, sama kuin ma. esim. 9a). Keinon merkitys nousee esiin muutostilanteiden kuvauksissa, joissa infinitiivirakenne nostetaan hallitsevan tapahtuman aiheuttavaksi tai aikaan saavaksi toiminnaksi.

(33) hyvin se [sairas vanhus] *hoeperrellen käveli* (SMS, Kajaani)

(34) se okeeh *hihkumalla naoroi*, okeeh huoneet kajaht (SMS, Konginkangas)

(35) se on *otettun* nin tuota *keinottelemalla* karhu aenaeh (LA, Suomussalmi)

(36) nuarisoseurataloollem meni väkiä, ne *meni krääkyje* ja *melskaten* tästä, mä täs istuuj ja (LA Ylihärmä)

(37) koerahi ihan *irmistellen* [irvistellen] *söe* sitä pettuleipää (SMS, Rautavaara)

Molemmilla rakenteilla on myös selvästi eriytynyttä omaa käyttöä. Ensiksi TEN-rakenteella tällainen on oheistekemistä, jossa infinitiivi kuvaa eri prosessia kuin finiittirakenne (esim. 36, sama kuin *Juosten vai juoksemalla* esim. 7b). Tyypillisesti näissäkin finiittiverbi on liikeverbi (ks. taulukko 2), mutta muitakin prosessityyppejä esiintyy (esim. 37, sama kuin ma. esim. 7c). Olennaista oheistekemisen merkityksessä on se, että finiitti- ja infinitiivirakenne eivät kuvaa samaa prosessia, vaan samatekijäisen toimijan kahta yhtäaikaaisesti tapahtuvaa toimintaa (esim. *tuli itkien*). Toinen huomattava asia on se ilmeinen semanttinen rajoite, että verbien finiittisyys ei ole vaihdettavissa silloin, kun finiittiverbi on liikeverbi ja TEN-infinitiivi on aistihavaintoa tai fysiologista ja kognitiivista toimintaa kuvaava verbi (mas. 135–137). Toiseksi MALLA-rakenteella on nk. menettelytavan merkitys (mas. 140–141), joka kuvaa konkreettisten teko- ja valmistamisverbien kanssa jotain erityistyyppistä suoritustapaa (esim. *kalastaa tuulastamalla*).

Periaatteessa varsinainen tapa, keino, oheisteko ja menettelytapa kattavat TEN- ja MALLA-rakenteiden keskeisimmät hallitsevan rakenteen toiminnan toteutumista luonnehtivat merkitykset korpusaineistossa (ks. *Juosten vai juoksemalla*, mas. 142, taulukko 3). Ne kuvaavat keskeisimpiä kielellisiä funktioita, jotka näille kahdelle infinitiivirakenteelle voi niiden adjunktikäytöissä havaita. Keskeisin yhdistävä piirre on infinitiivillä kuvatun toiminnan samanaikaisuus finiittiverbillä kuvatun toiminnan kanssa (ks. Nikanne 1997). Taulukon 3 (mp.) perusteella selvästi harvinaisempia ovat temporaaliseen perättäisyyteen pohjautuvat merkitykset.

Nyt voi yrittää arvioida, kuinka onnistunut on artikkelin tavoite kohtauttaa tavan ja keinon käsitteellinen ero näiden kahden infinitiivirakenteen keskeisimpien myötätapahtumisen merkitysten kanssa (ks. *Juosten vai juoksemalla* s. 127). Käsitteellinen jako sinänsä on tavan ja keinon välillä intuitiivisesti ymmärrettävä (mp.). Aineiston perusteella infinitiivirakenteiden polyseemisyys ei kuitenkaan luokituta sen enempää käsitteellisen jaon kuin infinitiivien omien merkitysten osalta selvästi TEN- ja MALLA-infinitiivien kesken. Taulukosta 3 (mas. 142) nähdään ensinnä se, että vain oheisteko ja menettelytapa ovat vain toisen infinitiivimuodon merkityksiä. Varsinainen tapa ja vähemmässä määrin keino ovat molempien infinitiivien funktioita. Toiseksi nähdään sekin, että samalla infinitiivimuodolla keskeismerkitysten kesken voi olla tulkinnallista häilyvyyttä (ks. mp., taulukon 3 esiintymälukujen alaindeksit). Kolmanneksi tutkimusartik-

kelin kuluessa esitetyt dialektologiset kartatkaan (liitteet 1–3) eivät tunnu tarjoavan suoraan tukea infinitiivirakenteiden merkitysten selvään (historiallis-)alueelliseen jakautumiseen. Kartat eivät näytä infinitiivirakenteiden funktioille selviä murrealueittaisia jakautumia, jolloin voidaan päätellä, että ne eivät ole murteiden erilliskehityksen aikaisia, vaan palautuvat varhaisempaan (kanta)kielimuotoon.

Tavan käsitteelliseen tulkintaan sopivat selvimmin lingvistiset funktiot varsinaisen tapa ja oheisteko ja vastaavasti keinon käsitteeseen lingvistinen funktio keino. Sen sijaan infinitiivimuotojen kesken tämä jako jää kuvatulla tavalla häilyväksi. Voi myös kritisoida menettelytavan merkitystä vain keinon alatyypinä, sillä nämä infinitiivit voi ajatella myös finiittiverbin hyponyymeiksi (kuten varsinaisessa tavassa), jolloin menettelytavan voi ajatella olevan jotain tavan ja keinon välimaastoon sijoittuvaa MALLA-rakenteen käyttöä.

Artikkelin *Juosten vai juoksemalla* perusteella näyttää selvästi siltä, että suhteellisen selväpiirteinen käsitteellinen jako tavan ja keinon välillä muuttuu kielellisen aineiston valossa häilyväksi ja jatkumomaiseksi piirreperustaiseksi ilmiöksi (mas. 141). Tämä viittaa yhtäältä siihen, että TEN- ja MALLA-rakenteiden kesken ei ole kehittynyt selvää työnjakoa kaikkia myötätapahtumisen merkityksiä ajatellen (esim. kaksitulkintaisuuksista mas. 142–143). Eri muotojen merkitysten tendenssimäiset jakaumat käytetyssä aineistossa ovat nähtävissä taulukossa 3 (mas. 142), mutta viime kädessä infinitiivirakenteiden merkitys on kulloinkin käyttöyhteydessään kehkeytyvää.

Toisekseen juuri tätä infinitiivijunktien merkityksen ominaisuutta kehkeytyvänä voinee pitää yleisemminkin adjunktien konstruktio-aiheutta kuvaavana. Kun finiittirakenteiden taustalla olevat abstraktit argumenttirakennekonstruktiot paljolti määräävät nominaalisten argumenttinsa lauseenjäsenfunktiot ja semanttiset roolit, niin adjunkteilla semantiikan määräytyminen ei ole näin suoraviivaista, vaan on selvästi kompleksisempaa (ks. vastaavasti tila-adverbiaalien kontekstuaalisesta monitulkintaisuudesta Huomo 1997). Infinitiivijunktien mahdolliset omat nominaalijäsenet (esim. subjekti ja objekti) saavat kyllä semanttiset roolinsa samojen periaatteiden mukaan kuin argumenttirakennekonstruktioissa, – piirre, joka tekee infinitiivirakenteista argumenttirakennekonstruktiomaisia ja näin lausemaisia – mutta kokonaisuutena niiden tulkinta riippuu siitä, millaisen finiittirakenteen adjunktina ne kulloinkin toimivat. Näin ollen niiden konstruktioomaisuus tai syntaktinen yksikkömäisyys on monella tavalla mutkikkaampaa kuin tavanomaisilla argumenttirakennekonstruktioilla.

Kolmanneksi voi kysyä, onko artikkelissa kuvattujen TEN- ja MALLA-rakenteiden eri merkityksiä syytä pitää näiden infinitiivadjunktien semanttisina rooleina vai jonain muuna. Tällä tavoin semanttisten roolien perinteinen kaanon kasvaisi mielestäni tarpeettoman suureksi. Ennen kaikkea semanttisten roolien soveltaminen olisi vasta analyysin jälkeistä, eikä niitä voisi pitää samalla tavoin valmiina kuten rooleja tavallisesti. Myös infinitiivadjunktien merkityksen kehkeytymisen mekanismit jäisivät peittoon, mikä koituisi teoreettisen kuvauksen tappioksi. Tätä aihetta olen avannut tarkemmin artikkelissa *MATTA-rakenne*. (Ks. myös lukuja 3.3 ja 3.4 tässä johdatuksessa.)

Artikkelissa *Juosten vai juoksemalla* voisi vielä kritisoida aineiston numeerista esitystapaa. Käytetyistä aineistoista oikeastaan vain Lauseopin arkiston aineisto soveltuu varsinaiseen tilastolliseen kuvaamiseen ja esimerkiksi prosenttilukujen käyttöön, sillä siinä perusjoukko (noin tunti puhetta per puhuja per murrealue) ja otos ovat määriteltävissä. Olen kuitenkin aineistonhankintaa selostaessani käyttänyt ilmausta *seulonta-prosentti* (ks. mas. 129, taulukko 1) kuvaamaan ei-tapaa kuvaavien infinitiivien osuutta varsinaisesta tutkimusaineistosta. Ilmausta ei ole tarpeen ottaa kirjaimellisesti tai tulkita tiukasti tilastollisena terminä, vaan pikemmin suuntaa-antavana numeerisena arvona. Samoin taulukon 3 (mas. 142) esitystapa merkitysten jakaumasta infinitiivirakenteiden kesken ei ole eksakti tai tasaisesti luokituttu, mutta tätä on pidettävä pelkästään kuvatusn ilmiön tosiasiallista häilyvyyttä ilmentävänä.

4.4 Artikkelin 4 (*MATTA-rakenne*) tulos ja kritiikkiä

Artikkeli 4 muodostaa artikkelin 3 kanssa kiinteän parin: TEN-, MALLA- ja MATTA-rakenteita yhdistää lähtökohtaisesti ISK:n (§ 515) esittämä ajatus siitä, että MATTA-rakenne toimisi TEN- ja MALLA-rakenteiden kielteisenä vastineena. ISK ei täsmennä, mitä vastineisuudella tarkalleen tarkoitetaan, mutta se implikoi jonkinlaista rakenteiden keskinäistä kieliopillista kytkeytymistä. Kaikkia kolmea yhdistää rakenteen tasolla infinitiivisyys sekä niiden yhtäläinen syntaktinen käyttö adjunkteina. MALLA- ja MATTA-rakenteilla infinitiivin tunnuskin on sama. Muut kuin adjunktikäytöt ovat kullekin infinitiivirakenteelle idiosynkraattisia. *MATTA-rakenteen* (luku 1) tutkimuskysymyksenä on selvittää, millainen oletettu vastineisuussuhde näillä infinitiivirakenteilla on ja mitä MATTA-rakenne kieltää. Tutkimuksen aineisto (ma. luku 2) on samoista lähteistä kuin artikkelissa *Juosten vai juoksemalla*. Vaikka raaka-aineisto (kaikki infinitiiviesiintymät) on kaikilla infinitiivimuodoilla samaa kokoluokkaa, MATTA-rakenteella on adjunktikäyttöjä

enemmän kuin puolet TEN- ja MALLA-rakenteita vähemmän (ks. *MATTA-rakenne* s. 359 taulukko 1, vrt. *Juosten vai juoksemalla* s. 129, taulukko 1).

Artikkelin teoreettinen perusta nojaa ajatukseen negaation käsiterakenteen kompleksisuudesta: käsitteistyksen etualalle nostettu kielto (tapahtumattomuus) edellyttää käsitettäväksi kielletyn asian ja nämä molemmat ovat osa negaation käsiterakennetta (ks. *MATTA-rakenne*, kuvio 1, Langacker 1991: 134). MATTA-rakenteen abessiivi ilmaisee negaatiota. Tämän perustavan ajatuksen varassa aineiston analyysi jakautuu kahteen osaan.

Ensinnä osoitan, että MATTA-rakenteen voi ajatella olevan TEN- ja MALLA-rakenteen kielteinen vastine siten, että osa sen merkityksistä adjunktikäytöissä, kieltä lukuun ottamatta, kuuluu samalle väljälle tavan merkitysalueelle (ks. *MATTA-rakenne*, luku 4.1.3, ks. *Juosten vai juoksemalla*). Myötätapahtumisen ilmaisemisen kannalta MATTA-rakenne ilmoittaa, mikä tapahtuma jää toteutumatta finiittirakenteen ilmaiseman tapahtuman ohessa. Piirreanalyysin valossa siis juuri negaatio erottaa MATTA-rakenteen kahdesta muusta myötätapahtumisen infinitiivistä (ks. *MATTA-rakenne* s. 371, taulukko 2). Näin näiden kolmen infinitiivirakenteen adjunktikäyttöjä voi pitää perustana lähikonstruktioiden joukon muodostumisessa. Kuitenkin erotuksena esimerkiksi Kotilaisen (2005) esittämille *mikäs on olla ~ ollessa* tyyppisille lähikonstruktioiden käsillä olevat infinitiivirakenteet eivät varioi yhtä, selvästi hahmotettavaa morfosyntaktista ilmaistyyppiä (ks. myös Visapää 2008). Infinitiivirakenteiden muotoon liittyvät yhtäläisyydet (infinitiivisyys, adjunktius) ovat melko abstrakteja, mutta niiden semantiikka liittyy samoihin myötätapahtumisen merkityksiin.

Konstruktiokieliopissa tehdään ero sisäiseen ja ulkoiseen syntaksiin ja semantiikkaan (ks. esim. Fried & Östman 2004). *Lähikonstruktio*-käsitettä on sovellettu sellaisiin varioiviin rakenteisiin, joissa on sekä konkreettista muodollista samuutta että merkityksen yhtäläisyyttä. Nämä koskevat usein sekä sisäistä että ulkoista syntaksia ja semantiikkaa. Tässä käsitellyissä infinitiivirakenteissa muodollinen samuus on abstraktia. Tämä koskee sekä sisäistä syntaksia (infinitiivisyys, argumenttirakennekonstruktioisuus) että ulkoista syntaksia (adjunktius). Myös sisäinen semantiikka on abstraktia, sillä infinitiiveillä ei ole verbejä koskevia rajoituksia (ts. semanttisia verbiluokkarajoituksia ei ole). Yhdistävä tekijä on ulkoinen semantiikka eli myötätapahtumisen merkitykset ja

MATTA-rakenteen ilmaiseman negaation käsitteellinen rakenne, joka antaa aiheen vastineisuusajatukselle.⁷⁴

Vastineisuusajatus voi kritisoida kahdesta lähtökohdasta. Ensiksi aina ei ole selvää, kumpi rakenne, TEN vai MALLA, sopii MATTA-rakenteen vastineeksi. Tämä ei kuitenkaan ole siksi todellinen ongelma, että se vastaakin TEN- ja MALLA-rakenteiden tosiasiallista aineistoperustaista funktioiden limittäisyyttä (ks. *Juosten vai juoksemalla*, vrt. *MATTA-rakenne* s. 371, taulukko 2). Riittää, että funktionaalinen samuus on osoitettavissa ja että näiden ilmausten minimiparisuus rakentuu olennaisesti juuri negaation varaan.

Toiseksi itse vastineisuuden luonnetta voi pohtia. Olen esittänyt, että TEN- ja MALLA-rakenteiden voi ajatella edustavan MATTA-rakenteen kiellon käsiterakenteen sisältämää positiivista tapahtumaa. Siis nämä infinitiivirakenteet sisältyisivät MATTA-rakenteen käsiterakenteeseen. Voisi esittää, ettei negaation implikoiman positiivisen asiantilan tarvitse edustua minään tiettyinä kielellisenä rakenteena. Yhtä lailla voi kuitenkin kysyä, miksi näin ei voisi olla. Käsillä olevat infinitiivirakenteet muodostavat siksi lähekkäisen ja melko spesifienkin ilmaustyyppien tai konstruktioiden joukon, että tämä ajatus ei ole mahdoton.⁷⁵ Toisekseen jossakin käsiterakenteessa, jollaisena MATTA-rakenteenkin semantiikan voi kuvata, käsiterakenteen kaikki osat ovat ainakin periaatteessa ilmaistavissa erikseen kielellisesti.

MATTA-rakenteen aineistoanalyysin toinen puoli laventaa kuvausta teoreettisesti kehyssemantiikan ja konstruktiokieliopin avulla (ks. ma. luku 4.2, erit. mas. 377, kuvio 3 ja mas. 378, kuvio 4). Lähtökohtana tässä on se huomio, että MATTA-rakenteen adjunktikäyttöillä on muitakin tulkintoja kuin TEN- ja MALLA-rakenteen vastineisuus tai myötätapahtumisen merkitykset, jotka edellyttävät infinitiivi- ja finiittirakenteen ilmai-

---

⁷⁴ Nyt on helppo nähdä, että *lähikonstruktio*-käsitteen soveltamisen rajoja voi pohtia esimerkiksi nelikentän sisäinen ja ulkoinen syntaksi sekä sisäinen ja ulkoinen semantiikka valossa. Kuinka paljon yhtäläisyyksiä on oltava ja minkä luonteisia niiden on oltava, jotta on vielä perusteltua puhua lähikonstruktioista? Samoin joutuu pohtimaan, kuinka abstrahoituvia lähikonstruktioiden syntaksi ja semantiikka (muoto/merkitys) voi olla, jotta käsitteen ala on vielä järkevä. Näin lähikonstruktiuskin on monen muun kielellisen ilmiön tapaan esitettävissä asteittaisena ja jatkumomaisena, prototyypisyyden varaan perustuvana ilmiönä.

⁷⁵ On tietysti puhtaasti teoreettinen kysymys, ajatellaanko TEN- ja MALLA-rakenteen käsiterakenteen (eli MATTA:n abessiivin implikoiman positiivisuuden) olevan yhtä kuin kiellon predikaatiossa katkoviivallisen laatikon sisään jäävä osuus MATTA-rakenteen käsiterakennetta (ks. *MATTA-rakenne* s. 362, kuvio 1). Vai ovatko näiden infinitiivirakenteiden käsiterakenteet ”erillään” MATTA:sta ja vastineisuus on niiden jonkinlaista, erikseen kuvattavaa ”kytkeytymistä” edellä kuvattuun osaan MATTA-rakenteen käsiterakennetta. Mikään aineisto ei voi tällaista ratkaista, vaan kyse on puhtaasti teoreettisesta kuvauksesta.

semien tapahtumien samanaikaisuutta (ks. mas. 371, taulukon 2 rivi ”muu (rakenne/tulkinta)”). MATTA-rakenteen kiellon implikoima positiivinen tapahtuma voi olla finiittirakenteen kuvaamaan tapahtumaan nähden ajallisesti edeltävää, sitä seuraavaa tai ajallisen tulkinnan suhteen indifferenttiä, rinnastuksenomaista (ks. mas. 374, taulukko 4). Näin ensinnäkin MATTA-rakenteen ilmaisema tapahtumattomuus on muun muassa ajallisesti löyhemmässä suhteessa finiittirakenteen ilmaisemaan tapahtumaan kuin TEN- ja MALLA-rakenteiden ilmaisemat myötätapahtuman merkityksiä kuvaavat tapahtumat.

Toisekseen itse (formaalin) kuvauksen kannalta infinitiivadjunktien semantiikkaa koskevaa tietoa ja merkitsemisen mekanismeja kuvataan konstruktiokieliopissa ainakin kahdessa kohtaa: Valenssikuvauksessa kieliopilliset funktiot (esim. subjekti) ja semanttiset roolit (esim. AGENTTI) linkitetään yhteen (ks. *MATTA-rakenne* s. 377, kuvio 3). Kehysesemantiikassa taas käsillä olevan ilmiön kannalta verbin kuvaaman toiminnan ja toimintaan osallistuvien jäsenten suhteita kuvataan kehyksen ja kehyselementtien avulla. Ensiksi huomio kiinnittyy siihen, että *tapa* esiintyy nyt kuvauksessa kahdessa kohtaa, valenssissa semanttisena roolina (rel [θ mnr]) ja kehyskuvauksessa kehyselementtinä (sem [frame [FE [TAPA]]]) (ks. *Matta-rakenne*, kuviot 3 ja 4). Tämä vastaakin artikkeleiden *Juosten vai juoksemalla* ja *MATTA-rakenne* käytäntöä puhua tavasta (väljästi) sekä varsinaisesta tavasta. Edellinen vastaa lähinnä tapaa semanttisena roolina ja jälkimmäinen kehyselementtinä.

Semanttisten roolien kokoelma ei ole vakioinen, mutta tavallisimpia rooleja on toistakymmentä (ks. johdatuksen luku 3.3). Näistä TAPA mainitaan usein adverbiaaleille tyypillisten roolien joukossa (esim. AIKA, PAIKKA, VÄYLÄ yms.). Roolin TAPA käyttö on sikäli ongelmallista, että se tulee tavallaan annettuna suoraan tavallisimmista roolilistauksista, jolloin esimerkiksi infinitiivadjunktien merkitsemisen mekanismi ei käy ilmi. Kehysesemanttisen kuvaukseni tavoite on korjata tätä puutetta. Toinen ongelma on se, että semanttiset roolit sopivat parhaiten oliotarkoitteisten NP:iden ja erityisesti argumenttien kuvaamiseen (esim. prototyyppiset subjektit mutta myös objektit, ajan- ja paikanilmaisut). Roolit ovat selvimpiä argumenttirakennekonstruktioiden inherentteinä osina. Niiden ei yleensä esitetä kehkeytyvän käytössä. Adjunktien merkitys on sen sijaan kontekstisidonnaisempaa, mikä näkyy käsillä olevien infinitiivirakenteidenkin käytössä.

Kolmas ongelma on yleisempi ja liittyy kahteen edelliseen kohtaan: Ensinnä voi kysyä, onko myötätapahtumista tai tapaa (väljästi) syytä pitää semanttisena roolina. Kysymys on aito, sillä varsinaista tapaa, keinoa, oheistekoa ja menettelytapaa olisi tällöin

pidettävä alarooleina. Usein keino kuitenkin erotetaan roolina tavasta. Jää epäselväksi, kuinka monta tällaista ”taparoolia” olisi edellytettävä ja mikä olisi näiden suhde kehys-semantiikan kehyslementteihin. Nämä kaksi semantiikan kuvausta alkaisivat pian näyttää identtisiltä. Ylipäätään ei ole selvää, paljonko rooleja yleisesti oletetaan olevan ja mikä olisi kontekstuaalisesti kehkeytyvien roolien (esim. OHEISTEKO) suhde vakiintuneisiin (esim. PATIENTTI). Toisekseen esimerkiksi juuri tässä tutkimuksessa kuvatut infinitiivirakenteet ovat hyvin verbimäisiä ja jopa lausemaisia omine ”lauseenjäsenineen” – ne kuvaavat tapahtumia – eikä verbeille tyypillisesti oleteta rooleja. Tavan merkityksellä on myös semanttisesti analoginen suhde NP:den adjektiivisiin etumääritteisiin (esim. *nopea auto*). Edellinen luonnehtii toimintaa, jälkimmäinen tarkoitteellista oliota. Adjektiivimääritteillekään ei yleensä nimetä omia rooleja, miksi tavalle pitäisi?

Olen johdatuksen luvussa 3.3. esittänyt jaon protorooleihin ja kehyslementteihin. Edelliset edustaisivat semanttisia rooleja yleisen tason prototyyppikategorioina (PROTO-AGENTTI, PROTO-PAIKKA, PROTO-TAPA jne.) ilmentäen tapahtumatyyppien (esikielellistä) skemaattista hahmottamista (ks. Dowty 1991). Jälkimmäiset olisivat kielellisissä ilmauksissa kehkeytyviä osallistujarooleja, jotka kytkeytyvät protorooleihin (esim. formaalisti samaistumismuuttujalla #). Ne ovat protoroolien toteutumia.

Edellä pohtimani liittyy semanttisten roolien yleisiin ongelmiin ja rajoituksiin, joita ei esimerkiksi *MATTA-rakenteessa* sinänsä ratkaista. Kuvioissa 3 ja 4 (mas. 377, 378) tiivistyy kuitenkin yritys tuoda formaaliin esitykseen mukaan tavoite adjunktisuhteen kontekstissa kehkeytyvien merkitysten kuvaamisesta. Konstruktiokieliopin formalismissa tällainen on kehittymätöntä, sillä valtaosa formaalista kuvauksesta on keskittynyt konstruktioiden paradigmaattisten tai taksonomisten suhteiden esittämiseen (konstruktiot < — > konstruktit). Konstruktioiden syntagmaattisia suhteita ja integroitumista on pohdittu kokonaisuudessaan lopulta hyvin vähän. Lisäksi infinitiivirakenteet jäävät adjunkteina tyypillisen teoreettisen syntaksin kuvauksen periferiaan ja sijoittuvat samalla tekstisyntaksin porteille – vähän puolikodittomaan paikkaan.

5. Tiivistys ja loppusanat

Tämä väitöstutkimus koostuu neljästä artikkelitutkimuksesta (ks. sisällys) ja tästä johdattuksesta. Kullakin artikkelitutkimuksella on oma spesifi tutkimuskysymyksensä (ks. luku 4 sekä artikkelit 1–4). Koska artikkelitutkimukset ovat sinänsä itsenäisiä tutkimuk-

sia, olen siksi tässä johdatuksessa nostanut kokoavasti esiin tutkimukseeni yleisesti liittyviä metodologiaa ja metodiikkaa koskevia seikkoja (ks. luku 2) sekä erityisesti tutkimieni infinitiivirakenteiden teoreettiseen kuvaukseen liittyviä tekijöitä rakenteita ja niihin liittyviä ilmiöitä yhtenäisesti tarkasteltaessa (luku 3). Näitä ovat adjunktius sekä adjunktien asema ja kuvaus konstruktiokieliopissa (luku 3.1), infiniittisyyden luonne sekä ajallisuuden eri tasot ja kytkennät (luku 3.2), semanttinen rooli (luku 3.3) sekä infinitiivirakenteiden adverbiaalisten merkitysten kontekstuaalinen kehkeytyminen konstruktiokieliopin ja kognitiivisen kieliopin teorioin ja kuvausvälinein (luku 3.4).

Johdantoluvussa esitin kolme tutkimuskysymystä alakysymyksineen (luku 1.2), joihin voin nyt – kysymykset toistaen – tarjota tiiviit vastaukset:

1. Millainen on kunkin tutkitun infinitiivirakenteen päämerkitys? Miten ne kuvaavat erilaisia myötätapahtumisen merkityksiä? Millainen on rakenteiden merkitysten keskinäinen suhde?

Koloratiivirakennetta sekä TEN-, MALLA- ja MATTA-rakenteita yhdistää se, että ne kuvaavat väljästi, miten jokin tapahtuu, siitä yleisluonnehdinta tapa tai myötätapahtuminen. Koloratiivirakenne eroaa muista tutkimistani infinitiivirakenteista siten, että tavan merkitys on leksikalisoitunut rakenteen finiittiseen koloratiiviverbiin. (T)A-infinitiivin tehtävänä on lähinnä nimetä tapahtumakehys. Tavan merkitys on koloratiiviverbien leksikaalisessa merkityksessä keskeisin merkitystä muodostava tekijä. Se on nk. varsinaista tapaa. Erityisesti deskriptiiviverbit (*jurottaa, koikkelehtia* jne.) ovat tapaverbejä. Ne kuvaavat tekemisen ja tapahtumisen erilaisia vaikutelmallisuuksia: tekemisen vauhtia, intensiteettiä, tyyliä, tekijän ominaisuuksia, tekijän tunne- ja mielentilaa, toiminnan nimeäjän asennetta yms. (ks. *Liike ja tapa*). Koloratiivirakenne kuvaakin yhtä tapahtumaa, jossa myötätapahtumisen merkitys on koloratiivisen verbin leksikaalista merkitystä.

TEN-, MALLA- ja MATTA-rakenteet ovat selvemmin adjunktirakenteita, jotka ilmaisevat, mitä muuta finiittirakenteen kuvaaman tapahtuman ohessa tapahtuu. Niitä myös yhdistää keskenään suhde toistensa lähikonstruktioina, joista MATTA-rakenne voi olla muun muassa TEN- tai MALLA-rakenteen kielteinen vastine (ks. *MATTA-rakenne*). Ne kuvaavat selvemmin kahden erillisen tapahtuman keskinäistä yhdistymistä. Koloratiivirakenteen ja infinitiiviadjunktien keskeisin huomattava ero koskeekin niiden tapaa käsitteistää kahden tapahtuman integroitumista. Yhtäältä koloratiivirakenteen rakenteellisen tiiviyden ja yhden tapahtuman kuvaamisen ja toisaalta infinitiivirakenteiden rakenteellisen väljyyden suhteessa finiittirakenteeseen ja kahden tapahtuman kuvaamisen voi

nähdä osoituksena kieliopin eräänlaisesta konstruktionaalisesta ikonisuudesta, joka koskee sekä syntaksia että semantiikkaa. Toisin sanoen syntaksi on semantiikkaa.

Kaikkia tämän tutkimuksen infinitiivirakenteita voi pitää selvästi polyseemisinä; niiden merkitykset eivät rajoitu yksittäisiin myötätapahtumisen merkityksiin. Koloratiivirakenne on polyseeminen siten, että erilaiset vaikutelmallisuudet ja luonnehdinnat voivat kohdistua tapahtumakehyksen eri osiin (tekijää, tekemistä ja teon tulosta tai seurausta). TEN-, MALLA- ja MATTA-rakenteet ovat polyseemisiä siten, että varsinainen tapa, keino, oheisteko ja menettelytapa (ks. myös Hasselgård 2010: 26) ovat näiden infinitiivirakenteiden kontekstuaalisesti kehkeytyviä merkityksiä, jotka ovat varsinaisen tavan ja keinon osalta TEN- ja MALLA-rakenteen kesken myös osin limittyviä (ks. *Juosten vai juoksemalla* ja *MATTA-rakenne*). Vaikka tutkimuksen infinitiivirakenteille ei ole siksi esitettävissä varsinaista päämerkitystä, niiden nimittäminen myötätapahtumisen infinitiiveiksi on perusteltua. Niillä kuvataan nimenomaan, mitä tapahtuu finiittiverbin kuvaaman tapahtuman ohessa tai myötä. Samasta syystä infinitiivirakenteet ovat ”tavattomia”; mihinkään infinitiivimuotoon ei ole kieliopillistunut mitään yhtä tiettyä mitenmerkitystä.

Korvaan tämän tutkimuksen infinitiivirakenteiden yleiskielisen ja paljolti termistymättömän ja vaihtelevuudessaan vakiintumattoman nimityksen *tavan* tai *keinon* infinitiiveistä *myötätapahtumisen* infinitiivirakenteilla. Termin *tapa* ongelmallisen käytön sekä merkityksiä yhdistävänä yläkäsitteenä että yhtenä kontekstissa kehkeytyvänä merkityksenä olen ratkaissut niin, että TAPA kuvaa tämän tutkimuksen infinitiivadjunktien semanttista proto-roolia (PROTO-TAPA) (ks. luku 3.3). Vastaavasti kehyselementit (varsinainen) [Tapa], [Keino], [Oheisteko] ja [Menettelytapa] ovat tämän proto-roolin erilaisia kontekstuaalisia merkityksiä, joiden kehkeytymistä kuvaan erityisesti luvussa 3.4 erilaisten kieliopillisten piirteiden (tapahtumien kotemporaaalisuus, subjekti- ja tekijätulkinnat yms.) ja kehyssemantiikan avulla konstruktiokieliopin formalismilla. Typologisen tutkimuksen kontekstissa tapa, keino ja eräät muut samankaltaiset adverbiaaliset merkitykset (esim. vertailu ja samanlaisuus) on joskus nimetty *modaaliseksi* (ks. Kortmann 1997: 81, 83, 87–88; vastaavasti tapaa kuvaavista lauseenvastikkeista suomessa Wiik 1974: 44–47).

2. Millaisia infinitiivirakenteita valitut rakenteet ovat? Mitä niiden valossa voi yleisesti sanoa (in)finiittisyydestä?

Periaatteessa koloratiivirakenteen (T)A-infinitiiviä voi pitää adjunktina kuten muita tämän tutkimuksen infinitiivirakenteita, sillä se ei ole finiittisen koloratiiviverbin argumentti. Pidän sitä kuitenkin niin kiinteästi koloratiiviverbiin liittyvänä, että on perusteltua nähdä ilmaus kahden verbin muodostamana synteettistyyppisenä predikaattina. Koloratiivirakenteessa infinitiivin ajallinen kytkentä finiittiverbiin ei oikeastaan ole relevantti kysymys. Sillä kuvataan joka tapauksessa vain yhtä tapahtumaa, ja myötätapahtumisen merkitystä kantaa koloratiiviverbi.

Sen sijaan TEN-, MALLA- ja MATTA-rakenteilla, jotka ovat analyttisiä rakenteita, adjunktisuhteen eräs semanttinen seuraus on se, että infinitiivadjunktit kytkeytyvät hallitsevan rakenteen tempukseen ja saavat muutenkin kuvattujen tapahtumien temporaalista järjestystä koskevia tulkintoja (samanaikaisuus, peräkkäisyys, limittäisyys hallitsevan rakenteen tapahtuman kanssa) (ks. erit. *MATTA-rakenne*). Tämä avaa mielenkiintoisen problematiikan infinitiivien ajallisuuteen yleisesti, sillä infinitiivimuodot ovat predikaatorakenteeltaan (tai morfologialtaan) tempuksettomia. Lisäksi kognitiivisen kieliopin kuvausmalli esittää ne kompleksisina atemporaalisina relaatioina, joiden käsiterakenne käsitteistetyn ajan suhteen hahmotetaan tiivistelmätarkasteluna. Kuitenkin juuri adjunktisuhteen synnyttämä kytkeytyminen finiittirakenteeseen synnyttää niille sekä prosessuaalisen (käsitteistetyn ajan jonotarkastelu) että ajallisen tulkinnan (temporaalisen deiksiksen ankkurointi). Tämä kontekstin vaikutus infinitiivien ajalliseen käsitteistämiseen ja esimerkiksi käsitteistämisen taustalle oletettu prosessointiajan ja käsitteistetyn ajan spekulatiivinen eli psyko- tai neurolingvistisin kokein todentamaton korrespondensi jättää infinitiivadjunktien ajalliseen tulkintaan perusteltuja mahdollisuuksia teoretisoinnille. (Ks. verbien ajallisuudesta tarkemmin luvut 3.2.3–3.2.4.)

Kahden verbirakenteen ajallista ja muuta epäsymmetriaa selittää hahmo–kehysjako. Kognition yleiselle taipumukselle nostaa tarkastelun keskiöön kuvioksi jokin hahmotettava seikka muun aistivirran sisällön jäädessä taustalle esimerkiksi näköhavainnoissa on vastaavuutensa myös yksinäislauseen rakentumisessa. Suomessa yhdistämättömässä yksinäislauseessa voi olla vain yksi, perinteisen katsantokannan mukaan predikaatiksi katsottava finiittiverbi. Mikäli yksinäislauseen puitteissa halutaan ilmaista useampi tapahtuma, tämä on tehtävä esimerkiksi infinitiivirakenteilla. Positiivinen temporaalinen hahmo ja ankkuroivat predikaatit finiittiverbissä ovat kuvattun tapahtuman hahmoa muodostavia tekijöitä. Lausetta vastaavassa käsitteistyksessä voi olla kerrallaan vain yksi tällä tavoin hahmoksi nouseva verbi. Vastaavasti tämän tutkimuksen infinitiiv-

virakenteiden adjunktiominaisuus kytkee infinitiivit finiittirakenteen ajalliseen ja muuhunkin rakenteeseen ja samalla se mahdollistaa niiden erilaiset myötätapahtumisen merkitykset. Infinitiivipredikaatio demotoi tai ehkä paremmin etäännyttää infinitiivien kontekstissaan kehkeytyvät merkitykset (tapa, keino, oheisteko, menettelytapa) kokonaispredikaation kehukseen ikään kuin käsitteellisesti eri etäisyyksille suhteessa finiitti-verbillä kuvatun prosessin hahmoa.

Tämän tutkimuksen infinitiiviadjunkteilla myötätapahtumisen merkityksen kehkeytymisen merkittävin vaikutin on erilaisten semanttisten piirteiden (hyponymia, ajallisuus, subjektitulkinnat ym.) kombinoituminen finiittiverbin kanssa tapauksittain. Se on se kieliopillinen mekanismi, johon näiden rakenteiden merkitystulkinnat perustuvat. Se ja sen eksplikoiminen on myös ehkä keskeisin tämän tutkimuksen infinitiivirakenteiden kuvausta koskeva uudennos.

3. Miten konstruktiokielioppi soveltuu erityisesti adjunktina toimivien infinitiivirakenteiden (TEN, MALLA, ja MATTA) kuvaamiseen? Ovatko rakenteet omia konstruktioitaan?

Konstruktiokieliopin kuvausperinne on karkeasti yleistäen keskittynyt joko idiomaattisten ilmaistyyppien tai rakenteeltaan kompositionaalisten ja merkitykseltään ennustettavien argumenttirakennekonstruktioiden selvittelyyn. Edelliset edustavat syntaktisten rakenteiden merkityksen idiosynkrasiaa ja ei-kompositionaalisuutta (esim. *potkaista tyhjää* 'kuolla'). Jälkimmäisten tutkimus on paljolti perustunut kieliopillisten rakenteiden taksonomisten tai paradigmaattisten suhteiden ja näihin liittyvien formalismien ja kuvausmekanismien kehittelyyn (mm. yleistyksen, perintä, linkittyypit).

Tämän tutkimuksen infinitiiviadjunktit ovat tarjonneet konstruktiokieliopilliselle tutkimukselle kuvaushaasteen sikäli, että niiden suhde finiittirakenteeseen on syntagmaattinen. Erityisesti TEN-, MALLA- ja MATTA-rakenteet integroituvat osaksi ARK:ta ja tästä seuraa erilaisten kieliopillisten piirteiden vuorovaikutusta ja kehkeytymistä. Konstruktiokielioppi ei tarjoa mitenkään suoraa tai helppoa ratkaisua tällaisten kuvaamiseen, sillä konstruktioiden integroitumista ja esimerkiksi juuri adjunkteja ei ole paljokaan teorian piirissä kuvattu. Vaikka omatkin kuvausratkaisuni ovat osin soveltavia ja jossain määrin ad hoc -maisia vakiintuneen kuvausrutiinin puuttuessa, pidän kuitenkin lähtökohtaisesti oikeana sitä havaintoa, että tiettyjen kieliopillisten piirteiden ja suhteiden (esim. tapahtumien subjekti- ja tekijätulkinta, temporaalinen suhde, verbien hy-

ponymia yms.) tapauskohtainen kombinoituminen kehkeyttää myötätapahtumisen merkityksiksi juuri varsinaisen tavan, keinon, oheisteon sekä menettelytavan (ks. luku 3.4.3).

Infinitiiviadjunktit ovat konstruktioita. Ne ovat kuitenkin konstruktioina käsitteellisesti epäitsenäisiä, eräällä tapaa demotoituja ARK:ta itsekin ja ne tarvitsevat kontekstikseen finiittirakenteen edustamaa ARK:ta. Vain silloin niiden merkityksen kontekstuaaliselle kehkeytymiselle on edellytykset. Siksi niiden valenssissa onkin argumenttipaikka ARK:lle. Infinitiiviadjunktin ja ARK:n yhdistymisen tuloksena syntyvää kokonaisilmausta tai sellaisen skeemaa ei kuitenkaan nähdäkseni voi pitää omana konstruktionaan (esim. ”tapahtumarakennekonstruktiona” tms.) pitämättä sitä joko ARK:n tai adjunktikonstruktion laajenuksena (projektiona). Kahden konstruktiotyyppin yhdistymisen kuvaamisen lisäksi konstruktioikieliopilla riittää myös terminologista haastetta tämän tutkimuksen kaltaisten ilmiöiden nimeämiseksi.

Lopuksi voin todeta, että vaikka myötätapahtumisen infinitiivirakenteet edustavatkin vain yhtä kulmaa suomen kieliopista, ne tarjoavat runsaasti haasteita kieliopilliselle kuvaukselle. Varsinkin konstruktioikieliopin kaltainen kielenkuvausmalli, joka pitäytyy tiettyssä näkemyksessä kielen konventionaalisista yksiköistä ja näiden jäsentämisestä järjestelmästä, on perinteisesti keskittynyt tietynlaisten kielenilmiöiden kuvaamiseen (idiomit, ARK:t) ja käyttää tietynlaista formalismia ja kieliopillisia piirteitä kuvauksen perustyökaluina, kohtaa paljon kuvausta ja käsitteitä koskevaa hankaluutta, joka olisi hyvä ratkaista mahdollisimman yleisesti pätevällä tavalla. Näitä ovat tässä tutkimuksessa muun muassa luvussa 3 esiin nousseet ja yhteenkietoutuvat ilmiöt kuten adjunktius, verbien ajallisuus, semanttinen rooli sekä adjunktikonstruktion kontekstissaan integroitumisen myötä kehkeytyvät merkitykset (varsinainen tapa, keino, oheisteko ja menettelytapa).

Konstruktioikieliopin tavoitteellisempi fokuksen ulottaminen myös adjunkteihin (vapaisiin adverbiaaleihin) tekisi palveluksen sekä kielenkuvausmallille että ennen kaikkea adjunkteille kielen ilmiöinä. Toistaiseksi adjunktit ovat jääneet yksinäislauseissa tarpeettoman kodittomiksi, vaikka ne koostuvat lopulta isosta joukosta erilaisia rakenteita ja ilmaustyyppejä. Konstruktioikielioppi on ollut kielellisen kategorisoinnin ja konventionaalisten kielellisten yksiköiden paradigmaattisuuden kuvauksessaan kohtuullisen onnistunut ja johdonmukainenkin jatke strukturalismille. Tämä tutkimukseni tarjoaa suuntaa yleistysten tavoittelemiseen myös syntagmaattisissa suhteissa, ilmaustyyppejä

yhdisteltäessä. Sellainen saattaisi tuoda uutta näkemystä myös kielellisen kontekstuaalisuuden tutkimukseen, joka on tällä haavaa yksi keskeinen painoala funktionaalisen kielentutkimuksen piirissä.

Lyhenteet ja symbolit

A, a	adjektiivi
A	Agenttiivi (sijakieliopin syväsiija)
abe	abessiivi
A/D	<i>autonomy/dependency</i> , entiteettien käsitteellisestä (a)symmetriasta (kognitiivisessa kieliopissa)
ADJ	adjunkti(konstruktio)
ADJ	adjektiivi
ADV	adverbi
<i>action</i>	Toiminta-kehys tai -konstruktio (SBCG)
agt, AG	<i>agent</i> , AGENTTI (semanttinen rooli)
arg(s), ARG	<i>argument(s)</i> , argumentti, argumentit
ARK	argumenttirakennekonstruktio (erit. Goldbergin 1995 esittäminä)
C	<i>conceptualizer</i> , käsitteellistäjä
CaPr	<i>case predicate</i> , sijapredikaatti, sijapäätteestä relaation merkitsimenä
case	sijamuoto
CAUSE	aiheuttamisoperaattori
cat	category, kieliopillinen (sanaluokka)kategoria
Comp	<i>complement</i> , X'-tason täydennys (X-bar-syntaksi)
D	Datiivi (sijakieliopin syväsiija)
dni	<i>definite null instantiation</i> , eräs nollainstantiaation tyyppi
<i>entity</i>	Olio-kehys tai -konstruktio (SBCG)
event	kehyselementti Tapahtuma (SBCG)
ext-FE, -FE	<i>external</i> , ulkoinen (kehyselementti)
FE, FE	<i>frame element</i> , kehyselementti kehyssemantiikassa
fin	<i>finite</i> , finiittisyys verbeissä, finiittimuoto
form	morfologinen muoto
frame	kehys
G	<i>grounding</i> , ankkurointi (semanttinen funktio kognitiivisessa kieliopissa)
gf	<i>grammatical function</i> , kieliopillinen funktio (esim. subjekti)
HPSG	Head-driven Phrase Structure Grammar
hyperonym	hyperonyymi, yläkäsite
I	<i>instantiation</i> , instantiaatio, tapaus (semanttinen funktio kognitiivisessa kieliopissa)
IC	<i>immediate constituent</i> , välitön muodostin konstituenttirakenteessa
index	(numeroitu) indeksi kieliopillisen tiedon osoittamiseen osarakenteiden välillä (SBCG)
inf	<i>infinitive</i> , infinitiivimuoto
infl	<i>inflection</i> , taivutuspiirteitä
infzer	<i>infinitivezer</i> , infinitiivisoija (infinitiivin tunnuksen kategoriasta)
instance	kehyselementti Tapaus (SBCG)
INTRANS-S	intransitiivilause
<i>l</i>	<i>location</i> , sijainti
lform	<i>lexical form</i> , sananmuoto
lm	<i>landmark</i> , kiintopiste (kognitiivisessa kieliopissa)
lxm	<i>lexeme</i> , lekseemi, leksikaalinen yksikkö
<i>m</i>	<i>mover</i> , liikkuja
MALLA	MA-infinitiivin adessiivin muodostama rakenne
MATTA	MA-infinitiivin abessiivin muodostama rakenne

mnr	<i>manner</i> , semanttinen rooli TAPA (θ)
N, n	substantiivi
neg	negaatio, kielteinen (muoto)
NP	nominilauseke
nzer	<i>nominalizer</i> , nominalisoija (infinitiivin tunnuksen kategoriasta)
O	Objektiivivi (sijakieliopin syväsiija)
OBJ	objekti(lauseke)
OBJ ₂	epäsuora objekti(lauseke) (esim.
pat, PAT	<i>patient</i> , PATIENTTI (semanttinen rooli)
PP	adpositiolauseke
prcp	<i>participle</i> , partisiippimuoto
PRED	predikaatio, predikoida
prs	<i>present</i> , preesens
Q	<i>quantity</i> , kvantiteetti (semanttinen funktio kognitiivisessa kieliopissa)
R	<i>relation</i> , verbin konstruktiomerkitykseen tuoma merkitys ARK:ssa tai mikä tahansa muu relaatio
rec	<i>recipient</i> , VASTAANOTTAJA (semanttinen rooli)
SBCG	Sign-based Construction Grammar
scene	kehyslementti Paikka (SBCG)
sem	semantiikka
sem cont list	<i>semantics contents list</i> , semanttisen tiedon listaaminen konstruktiossa (SBCG)
<i>setting</i>	Näyttämö-kehys tai -konstruktio (SBCG)
Spec	<i>specifier</i> , X"-tason tarkenne, determinoiija (X-bar-syntaksi)
SUBJ, sub	subjekti(lauseke tai kieliopillinen funktio)
syn	syntaksi
<i>t</i>	ajateltu tai käsitteellistetty aika (<i>conceived time</i>)
<i>T</i>	prosessointiaika (<i>processing time</i>)
T	<i>type specification</i> , tyyppispesifikaatio (semanttinen funktio kognitiivisessa kieliopissa)
T	tilanne, asiointilat skeemoina
TEN	(T)E-infinitiivin instruktiivin muodostama rakenne
tense	tempus
theme	kehyslementti Teema (SBCG)
tr	<i>trajector</i> , muuttuja (kognitiivisessa kieliopissa)
TRANS-S	transitiivilause
val	valenssi
V, v	verbi(kategoria)
VP	verbilauseke
X", X', X	(kategorialtaan spesifioimattoman) konstituentien hierarkiataso X-bar-syntaksissa
X, Y	kategorialtaan spesifioimaton elementti
XP	kategorialtaan spesifioimaton lauseke (esim. NP, PP)
⊕	summamerkki, konstruktioiden osarakenteiden semantiikan yhdistyminen (SBCG)
+, -	dikotominen piirre tai sen puuttuminen
¬	negaatio, kielto(-operaattori)
θ	semanttinen rooli (<i>theta</i> -rooli)
#	samaistusmuuttuja (usein numeroitu) informaation linkittämiseen tai samaistamiseen konstruktioissa

↑↓	argumenttien semanttisen tiedon alkuperän ja integroimisen osoittaminen konstruktioissa
↑↓	adjunktien semanttisen tiedon alkuperän ja integroimisen osoittaminen konstruktioissa
x [y]	attribuutti [arvo], esim. frame [LIKE], kieliopillisen tiedon esitystapa konstruktiokieliopissa
	semanttisen valenssin elaboraatiopohjia (kognitiivisessa kieliopissa)

Aineistolähteet

DMA = Digitaalinen Muoto-opin arkisto. Käytettävissä Kielipankissa
<<https://www.kielipankki.fi/>>.

LA = Lauseopin arkisto. Käytettävissä Kielipankissa <<https://www.kielipankki.fi/>>.

SMS = *Suomen murteiden sanakirjan* osat 1–8 (kirjainväli *A–kurvottaa*). Kotimaisten kielten keskus, Helsinki.

Kirjallisuus

- AIKIO, ANTE & YLIKOSKI, JUSSI 2016: The origin of the Finnic *l*-cases. – *Fenno-Ugrica Suecana Nova Series* 15: 59–158.
- BARTSCH, RENATE 1976: *The grammar of adverbials. A study in the semantics and syntax of adverbial constructions*. North-Holland Linguistic Series 16. Amsterdam: North-Holland Publishing Company.
- BIERWISCH, MANFRED 2003: Heads, complements, adjuncts: Projection and saturation. – Ewald Lang, Claudia Maienborn & Catherine Fabricius-Hansen (toim.) *Modifying Adjuncts* s. 113–159. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
- BOAS, HANS C. 2003: *A Constructional Approach to Resultatives*. Stanford Monographs in Linguistics. Stanford (CA): Center for the Study of Language and Information.
- BOAS, HANS C. & SAG, IVAN A. (toim.) 2012: *Sign-Based Construction Grammar*. CSLI Lecture Notes 193. Stanford (CA): Center for the Study of Language and Information.
- BOOIJ, GEERT 2010: *Construction Morphology*. Oxford: Oxford University Press.
- BROCCIAS, CRISTIANO & HOLLMANN, WILLEM B. 2007: Do we need summary and sequential scanning in (Cognitive) grammar? – *Cognitive Linguistics* 18(4): 487–522.
- CANNELIN, KNUT 1889: Tutkimus Kemin kielenmurteesta. – *Suomi* 3(2): 1–119.
- CHOMSKY, NOAM 1965: *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge (Mass): The MIT Press.
- COMRIE, BERNARD 1985: *Tense*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CRESSWELL, M. J. 1985: *Adverbial Modification. Interval Semantics and its Rivals*. Studies in Linguistic and Philosophy 28. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company.
- CRISTOFARO, SONIA 2003: *Subordination*. Oxford: Oxford University Press.
- CROFT, WILLIAM 1991: *Syntactic Categories and Grammatical Relations. The Cognitive Organization of Information*. Chicago – London: The University of Chicago Press.
- 2001: *Radical Construction Grammar. Syntactic Theory in Typological Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- CROFT, WILLIAM & CRUSE, ALAN D. 2004: *Cognitive Linguistics*. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.
- DOWTY, DAVID 1991: Thematic Proto-Roles and Argument Selection. – *Language* 67: 547–619.
- 2003: The dual analysis of adjuncts/complements in Categorical Grammar. – Ewald Lang, Claudia Maienborn & Catherine Fabricius-Hansen (toim.) *Modifying Adjuncts* s. 33–66. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
- ERNST, THOMAS 2004: *The Syntax of Adjuncts*. Cambridge Studies in Linguistics 96. Cambridge: Cambridge University Press.

- FILLMORE, CHARLES J. 1968: The Case for Case. – Emmon Bach & Robert T. Harms (toim.) *Universals in Linguistic Theory* s. 1–88. New York: Holt, Rinehard & Winston, Inc.
- 1994: Under the Circumstances (Place, Time, Manner, etc.). – *Berkeley Linguistic Society* 20: 158–172.
- FILLMORE, CHARLES J. & KAY, PAUL 1995: Construction Grammar. Käsikirjoitus. CSLI Lecture Notes. Stanford (CA): Center for the Study of Language and Information.
- FILLMORE, CHARLES J., KAY, PAUL & O’CONNOR, MARY CATHERINE 1988: Regularity and Idiomatcity in Grammatical Constructions: The Case of *Let Alone*. – *Language* 64: 501–538.
- FORKE, DIANA 2014: A Canonical Approach to the Argument/Adjunct Distinction. – *Linguistic Discovery* 12(2): 27–40.
- FORSMAN SVENSSON, PIRKKO 1990: *Vanhan kirjasuomen teonnimistä ja teonnimirakenteista*. Stockholm Studies in Finnish Language and Literature 5. Stockholm: Stockholm University.
- 1992: *Vanhan kirjasuomen nominaalirakenteista. I. 1600-luvun partisiippiattribuutteja. II. 1600-luvun lauseenvastikkeita*. Studies in Finnish Language and Literature 8. Stockholm: Stockholm University.
- FRAWLEY, WILLIAM 1992: *Linguistic Semantics*. Hillsdale (NJ): Lawrence Erlbaum.
- FRIED, MIRIAM & ÖSTMAN, JAN-OLA 2004: Construction Grammar: A thumbnail sketch. – Mirjam Fried & Jan-Ola Östman (toim.) *Construction Grammar in a Cross-Language Perspective* s. 11–86. Constructional Approaches to Language 2. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- GIBBS, RAYMOND W. JR 2006: Introspection and cognitive linguistics: Should we trust our own intuitions? – *Annual Review of Cognitive Linguistics* 4(1):135–151.
- GIVÓN, TALMY 1979: *On understanding grammar*. New York: Academic Press Inc.
- 2001: *Syntax. An Introduction*. Volume II. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- GOLDBERG, ADELE E. 1995: *Constructions: a construction grammar approach to argument structure*. Chicago: University of Chicago press.
- 2006: *Constructions at work. The nature of generalization in language*. Oxford: Oxford University Press.
- 2013: Constructionist approaches. – Thomas Hoffman & Graeme Trousdale (toim.) *Oxford Handbook of Construction Grammar* s. 15–31. Oxford: Oxford University Press.
- GRAFFI, GIORGIO 2001: *200 Years of Syntax. A critical survey*. Amsterdam Studies in the Theory and History of Linguistic Science. Series III – Studies in the History of the Language Sciences. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- GREENBAUM, SIDNEY 1969: *Studies in English Adverbial Usage*. London: Longmans
- HAKULINEN, AULI 1973: Semanttisia huomioita lauseenvastikkeista. – *Sananjalka* 15: 38–68.
- HAKULINEN, LAURI 1979 [1941–1946]: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Neljäs, korjattu ja lisätty painos. Helsinki: Otava.
- HAMUNEN, MARKUS 2012: Event Structure Constructions. New kids on the block? Esitelmä konferenssissa International Conference of Construction Grammar 7, Seoul, Korea.
- HARLEY, HEIDI 2010: Thematic roles. – Patrick Hogan (toim.) *The Cambridge Encyclopedia of the Language Sciences* s. 861–862. Cambridge: Cambridge University Press.

- HASPELMATH, MARTIN & KÖNIG, EKKEHARD (toim.) 1995: *Converbs in cross-linguistic perspective: structure and meaning of adverbial verb forms - adverbial participles, gerunds*. Empirical Approaches to Language Typology 13. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- HASSELGÅRD, HILDE 2010: *Adjunct Adverbials in English*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HERLIN, ILONA 2012: Miksi *alkaa tekemään*? – Ilona Herlin & Lari Kotilainen (toim.) *Verbit ja konstruktiot* s. 143–174. Suomi 201. Helsinki: SKS.
- HERLIN, ILONA & VISAPÄÄ, LAURA (toim.) 2005: *Elävä kielioppi. Suomen infiniittisten rakenteiden dynamiikkaa*. SKST 1021. Helsinki: SKS.
- HERLIN, ILONA, LEINO, PENTTI & VISAPÄÄ, LAURA 2005: Kas siinä pulma. – Ilona Herlin & Laura Visapää (toim.) *Elävä kielioppi. Suomen infiniittisten rakenteiden dynamiikkaa* s. 9–38. SKST 1021. Helsinki: SKS.
- HILPERT, MARTIN 2014: *Construction Grammar and Its Application to English*. Edinburgh textbooks on the English language. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- HUUMO, TUOMAS 1997: *Lokatiivit lauseen semanttisessa tulkinnassa. Ajan, omistajan, paikan ja tilan adverbiaalien keskinäiset suhteet suomen kielessä*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 55. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.
- 2007: Joko lingvistin nojatuoli joutaisi kaatopaikalle? Introspektiolingvistiikan asemasta kognitiivisessa kielitieteessä. – *Emakeele Seltsi aastaraamat* 53: 163–180.
- HÄKKINEN, JAAKKO 2013: Historiallisen kielitieteen vertailevat menetelmät. – Leena Kolehmainen, Matti Miestamo & Taru Nordlund (toim.) *Kielten vertailun metodiikka* s. 171–218. SKST 1387. Helsinki: SKS.
- IKOLA, OSMO 1971: Lauseenvastikkeista ja upotetuista lauseista. – *Sananjalka* 13: 17–51.
- 1974: *Lauseenvastikeoppia. Nykysuomen lauseenvastikkeiden ja niihin verrattavien rakenteiden selvittelyä*. Tietolipas 76. Helsinki: SKS.
- (toim.) 1985: *Lauseopin arkiston opas*. Lauseopin arkiston julkaisuja 1. Turku: Turun yliopisto.
- IKOLA, OSMO, PALOMÄKI, ULLA & KOITTO, ANNA-KAISA. 1989. *Suomen murteiden lauseoppia ja tekstikielioppia*. SKST 511. Helsinki: SKS.
- INABA, NOBUFUMI 2017: *Suomen datiivigenetiivin juuret vertailevan menetelmän valossa*. SUST 272: Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- ITKONEN, ESA 1974: *Linguistics and Metascience*. Studia Philosophica Turkuensia Fasc II. Kokemäki: Societas Philosophica et Phaenomenologica Finlandiae.
- ITKONEN, TERHO [apunaan Heikki Leskinen, Heikki Paunonen & Tapani Lehtinen] 1969: *Muoto-opin keruuopas*. Tietolipas 59. Helsinki: SKS.
- ITKONEN, ESA & PAJUNEN, ANNELI 2010: *Empiirisen kielitieteen metodologia*. Suomi 199. Helsinki: SKS.
- IVASKA, ILMARI 2015: *Edistyneen oppijansuomen konstruktiopiirteitä korpusvetoisesti: avainrakenneanalyysi*. Turun yliopiston julkaisuja, Sarja C, osa 409. Turku: Turun yliopisto.
- JANTUNEN, JARMO HARRI 2001: *Tärkeä seikka ja keskeinen kysymys: mitä korpuslingvistinen analyysi paljastaa lähisynonyymeista?* – *Virittäjä* 105: 170–192.
- 2009. Ei pelkästään mielikuvituksen puutteen vuoksi – kieliaineistojen systemaattinen käyttö kielentutkimuksessa. *Virittäjä* 113, 101–113.
- JARVA, VESA & KYTÖLÄ, SAMU 2007: The Finnish colorative construction and

- expressivity. – *SKY Journal of Linguistics* 20: 235–272.
- JOMPPANEN, MARJATTA 2011: Pohjoissaamen ja suomen kielen koloratiivikonstruktio vertailussa. – Annekatrin Kaivapalu (päätoim.), Johanna Laakso, Pirkko Muikku-Werner, Maria-Maren Sepper (toim.) *Lähivõrdlusi / Lähivertailuja* 21 s. 106–131. Tallinn: Eesti Rakenduslingvistika Ühing.
- JÜRVEKSON, MARIA-MAGDALENA 2014: Kyselytestimenetelmä naurua kuvailevien verbaalisten koloratiivikonstruktioiden merkitysten selvittelyssä. – Annekatrin Kaivapalu (päätoim.), Johanna Laakso, Maria-Maren Sepper, Kirsti Siitonen & Katre Öim (toim.) *Lähivõrdlusi / Lähivertailuja* 24 s. 81–99. Tallinn: Eesti Rakenduslingvistika Ühing.
- 2015: Suomen kielen nauramisverbit koloratiivikonstruktiossa: muoto, merkitys ja tehtävä. Tallinna: Tallinnan yliopisto.
- JØRGENSEN, JENS NORMANN 2008: Polylingual languaging around and among children and adolescents. – *International Journal of Multilingualism* 5(3): 161–176.
- JÄÄSKELÄINEN, ANNI 2013: *Todisteena äänen kuva. Suomen kielen imitatiivikonstruktiot*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- JÄÄSKELÄINEN, PETRI 2004: *Instrumentatiivisuus ja nykysuomen verbinjohto. Semanttinen tutkimus*. Jyväskylän Studies in Humanities 22. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- KAKKURI-KNUUTTI, MARJA-LIISA & HEINLAHTI, KAISA 2006: *Mitä on tutkimus? Argumentaatio ja tieteenfilosofia*. Helsinki: Gaudeamus.
- KANNISTO, ARTTURI 1901: *Lauseopillisia havaintoja läntisen Etelä-Hämeen kielimurteesta*. Helsinki: SKS.
- KAY, PAUL 2005: Argument structure constructions and the argument-adjunct distinction. – Mirjam Fried & Hans C. Boas (toim.) *Grammatical Constructions: Back to the roots* s. 71–100. Constructional Approaches to Language 4. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- KAY, PAUL & FILLMORE, CHARLES J. 1999: Grammatical Constructions and Linguistic Generalizations: the *What's X doing Y?* Construction. – *Language* 75: 1–33.
- KAY, PAUL & MICHAELIS, LAURA A. 2017: A Few Words To Do With Multiword Expressions. – Cleo Condoravdi (toim.), *Lauri Karttunen Festschrift*. CSLI Publications. Stanford (CA): Center for the Study of Language and Information.
- KENTTÄ, REETTA-LEENA 2003: Langackerin kognitiivisen kieliopin metateoreettinen analyysi. *Kognitio*-käsite ja tieteellinen argumentaatio kognitiivisessa kielitieteessä. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- KETTUNEN, LAURI 1930: *Suomen murteet II: murrealueet*. SKST 188. Helsinki: SKS.
- KOIVISTO, VESA 2005: Monikasvoinen *-mA* ja suomen agenttipartisiipin tausta. – Ilona Herlin & Laura Visapää (toim.) *Elävä kielioppi. Suomen infiniittisten rakenteiden dynamiikka* s. 146–172. SKST 1021. Helsinki: SKS.
- KOLEHMAINEN, LEENA, MESTAMO, MATTI & NORDLUND, TARU (toim.) 2013: *Kielten vertailun metodiikka*. SKST 1387. Helsinki: SKS.
- KONSTENIUS, REETTA 2014: *Empiria, eksperimentti ja etiikka. Kielitieteen metateoriaa*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- KORTMANN, BERND 1991: *Free Adjuncts and Absolutes in English. Problems of control and interpretation*. London and New York: Routledge.
- 1997: *Adverbial Subordination. A Typology and History of Adverbial Subordinators Based on European Languages*. Empirical Approaches to Language Typology 18. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.

- KOTILAINEN, LARI 2005: Lähikonstruktioiden dynamiikkaa. *Mikäs on ollessa, mikäs on olla ja mikäs on ollakseen*. – Ilona Herlin & Laura Visapää (toim.) *Elävä kielioppi. Suomen infiniittisten rakenteiden dynamiikkaa* s. 9–38. SKST 1021. Helsinki: SKS.
- 2007: *Konstruktioiden dynamiikkaa*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- KULONEN, ULLA-MAIJA 2010: *Fonesteemit ja sananmuodostus. Suomen kontinuatiivisten U-verbijohdosten historiaa*. Suomi 197. Helsinki: SKS.
- KÖNIG, EKKEHARD 1995: The meaning of converb constructions. – Martin Haspelmath & Ekkehard König (toim.) *Converbs in Cross-Linguistic Perspective. Structure and Meaning of Adverbial Verb Forms - Adverbial, Participles, Gerunds* s. 57–95. Berlin: Mouton de Gruyter.
- LAITINEN, LEA 1992: *Välttämättömyys ja persoona. Suomen murteiden nesessiivisten rakenteiden semantiikkaa ja kielioppia*. SKST 569. Helsinki: SKS.
- LANG, EWALD, MAIENBORN, CLAUDIA & FABRICIUS-HANSEN, CATHRINE (toim.) 2003: *Modifying Adjuncts*. Interface Explorations 4. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- LANGACKER, RONALD 1987: *Foundations of Cognitive Grammar. Volume I: Theoretical Prerequisites*. Stanford (Cal.): Stanford University Press.
- 1991: *Foundations of Cognitive Grammar. Volume II: Descriptive Application*. Stanford (Cal.): Stanford University Press.
- 2000: *Grammar and Conceptualization*. Cognitive Linguistics Research 14. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- 2002 [1991]: *Concept, Image, and Symbol. The Cognitive Basis of Grammar*. 2. painos. Cognitive Linguistics Research 1. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- 2008a: *Cognitive Grammar. A Basic Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- 2008b: Sequential and Summary Scanning: A Reply. – *Cognitive Linguistics* 19(4): 571–584.
- LARJAVAARA, MATTI 2007: *Pragmasemantiikka*. Helsinki: SKS.
- LATVALA, SALU 1894: *Lauseopillisia havaintoja. Luoteis-Satakunnan kansankielestä*. Ylipainos aikakauskirjasta Suomi. Helsinki: SKS.
- 1899: *Lauseopillisia muistiinpanoja Pohjois-Savon murteesta*. Eripainos aikakauskirjasta Suomi. Helsinki: SKS.
- LEHMANN, CHRISTIAN 2004: Data in linguistics. – *The Linguistic Review* 21: 275–310.
- LEHTINEN, TAPANI 2007: *Kielen vuosituhannet. Suomen kielen kehitys kantaauralistal varhaissuomeen*. Tietolipas 215. Helsinki: SKS.
- LEINO, JAAKKO 2001: Antamiskehys kognitiivisena konstruktiona. – Pentti Leino, Ilona Herlin, Suvi Honkanen, Lari Kotilainen, Jaakko Leino & Maija Vilkkumaa (toim.): *Roolit ja rakenteet. Henkilöviitteinen allatiivi Biblian verbikonstruktoissa*, 67–103 [luku 2]. SKST 813. SKS, Helsinki.
- 2003: *Antaa sen muuttua. Suomen kielen permissiivirakenne ja sen kehitys*. SKST 900. Helsinki: SKS.
- 2010: Adele E. Goldberg – Väitöskirjalla klassikoksi. Pentti Haddington & Jari Sivonen (toim.), *Kielentutkimuksen modernit klassikot. Kognitiivinen ja funktionaalinen kielitiede* s. 71–97. Helsinki: Gaudeamus.
- LEINO, PENTTI 1989: Paikallissijat ja suhdesääntö: kognitiivisen kieliopin näkökulma. – *Virittäjä* 93: 161–219.
- 1999 [1993]: *Suomen kielen kognitiivista kielioppia 1. Polysemia – kielen moniselitteisyys*. Kieli 7. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

- LESKINEN, JUHA 1990: *Suomen kielen inkongruentit instruktiivirakenteet ja niiden tausta*. SKST 536. Helsinki: SKS.
- LINDÉN, EEVA 1961: Temporaalirakenne suomen murteissa. – *Virittäjä* 65: 194–210.
- LYONS, JOHN 1979 [1968]: *Introduction to Theoretical Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LYYTIKÄINEN, ERKKI, REKUNEN, JORMA & YLI-PAAVOLA, JAAKKO (toim.) 2013: *Suomen murrekirja*. Helsinki: Gaudeamus.
- MANNINEN, SATU 2003: *Small phrase layers: a study of Finnish manner adverbials*. Linguistik aktuell 65. Amsterdam: J. Benjamins Publishing Company.
- MCENERY, TONY, XIAO, RICHARD & TONO, YUKIO 2006: *Corpus-based Language Studies: An Advanced Resource Book*. London & New York: Routledge.
- MICHAELIS, LAURA A. 2010: Sign-Based Construction Grammar. – Bernd, Heine & Narrog, Heiko (toim.) *The Oxford Handbook of Linguistic Analysis* s. 139–158. Oxford Handbook in Linguistics. Oxford: Oxford University Press.
- MIKONE, EVE 2002: *Deskriptiiviset sanat. Määritelmät, muoto ja merkitys*. Helsinki: SKS.
- MUOTO-OPIN KERUUOPAS LISÄVIHKOINEEN: Laatinut Terho Itkonen apunaan Heikki Leskinen, Heikki Paunonen ja Tapani Lehtinen (Muoto-opin keruuopas 1969), Terho Itkonen, Heikki Paunonen, Raija Lehtinen ja Kaisu Juusela (Muoto-opin keruuoppaan 1. lisäviikko 1975), Terho Itkonen, Heikki Paunonen, Kaisu Juusela, Raija Lehtinen ja Kerttu Mulari (Muoto-opin keruuoppaan 2. lisäviikko 1978). Verkkoversio Päivi Markkola, Mika Kukkola, Mikko T. Virtanen ja Hanna-Ilona Härmävaara. Saatavissa https://www.helsinki.fi/sites/default/files/atoms/files/ma_keruuopas.pdf. (Katsottu 1.10.2018.)
- MÄÄTTÄ, URHO 1994: *Funktionaalinen selittäminen morfologiassa. Metateoriaa ja huomioita suomen ja sen sukukielten tutkimusperinteestä*. Opera Fennistica & Linguistica 7. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- NIINILUOTO, ILKKA 1997: *Johdatus tieteenfilosofiaan. Käsitteen- ja teorianmuodostus*. Helsinki: Otava.
- NIKANNE, URPO 1997: Suomen infinittisten adjunktien temporaalinen tulkinta. – *Virittäjä* 101: 338–357.
- 2001: Semanttiset roolit. – *Kiinnostuksesta kieleen* s. 127–143. Fennistica 13. Turku: Åbo Akademi.
- 2015: What makes Conceptual Semantics special. – Toivonen, Ida, Csuri, Piroška & van der Zee, Emile (toim.) *Structures in the Mind: Essays on Language, Music, and Cognition in Honor of Ray Jackendoff* s. 35–61. Cambridge (MA): MIT Press.
- 2018: *Conceptual Semantics. A micro-modular approach*. Constructional Approaches to Language 23. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- NURMINEN, SALLA 2015: *Lauseen aspektin ilmaiseminen suomen kielessä. Tutkimus olla-, tehdä- ja tulla-verbillisistä tekstilauseista käyttökonteksteissaan*. Annales Universitatis Turkuensis C 410. Turku: Turun yliopisto.
- OJUTKANGAS, KRISTA 1998: Asyndeettisistä verbi-ilmaisista suomalais-ugrilaisissa kielissä. – Anneli Pajunen (toim.) *Kieliopillistumisesta, analogiasta ja typologiasta* s. 110–143. Suomi 185. Helsinki: SKS.
- ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA 2001: *Sarjoja. Nykysuomen paikallissijaiset olotilanimaukset kielen analogisuuden ilmentäjinä*. SKST 817. Helsinki: SKS.

- ORPANA, TERTTU 1988: *Kuvaus vai kommentti. Tutkimus suomen kielen adjektiiviadverbien semanttisesta tulkinnasta*. Opera Fennistica & Linguistica 2. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- PAASONEN, H. 1890: Lauseopillisia havaintoja verbin ja konjunktioinein alalta. – *Suomi* 3(3): 185–256.
- PAJUNEN, ANNELI 2001: *Argumenttirakenne. Asiaintilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä*. Suomi 187. Helsinki: SKS.
- PEKKARINEN, HELI 2011: *Monikasvoinen TAVA-partisiippi. Tutkimus suomen TAVA-partisiipin käyttökonteksteistä ja verbiliittojen kieliopillistumisesta*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- PULKKINEN, RISTO 1997: Reduktionismi ja antireduktionismi. Voidaanko uskonnot palauttaa – “redusoida” – johonkin muuhun kuin uskonnonharjoittajan omaan käsitteistöön? – Heikki Pesonen (toim.) *Uskontotieteen ikuisuuskysymyksiä* s. 95–113. Uskontotiede 1. Helsinki: Helsingin yliopiston uskontotieteen laitos.
- RADFORD, ANDREW 1996 [1988]: *Transformational Grammar. A First Course*. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.
- RAPOLA, MARTTI 1947: *Johdatus suomen murteisiin*. Tietolipas 4. Helsinki: SKS.
- RUŽIČKA, RUDOLF 1978: Three aspects of valence. – Werner Abraham (toim.) *Valence, Semantic Case and Grammatical Relations* s. 47–53. Studies in Language Companion Series, Volume 1. Amsterdam: John Benjamins B. V.
- RYTKÖNEN, AHTI 1935: Deskriptiivisistä sanoista. – *Virittäjä* 39: 90–102.
- SAG, IVAN A. 2012: Sign-Based Construction Grammar: An Informal Synopsis. – Hans C. Boas & Ivan A. Sag (toim.) *Sign-Based Construction Grammar* s. 61–197. CSLI lecture notes no. 193. Stanford (CA): Center for the Study of Language and Information.
- SAG, IVAN A., BOAS, HANS C & KAY, PAUL 2012: Introducing Sign-Based Construction Grammar. – Hans C. Boas & Ivan A. Sag (toim.) *Sign-Based Construction Grammar* s. 1–29. CSLI lecture notes no. 193. Stanford (CA): Center for the Study of Language and Information.
- SAG, IVAN A., WASOW, THOMAS & BENDER, EMILY E. 2003: *Syntactic Theory. A Formal Introduction*. Second Edition. CSLI lecture notes no. 152. Stanford (CA): Center for the Study of Language and Information.
- SALMINEN, TARU 2000: *Morfologiasta moniäänisyyteen. Suomen kielen kvasirakenteen merkitys, käyttö ja kehitys*. SKST 796. Helsinki: SKS.
- SAUKKONEN, PAULI 1965: *Itämerensuomalaisten kielten tulosijainfinitiivirakenteiden historiaa I. Johdanto, adverbaali infinitiivi*. Helsinki: SKS.
- SCHÜTZE, CARSON T. 1996: *The Empirical Base of Linguistics. Grammaticality Judgments and Linguistic Methodology*. Chicago: The University of Chicago Press.
- SETÄLÄ, E. N. 1883: *Lauseopillinen tutkimus Koillis-Satakunnan kansankielestä*. Ylipainos aikakauskirjasta *Suomi*. Helsinki: SKS.
- SIMMUL, CARL ERIC 2018: Des- ja mata-konverbitarindi funktsoionid. – *Keel ja kirjan-dus* 11: 847–867.
- SIRELIUS, U. T. 1894: *Lauseopillinen tutkimus Jääsen ja Kirvun kielimurteesta*. Ylipainos aikakauskirjasta *Suomi*. Helsinki: SKS.
- SIRO, PAAVO 1964a: Infinitiivin asema suomen kieliopissa. – *Sananjalka* 6: 20–26.
- 1964b: *Suomen kielen lauseoppi*. Helsinki: Tietosanakirja Oy.
- 1964c: Infinitiivin asemasta vielä kerran. – *Virittäjä* 68: 297–298.

- SIROLA-BELLIARD, MAIJA 2016: *Suomen komitatiivi -ine ja kanssa*. Acta Universitatis Tamperensis 2219. Tampere: Tampere University Press.
- SIVONEN, JARI 2005: *Mutkia matkassa. Nykysuomen epäsuoraa reittiä kuvaavien verbien kognitiivista semantiikkaa*. SKST 1017. Helsinki: SKS.
- SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia.
- SOMERS, HAROLD L. 1984: On the validity of the complement–adjunct distinction in valency–grammar. – *Linguistics* 22(4): 507–530.
- SUST = Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia.
- SUUTARI, TONI (toim.) 2003: *Muoto-opin arkiston opas*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- TALMY, LEONARD 1986: Force Dynamics as A Generalization over 'Causative'. – Deborah Tannen & James E. Alatis (toim.) *Languages and Linguistics: The Interdependence of Theory, Data and Application* s. 67–85. Georgetown University Round Table on Languages and Linguistics 1985. Washington D.C: Georgetown University Press.
- 1988: Force Dynamics in Language and Cognition. – *Cognitive Science* 12: 49–100.
- 2003 [2000]: *Toward a Cognitive Semantics. Volume I: Concept Structuring Systems*. Cambridge (Mass.): The MIT Press.
- 2006. Foreword. – Gonzalez-Marquez, Monica, Mittelberg, Irene, Coulson, Seana & Spivey, Michael J. (toim.) *Methods in Cognitive Linguistics* s. xi–xxi. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- TESNIÈRE, LUCIEN 1959: *Éléments de Syntaxe Structurale*. Paris: Librairie C. Klincksieck.
- TOGNINI-BONELLI, ELENA 2001: *Corpus linguistics at work*. Studies in corpus linguistics 6. Amsterdam: Benjamins.
- TUMMERS, JOSE, HEYLEN, KRIS & GEERAERTS, DIRK 2005: Usage-based approaches in cognitive linguistics. A technical state of the art. – *Corpus linguistics and linguistic theory* 1(2), 225–261.
- TUOMI, TUOMO (toim.) 1976: *Sanojen taivalta. Puoli vuosisataa Sanakirjasäätiön toimintaa*. Suomi 121:2. Helsinki: SKS.
- 1985: *Suomen murteiden sanakirja. Johdanto*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 36. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus/Valtion painatuskeskus.
- UNGERER, FRIEDRICH 1988: *Syntax der englischen Adverbialen*. Linguistische Arbeiten 215. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- VANHATALO, ULLA 2002: ”Naiset motkottaa aiheesta ja nalkuttaa syyttä”. Kyselytesti verbien semanttisten sisältöjen arvioinnissa. – *Virittäjä* 106: 330–353.
- VAN VALIN, ROBERT D. & LAPOLLA, RANDY J. 1997: *Syntax. Structure, meaning and function*. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.
- VARTIAINEN, PENTTI 1967: Verbien nominaalirakenteista. – *Sananjalka* 9: 80–95.
- VATER, HEINZ 1978: On the possibility of distinguishing between complements and adjuncts. – Werner Abraham (toim.) *Valence, Semantic Case and Grammatical Relations* s. 21–45. Studies in Language Companion Series, Volume 1. Amsterdam: John Benjamins B. V.
- VILKUNA, MARIA 2000: *Suomen lauseopin perusteet*. 2., korjattu painos. Helsinki: Edita.

- VISAPÄÄ, LAURA 2008: *Infinitiivi ja sen infiniittisyys. Tutkimus suomen kielen itsenäisistä A-infinitiivikonstruktioista*. SKST 1181. Helsinki: SKS.
- VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja IRJA ALHO 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoversio: <http://scripta.kotus.fi/visk> URN:ISBN:978-952-5446-35-7.
- WIIK, KALEVI 1974: *Lauseenvastikeoppia*. Tietolipas 76. Helsinki: SKS.
- 1981: Mikä lauseenvastike on? – *Virittäjä* 85: 21–39.
- 2008: *Sano se murteella. Minkälaisia suomen murteet ovat ja missä niitä puhutaan*. Tampere: Juvenes Print.
- YLIKOSKI, JUSSI 2003: Defining Non-finites: Action Nominals, Converbs and Infinitives. – *SKY Journal of Linguistics* 16: 185–237.
- 2016: Degrammaticalization in North Saami: Development of adpositions, adverbs and a free lexical noun from inflectional and derivational suffixes. – *Finnisch-Ugrische Mitteilungen* 40: 113–173.

Artikkelitutkimusten julkaisutiedot

- (1) HAMUNEN, MARKUS 2012: Koloratiivirakenne, liike ja tapa. Teoksessa Ilona Herlin & Lari Kotilainen (toim.) *Verbit ja konstruktiot* s. 104–140. Suomi 201. Helsinki: SKS.
- (2) HAMUNEN, MARKUS 2017: On the grammaticalization of Finnish colorative construction. – *Constructions and Frames* 9(1): 101–138.
- (3) HAMUNEN, MARKUS 2017: *Juosten vai juoksemalla?* Infiniittisten TEN- ja MALLA-rakenteiden semantiikkaa ja murrejakaumaa. – *Sananjalka* 59: 125–153.
- (4) HAMUNEN, MARKUS 2018: MATTA-rakenteen kognitiivista semantiikkaa. – *Virittäjä* 122: 356–386.

II ARTIKKELITUTKIMUKSET